DMITRI YAVORONITSKI

III. INTERNATIONAL EUROPEAN CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

October 26-28, 2018
İSTANBUL

Congress Book of Full Texts

Edited by
Dr. Orhun Burak SÖZEN
Amaneh MANAFIDIZAJI

Isbn 978-605-7923-30-1

FULL TEXT BOOK

III. INTERNATIONAL DMITRI YAVORONITSKI EUROPEAN CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

October 26-28, 2018

ISTANBUL

Editors

Dr. Orhun Burak SÖZEN

Amaneh Manafidizaji

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E mail: info@iksad.com

www.iksad.com

All rights of this book belong to IKSAD Publishing House

Authors are responsible both ethically and jurisdically

Iksad Publications - 2018©

Issued: 29.11.2018

ISBN -978-605-7923-30-1

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

III. INTERNATIONAL DMITRI YAVORONITSKI EUROPEAN CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE

October 26-28, 2018 – ISTANBUL

ORGANIZATION

İKSAD- Institute of Economic Development and Social Researches

HEAD OF CONGRESS

Prof. Dr. Natalya LATIGINA

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa Latif EMEK

GENERAL COORDINATOR

Amaneh Manafidizaji

INTERNATIONAL PARTICIPANTS

Dr. Pınar AKARÇAY- *Sweden*

Dr. Şükrü Mert KARCI- *Turkish Republic of Northern Cyprus*

Soren Hjorth- *Denmark*

Gulzar GARAYEVA- *Russia*

Таштемир ТАШКЕНБАЕВ- *Uzbekistan*

LANGUAGES

Turkish, English, Russian

SCIENCE COMMITTEE

Dr. A.S. KISTAUBAYEVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Abdikalık KUNIMJAN - Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Almaz AHMEDOV - Bakü Devlet Üniversitesi
Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Alaattin ESEN - İnönü Üniversitesi
Dr. Ali Ergin OKAN - Gaziantep Üniversitesi
Dr. Ali Fırat ÇABALAR - Gaziantep Üniversitesi
Dr. Atakan Tuğkan YAKUT - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Anatoliy LOGINOV - Ukraine Shevchenko Lugan Milli Üniversitesi
Dr. A.S. KIDIRSAEV Makhambet U. - Batı Kazakhistan Devlet Üniversitesi
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Orleu National Development Institute
Dr. Bahit KULBAEVA - S.Baybeshev Aktobe Üniversitesi
Dr. Bakit OSPANOVA - H.Ahmet Yasawi Kazakh Turk Üniversitesi
Dr. Bazarhan IMANGALIEVA - K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Benedec PEN - Zagreb Üniversitesi
Dr. Bigamila TORSIKBAEVA - Astana Tıp Üniversitesi
Dr. B.K.ZAYADAN - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Caner KARAVİT - Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA - Rasulbekov Kyrgiz Ekonomi Üniversitesi
Dr. Deniz ATALAYER - Sabancı Üniversitesi
Dr. D.K.TÖLEGENOVA - Makhambet U. Batı Kazakistan Üniversitesi
Dr. Dilan Canan ÇELİKEL - Gaziantep Üniversitesi
Dr. Dinarakhan TURSUNALIVA - Rasulbekov Kyrgiz Ekonomi Üniversitesi
Dr. Dursun KOSE - Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Ekrem CAUSEVIC - Macedonia Vizyon Üniversitesi
Dr. Fatih DUMAN - Erciyes Üniversitesi
Dr. Feda REHIMOV - Bakü Devlet Üniversitesi
Dr. George RUDIC - Montreal Pedagoji Enstitüsü
Dr. Gulmira ABDIRASULOVA - Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Gulsat SUGAYEVA - Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi
Dr. Gülten ŞEKEROĞLU - Gaziantep Üniversitesi
Dr. G.I. ERNAZAROVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Hasan AKGÜL - Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hilale CAFEROVA - AMEA Yönetim Sistemleri Enstitüsü
Dr. İbrahim ÖRÜN - Aksaray Üniversitesi
Dr. MEIXIA Huou - Capital Normal University
Dr. Kalemkas KALIBAEVA - Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Karligash BAYTANASOVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA - Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA - Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Kenes JUSUPOV - M. Tinisbaev Kazakh Ulaştırma Akademisi
Dr. Keles Nurmasuli JAYLIBAY - Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Kulas MAMIROVA - Kazak Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Lille TANDIVALA Shota Rustavelli Devlet Üniversitesi
Dr. Mahmut Alkan - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Machabbat OSPANBAEVA - Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi
Dr. Maha Hamdan ALANAZI - Riyad Kral Abdulaziz Teknoloji Enstitüsü

Dr. Maria LEONTIK - Macedonia Ishtib Gotse Delchev Üniversitesi
Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR - Kyrgiz Elaralık Üniversitesi
Dr. Maira ESIMBOLOVA - Kazakhistan Narkhoz Üniversitesi
Dr. Maira MURZAHMEDOVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Mehmet Ali AKSAN - İnönü Üniversitesi
Dr. Mehriban EMEK Adiyaman Üniversitesi
Dr. Murat GÜLBAY - Gaziantep Üniversitesi
Dr. Mustafa ŞAHİN - Selçuk Üniversitesi
Dr. Mustafa TALAS - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Khan Nadezhda - E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi
Dr. Nazim IBRAHIM - Üsküp Cyril and Methodius University
Dr. N.N. KERMANOVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Seval UYANIK - Gaziantep Üniversitesi
Dr. Sibel DEMİR KANMAZALP - Gaziantep Üniversitesi
Dr. Sudabe SALİHOVA - Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi
Dr. Rovshan ALİYEV - Bakü Devlet Üniversitesi
Dr. Ümran SEVİL - Ege Üniversitesi
Dr. Yüksel KAPLAN - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

PHOTO GALLERY

DMITRI YAVORONITSKI
III. ULUSLARARASI AVRUPA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
26-28 Ekim 2018
İSTANBUL
1 Ekim 2018
KONGRE TEMEL DİSİPLİNLERİ

YÖNETİMDE KARAR VERME SÜRECİNDE
BİLİŞSEL SORUNLAR
Dr. Öğretim Üyesi Sonem ALTAN

DMITRI YAVORONITSKI
III. ULUSLARARASI AVRUPA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
26-28 Ekim 2018
İSTANBUL
1 Ekim 2018
KONGRE TEMEL DİSİPLİNLERİ

III. ULUSLARARASI DMITRI YAVORONITSKI AVRUPA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

26-28 Ekim 2018

İSTANBUL

KONGRE PROGRAMI

İKSAD Publishing House

INSTITUTE OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND SOCIAL RESEARCHES
REPUBLIC OF TURKEY
2010

III. ULUSLARARASI DMITRI YAVORONITSKI KONGRESİ, 26-28 Ekim 2018

27.10.2018

SAAT 9:00 - 12:00

OTURUM BAŞKANI: Dr. GÖKHAN AK

Dr. Öğr. Üyesi Sibel BAYRAM	*A SOCIOLOGICAL READING: "OUR VILLAGE" FROM MAHMUT MAKAL*
Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ Prof. Dr. A. Baran DURAL Doktora Öğrencisi Mustafa SELÇUK	*KALIMERHABA: SANALAĞDA TEMELLENEN TÜRK- YUNAN DOSTLUĞU*
Ebru Ataoğlu KAYSADU Dr.Öğr.Üyesi, İmran ASLAN	*GENÇLİĞİN GELECEK KAYGISI VE GENÇLERİN TOPLUMSAL BEKLENTİSİ ÜZERINE BİR UYGULAMA: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ*
Dr. Pınar AKARÇAY Dr. Gökhan AK	*GEÇİŞ ADALETİ VE BARIŞMAYA YOLLARI YENİDEN DÜŞÜNMEK: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE*
Dr. Lecturer Orhun Burak SÖZEN	*FRANSA VE TÜRKİYE'NİN KAMU YÖNETİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE GELECEKTEKİ TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNİN OLASI ULUSLARARASI SONUÇLARI*
Yrd. Doç. Dr. Şükrü Mert KARCI	*TÜRKİYE'DE HESAP SORMA KÜLTÜRÜ VE KAMU YÖNETİMİNİN HESAP VEREBİLİRLİĞİ*
Dr.Öğr.Üyesi, İmran ASLAN *Consultant Soren HJORTH*	*THE ROLE OF BUSINESS DEVELOPMENT CENTER IN BİNGÖL REGIONAL DEVELOPMENT*
Dr. Öğretim Üyesi Senem ALTAN	*YÖNETİMDE KARAR VERME SÜRECİNDE BİLİŞSEL SORUNLAR*
Zekeriya Nas	ORGANIZATIONAL PERFORMANCE MANAGEMENT & MEASUREMENT

Katılımcıların 27 Ekim tarihinde saat 8:00 - 8:45 arasında kayıt yaptırmaları gerekmektedir
Katılım belgeleri oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir
Sunum sıralaması, ara verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanları yetkilidir
Kongre konseptimizde öğle yemeği, çanta, promosyon vs. bulunmamaktadır

III. ULUSLARARASI DMITRI YAVORONITSKI KONGRESİ, 26-28 Ekim 2018

27.10.2018

SAAT 14:00 - 16:00

OTURUM BAŞKANI: Dr. Öğr. Üyesi Şengül ŞANLIER

Dr. Öğr. Üyesi, İmran ASLAN	*TÜRKİYE'DEKİ SAĞLIK BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE E-REÇETE UYGULAMASI*
Öğr. Gör. Ece ÖZEN Dr.Öğr. Üyesi Selma SÖYÜK	*SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA ÖRGÜTSEL SESSİZLİK, PRESENTEİZM VE ALGILANAN ÖRGÜTSEL DESTEK İLİŞKİSİ: BİR HASTANE ÖRNEĞİ*
Dr. Öğr. Üyesi Gazanfer ANLI	*ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE RUHSAL BELİRTİ DÜZEYLERİNİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ROLÜ*
Dr. Öğr. Üyesi Gazanfer ANLI	*SOSYAL DUYGUSAL YALNIZLIK İLE BOYUN EĞİCİ DAVRANIŞLARIN YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ İLE İNCELENMESİ*
Rabia TÜTAR Dr. Öğr. Üyesi Süleyman KAHRAMAN	*SOSYAL MEDYA KULLANICILARININ SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI VE MUTLULUK AÇISINDAN İNCELENMESİ*
Dr. Öğr. Üyesi Şengül ŞANLIER	*GEMİ BALAST SUYU ARITIM SİSTEMLERİ VE REGÜLASYONLARDA IMO İLE USCG ARASINDAKİ FARKLILIKLAR*
Dr. Öğr. Üyesi Şengül ŞANLIER	*TÜRK DENİZ TİCARET FİLOSUNUN SİCİL DURUMU VE TÜRK GEMİ SİCİLLERİ ÜZERİNE YAPILAN DÜZENLEMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ*
Gulzar GARAYEVA	*ГУМАНИЗМ И ПРОФЕССИОНАЛИЗМ ВРАЧА*
Öğr.Gör.Dr. Berkant DULKADİR	*ERP SİSTEMLERİNİN ÜRETİM YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TEKSTİL SEKTÖRÜNDE UYGULAMA*
Öğr.Gör.Dr. Berkant DULKADİR	*İNSAN KAYNAKLARI BİLİŞİM SİSTEMİ İLE DEVAMSIZLIK KAYNAKLI İŞLETMEDEKİ PERFORMANS KAYBININ ÇALIŞANLARIN DEMOGRAFİK NİTELEKLERİ İTİBARİYLE İNCELENMESİ*
Zekeriya Nas	PERSONNEL EMPOWERMENT AND HUMAN RESOURCES IN ORGANIZATIONS

27.10.2018
SAAT 16:00 - 17:00
OTURUM BAŞKANI: Dr. Berceste Gülçin ÖZDEMİR

Doç. Dr. Anıl Ertok ATMACA	*DESEN DERSİ KAPSAMINDA YARATICI DESEN UYGULAMALARI*
Damla AĞÜZÜM	*TAPINMA OLARAK AŞKIN BELİRSİZLİĞİ: NABOKOV'UN LOLİTA ROMANI İLE ORHAN PAMUK'UN MASUMİYET MÜZESİ ROMANINDAKİ ÂŞIK ERKEK MODELİ*
Arş. Gör. Dr. Ömer KORKMAZ	*TENVÎ'U'L-USÛL ESERİ ÇERÇEVESİNDE FUDAYL ÇELEBİ'NİN MOLLA HÜSREV'E YÖNELTTİĞİ TENKİT VE İTİRAZLAR*
Dr. Çiğdem TOSUN	*II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNDE İSTİBDAT REJİMİNİN GÖLGESİNDE BASIN FAALİYETLERİ*
Dr. Berceste Gülçin ÖZDEMİR	*PANOPTİKON BAĞLAMINDA SOFRA SIRLARI FİLMİNİN FEMİNİST FİLM KURAMI ÇERÇEVESİNDE ANALİZİTUTAR*
Таштемир ТАШКЕНБАЕВ	*ИСТОРИЯ ТУРКЕСТАНА ПЕРИОДА ИМПЕРСКОЙ ВЛАСТИ В ТРУДАХ РОССИЙСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ*
Zekeriya Nas	*THE ROLE OF HUMAN RESOURCES IN HOTEL ENTERPRISES*
Kemal Kaya & Ayşe ALTUN	*ORTAOKUL 5, 6 ve 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİMİNE VE ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*
Kemal Kaya & Rabia Şule Aygür	*SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE GÖRSEL BİR ARAÇ OLARAK KARİKATÜR KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ*

CONTENT

CONGRESS ID	i
SCIENCE COMMITTE	ii
PHOTO GALLERY	iii
CONGRESS PROGRAM	iv
CONTENT	v
FULL TEXTS	
Sibel BAYRAM *A SOCIOLOGICAL READING: "OUR VILLAGE" FROM MAHMUT MAKAL*	**1**
Burak GÜMÜŞ & A. Baran DURAL & Mustafa SELÇUK *KALIMERHABA: SANALAĞDA TEMELLENEN TÜRK- YUNAN DOSTLUĞU*	**8**
İmran ASLAN & Ebru Ataoğlu KAYSADU *GENÇLİĞİN GELECEK KAYGISI VE GENÇLERİN TOPLUMSAL BEKLENTİSİ ÜZERINE BİR UYGULAMA: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ*	**21**
Gökhan AK *GEÇİŞ ADALETİ VE BARIŞMAYA YOLLARI YENİDEN DÜŞÜNMEK: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE*	**31**
Orhun Burak SÖZEN *FRANSA VE TÜRKİYE'NİN KAMU YÖNETİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE GELECEKTEKİ TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNİN OLASI ULUSLARARASI SONUÇLARI*	**44**
İmran ASLAN & Soren HJORTH *THE ROLE OF BUSINESS DEVELOPMENT CENTER IN BİNGÖL REGIONAL DEVELOPMENT*	**51**
İmran ASLAN *TÜRKİYE'DEKİ SAĞLIK BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE E-REÇETE UYGULAMASI*	**62**
Gazanfer ANLI *ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE RUHSAL BELİRTİ DÜZEYLERİNİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ROLÜ*	**72**
Gazanfer ANLI *SOSYAL DUYGUSAL YALNIZLIK İLE BOYUN EĞİCİ DAVRANIŞLARIN YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ İLE İNCELENMESİ*	**83**
Rabia TÜTAR & Süleyman KAHRAMAN *SOSYAL MEDYA KULLANICILARININ SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI VE MUTLULUK AÇISINDAN İNCELENMESİ*	**92**
Şengül ŞANLIER *TÜRK DENİZ TİCARET FİLOSUNUN SİCİL DURUMU VE TÜRK GEMİ SİCİLLERİ ÜZERİNE YAPILAN DÜZENLEMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ*	**104**
Berkant DULKADİR *ERP SİSTEMLERİNİN ÜRETİM YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TEKSTİL SEKTÖRÜNDE UYGULAMA*	**111**
Anıl Ertok ATMACA *DESEN DERSİ KAPSAMINDA YARATICI DESEN UYGULAMALARI*	**121**
Damla AĞÜZÜM *TAPINMA OLARAK AŞKIN BELİRSİZLİĞİ: NABOKOV'UN LOLİTA ROMANI İLE ORHAN PAMUK'UN MASUMİYET MÜZESİ ROMANINDAKİ ÂŞIK ERKEK MODELİ*	**130**
Mehmet Aziz YAŞAR *ARTUKLU DÖNEMİNDE MARDİN BÖLGESİNDE YAŞAYAN FAKİHLER VE ONLARIN FIKHA DAİR ESERLERİ*	**138**

Mehmet Aziz YAŞAR *SÜBKÎ'NİN CEM'U'L-CEVÂMİ' ADLI ESERİNİN FIKIH USÛLÜ BAKIMINDAN DEĞERİ*	**158**
Senem ALTAN *YÖNETİMDE KARAR VERME SÜRECİNDE BİLİŞSEL SORUNLAR*	**165**
Ece ÖZEN & Selma SÖYÜK *SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA ÖRGÜTSEL SESSİZLİK, PRESENTEİZM VE ALGILANAN ÖRGÜTSEL DESTEK İLİŞKİSİ: BİR HASTANE ÖRNEĞİ*	**172**
Zekeriya Nas *ORGANIZATIONAL PERFORMANCE MANAGEMENT & MEASUREMENT*	**181**
Zekeriya Nas *PERSONNEL EMPOWERMENT AND HUMAN RESOURCES IN ORGANIZATIONS*	**186**
Zekeriya Nas *THE ROLE OF HUMAN RESOURCES IN HOTEL ENTERPRISES*	**191**
Kemal Kaya & Ayşe ALTUN *ORTAOKUL 5, 6 ve 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİMİNE VE ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*	**196**
Kemal Kaya & Rabia Şule Aygür *SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE GÖRSEL BİR ARAÇ OLARAK KARİKATÜR KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ*	**214**

SOSYOLOJİK BİR OKUMA: MAHMUT MAKAL'DAN BİZİM KÖY

A SOCIOLOGICAL READING: "OUR VILLAGE" FROM MAHMUT MAKAL

Dr. Öğr. Üyesi Sibel BAYRAM
Düzce Üniversitesi, sibelbayram02@hotmail.com

ÖZET

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun çoğunluğu köylerde yaşamaktadır. Köye, köylüye yönelik kalkındırma politikaları önem kazandı. Yoksul olan köylerde okuma-yazma oranı çok düşüktür. Bu yüzden yeni kurulan Cumhuriyet için eğitim, büyük bir sorundur. Köydeki insanlara hitap edecek, kısa zamanda okur-yazarlık seviyesini yükseltecek bir eğitim sistemine ihtiyaç duyuldu. Cumhuriyet döneminde okullardaki öğretmen sayısı oldukça azdır. Bulunan öğretmenler de ihtiyaca cevap veremez. Çünkü köy şartlarına yabancı olan öğretmenler, görev yaptıkları bölgelerde yabancı kalıyor, köylüyle sağlıklı bir iletişim kuramıyorlardı. Yeni eğitim sisteminde köyü çok iyi tanıyan, köyde yaşayabilecek donanıma sahip, çalıştığı coğrafyaya yabancı olmayan öğretmen tipi yetiştirmek için bir proje başlatılır. Bu projenin adı köy enstitüleridir. Köy enstitülerinin mimarları Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'tur.

Köy enstitülerinin amacı sadece öğretmen yetiştirmek değil aynı zamanda köyün ihtiyaç duyduğu konularda zanaatkâr da yetiştirmekti. Böylece başlayan köy enstitülerinde pek çok öğretmen, yazar, şair yetişti. Bu öğretmen-yazarlardan bir tanesi de Konya'daki İvriz Köy Enstitüsü sınavını kazanarak, 1943 yılında okula gitmeye hak kazanan Mahmut Makal'dır. Mahmut Makal, mezun olduktan sonra köylerde öğretmenlik yapmıştır. 1950 yılında yayımladığı Bizim Köy eseriyle büyük yankı uyandıran Makal, yazar kimliğiyle de ön plana çıkar.

1947-1949 yılları arasında öğretmenlik yapan Mahmut Makal, köydeki izlenimlerini "Bizim Köy" adlı eserde anlatarak Köy Edebiyatının başlangıcını oluşturmuştur. Daha önce köy ile ilgili yazılmış eserlerden çok farklı bir üslupla yazılan Bizim Köy adlı eserde köy, köylüler, ekonomik şartlar, eğitim, coğrafyanın zorlukları genç bir öğretmenin gözünden aktarılır. Çalışmamızda Bizim Köy adlı eser sosyolojik olarak incelenerek dönemin köy yaşantısı, eğitim, sağlık, geçim sorunları, ulaşım, köylülerin özellikleri, köylü-aydın yabancılaşması, yoksulluk konuları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Köy, eğitim, ekonomi, yoksulluk, öğretmen.

ABSTRACT

In the first years of the Republic, the majority of the population lives in the villages. The development policy of the village to the peasant gained importance. In poor villages the literacy rate is very low. Therefore, education for newly established Republics is a big problem. There was a need for an educational system that would raise the level of literacy to adress the people in the neighborhood as in the Republican period the number of teachers in the schools is very small and the found teachers could not respond fulfillingly to the need because those found teachers would be foreigners to the village conditions, the regions they

worked in and they could not communicate well with the villagers. In the new education system, a project was started to educate the type of a teacher who knows the village very well, with the ability to live in the village and who is not foreign to the geography of the work place. The name of this project is Village Institutes and the founders of the Village Institutes are Hasan Ali Yücel and Ismail Hakki Tonguç.

The purpose of the village institutes was not only to educate teachers but also to educate craftsmen on issues that the village needed. In this way, many teachers, writers and poets came to the village institute that started. One of these teachers and writers is Mahmut Makal, who won the Ivriz Village Institute exam in Konya and was entitled to go to school in 1943. Mahmut Makal became a teacher in the villages after he graduated. Makal, who produced great repercussions with the work of Bizim Köy, published in 1950, also comes to the forefront with the identity of an author.

Mahmut Makal, who was a teacher between 1947-1949, formed the beginning of the Village Literature by describing the impressions of the villages in his work called "Bizim Köy". In the work Bizim Köy which was written in a style that is different from the works written about the village before; the difficulties of the village, villagers, economic conditions, education and geography are conveyed through the eyes of the young teacher. In our study, the work called Bizim Köy will be examined sociologically and the issues of a village life, education, health, livelihood problems, transportation, characteristics of the villagers, peasant-enlightened alienation and poverty will be revealed.

Keywords: Village, education, economy, poverty, teacher.

GİRİŞ

Cumhuriyet Döneminde eğitim seferberliği yapılmış öğretmen ihtiyacını karşılamak için köy enstitüleri kurulmuştur. “Köy enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı Yasa’ya dayanarak kurulmuştur. Köy enstitüleri, Türkiye’nin 1930’lu yıllardaki kültürel ve sosyoekonomik gerçeğinden doğan eğitmen kursları ve köy öğretmen okulları geleneğinin bir devamı olup onlara yüklenmiş olan misyonu devam ettirmiştir. Öğretim süreleri ilkokul üzerine 5 yıl olan köy enstitülerinin görevi sadece köylere öğretmen yetiştirmek değil, aynı zamanda sağlık memuru ve ebe yetiştirmektir.”(Yıldırım ve diğ.,2013:203)

“Köy Enstitülerinin kuruluş amaçlarından biri köyün ve köylünün bilinçlendirilmesi, köy ile kent arasındaki farkların ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca o dönemde eğitim için büyük bir mesele olan öğretmen eksikliğinin bir an önce giderilmesi gerekiyordu. Köy enstitüleri işte

bu öğretmen eksikliğinin giderilmesi ihtiyacından açılan kurumlardı. Köylerde yasayan öğrencilerin seçilip, eğitim verildikten sonra yeniden köylere dönüp oralarda görev yapmalarını sağlamak köy enstitülerinin kuruluş amaçlarındadır.” (Elpe, 2014:23) Köy enstitülerinde köylü çocuklar eğitim almakta ve bu kurumlardan mezun olanlar, Anadolu’da görev yapmışlardı. Böylece köylünün içinden çıkan, köy hayatını yakından tanıyan öğretmenler yetişmiştir. Fırsat eşitliğini de oluşturmuştur. Köy enstitülerindeki eğitim programı somut ve uygulamaya dayalıydı.

Yetişen bu öğretmenler aynı zamanda şiir, roman, hikâye gibi edebi türlerde de yazılar yazmışlardır. Ülkenin sorununu kendi sorunu edinmiş, sorunların çözümünü de kendine görev

bilmiş bu çok değerli yazarlarımız arasında Ali Yüce, A. Kemal Gözükara, Behzat Ay, Dursun Akçam, Fakir Baykurt, Hasan Kıyafet, Hayrettin Uysal, İbrahim Kuyumcu, Mahmut Makal, Mahmut Yağmur, Mehmet Başaran, Osman Sahin, Selahattin Simsek, Şevket Yüksel, Talip Apaydın, Ümit Kaftancıoğlu, Vehbi Polat ve Y. Ziya Bahadınlı, gibi isimler yer almaktadır. (Yıldırım ve diğ.,2013:66) Köy asıllı olan bu yazarlar yazılarını öncelikle enstitü dergilerinde yayımladılar. Daha sonra diğer ulusal yayınlarda yayımladılar. Böylece köy bu yazarlar sayesinde edebiyata girmeye başladı. Hepsi de köylüyü yakından tanıyan, köy sorunlarına hâkim kişilerdi. 1950'li yıllarda köy enstitüleri kapatıldıktan sonra bir süre köy enstitülü yazarlar sessiz kalmakla birlikte daha sonra yine üretmeye devam etmişlerdir. Eserlerinde yoksul-zengin, sınıfsal farklılık, ekonomik sorunlar, bürokrasi, ağalık gibi pek çok konuya değinmişlerdi.

"1930 yılında Aksaray'da doğan Mahmut Makal, Konya Ereğli İvriz Köy Enstitüsü'nde mezun oldu. Altı yıl köy öğretmenliği yaptıktan sonra ilkokul müfettişliği gibi görevlerde bulundu. Yoksulluk içerisinde büyümüş olan Makal, çocukken pek çok hastalık geçirmiştir. "Bahar akşamlarında şimşekler çakarken başucumda öldü-ölecek diye bekleyenleri bugün gibi ansırım. Bugünkü düşünceme göre kabakulak, sıtma, zatürre akla gelebilecek daha başka hastalıklardı beni komaya sokup yatıran. Bugün kulağım arızalıysa, doktorlar hep ''ayakta kalp romatizması geçirmişsin'' diyorlarsa, bunlar o günlerin armağanıdır. Bunun yanında paslı usturaların delik deşik ettiği bıngıldağım, ağrılı bir çıkıntıyı hala taşır." (Akt.Karaman, 2010:73) Türk'e Doğru, Köy Enstitü Dergilerinde şiirleri yayımlanmasıyla beraber köy notlarıyla daha fazla ilgi çekti. Bizim Köy adlı eser köy notları türünün ilk örneğidir. Yayımlandığı dönemde oldukça fazla ilgi görmüş diğer yazarlara da örnek olmuştur. 1967 yılında UNESCO tarafından dünya gençliğine örnek insan seçilir.

Makal, enstitüye başlaması hayatının kurtuluşu olur. Enstütüde okuma alışkanlığını edinir, edebiyata ilgisi oluşmaya başlar. Sabahattin Ali'yi, Gorki'i okur. Makal, "Enstitüye girişimin ilk haftasında Bakan Hasan Ali Yücel geldi Tonguç'la birlikte. Bir toplantı yapıldı; ağabeylerimiz şiirler, şarkılar okudular. Ellerinde de çeşitli kitaplar görüyordum. Bu izlenim beni okul kitaplığına götürdü. Okumak için kitap aldım oradan: Gorki'nin ''Stepte''si. Sonra Yüksek Köy Enstitüsü'nden stajyer öğretmen olarak gelen Bekir Semerci, Türkçe dersinde Sabahattin Ali'nin ''Değirmen''ini okuttu. ''Değirmen'' öyküsünü ve Gorki'nin kitabındaki ''Kocakarı Zergil'' öyküsünü çok sevmiştim. Taze, buruk tadı olan öykülerdi bunlar. Köyde bin bir zorlukla edinip okuduğum ''cenk'' kitaplarının dışında ilk kez gerçek edebiyatla yüz yüze geliyorum. Hem de çok iyi bir rastlantıyla karşıma çıkan iki yazardan biri dünya çapında bir dev; öteki ise Türk edebiyatının en seçkin öykücüsü idi. Elime Ahmet Hamdi Mithat Efendi'nin bir kitabını tutuştursaydı kitaplığı yöneten ve şimdi rahmetli olan ağabeyim Mahmut Göktepe, her şey bambaşka bir biçimde gelişebilirdi. Bekir Semerci de, Sabahattin Ali yerine Recaizade Mahmut'tan ya da Abdülhak Hamid'den bir parça ile bizi oyalayabilirdi. Ama oyalayamazdı!.. İşte işin bu yanı bilinçliydi; kitaplığın kurulusundan Ankara'daki Bakan ve Genel Müdür'e, Talim-Terbiye Kurulu'na kadar herkes bunun böyle olmasını istiyor ve düzenleme ona göre yapılıyordu. O zamanki edebiyat ders kitaplarının düzeyine erisen nitelikte kitaplar günümüzde bile yazılıp çocukların eline verilemedi." (Akt, Karaman, 2010:76)

Memleketin Sahipleri, Bizim Köy, Köye Gidenler, Kalkınma Masalı, Kokmuş Bir Düzende Makal'ın toplumsal konuları işlediği bazı eserleri arasındadır. Bizim Köy adlı eserinde de köyün ekonomik sorunları, batıl inançları, köylünün eğitime bakışı köy enstitüsünden yetişip köyüne gelmiş bir öğretmenin gözünden anlatılır.

1. Köyün Tanımı

Köyün tanımı yapılırken farklılıklar arz ederken, köyün nüfusu, ekonomik durumu, yerleşim özellikleri göz önünde bulundurulur. Köy, Farsça bir kelime olan "kûy" kelimesinden gelmektedir. Köy nüfusun çoğunluğunun tarımsal işlerle uğraştığı küçük yerleşim birimidir.

Bizim Köy eserindeki köy yoksulluk içerisindedir. "Elbise, beş on yılda bir ya dikilir, ya dikilmez. Dikileni de sıcaklarda bile işe yaramaz türdendir. Cekete pek alışılmamıştır. Yelekle pantolon giyilir. Bazı yaşlılar, eski bir asker ceketi uydurmuşlardır bir yandan, boyayıp geçirirler sırtlarına. Bu ceketin altındakiler, en aşağı on yaşında bir pantolonla, bir içlik ya da sadece don gömlek. Çoğunun ayaklarında nalın vardır. Ayakkabı giyen çok azdır." (Makal,2008:15) Köylüler, temel gereksinimlerden yoksundurlar. Yiyecek giyecek yoktur. Yollar bozuk terkedilmiştir. İlçeyle bağlantıları yoktur. Hastalık zamanlarında ilçedeki yetkililer kendilerine rapor edilmesini isterlerse de biz çözüm bulunmaz. "Kış çok fazladır. Yollar kapalı olduğundan, bir kamyon bulsak bile yola çıkamaz. Gelsek de yapılacak bir şey yoktur. Ana babaları, çocukları sıcak tutsunlar, yatakta istirahat ettirsinler, öksürüğü kesici ilaç kullansınlar. Terletsinler. Göğüslerine sıcak havlular koysunlar. İyi gıdalarla, sütle beslesinler; iki tane broşür gönderiyoruz. Halka okuyun. Oradaki rejimlere göre hareket ederlerse, kısmen azalır ölüm... " (Makal,2008:17) Çocukları iyi gıdalarla besleyin denilmişse de köyde temel gıdalar dahi yoktur.

İletişim çok zordur. Gazeteler bir mevsim sonra köye ulaşır. "Pek yadırgamıştım ilk zamanlar ya, alıştım artık. Yazın postaya verilen mektup, gazete vs'nin güzün; güzün verilenlerin kışın ya da baharın elime geçmesi, artık bana da olağan gelmeye başladı." (Makal,2008:55)

2. Köy Ekonomisi

Köylerin çoğu ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Bağ bahçe işleri günlük hayatın birer parçasıdır. Ova köyleri ile dağ köyleri arasında ekonomik yönden farklılıklar bulunmaktadır. Dağ köylerinin ekonomileri hayvancılığa ova köylerinin ekonomileri ise tarımcılığa dayanır. "Dağ köyleri arazilerinin elverişsizliği verimsizliği ve teknolojik araçların ilkelliği ulaştırma güçlükleri yüzünden pazar için üretimde bulunmayıp kendi geçimleri için üretimde bulunurlar. Kendilerine yeten kapalı bir ekonomiye sahiptirler Buna geçim ekonomisi denir." (Tezcan,179,http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/c4924daf0410c11_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi, 04.07.2018) Makal'ın Bizim Köy adlı eserinde köylüler sebze meyvesini kendi ihtiyacı kadar eker. Kapalı bir ekonomiye sahiptirler. İklim şartlarından dolayı da sadece kabak, pancar yetişmektedir. "Bizim köyde, sebze ekilmez değil. Mayısta ekilir, ağustosta yetişir ve ilkiydi, sonuydu derken, ekimde kesilir arkası. Bunlar kabak, pancar gibi şeylerdir. Bu aylarda kabak ve pancar yemeği, evlerde öğle akşam yenilen şeydir." (Makal,2008:20) Bunun dışında köyde ticaret gelişmemiştir. "Nevşehir gibi yerden iki sepet üzüm satmak için ta bizim buralara kadar gelirler. Bizim köyden de bir çuval çavdarla gidip, Nevşehir'de üzüme değişenler çıkar. Böyle gereksinimler dışında ticaret yapmayı köylü akıl etmez." (Makal,2008:21)

3. Köyde Eğitim

Eğitim, önemli bir güçtür. Toplumsal değişimi gelişimi sağlayan aynı zamanda zihinsel gelişimi de etkileyen bir güçtür. Bunun için farklı eğitim modelleri oluşturulmuştur.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte eğitim yoluyla iş gücü yetiştirmek öncelik olmuştur. Bu amaç doğrultusunda köy enstitüleri kurulmuştur. Köy enstitülerinde yatılı eğitim programı uygulanmıştı. "1960 sonrasının kırsalda eğitim açısından en önemli gelişme yatılı bölge okullarının açılması olmuştur. Yatılı bölge okulları; Türkiye'de nüfusun az ve dağınık olduğu yerleşim yerlerinde (köy, mezra, kom, oba) zorunlu eğitim çağına gelmiş maddi olanaklardan yoksun çocukların sekiz yıllık eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı okullardır." (Akt. Sevinç ve diğ., 2016:265) Eserde anlatıcı-karakter köyünde yatılı olarak köy enstitüsünde okumuş öğretmen olmuş doğduğu bölgeye öğretmen olarak atanmıştır. Ancak ekonomik sıkıntılardan dolayı zor şartlar altında mesleğini sürdürmeye çalışır. Okulun ihtiyaçları köylü tarafından karşılanır. Yoksul olan halk için bu bir yüktür. "Devam edebilen 50-60 öğrencimiz var. Şubatın başına kadar kimi zaman titreyerek, kimi zaman ısınarak ıkına sıkına geçinebildik. Gelgelelim, şubat, olanca şirretliğiyle saldırınca dizlerimizin bağı çözülü çözülüverdi. Bu kadar öğrenci içerisinde, yalnız bir ikisinin azıcık tezekleri kalmış. (Öküzü ikiden fazla olan ağaların.) Bunlara da her gün birer tane getirin desek, bakalım ana babaları heye diyecekler mi? Hem, iki gün sonra onlar da çekecek iflas bayrağını." (Makal,2008:16)

Köyde okuma yazma bilenlerin sayısı çok azdır. Çoğu da askerlikteyken öğrenmiştir. "Askerde yeni harflerle okuma yazma öğrenen üç kişi var bu köyde..." (Makal,2008:44)

4. Köyde Sağlık

"17 Eylül cumartesi günü, "Salgın hastalık var Macarlı'da, oraya gideceğim..." dediğini duyar duymaz, sağlık koruyucusu arkadaşım Celâl Özçelik'in yanına ben de takılıp gittim. Ölüm doğum cetvelini, üye Nuri Altınbaş'ın yardımıyla, evleri gezip yazdım. 13 evli köyde, 4 yılda 29 doğum, 13 ölüm, oran % 45. Fakat evlerde ne kadar çocuk varsa, hasta yatıyorlar. Sanki kış mevsimiymiş gibi. Boğmaca ve öksürük, sarartıp soldurmuş çocukları. Hepsi yatıyor." (Makal,2008:43) Köy ortamında doktora gitme imkânı ve bilinci yoktur. Bu yüzden hastalıktan ölen çocukların sayısı fazladır. "On bir çocuk yatmakta boğmacadan. Bir tanesi doktora götürmüş iğne almış; ama fayda etmemiş ve çocuk ölmüş. Onun için doktora gitmeyi akıl eden hiç yok. Hem akıl etsen bile, götürecek durumda değilsin." (Makal,2008:43)

5. Yoksulluk

Yoksulluk insanlığın büyük bir problemi olmakla beraber hem yıkıcı hem de daha büyük sorunları beraberinde getiren bir durumdur. "Yoksulluk, insanların yoksunluğundan doğar ve en genel geçer tanımını, insanca yaşayabilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçları karşılayamama durumunda bulur. Bu yoksunluk (ya da talep ve ihtiyaçlara ulaşamama durumu), kişilere, toplumlara, kişi veya toplumun içinde bulunduğu şartlara ve zamana göre farklılık gösterir." (Kartal ve diğ.2014: 136) Köyün ekonomisi tarıma dayalıdır. "Hangi dertlerini konuşacaklarını şaşırdılar. On üç ev sahibinden altısı yanımızda idi. Harmanlarından hiç ürün kalkmamış; neredeyse dilleri konuşurken, gözlerinden yaş akacak gibi bir duruşları ve bakışları var." (Makal,2008: 44) Yeterli ürün alınamadığında köylü çaresiz kalır. "Başka gelirim mi? Hiç yok valla. Yalnız on kuruş buldum geçen hafta pazardan gelirken. Elimizi Allah'a açıyok. Bu yıl tüm öldük, dedim a. Bi saçım saptan, eline geçen on üç kileden ne olur? Allah bi kapı açarsa açar. Uzaktaki zengin kulunun birine merhamet verir de, bizi sebeplendirirse bilmem! Yonsom nideceğimizi bilmiyok. Dişimizi sıka sıka ölümü gözleyeciyik. Ölüm kurtarır, ölüm! Ölünce de nasıl olsa biri sürüyüp üleşimizi evden çıkarıp atar şoraya..." (Makal,2008: 45)

Köylü yoksulluğu kaderi görmekte ve kabullenmektedir. Bizim köyde para topraktan çıkarılır, topraklarımız ise kolay kolay adama para vermez. Yoksuluz o yüzden." (Makal,2008:27)

Köydeki en önemli yakacak tezektir. Ancak o da kolay bulunmaz. Okul ısınması tezek sayesinde olur. Her gün bir öğrenci okula bir tezek getirir. "Kutsal Tezek Pislik deyip geçmeyin... Sabahleyin, sığırları çobanlar toplayıp otlağa götürürken ve akşam köye getirirken yola düşen pislikleri toplamak için ne kadar karıkız varsa, ellerine sele, teneke ya da başka bir şey alarak yollara dökülür, toza dumana karışırlar. Bazıları da kap götürmeden eteklerine doldurur ganimeti..." (Makal,2008:18)

Köyde kooperatif bulunmaktadır. Ancak kooperatif köylüyü daha da borçlandırmaktadır. Aldığı ürünü satıp daha önce kooperatiften aldığı borcunu ödeyen köylü geçinebilmek için yeniden borç yapmak zorundadır. Bu kısırdöngü böylece sürüp gider. Daha almadığı hasadının parasını borç edinmiştir. "Kooperatifin biri de bizim köyde. El aman diyorlar, ama yine borçlanmaktan vazgeçemiyorlar. Oradan alıp oraya yatırmakla geçiyor zaman. Gereksinimlerin başında öküz almak geliyor. Bir çift öküz 600 liraya. Üç taksitte ödeniyor. Daha sen ikinci taksidi ödemeden, bir de bakıyorsun, öküz sizlere ömür! Ot olmadığından, doğudan gelen bu hayvanlar burada yaşayamıyorlar. İşin yoksa bir tana daha al, borcun bir kat daha katmerlensin." (Makal,2008:39)

6. Aydın Eleştirisi

Anlatıcı-karakter köyünde bir aydın kimliği olan biridir. Günlük notlardan oluşan eserde anlatıcı-karakter hem ailesinin hem de kendisinin hem de köylülerin çekmiş oldukları zorlukları ifade eder. Zaman zaman aydın kesime de göndermelerde bulunur. Ah bu durumu anlatacak güç olsa kalemimde! Sanatçılarımız nerede? Onların gözleri görmeli bu sahneleri... Sel gibi akan terlerden, ne başyapıtlar oluşurdu..." (Makal,2008:36)

Yakup Kadri'nin Yaban adlı eserinden bahseder. Aydınları Anadolu'yu tanımadan şairane eserler verdiklerini ancak bunların gerçeklerle ilgisi olmadığını ifade eder. Yakup Kadri Yaban adlı eserinde köy gerçeğine şöyle bir dokunacak olmuştu, kıyametler koptu, Türk köyüne iftira etti diye. Türk köyünü hâlâ:

"Çoban kaval çalar, anın Hayatı şairanedir.

Fısıldaşır, sükût eder,

Bu bir güzel teranedir." gibi dörtlüklerdeki havayla düşünenler, bu memleketi tanımıyorlar; onun gerçekleriyle hallü hamur olmadıkça köyü bildiğimizi iddiadan, onun adına avukatlık etmekten vazgeçelim bari." (Makal,2008:36)

7. Köy Evi

Köylerde köy evi bulunur. Köy evi köylülerin bir araya gelip kararlar aldıkları, dışarıdan misafir geldiğinde misafir ettikleri bir evdir. "Tabanında döşeme; ayrıca odaları, mutfağı, kileri, helası, hamamı tamam olan bir koca kent evi gelmesin gözünüzün önüne. Mutfağı da, sofası da, yatağı da, oturması da içinde olan, toprak ve is kokulu tek oda... Toprak tabanlı, taş kemerli, is sıvalı bir yer. Hemen bütün evler bu tiptir. Ailenin bütün nüfusu o tek

göz evde yatar, kalkar. Duvarlarda ağaç kazıklar doludur. Ya kırık, işe yaramaz bir çömlek ya da isli bir kese asılıdır oralarda." (Makal,2008:49)

Köy evleri köyde sosyalleşme yeridir. Köy ile ilgili kararların alındığı bir meclis görevini de görür.

SONUÇ

Köy tanımlanırken farklılıklar arz ederken genellikle belirli bir nüfus göz önünde bulundurularak tanımı yapılmıştır. Kent ise köyden daha fazla nüfusa sahip yerleşim birimidir. Kent ve köy birbirinden sadece nüfus olarak değil başka yönlerden de farklılıklar gösterir. Köy-kent ikilemi Türkiye'nin önemli sorunlarından biridir. İki yerleşim arasındaki farklılıklar özellikle Cumhuriyet döneminde sık sık dile getirilmiştir. Edebiyata da yansıyan köy, çoğu zaman romantik duygusal söylemde kalmıştır.

Makal'ın Bizim Köy adlı eser bir öğretmenin gözlemlerinden oluşan gerçekçi bir yapıttır. Eserde hem köyün fiziksel kültürel, ekonomik boyutları ele alınmakta hem de köylülerin içerisinde bulunduğu yoksunluk anlatılmaktadır. Anlatıcı-karakterin bizzat kendisinin de köy kökenli olması anlatımına gerçekçilik kazandırmıştır.

Köydeki eğitim olanakları son derece kısıtlı olup sağlıksız koşullardan dolayı basit hastalıklardan ölen çocuk sayısı fazladır. Ekonomi sadece tarıma dayalı olduğu için verimli ürün elde edilemediği yıllarda köylü açlıkla karşı karşıyadır. Köylüde teslimiyet hâkim olmuş, çaresizliği kabullenmişlerdir.

Mahmut Makal'ın 17 yaşındayken kaleme aldığı ve 1950 yılında yayımlanan anı tarzındaki Bizim Köy 1950'li yıllardaki Anadolu'daki köylerin durumunu yansıtması bakımından önemli olup sosyolojik çalışmalara da kaynaklık etmiştir.

KAYNAKÇA

ELPE, Ebru, (2014) "Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi; Cilt 4 Sayı 2 s.15-34

KARAMAN Nazlı ,(2010) Köy Enstitüsü Mezunu Mahmut Makal, Fakir Baykurt Ve Talip Apaydın'ın Romanlarında Köyde Eğitim Sorunu, On Dokuz Mayıs Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

KARTAL Nazım, DEMİRHAN, Yılmaz, (2014), Türkiye'de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri Ve Çözüm Önerileri Üzerine, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 15, S.2,

MAKAL, Mahmut, (2008), Bizim Köy, Literatür Yayınları.

SEVİNÇ Mehmet Reşit, KANTAR DAVRAN Müge, SEVİNÇ Gönül, (2016), "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Kırsal Alanda Uygulanan Eğitim Politikaları," Elektronik Sosyal Bilimler Bilimler Dergisi, Kış-2016 Cilt:15 Sayı:56 (253-272)

YILDIRIM, Osman, SARHAN, Serdar, (2017), Öğretmen Yetiştirme Programlarındaki Ders Ağırlıklarının Karşılaştırılması, Millî Eğitim Sayı 213 Kış/2017 s.197-218

KALIMERHABA: SANALAĞDA TEMELLENEN TÜRK- YUNAN DOSTLUĞU

KALIMERHABA 1: TURKISH-GREEK FACEBOOK COMMUNITIES

Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ
TR Trakya University, burakgumus@trakya.edu.tr

Prof. Dr. A. Baran DURAL
TR Trakya University, b_dural@yahoo.com

Doktora Öğrencisi, Mustafa SELÇUK
Aristotle University, mustafas@jour.auth.gr

ÖZET

Bu çalışmada sanalağda Türk-Yunan internet kullanıcıları tarafından oluşturulan grupların, Türk-Yunan ilişkilerine olası katkı düzeyleri irdelenmektedir. 1999'dan itibaren, iki ulus arasında bulunan derin uçurum, en azından sanal ağ portalları üzerinden kısmen aşılmıştır. Bu bağlamda sosyal medyanın bu iki toplumun yerel, sanal ve ulus- aşırı düzeyde biraraya getirilmesi tartışılacaktır. Karşılıklı dostluğu kurmak için, Türkler ve Yunanlar facebook grup ve sayfalarını kullanarak bir paylaşım düzeyi geliştirmek amacındalar.. Dolayısıyla ikili facebook dostluk gruplarının Türk-Yunan ilişkilerini pekiştirip pekiştiremeyecekler hususu, Türk ve Yunan siyasetçilerinin çok az katkıda bulundukları dostluk- diyalog- ortak akıl oluşturma noktalarında tıkanıkların aşılmasına katkı sağlayacakları umulmaktadır.

Halihazırda, karşılıklı kısıtlamalar üzerinden ve belli başlı siyasal konuların açılmamasına özen gösterilerek yürütülen, sanal ağ çerçevesinde iletişim mekanizması daha çok iki tarafın birbirlerini tanıması düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu kanalların her iki ülkedeki farklı eğilimler için sağlıklı bir tartışma zemini oluşturup oluşturmayacağı, hatta itilaflı konuların çözümlenebilmesi için pek az çaba gösteren Türk ve Yunan siyasi önderlikleri üzerinde bir baskı unsuru yaratıp yaratmayacakları, iki toplum arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde oldukça önemli bir ayraç teşkil etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türk, Yunan, facebook, Türk-Yunan ilişkileri, sanalağ.

ABSTRACT

It is taken for granted that non-governmental organizations (NGOs), epistemic communities (*epicoms*) (Hass, 1992: 28-35) and other cross-border networks are able to shape transnational and international relations. According to such actors contributed to the fall of the so-called "iron curtain" and helped to bring an end to the Cold War in the early 1990's (Risse-Kappen, 1995: 3-36). This fact leads to the assumption that special kinds of international or transnational relations like *"partnership", "hereditary enmity"* or *"reconciliation"* can also be co-designed by non-state actors like associations, foundations, networks or even *"netizens"*.

This study analyzes the possible contribution of Turkish-Greek online communities on bilateral relations. Since 1999, the deep gap between the two nations has been bridged partially. For that reason, Turkish-Greek facebook friendship groups were analyzed between August and October 2015. This study argues, that Turkish-Greek facebook friendship groups are suitable to trigger rapprochement on a cultural base (rather than promoting authentic bi-national reconciliation). In this case, the relevance of the possible influence of social media on bringing together these two societies at virtual, local and transnational levels is to be discussed. In order to set up mutual friendship, Turks and Greeks are capable of using *facebook* online groups and pages.

The aim of this study is to analyze, whether existing bi-national *Facebook* online groups are capable of contributing to strengthen Greek-Turkish relations or not. Therefore some can tell Turks and Greeks separated from each other in the first quarter of 20.th century, may find a civil solution for themselves by getting help from facebook intersection groups, YouTube and other technological communication alternatives. If this interaction reaches a point when all political- social groups meet in some virtual groups and begin to debate in a mature way together, this new communication can force the ordinary citizens of both side to demand for better relationships.

Keywords: Turks, Greeks, facebook, Turkish-Greek relations, internet.

INTRODUCTION: Epistemic Communities and Beyond

It is taken for granted that non-governmental organizations (NGOs), epistemic communities (*epicoms*) (Hass, 1992: 28-35) and other cross-border networks are able to shape transnational and international relations. According to such actors contributed to the fall of the so-called *"iron curtain"* and helped to bring an end to the Cold War in the early 1990's (Risse- Kappen, 1995: 3-36). This fact leads to the assumption that special kinds of international or transnational relations like *"partnership", "hereditary enmity"* or *"reconciliation"* can also be co-designed by non-state actors like associations, foundations, networks or even *"netizens"*. The word *"netizen"*, can be described as follows:

"A Netizen (net citizen) exists as a citizen of the world thanks to the global connectivity that the net makes possible. You consider everyone as your compatriot. You physically live in one country but you are in touch with much of the world via the global computer network. Virtually you live next door with every other single Netizen in the world. ... A new more democratic world is becoming possible as a new grassroots connections that allows excluded sections of society to have voice." (Hauben- Hauben, 1997: 3-5)

With the appearance of information and communication technology (ICT) and social networking sites (SNSs) like "*Twitter*, *Facebook* or *YouTube"* in the first decade of the 21st century, ordinary people are able to coordinate, share information and further social ties worldwide and every time. According to Peter Kruse, facebook was already the fourth-largest *"nation"* even in 2009 Kruse, 2009), which leads to the possibility of exerting political and social influence through coordination, information sharing and networking in the cyberspace. Online whistleblower sites like *WikiLeaks* and leaked "*Panama Paper"s* (Dickinson, 2011) throw *"information bombs"* to start revolutions or make politicians resign, while politically-motivated *"flash mobs"* (Gümüş, 2010: 298-309) organized by Twitter and facebook played a relevant role in, *"Twitter Revolutions"* at the beginning of the *"Arab Spring"*.(Meller, 2011) Online communities at SNSs co-design the public opinion on bilateral relations as well as co-manage cross-border relations.

For example, within the Turkish context, some Armenian (Ulupınar, 2010) or Turkish (Toprak, 2009) facebook groups contribute to the *"historical enmity"* between the *"othered"* Turks and Armenians, whereas other bi-national online groups like the Student Initiative for Armenia and Turkey (Facebook, 2016) (*TürkiyeErmenistanÖğrenciİnisiyatifi*) tries to transform the charged liaison between Armenia and Turkey into a *"unbalanced reconciliation"*. In despite of all facts explained above it must be told the quest for an answer to the question, *"Whether and to what degree Turkish-Greek online communities are capable of promoting Greek and Turkish 'rapprochement,"* is the main theme of this article.

Turkish-Greek Friendship Groups on Facebook (August 2015)		
Name of the group, www	**Main Language/Dominating Group**	**Members[1]**
https://www.facebook.com/groups/249219700032/KapadokyaTürkYunanDostlukGrubu	T	9
İkiKıyınınİkiYakasıTürkveYunanhttps://www.facebook.com/groups/turkyunandostlugu/	T	2591
ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΦΙΛΙΑ - TÜRK YUNAN DOSTLUK GRUBU - GREEK&TURKISH FRIENDSHIP https://www.facebook.com/groups/18240801110/	T	1140
Turkish &Greek Friendship-İstanbul &Κωνσταντινούπολης https://www.facebook.com/groups/1401062196886671/	T	1972
Türk&YunanDünyası (Turkish&Greek World) https://www.facebook.com/groups/422886021211170/	T	1442
ANTONİS YUNAN&TÜRK DOSTLUK GURUBU https://www.facebook.com/groups/1555564654723373/	T	1685
TÜRK YUNAN KARDEŞLİĞİ -- ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΔΕΡΦΟΤΗΤΑ. https://www.facebook.com/groups/133251623435081/	T	2996
Türk&YunanDostluğu (Turkish&Greek Friendship) https://www.facebook.com/groups/turk.yunan/	T	20530
TÜRK-YUNAN DOSTLUĞU (TURKISH-GREEK FRIENDSHIP) https://www.facebook.com/groups/1861944857363323/	T	168

Table 1: Common Turkish- Greek intersection points at facebook. Not promising for a virtual alliance but an attempt to build a bridge between two nations' youth groups.

For that reason, Turkish-Greek facebook friendship groups were analyzed between August and October 2015. This study argues, that Turkish-Greek facebook friendship groups are suitable to trigger rapprochement on a cultural base (rather than promoting authentic binational reconciliation).

Historical Overview of Turkish- Greek Relations

[1] The data was collected in mid-August 2015.

Although Turks and Greeks lived together throughout centuries in the Ottoman Empire, bi-ethnic, bi-communal and bi-national relations were anything but healthy. For example, "After the siege of Istanbul, the term *"Rum" was introduced to integrate* ancient native population into the new society as *the children of the Rome", whereby the second meaning is "people of Greek origin outside Greece",* to encourage them as new citizens to live in harmony with the state government. (Dural, 2013: 67) In the 19th Century however, nationalist Greeks formed a violent and successful campaign for ethnic-national independence which led to traumatic events of mutual ethnic conflict which will continue on for decades. (Evin, 2004: 6) Following the Greek independence, the collapse of the Ottomans and the Turkish War of Independence (1919-1922), Turkish-Greek relations were regarded as *"historical enmity"*

After the Establishment of Nation. States

With the establishment of the Greek and Turkish nation states, a compulsory population exchange between the two countries took place, where Muslim Turks of Greece and Orthodox Christian Greeks of Turkey were both forced to leave their home, but the exchange did not include the communities living in Western Thrace (Greece), Istanbul, Bozcaada and Gökçeada (Turkey). (Rumelili, 2005: 15-16) Most scholars claimed that the exchange included only Greek-Orthodox and Turkish-Muslim communities, but many Christian Orthodox Turks and many Muslim Greeks were also forced to leave their home due to the religious criteria of the exchange program according the Treaty of Lausanne. (Akşin, 2017: 180-181) This was due to the fact Mondros Treaty was made according to the ethno-religious composition of the Ottoman Empire so the renovations made within Lausanne should be done in the same way.

Turkey and Greece, and respectively, Turkish Cypriots and Greek Cypriots bickered over the island of Cyprus (Cyprus Dispute). As long as the island was ruled by the United Kingdom, Cyprus was not important. The issue started with provocations of Greek Cypriots to Great Britain for sovereignty after World War II in the era of decolonization and their efforts to balance Turkish Cypriots. These attempts caused conflicts in- between these two communities up to the Turkish intervention to stop a pan- Hellenic campaign to violently connect the island with Greece, and the declaration of the Turkish Republic of Northern Cyprus. During the Cyprus negotiations, assaults on members of the Greek minority occurred in Istanbul against the background of the Cyprus Crisis. On 6-7 September 1955, there was one tragic event in history on account of a newspaper hoax posing that Greeks bombed Atatürk's house in Thessaloniki during the Cyprus Crisis.

Cyprus and Aegean Issues

Hence, Turkish mobs started anti-Greek riots and destroyed their houses and stores. As a result, many Greeks were forced to leave Turkey (Bali, 2010).[2] As Carley notes, *"Of the many issues that currently divide the two countries, for instance, the two most antagonistic and intractable are the Cyprus and Aegean disputes."* (Carley, 1997: 8-9)

Moreover, high-rating Turkish TV serials in Turkey and in Greece like "*MuhteşemYüzyıl* (*Magnificent Century*), arouse interest in Ottoman or Turkish culture and history and helps bi-national tourism between the two countries[3] (Dedeoğlu, 2012) (The Greek Reporter, 2013).

[2] As a matter of fact it was a Turkish bomber who had attacked the house of Atatürk. In Yassıada court trials it was proved the bombing event was planned by the ruling Democrat Party offiacials in order to make the world believe Turkey is very keen on Cyprus issue.

[3] For more information researchers can also take glance into; Greek Metropolitan Bishop Warns against Turkish Series, *Hürriyet Daily Newspaper*, September 18, 2012, http://www.hurriyetdailynews.com/greek-metropolitan-

As a consequence, the talk is of *"contribution of television dramas to Turkey's soft power"* (Rousselin, 2013: 16). In fact, the Greek interest in Turkish TV series started 2004 when the Turkish serial, "*Yabancı Damat* (*Foreign Husband*)" showed the bi-national, *"Love story between the poor son of Turkish baklava-maker and the rich daughter of a Greek ship tycoon."* (Rousselin:19)

Turkish-Greek Online Friendship Groups

Cover photos, user postings and user comments are communicative means of seeking, maintaining and designing social, virtual transnational relations between Greeks and Turks. When it comes to Greek-Turkish relations, highlighting common history as reference criteria in order to create friendship can be counterproductive, because the development of this relationship is generally viewed as emotional zero-sum game with many examples of collective triumphs and traumas, apart from minor "*Heleno- turkist*" positive interpretations of the common Ottoman past (Kitsikis, 1996).

Thus, divided commemorative culture is a bone of contention that continues to engender enmity between the two nations, with the result that Greek-Turkish reconciliation is difficult without coming to terms with their own past and giving up one's own strict attitudes.

For this reason, in bi-national online friendship communities, debates on current or historical conflicts or the active coping of the common past are explicitly not desired, lest they upset prospective candidates for friendship. One example is the description of, "*ANTONİS YUNAN&TÜRK DOSTLUK GRUBU"*, where the netiquette is explained as such:

Internet as a Bounding Bridge among the Nations

"Welcome. Our group is a Greek-Turkish friendship group. This group shares, discusses and gives information about our common food, drinks, starters, our common Greek and Turkish taverns, history, our holidays, our journeys, our folklore traditions and customs our culture, our music. Postings with political, religious, ethnic content are not allowed. Besides from this, postings should not contain immoral, unpleasant phrases, slogans, abuse and insult.Otherwise, urgent intervention against and deletion of [such postings,] will follow and any user or users will be excluded from the group, if necessary." (Antonis Yunan Türk Dostluk Grubu, 2015)

Contrary to Indian and Pakistani friendship groups with similar background of historical enmity in which no member is allowed, *"to post something which abuses any country or religion"*, even political or historical debates are explicitly forbidden in Turkish-Greek online communities.

Moreover, some Turkish-Greek communities operate as "*closed groups"*, which restrictively pre-determine the selection criteria for candidates for exclusive group membership. There are some expressions of, "ΣΥΣΦΙΞΗ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ-TÜRK ve YUNAN İLİŞKİLERİNİ PEKİŞTİRMEK" group such as;

"Welcome to our page! This page is for Greek and Turkish friendship, you can upload photos, songs, happenings and anything concerning Turkey and Greece. No swearing is allowed! This is a page for peace and mutual respect. Thank you."

bishop-warns-against-turkish-series-.aspx?pageID=238&nid=30395 (January 16, 2016); Mathieu Rousselin, Turkish Soap Power: International Perspectives and Domestic Paradoxes, *Euxeinos* 10 (2013), pp. 18-19. The general contribution of Turkish TV series to the Turkish Cultural Diplomacy is evaluated by B. Senem Çevik, Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Dizileri, in Mehmet Şahin and B. Senem Çevik (Ed.), *Türk Dış Politikası and Kamu Diplomasisi*, Nobel, İstanbul 2015, pp. 391-438. (an)

Also, in Greek; "ΟιΕλληνες και οιΤούρκοιείναι αδελφοί και αδελ φέστου Αιγαίου" ("Greeks and Turks are brethren of the Aegean")[4]

Rapprochement Rather than Reconciliation

For this reason, one should only content oneself with common values and norms, lifestyle and common eating and drinking habits as a great basis for friendship and peace, tolerance and understanding between nations, instead of discussing about politics and the torturous past. For example, Greek culinary is very close to Turkish food culture. Even some of the meal names are the same; for instance, hünkârbeğendi (χουνκιαρ μπεγεντι), fasülye (φασόλια), cacık (τζατζίκι), dolma (ντολμαδάκια). Greek language has many Turkish words and phrases, for instance "χαρτζιλικι" (harcliki, harçlık) mean pocket money especially when children receive money from their families. Even when you enter a Greek restaurant and then rush into a Turkish one, you immediately begin to think they have got the same menus. Mostly Greeks and Turks visit each other's restaurants while they are abroad.

Therefore, it is appropriate to stress mutual respect towards national symbols, common eating/drinking habits and leisure behavior such as postings about and pictures of common food, drinks and dining on the beach, besides tourist attractions in Greece and Turkey[5].

Such online communities are not capable of promoting transnational reconciliation in the Greek-Turkish context, because there is hardly a debate on bi-national problems because of the discussion ban by the administrators (admins) and of the overrepresentation of concerned *"White Turks"* searching only for like-minded people to get along with rather than reconcile with.

Political Censorship over Fragile Subject

Cover photos of facebook groups mainly showing both nations as equal partners and brethren are observed frequently, whereas other pictures of online communities display touristic attractions like the Bosporus Strait in Turkey or stylish Greek white beach houses with sea view to induce people to visit one another's country.

For example, the cover photo of the group "*ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΦΙΛΙΑ - TÜRK YUNAN DOSTLUK GRUBU - GREEK&TURKISH FRIENDSHIP"* shows two similar doves of peace covered in national flags and holding together an olive branch, which is another symbol of peace and mutual respect by equal treatment of national symbols. The olive figure is also representing a crop raised in both countries' Aegean, Marmara and Mediterranean

[4]For more information: These expressions indicate that the Aegean Sea is a collective heritage of both nations, and this partnership is regarded like a brotherhood by the users. Another group Χαβάρια ΤηςΚωνσταντιναπολις which has a significant number of members, has a statement such as News from Istanbul. Except this, there are no more statements to be expressed. When we shoot a glance to the sharing in Greek-dominated Greek-Turkish groups (on Facebook) generally Istanbul pictures, Turkish-Greek songs, pictures from well-known actors and actresses from Turkish TV serials like *Muhteşem Yüzyıl* (*Magnificient Century*), various pictures from the Black Sea and Cappadocia regions are remarkable where emigrant Greeks in Anatolia used to live before. For example, [t]he former members of İstanbul's Greek community who had to leave their town and migrate to Greece in the last decades are still very attached to their city of origin. (Beril Dedeoğlu, A new look at Greece, *Today's Zaman*, December 14, 2012, http://www.todayszaman.com/columnist/beri-l-dedeoglu/a-new-look-at-greece_301186.html,16.01.2016)). This sharing of comments or photos does not show the Greeks' longing to Anatolia, Black Sea and Istanbul, it also demonstrates the religious importance of these places for the Greek-Orthodox people. Namely there are historical and cultural bonds between them. For example, Constantinople was the capitol of the Greek Byzantine Empire until it was conquered by the Ottoman Turks and became Istanbul in 1453. This subject will be discussed in another article on Greek-dominated Greek-Turkish friendship communities. (an.)

[5] This subject is to be discussed later in this paper.

districts symbolizing the two countries competing with themselves in a peaceful manner. This picture leads to the impression that both countries are also equal partners striving for peace.

Table 2: Doves of Peace in "*ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΦΙΛΙΑ - TÜRK YUNAN DOSTLUK GRUBU - GREEK&TURKISH FRIENDSHIP"*

From Cover Photos to User Posting: Netizens Communicating

Another example is cover photo of the group, *"İkiKıyınınİkiYakasıTürkveYunan"* which displays both national flags against the background of a sandy beach, on which is written the word *"Love"*, symbolizing the good relationship between nations.

Table 3: Both national flags above the word "Love" in *"İkiKıyınınİkiYakasıTürkveYunan"*

Other cover photos stress touristic attractions of both Turkey and Greece to attract interest. For example, the cover photo of the group, "*Turkish &Greek Friendship- İstanbul &Κωνσταντινούπολης"* shows the legendary Bosporus Strait of Istanbul, while a Greek beach house is used in the community "*İkiYakaBirDeniz Two Shores – One Sea"*.

Table 4: The Bosporus Strait at the cover photo of Istanbul in "*Turkish &Greek Friendship-İstanbul &Κωνσταντινούπολη."*

Table 5: Picture of a Greek beach house with a sea view in, "*İkiYakaBirDeniz Two Shores – One Sea*[6]

Postings of individual users or administrators consist mainly of pictures related with common specialties of Turkish and Greek cuisine, Mediterranean lifestyle (breakfast on yachts or on the beach; alcohol-drinking and exuberant mood in taverns) in order to highlight commonalities. Pictures of Turkish and Greek touristic attractions, Greek- Turkish music video clips from "*YouTube"*, congratulations on religious and national holidays, daily greeting rituals including mutual and direct warm greetings in both languages sometimes with images stress mutual respect. The apolitical perspective espoused in these postings conveys the common idea that the people belonging to the other side are very ordinary people with common worldviews.

Table 6: Posting with pictures of classic Turkish breakfast on the beach with Turkish tea (*çay*), simit and açma.

[6]https://www.facebook.com/groups/ikiyakabirdeniz/(August 15, 2015).

Table 7: Breakfast with orange juice, coffee and ice-cream nearby the sea in front of a yacht with a Greek flag in, "Turkish &Greek Friendship-İstanbul &Κωνσταντινούπολης"

Picture comments demonstrate mutual kind wishes, respect and empathy, while pictures of Turkish çay, simit, rakı, watermelon oryacht with the Greek flag on the beach (Table 7, 8, 9) are used to stress common Mediterranean lifestyle (dining and drinking on the sunny beach) and to evoke fascination and enthusiasm. Such pictures and comments are shared daily and this is a good way to express feelings and desires, which in turn triggers empathy from the audience. The purpose of Greek and Turkish (facebook) groups seems to establish bridges of fraternity between two communities.

In order to show empathy and respect, users of both nations congratulate each other in their national or religious holidays. For example, while Turkish female user Sbnm K. congratulates Christian Greeks on their religious, *"Assumption Day"* with a Virgin Mary picture in the group "*İkiKıyınınİkiYarısıTürkveYunan"*, Greek user and administrator Chrysa A. congratulates Turks on their national *"Victory Day (over the Greek occupation forces)"* in 1922 with a picture of Atatürk and a Turkish flag in *""Turkish & Greek Friendship-İstanbul &Κωνσταντινούπολης*" on behalf.

Religious- National Holidays to be Celebrated

Thus, both user groups show esteem to their respective values. Interestingly, secular and patriotic Turks congratulate Greeks on their Christian holidays, whereas Greeks congratulate secular Turks on their national holidays.

According to the concept of *"internalized other"* (Sánchez, 2015: 180-199), *"White Turks"* deny the similarity with indigenous Anatolian Turks and regard them as *"backward-looking"* and *"uneducated"* just like the Greeks view ordinary Turks. *"The 'barbaric', 'undemocrati"* and "backward" Turks and their ancestors *"the Ottomans"* in the imagination of the Greeks and their perception of self as the "opposite: modern, progressive, democratic" (Heracklides, 2011: 16) leads to the fact that *"White Turks"* who rather identity with modern educated people try to approach Greeks through discourses of self-exclusion from conservative Anatolians by stressing non-Islamic values, secularism and anti-conservatism.

At this point it must be stated that *"White Turk"* type has been labeled as a fragment representing, *"Old Turkey"* by the conservatist press in Turkey. After the ruling JDP confession the party is also *"Laic"* by President Erdogan almost a year ago, it is seen the *"white Turk"* vision has not been changed for the conservatists. By addressing the ruling party has no problems with laicism, *"the white Turks"* still kept accused of being not *"laic"* but *"secularists"* represent the *"shadowy- unpleasant"* face of modernism.

Examples are user postings with pictures of Turkish schnapps or even a posting with a nude woman with tattoos on her tailbone which was sent by a female Turkish user as part of a daily greeting ritual to mixed-sex group members of different religions (see below). Postings between male and female users with such content are certainly not in phase withrestrictive Islamic values and norms of gender segregation.

Remaining Conflicts Edges of the Knife

In ordinary rural Anatolian facebook groups, such a posting with a nude woman even of a female user would have been sanctioned by conservative Muslim group members, while people sending such pictures would have been labeled as immoral.

So, these Turkish-Greek online groups seem to form something like a liberal virtual enclave where "*bon vivants"* can communicate freely with each other without having to pretend. Greeks seem to fulfill the expectations. Otherwise secular Turks had to grapple with their Anatolian Muslim conservative fellowmen they get *sick off*.

There are three critical discourse moments displaying the dominance of secularist *"White Turks"* in the Turkish-dominated Turkish-Greek Friendship Communities. The moments can be summarized as follows:

1. One moment is the period where the violence between the PKK and the Turkish army renewed and gave rise to the Turkish nationalist mood in the online groups.
2. The second moment is the anniversary of the liberation of Izmir from Greek occupation in 1922 which was celebrated in some online groups.
3. The third moment was the anniversary of the Istanbul riots against members of the Greek community in Istanbul in 1955 (September 6-7).

Nowadays it seems not only the *"white Turks"* but there are also a bunch of conservatist (Pan- İslamists/ nationalists) citizens in Turkey who are not in favor of the JDP manner over Aegean issue and normally having a more open view for foreigners emerging in Turkey. In the last polls targeting conservatism in Turkey a slight percent of JDP and NMP (Nationalist Movement Party) voters are criticizing both their parties and "falcon policy" shown towards international affairs beginning to show manners similar to *"white Turks'"* attitude rather than general conservatist politics. The percentage of the new- line nationalist and Islamist voters reach among the total share of the conservatist voters sphere will determine the *"white Turks"* effect on internal affairs. Maybe another *"white Turk"* attitude will evolve which is this time more conservatist rather than being secular, will contribute to the Turkish- Greek relations.

On the other way there were also examples of Greek solidarity with Turkey in the online communities which are examples of Greek attitude against terrorism and can be used to strengthen bi-national relations. For example, a female Greek user named Eleni T. sent an emotional psalms for the fallen Turkish soldiers to show her solidarity with the Turks:

"... I know there is a wedding of martyrs in the paradise/For a mother it is hard tobury her own son /before seeing his wedding ceremony/ I know there is a wedding of martyrs in the paradise/How can the heart of a father bear/to bury his own son who was seen as his future/ I know there is a wedding of martyrs in the paradise/if a child is born as a soldier in a country/it is immortal in this country/ I know there is a wedding of martyrs in the paradise… Regard us as your friend let us share your pain"[7]

[7]*Biliyorum şehitlerin düğünü var/ Cennette/Bir babanın nasıl yüreği dayanır/ Geleceğim dediği oğlunu toprağa vermede./ Biliyorum şehitlerin düğününü var cennette./Bir çocuk asker doğarsa bir ülkede/ Şehit olunca*

Not only Greeks of Greece (Yunan), but also Turkish citizens of Greek origin (Rum) stressed their solidarity with the Turkey. One example is the famous singer Fedon Kalyoncu, a member of the Greek minority in Turkey, wearing a t- shirt with the Turkish national flag and in front of a portrait of Kemal Ataturk as a sign for his support of nationalist and secular Turkey in "*Turk&YunanDostlugu (Turkish& Greek Friendship)"* and a Pro-Turkish statement against the ruling JDP government which is seen as inactive against the PKK. This posting was liked by 294 users:

*"IT IS ENOUGH. WE HAVE PLEDGED TO DIE FOR THIS HOMELAND. IF YOU CANNOT DO IT THEN F*** OFF, IF IT IS ENOUGH, IT IS ENOUGH. BECAUSE OF YOUR GREED OF POWER… HUNDREDS OF SONS BECOME MARTYRS, MY COUNTRY BURSTS INTO TEARS OF BLOOD…"*

Table 8: Pro-Turkish Posting of Greek singer Fedon Kalyoncu

One significant function of these facebook groups is to bind the Turks and the Greeks together, so that both sides may communicate with each other. However, both user groups talk about leisure activities like dining or drinking rather than discussing politics or sensitive topics of the common past of the two nations. Thus, one remarkable point is the general omission of tragic events between two nations as a consequence of the ban on political issues. Kind wishes dominate on debates on historical events, pains and tragedies. Apart from that, it seems that there are no common bi-national offline, such as real common activities organized through internet besides postings about culture, food and related matters.

CONCLUSION: *"Every Debate is Ought to be Political"*

Therefore, these virtual friendship groups are good for "*rapprochement"* at the cultural level rather than *"reconciliation"*, but the rapidly increasing membership in these communities indicate that negative perceptions of the *"other"* can disappear.

Nerveless, both facebook and YouTube serves and operating for the sake of the Turkish- Greek friendship but if a peace channel is opened with *"white Turks"* chatting with social democrat& socialist Greeks some can easily state that *"it is not enough."* The *"net friendship"* has to be widened by the participation of Turkish central- right and perhaps some nationalist citizens. In the same way Greek conservatists as well as some Orthodox- religious Greeks should be "welcomed" by the admins of both facebook groups for the "acceptation" of the problems in between. To reach up to that level, as Soner Yalçın states, first the path for the "acceptation" of the reality and need to communicate should be opened:

ölümsüzdür bu ülkede. / Biliyorum şehitlerin düğünü var cennette. … Dost bilin bizi acınızı paylaşalım birlikte" (Cennette Düğüne Var)

"From food people consume every day to the sharp political debates it is always the same. We have got the learn the political face all the time. People want to change the world should begin from the first step which can be summarized as 'to learn.' Than we have to accept the facts than the last step comes in. It is to fight against prejudges "[8] *(Yalçın, 2018)*

Therefore some can tell Turks and Greeks separated from each other in the first quarter of 20.th century, may find a civil solution for themselves by getting help from facebook intersection groups, YouTube and other technological communication alternatives. If this interaction reaches a point when all political- social groups meet in some virtual groups and begin to debate in a mature way together, this new communication can force the ordinary citizens of both side to demand for better relationships. Aftermath perhaps the politicians may be forced to build a peace bracket over the tense issues like Cyprus, Aegean costs and the islands which are armored against each other's. By this way the critical issues between two countries may be solved without the interference of world super powers building their accumulation of interests on the conflict of two states rather than establishing peace.

REFERENCES:

Akşin, Sina (2017). *Kısa Türkiye Tarihi,* İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Bali, Rifat N. (2010). *6-7 Eylül 1955 Olayları*, Istanbul: Libra

Başlangıç, Celal (1987). *Ege'de Sevdanın İki Dili*, İstanbul: Boyut.

Carley, Patricia (1997). US Foreign Policy and The Future of Greek-Turkish Relations, in *Greek-Turkish Relations and U.S. Foreign Policy, Cyprus, the Aegean, and Regional Stability*, Peaceworks: United States Institute of Peace.

Dedeoğlu, Beril (2012). A new look at Greece, *Today's Zaman*, December 14, 2012, *http://www.todayszaman.com/columnist/beri-l-dedeoglu/a-new-look-at-greece_301186.html*, RT: 01.16, 2016.

Dickinson, Elisabeth (2011). The First Wikileaks Revolution?, *http://foreignpolicy.com/2011/01/13/the-first-wikileaks-revolution/*, RT: April 04, 2016.

Dural, A. Baran (2013). Balkan Nationalism in Considiretion of Nationalist- Revolutionary Leadership and Nationalist Turkish Litareture: The Loss of Western Rumelia/ Freedom Problem/ Events/ Portraits, *Eastern Question, Imperial Diplomacy and Nationalism in the Balkans* (Rota Pechat, Bourgas)

Evin, Ahmet O. (2004). 2 Changing Greek Perspectives on Turkey: An Assessment of the post-Earthquake Rapprochement, *Turkish Studies* 5/1.

Haas, Peter M. (1992). Introduction: epistemic communities and international policy coordination. *International Organization* no: 46.

Hauben, Michael- Hauben, Rondo (1997). *Netizens: On the History and Impact of the Net*, http://www.columbia.edu/~hauben/book, RT: 02.03.2018.

Heraclides, Alexis (2011). "The Essence of the Greek-Turkish Rivalry: National Narrative and Identity", *GreeSE Paper* No.51, *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe.*

Kitsikis , Dimitris (1996). *Turk- Yunan İmparatorluğu*, İstanbul: İletişim.

[8] Although Yalçın is speaking of *"food terror"* people are facing with in the 21 st. Century, ge generalizes the item and states in each Political issue it is the learning –acceptation steps which guide people to teh solution. (an.)

Kruse, Peter (2009). Revolution 2.0: Wie die Netzwerkkultur die Gesellschaft verändert, lpr *Forum Medienzunft*, http://www.lpr-forum-medienzukunft.de/files/kruse_rede.pdf, RT: 04 o8, 2016.
Meller, Phillip (2011). Twitter, Facebook und die Revolution in Ägypten, *Cicero, 3.2.2011,http://www.cicero.de/weltb%C3%BChne/twitter-facebook-und-die-revolution-%C3%A4gypten/41603*, RT: 04 08, 2016.
Rousselin, Mathieu (2013). Turkish Soap Power: International Perspectives and Domestic Paradoxes, *Euxeinos* 10/2013.
Rumelili, Bahar (2005). The European Union and Cultural Change, *Greek-Turkish Relations no.17.*
Sánchez, Alba Montes (2015). "Shame and the Internalized Other", *Etica& Politica / Ethics &Politics XVII*, http://www2.units.it/etica/2015_2/MONTESSANCHEZ.pdf, RT: 04. l7, 2016.
Toprak, Ali (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: „Görülüyorum Öylese Varım!'*, İstanbul: Kalkedon Yayınevi.
Ulupınar, Ercan Cihan (2010). Ermeni Sanal Gruplar Üzerine Netnografik Bir Araştırma: Facebook'ta Örgütlenen Ermeni Gruplar, *Ermeni Araştırmalaır 36*
Yalçın, Soner (2018). Bunu Yapmazsak Hepimizi Öldürecekler, https://odatv.com/bunu-yapmazsak-hepimizi-oldurecekler-1801181200.html, RT: 05.03.2018.
_____, (2015). https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10153537752218205&set=gm.160554536969749 1&type=1&theater, RT: 08.27.2015.
_____ (2015). https://www.facebook.com/groups/1401062196886671/, RT: 08. 15, 2015.
https://scontent-ams2-1.xx.fbcdn.net/hphotos-xaf1/v/t1.0-
_____ (2015). https://www.facebook.com/groups/1555564654723373/, RT: 08.15. 2015.
_____, (2015). https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1680074705540468&set=a.1398135840401024.1 073741830.100006138632313&type=1&theater, *RT:* September 10, 2015. *Turk&YunanDostlugu (Turkish&Greek Friendship)* RT: 09. 12 2015.
_____ (2015). https://www.facebook.com/groups/18240801110/permalink/10154037768861111/, RT: 08. 15, 2015.
_____ (2015). https://www.facebook.com/groups/turk.yunan/permalink/892726470808788/, RT: 09. 07, 2015,
_____ (2015). "*Turk&Yunan Dostlugu (Turkish& Greek Friendship"),* RT: 09. 10 2015.
_____ (2016). https://www.facebook.com/TurkeyArmenia/, RT: 06 =8, 2016.
_____ (2016). https://scontent-ams2-1.xx.fbcdn.net/hphotos-xaf1/v/t1.0-.
_____ (2013). Suleiman the Magnificent Helps Greek Tourism, *The Greek Reporter, January 17/2013*, http://www.grreporter.info/en/suleiman_magnificent_helps_greek_tourism/8559, RT: 16.01.2016.

GENÇLİĞİN GELECEK KAYGISI VE GENÇLERİN TOPLUMSAL BEKLENTİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ

Dr.Öğr.Üyesi İmran ASLAN
Bingöl Üniversitesi, imranaslan@gmail.com

Ebru Ataoğlu KAYSADU
Kadem Bingöl Yürütme Kurulu Üyesi

ÖZET

Bugünün gençliği gelişen teknoloji ile birlikte küresel sisteme adapte olma konusunda sorunlar yaşamaktadır. İnternet sayfalarında veya sosyal medyada gördürdükleri hayali beklentilere kendini kaptıran gençlerin çoğu hayal kırıklıkları yaşayabilmektedir. Özellikle Bingöl ili gibi yerlerde aile yapıları muhafazakâr olan gençler ile aileleri arasında kuşak ve aile içinde sorunlar yaşanabilmekte ve bu durumlar genç bireyleri kötü alışkanlıklara yöneltebilmektedir. Sağlık bir birey oluşturmak konusunda okul, aile, güvenlik güçleri ve üniversitelerin ortak projeler ve platformlar oluşturmaları gerekmektedir. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Bingöl`deki 300 gençle ile görüşülmüştür. Elde edilen veriler IBM SPSS 20 programıyla analiz edilmiştir. Katılımcıların kişisel bilgilerine ait bulgular için frekans analizi yöntemi ve betimsel istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre gençlerin 15-24 yaş grubu arasında gelecek endişesi taşıdığı ve aile, okul, yakın çevresi ve devletten beklentisi olduğu söylenebilir. Aynı zamanda katılımcıların çoğunun inanç sorunları olduğu ve gelecekle ilgili hiçbir tasavvurunun olmadığı sonucuna da varılmıştır. İnanç sorunları yaşamalarında ise neden olarak ise sırasıyla; ailede verilen eğitimin gelenekselliğe dayandığı, okulda verilen dini eğitimin de yeterli olmadığı ve kaynak güvenilirliğinin de bulunmadığı görülmüştür. Katılımcıların yaşları arttıkça ve işsizlik süreci devam ettikçe zararlı alışkanlıklar edindiği, bu boyutun çok daha ileriye gittiği, yaşama hevesi ve beklenti noktasında da büyük problemleri beraberinde getirdiği, geleceğe dair planlarının da bu doğrultuda umutsuzluk içerdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, İnanç Gelecek Tasavvuru, Toplumsal Beklenti

GİRİŞ

İnsanlar için yaşam amacı önemlidir ve gençliğin de toplumdan beklentileri söz konusudur. İnsanların davranışları geleceğe yönelik beklentiler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Ekonomik ve sosyal politikalar toplumsal hedefleri belirlemektedir. (Tolan vd., 1990) Gelecek kaygısı üniversite öğrencileri arasında artış göstermiş durumdadır. Ekonomi, istihdam, eğitim, hayat kalitesi ve gelir faktörlerinin öğrencilerin gelecek kaygısını etkileyen önemli faktörler olduğu tespit edildi. (Kaya ve Göktolga, 2014: 127-130) Özmete ve Bayoğlu(2008) tarafından yapılan bir çalışmada ekonomik koşullar, yoksulluk ve iş bulma olanaklarının azalması gençlerde en çok kaygı yapan faktörler olarak tespit edilmiştir. Ayrıca gençler madde bağımlılığının ve alkolizmin yaygınlaşmasından, yaşam refahı açısından çok kaygılanmaktadır. Bunlara ek olarak toplumdaki evsiz, yoksul ve muhtaç insanların sayısının artmasının kaygıların artmasında etkili olduğu tespit edilmiştir. Özellikle kızlar açısından cinsel tacize uğramış insanlarının sayısının artması, cinsiyet ayrımcılığı, okul ortamının güvenli olup olmadığı, toplumdaki her bireyin eğitim hakkından eşit olarak yararlanmadığı

gibi durumlar gençlerin kaygı seviyesini etkileyen diğer faktörler olmuştur. (Özmete ve Bayoğlu, 2008) Türkiye'de açılan birçok üniversite ve artan üniversiteli mezun sayısıyla gençlerin iyi bir iş bulma kaygısı daha da artmış durumda. Aynı pozisyona başvuran işsiz üniversite mezunu sayısında artış gözlemlemektedir. İş bulamayan birçok genç çare olarak ikinci bir üniversite okumaya yönelmektedir. Yapılan üniversite tercihlerinde daha çok iş bulunabilecek bölümler ön plana çıkmaktadır. Dolaysıyla gençler sevecekleri alanlardan çok iş bulma ihtimali yüksek olan bölümlere yönelmektedir.

Toplumların yaşar olarak kalabilmesi gençlerin niteliklerine bağlıdır. Demokratik bir ortamda yaşayan gençler bağımsız, özgüvenli, düşük oranda toplumsal ve kişisel çatışmaları olan, yaratıcı, girişimci, özgür ve özerk bireyler olabilmektedir. Gençler ilk olarak aile ortamında kendilerini sınamaktadır. Dolaysıyla aile ortamı bireylerin geleceğini etkileyen önemli bir faktördür. Katılım ve paylaşım demokratik ailelerde yüksektir ve bireylerin bağımsız olma eğilimini güçlendirmektedir. Aileleri tarafından yaratıcı olarak yetiştirilen gençlerin girişimcilik yeteneklerinin yüksek olduğu ve aile ortamının bireylerin gelecekteki kararlarını etkilediği tespit edilmiştir.(Çerik, 2002: 1-14) Dolaysıyla aile ortamı ve ebeveynlerin eğitimi durumu gençlerin tercihlerini ve gelişimini etkileyen önemli bir faktördür. Sosyo-ekonomik durumu iyi olan ailelerden gelen bireylerin daha yüksek başarı göstermeleri beklenir. Bingöl ve çevre illerden gelen öğrencilerin ailelerin ekonomik ve eğitim seviyeleri yüksek değildir. Dolaysıyla üniversitenin öğrencilere sosyal ve ekonomik yönden destek vermesi öğrencinin geleceği açısından olumlu bir girişim olacaktır.

Türkiye'de gençler arasında kalitesiz eğitim, işsizlik, zararlı alışkanlıklar ve madde bağımlılığı en önemli sorunlar olarak tespit edilmiştir. (MEMUR-SEN, 2013) SETAM tarafından 2013 yılı Ocak-Nisan ayları arasında 352 yerleşim biriminde 5.541 kişiye yapılan anket çalışmasına göre: sigara, alkol, kumar, uyuşturucu kullanma eğiliminde artış, bunları meşru görmek; şiddete eğilim göstermek; bilgisayar ve internet bağımlılığında artış; iletişim kopukluğu ve sosyal bağlılık ve dayanışma ruhunun yok olması; gelecek korkusu ve ülkeden göç etme isteği; günlük ve anlık yaşamak, geleceğe yönelik plan yapmamak; sınırsız bir tüketici ve kullanıcı özelliği sergilemek, marka tutkusu, gösteriş; din algısında zedelenme, laikleşme-sekülerleşme ve özgüven kaybı bulunan en önemli sorunların bir kaçı olarak tespit edilmiştir.(SETAM, 2013: 6) SETAM'ın yapmış olduğu çalışmaya göre Türkiye'de gençlik uçurumun kenarında ve bilinçsiz bir şekilde savrulmaktadır. Madde bağımlığındaki artışla beraber şiddete yönelimin artması ve kuşaklar arasındaki anlaşılma sorunları psikolojik sorunları beraberinde getirmiştir. Anlamadığını düşünen gençler çareyi sigara, alkol, kumar ve uyuşturucu kullanmada görebilmektedir. Bingöl gibi yerlerde uyuşturucu kullanma yaşının düştüğü ve lise öğrencilerinin dahi uyuşturucu kullandığı hastaneye gelen vakalardan tespit edilmiştir. Özellikle kitle olarak gençleri hedef seçen uyuşturucu satıcıları okullar ve gençlerin toplandığı yerlerde aktif olarak bulunmaktadır. Kötü çevre ve özenti sonucu, daha genç yaşta olan bu bireyler kendilerini kısa sürede uyuşturucu iletinin pençesinde bulabilmektedir. Bu konuda aile-okul-polisin etkin bir şekilde çalışması ve uyuşturucu satıcılarına daha ciddi cezaların verilmesi gerekmektedir. Kullanıcıların da belli bir süre devlet denetiminde kalması gerekmektedir. Devletin bu konuda daha yüksek sorumluluk alması gerekir. Kullanıcılar zamanla diğer arkadaşlarını da kötü alışkanlıklara bulaştırabilmektedir.

Gençlerin yaklaşık üçte ikisi internetten günde bir kaç kez yararlanmaktadır. Gençler interneti sosyal medya, eğlence/oyun ve haber almak amacıyla sırasıyla kullanmaktadır. Facebook, twitter, instagram ve Google+plus gençler arasında en çok kullanılan uygulamalar

olarak tespit edilmiştir. İnternete ulaşım aracı olarak en çok akıllı telefonlar kullanılmaktadır. İnterneti kullanmanın ana amacı araştırma yapmak olarak belirtilmiştir. (MEMUR-SEN, 2013) İnternet, bağımlılık yapan ve gençleri etkileyen önemli bir kitle iletişim aracı konumuna düşmüştür. Birçok kötü alışkanlık internet ortamının etkisiyle yaygınlaşabilmektedir ve bu tür alışkanlıklar teşvik edilebilmektedir. İnternetin doğru kullanılması ve güvenilir web sayfalarının ziyaret edilmesi gençler açısından hayati derecede önemlidir. Birçok kötü niyetli örgüt internet aracılığıyla gençlere ulaşarak kendi taraflarına çekmeye çalışmaktadır.

Bingöl'de gençler arasında bağımlılık yapan madde kullanımın ve şiddet ve taciz içerikli olayların giderek artması üzerine gençler arasında bir anket çalışması yapılmasına karar verildi. Küçük kavgalardan başlayan, çete üyeliğine dayanan şiddet olayları ve bilgisayar oyunları, artık cinayetle son bulmaya doğru gidebilmektedir. Aile, okul, medya kısaca sosyal sorumluluğu olan her bireye sorumluluklar düşmektedir. Çocuk evde anne baba, abisinden; okulda öğretmeninden; çalışıyorsa işyerindeki amirinden ya da çalışma arkadaşından şiddet görebilmektedir. Şiddet içerikli diziler, müzikler ve oyunlar gençlerin şiddete yönelmesine sebep olabilmektedir. Bu olumsuz tablonun düzeltilmesinde anne ve babanın yanında eğitimcilere ve güvenlik güçlerine de büyük sorumluluklar düşmektedir. Okul ortamında rehberlik hizmetlerinin artırılması ve gençlerin bireysel sorunları konusunda yardımların yapılması gerekir. Özelikle üniversite ortamında gençlerin kötü alışkanlıklar edinmesine sebep olabilecek durumların önüne geçilmesi gerekir.

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bingöl üniversitesinde okuyan 294 öğrenci ve çağrı merkezinde çalışan 57 kişiye toplamda 341 anket uygulanmıştır. Bingöl üniversitesinde 14.000-15.000 arası öğrenci okumaktadır % 95 Güven seviyesi ve % 5 güven aralığına göre 262 kişinin gerekli olduğu tespit edilmiştir. Dolaysıyla 294 anket Bingöl üniversitesi gençliğini temsil edebilecek seviyede bir örneklemdir. Assist çağrı merkezinde ise toplamda 100 kişi çalışmaktadır.

Karahasan (2018), SEKAM(2013) ve Güleri (1998) tarafından hazırlanan çalışmalar kullanılarak anket soruları hazırlanmıştır. Anket üniversite öğrencilerinin kaldığı yurtlarda ve çağırı merkezinde yöneticilerin izni alınarak yapılmıştır. Anketler rastgele olarak dağıtılmış olup 0.711 Cronbach's Alpha güvenirlik değeri elde edilmiştir. Anket soruları, betimsel istatistik yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Yaş		
15-20 yaş arası	91	26,7
20-24 yaş arası	211	61,9
24yaş üzeri	33	9,6
Medeni durum		
Bekâr	312	90,5
Evli	28	8,2
Eğitim durumu		

İlköğretim	3	0,9
Lise	54	15,8
Ön lisans	75	22,0
Lisans	194	56,9
Yüksek lisans	6	1,8
Aylık gelir		
500-1000 TL arası	163	54,8
1000-1500 TL arası	42	14,1
1500-2000 TL arası	23	7,7
2000 TL üzeri	69	23,2

Kişisel bilgilere ilişkin frekans analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların %26,7'sinin 15-20 yaş arasında olduğu görülürken, %61,9'u 20-24 yaş arasında, %9,6'sı ise 24 yaş üzerindedir. Katılımcıların %90,5'i bekârken, %8,2'si evlidir. Katılımcıların %0,9'u ilköğretim mezunu iken, %15,8'i lise mezunu, %22'si ön lisans mezunu, %56,9'u lisans mezunu ve %1,8'i yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların %54,8'inin aylık geliri 500-1000 TL arasındayken, %14,1'inin aylık geliri 1000-1500 TL arasında, %7,7'sinin aylık geliri 1500-2000 TL arasında ve %23,2'sinin aylık geliri 2000 TL üzerindedir. Katılımcı öğrencilerin büyük çoğunluğun gelir kaynağı üniversite bursu ve aile destekleri olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Kişisel Tercihlerine İlişkin Bulgular

	Frekans	**Yüzde**
En büyük isteğiniz		
İyi bir eş	81	24,3
İyi bir iş	121	36,3
İşimde yükselme	131	39,3
Evlilik için yaş tercihiniz		
18-20	5	1,5
20-25	135	40,6
26-30	164	49,3
31-35	28	8,4
Kaç çocuk sahibi olmayı düşünüyorsunuz?		
1-2	198	60,9
3-4	107	32,9
5-6	20	6,1

Katılımcıların kişisel tercihlerine ilişkin frekans analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların %24,3'ünün en büyük isteklerinin iyi bir eş olduğu, %36,3'ünün iyi bir iş olduğu, %39,3'ünün ise işinde yükselmek olduğu görülmektedir. Katılımcıların %1,5'i 18-20 yaş arasında evlenmeyi düşünürken, %40,6'sı 20-25 yaş arasında, %49,3'ü 26-30 yaş arasında, %8,4'ü 31-35 yaş arasında evlenmeyi düşünmektedir. Katılımcıların %60,9'u 1-2 çocuk sahibi olmayı düşünürken, %32,9'u 3-4, %6,1'i ise 5-6 çocuk sahibi olmayı düşünmektedir. Çıkan sonuçlara göre kişiler iyi bir gelirleri olduktan sonra evlenmeyi düşünmektedir ve çok çocuk sahibi olmak istememektedirler. Bu tercihlerden ekonomik sebeplerin etkili olduğu söylenebilir.

Şiddet ve Madde Bağımlılığına İlişkin Bulgular

Katılımcıların şiddet ve madde bağımlılığı hakkındaki görüşlerine ilişkin betimsel analiz sonuçları incelendiğinde şiddet maddesinden ortalama 3,30±1,49 puan aldıkları görülürken, alkol maddesinden ortalama 3,41±1,51 puan, sigara maddesinden ortalama 3,32±1,48 puan ve uyuşturucu maddesinden ortalama 3,60±1,55 puan aldıkları görülmektedir. Buna göre katılımcılarda şiddet ve sigara kullanımının, alkol ve uyuşturucu kullanımından daha fazla olduğu söylenebilir. Şekil 1 deki sonuçlar incelendiğinde beklentin üzerinde yüksek oranda şiddet ve madde bağımlığı olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle üniversite öğrencileri arasında azımsanmayacak derecede alkol ve uyuşturucu kullanımı olduğu görülmektedir. Uyuşturucu kullanımın yasak olduğu düşünüldüğünde güvenlik güçleri, sivil toplum örgütleri ve ailelerin bu konuda hızlı bir şekilde çalışmalar yapması gerekmektedir.

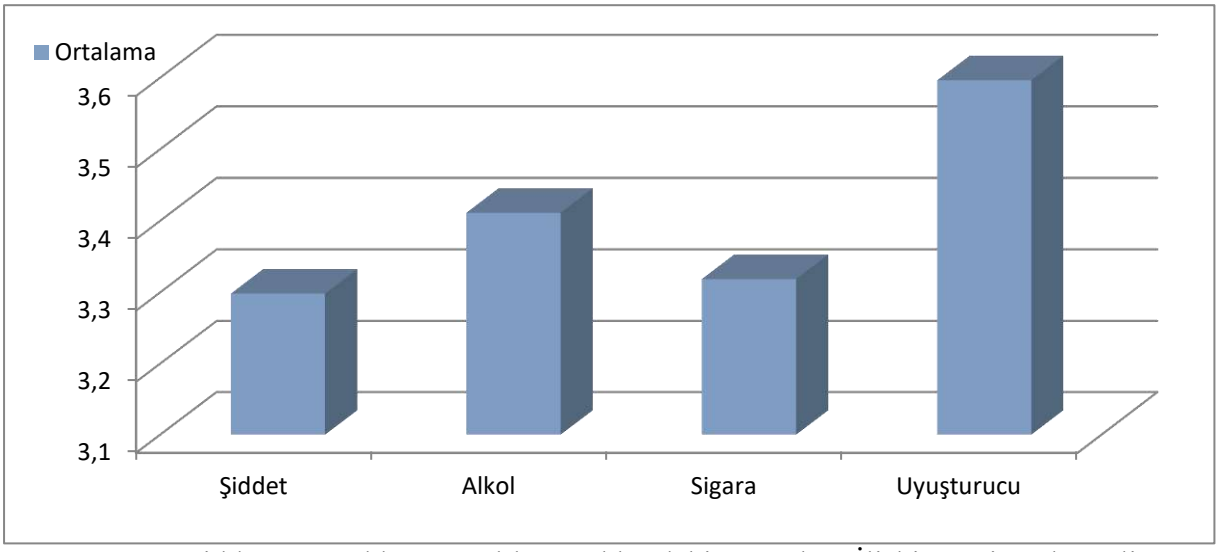

Şekil 1. Şiddet ve Madde Bağımlılığı Hakkındaki Görüşlere İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları (1 = Kullanıyorum, 5 = Hiçbir zaman)

Sosyal Çevreye İlişkin Bulgular

Katılımcıların sosyal çevreleri hakkındaki görüşlerine ilişkin betimsel analiz sonuçları incelendiğinde alınan en yüksek puanlı maddelerin "Dostlarınız var mı?" (Ort: 1,23±0,67), "Güvenilir arkadaşlarınız ya da çevreniz var mı?"(Ort: 1,34±1,06), "Geleneksel bir aile yapınız var mı?" (Ort: 1,35±0,72), "Evlilik yaşamında iyi ve kaliteli bir ebeveyn olacağınıza inanıyor musunuz?" (Ort: 1,53±0,96), "Gelecekte dostluk ilişkisine önem verip değerli görüyor musunuz?"(Ort: 1,55±0,92) olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların dostlarının, güvenilir arkadaşlarının ve çevrelerinin olduğu, geleneksel aile yapısına sahip oldukları, evlilik yaşamında iyi ve kalite bir ebeveyn olacaklarına inandıkları ve dostluk ilişkisine önem verip değerli gördükleri bulunmuştur. Öte yandan alınan en düşük puanlı maddelerin "Gerçek veya sanal alemde herhangi bir çetenin içinde misiniz?" (Ort: 2,67±1,32) ve "Kızlı erkekli aynı evde kalınabilir?"(Ort: 2,54±1,33) olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların düşük oranda bir çeteye üye oldukları ve kızlı erkekli aynı evde kalınmasını onaylamadıkları görülmektedir. Tablo 3 gözüktüğü gibi internetin daha çok bilgi amaçlı kullandıklarını, iyi bir ebeveyn olacaklarına ve huzurlu bir çalışma ortamları olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Sosyal Çevre Hakkındaki Görüşlere İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Sosyal çevre hakkındaki görüşleriniz? (1 = Evet, 5 = Hiçbir zaman)	N	Ort.	Std. Sapma
Huzurlu çalışma ortamınız var mı?	338	1,9911	1,06881
Gerçek veya sanal âlemde herhangi bir çetenin içinde misiniz?	341	2,6686	1,31904
Kitap, okuyor musunuz?	341	1,9413	1,15660
Okuduğunuz kitaplar okulunuzdaki bölümünüz ya da işiniz dışın da mı?	336	1,8839	,98416
Televizyon karşısında gereğinden fazla vakit geçiriyor musunuz?	339	2,3451	1,03005
İnterneti bilgi amaçlı mı kullanıyorsunuz?	339	1,9086	1,02074
Dostlarınız var mı?	337	1,2344	,66922
Güvenilir arkadaşlarınız ya da çevreniz var mı?	340	1,3441	1,05977
Bulunduğunuz ilde sosyal faaliyetler sizi tatmin edecek düzeyde mi?	337	2,2997	1,53407
Geleneksel bir aile yapınız var mı?	333	1,3483	,72309
Aileniz kişisel tercihlerinizde (eğitim, inanç, yaşam tarzı) baskı yapıyor mu?	339	2,1357	,89667
Geleceği tasavvur ederken endişeleriniz oluyor mu?	331	1,7764	1,03200
Toplumun beklentilerinize cevap verdiğini düşünüyor musunuz?	338	2,0473	,90045
Gelecekte dostluk ilişkisine önem verip değerli görüyor musunuz?	336	1,5536	,92565
Yalnızlık hissine kapılıp kendinizi güçsüz hissediyor musunuz?	335	2,0299	,92487
Hayatta başarılı olmak sadece okullarda alınan eğitimime mi bağlıdır?	338	2,1095	,89002
Evlilik yaşamında iyi ve kaliteli bir ebeveyn olacağınıza inanıyor musunuz?	337	1,5341	,96340
Psikolojik desteğe ihtiyacınız oluyor mu?	335	2,0866	,86601
Evlilik modası geçmiş bir kurumdur?	335	2,2388	1,07628
Kızlı erkekli aynı evde kalınabilir?	339	2,5428	1,33249

Dini ve Kişisel Eğitime İlişkin Bulgular

Katılımcıların dini ve kişisel eğitim hakkındaki görüşlerine ilişkin betimsel analiz sonuçları incelendiğinde "Okulda verilen dini eğitimin yeterli olduğunu düşünüyorum" maddesinden ortalama 3,40±1,23 puan aldıkları görülürken, "Sadece ailemin verdiği dini ve ahlaki eğitim yeterlidir" maddesinden ortalama 3,36±1,24 puan aldıkları,"Gençlere evlilik öncesi, aile kurumunun kutsallığı hakkında bilgilendirme yapılmasının zorunlu olduğunu düşünüyorum" maddesinden ortalama 1,89±1,07 puan aldıkları,"Hayatın zorluklarını dini inancımın vermiş olduğu güçle aşabiliyorum" maddesinden ortalama 2,06±1,09 puan aldıkları,"Devlet tarafından zorunlu aile içi iletişim üzerine eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum" maddesinden ortalama 2,16±1,20 puan aldıkları görülmüştür. Şekil 2 gözüktüğü gibi bu sonuçlara göre katılımcıların okulda ve ailede verilen dini ve ahlaki eğitimin yeterlilik düzeyine ilişkin kararsız oldukları görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların gençlere evlilik öncesi, aile kurumunun kutsallığı hakkında bilgilendirme yapılmasının zorunlu olduğunu düşündükleri, hayatın zorluklarını dini inançlarının vermiş olduğu güçle aşabildikleri ve devlet tarafından zorunlu aile içi iletişim üzerine eğitim verilmesi gerektiğini düşündükleri tespit edilmiştir.

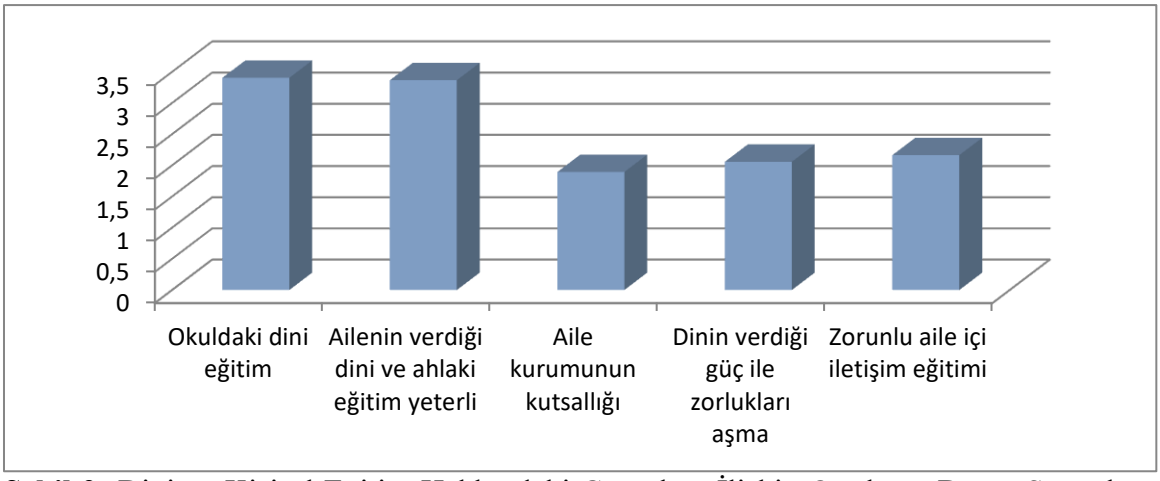

Şekil 2: Dini ve Kişisel Eğitim Hakkındaki Görüşlere İlişkin Ortalama Değer Sonuçları (1 = Tamamen katılıyorum, 5 = Tamamen katılmıyorum)

Sigara ve Madde Bağımlılığına Nasıl Başlandığına İlişkin Bulgular

Açık uçlu soru olarak sigara ve madde bağımlılığına nasıl başlandığına sorusuna ilişkin frekans analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların %48,15'i çevre ve arkadaşlardan dolayı başlandığını belirtirken, %9,26'sı ruhsal, psikolojik sebeplerden dolayı başlandığını, %9,57'si meraktan dolayı başlandığını, %11,73'ü özentiden dolayı başlandığını, %5,25'i ilgisizlik ve yalnızlıktan dolayı başlandığını, %4,94'ü bir kereden bir şey olmaz denilerek başlandığını, %7,41'i aile baskısı ve sorunlardan dolayı başlandığını, %2,47'si maddi sorunlardan dolayı başlandığını, %1,23'ü ise güçsüz kişilik, acizlik, iradesizlik ve manevi zayıflıktan dolayı başlandığını belirtmiştir.Dolaysıyla Tablo 4'te gözüktüğü gibi çevre ve arkadaşların sigara ve madde bağımlığına başlamada en etkili faktör olduğu söylenebilir. Gençlerin arkadaş çevreleri aileleri tarafından kontrol edilmelidir ayrıca güvenlik güçlerinin uyuşturucu gibi kötü alışkanlık yayan gençleri uyarması ve gözlemlemesi gerekebilir. Arkadaşlarına ve başkalarına özenerek veya bir kereden bir şey olmaz gibi mantıklarla da ileride bu tür girişimler bağımlılıkla sonuçlanabilmektedir. Eğitim kurumlarında kişilerin buldukları ortamlar ve tehlikeleri hakkında eğitimler verilmelidir. Ayrıca okul ve üniversite gibi ortamlarda sivil görevlilerin bulunması gerekmektedir.

Tablo 4: Sigara ve Madde Bağımlılığına Nasıl Başlandığına İlişkin Bulgular

Sigara ve Madde bağımlılığına nasıl başlanır	Frekans	Yüzde
Çevre ve arkadaş	156	48,15
Ruhsal(Psikolojik)	30	9,26
Merak	31	9,57
Özenti	38	11,73
İlgisizlik /Yalnızlık	17	5,25
Bir kereden bir şey olmaz	16	4,94
Aile baskısı/sorunlar	24	7,41
Maddi sorunlar	8	2,47
Güçsüz kişilik, acizlik, iradesizlik, manevi zayıflık	4	1,23
Toplam	**324**	**100**

Gelecek Hakkındaki Düşüncelere İlişkin Bulgular

Katılımcıların gelecek hakkında düşüncelerine ilişkin açık uçlu soruya ait frekans analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların %13,8'inin gelecek hakkında iyimser olduğu, %25,25'inin iyi bir iş/para beklentisinde olduğu, %21,55'inin kötümser olduğu, %13,47'sinin iyi bir eş/aile beklentisinde olduğu, %10,44'ünün gelişim ve huzur beklentisinde olduğu, %10,1'inin savaşsız bir gelecek beklentisinde olduğu, %1,68'inin mezun olma beklentisinde olduğu, %1,01'inin anı değerlendirmek istediği görülmüştür. Şuan ki ekonomik koşuların, oluşan kötümser eğilim üzerinde etkili olduğu söylenebilir.2018 yılı itibarıyla üniversiteli işsizlik oranındaki artış kişilerin temel beklentisi olan iyi bir iş bulma umudunu azaltmaktadır.

Tablo 5. Gelecek Hakkındaki Düşüncelere İlişkin Bulgular

Gelecek hakkındaki düşünceleriniz neler	Frekans	Yüzde
İyimser	41	13,80
İyi bir iş/para	75	25,25
Kötümser(Savaş, ekonomik kriz vb.)	64	21,55
İyi bir eş/aile	40	13,47
Gelişim/Huzur	31	10,44
Savaşsız	30	10,10
Mezun Olmak	5	1,68
Anı değerlendirmek	3	1,01
Mezun olmak/Özgür birey/Herkesin okuması/iyi bir ülkeye göç etmek/Teknoloji egemenliği/doğru internet kullanımı	8	2,69
Toplam	297	100

Aile veya Okuldaki Şiddete İlişkin Bulgular

Aile veya okulda uygulanan şiddete ilişkin frekans analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların %24,26'inin aile veya okul içinde şiddete maruz kaldığı ve bu şiddetin ruhsal taciz, ekonomik taciz vb. şeklinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların %75,16'u aile veya okul içinde şiddete maruz kalmadığını belirtmiştir. Şiddetin her türlüsü kişilerin üzerinde travmalar ve psikolojik zararlara sebep olmaktadır. Ayrıca 10 kişi okulda şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Bu amaçla milli Eğitim Bakanlığının okullardaki denetimleri artırması önerilebilir.

Tablo 6. Aile veya Okuldaki Şiddete İlişkin Bulgular

Aileniz veya okulda şiddet uygulandı mı?	Frekans	Yüzde
Evet(Ruhsal taciz, ekonomik taciz vb.)	57	21,18
Hayır	202	75,16
Okulda Şiddet	10	3,8
Toplam	269	100

SONUÇ

Bulunan sonuçlar incelendiğinde katılımcılarda şiddet ve sigara kullanımının, alkol ve uyuşturucu kullanımından daha fazla olduğu söylenebilir. Katılımcıların dostlarının, güvenilir arkadaşlarının ve çevrelerinin olduğu, geleneksel aile yapısına sahip oldukları, evlilik yaşamında iyi ve kalite bir ebeveyn olacaklarına inandıkları ve dostluk ilişkisine önem verip değerli gördükleri bulunmuştur. Bunların yanı sıra katılımcıların okulda ve ailede verilen dini

ve ahlaki eğitimin yeterlilik düzeyine ilişkin kararsız oldukları görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların gençlere evlilik öncesi, aile kurumunun kutsallığı hakkında bilgilendirme yapılmasının zorunlu olduğunu düşündükleri, hayatın zorluklarını dini inançlarının vermiş olduğu güçle aşabildikleri ve devlet tarafından zorunlu aile içi iletişim üzerine eğitim verilmesi gerektiğini düşündükleri tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara bakıldığında sigara ve madde bağımlılığının genellikle çevre ve arkadaşlardan veya özentiden dolayı başladığı görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun gelecek hakkında kötümser olduğu, savaş ve ekonomik krizlerden ciddi bir şekilde korktukları ve ekonomik olarak huzur içerisinde yaşayacakları iyi bir işe sahip olmayı istedikleri görülmüştür. Anket sonuçlarına göre, gençlerin toplumsal beklentilerine karşılık sunulan çözüm önerileri aşağıda sıralanmıştır.

- Aileler için eğitim programları başlatılmalıdır.

- Eğitim veren kurumlar gençlerin duygusal, sosyal gelişmelerine ağırlık vermelidir.

- Devlet tarafından ailelere; aile danışmanlığı alabilecekleri imkânlar sunulmalıdır.

- Eğitim programlarına "aile psikolojisi" dersleri konulmalı ve sağlıklı ailenin nasıl olabileceği gençlere anlatılmalıdır.

- Eğitim kurumlarında hiçbir şekilde şiddet, problem çözme aracı olarak kullanılmamalıdır.

- Ergenlik çağındaki gençlerle nasıl iletişim kuracakları ve sevgilerini nasıl ifade edebilecekleri yönünde aileler ve öğretmenlere eğitim programları hazırlanmalıdır.

- İnternet konusunda aileler ve gençler bilinçlendirilmelidir.

- Televizyon programları çocukların yararına olacak şekilde izlettirilmeli ve çocukların anneleri ile beraber sabah kuşağındaki acıklı, şiddet yüklü programları izlememeleri konusunda aileler bilinçlendirilmelidir.

-Güvenlik güçlerinin lise ve üniversite etrafında uyuşturucu satan kişileri engellemesi gerekir. Uyuşturucu satan kişilerin tutuklanması ve uyuşturucuya başlamış gençlerin tedavi edilmesine destek olmalıdır.

-Üniversite ve liselerde uyuşturucunun zararları anlatılmalıdır. Broşürler ve eğitici programlar uygulanmalıdır.

REFERANSLAR

Çerik Ş. (2002) “Ailelerin Gençlere Karşı Tutumları ve Gençlerin Ailelerinin Tutumlarını Algılayışlarına Yönelik Üniversite Gençliği Üzerinde Bir Araştırma” Ege Akademik Bakış , Ekonomi,İşletme,Uluslararası İlişkiler ve, 2(1),1-14

Güleri M. (1998) “*Üniversiteli* ve *İşçi Gençliğin* Gelecek Beklentileri ve Kötümserlik-iyimserlik Düzeyleri” , Z. Kriz Dergisi 6 (1): 55-65.

Kaya M., & Göktolga Z.G.(2014) "Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Beklentisinin Yapısal Eşitlik Modeli ve Chaid Analizi ile Belirlenmesi: Cumhuriyet Üniversitesi İibf Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama , Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi. I, 127-139

Karahasan K.(2018) "Açılın Gençler Geliyor",Kitap,Ceo Plus.
Özmete,E.,Bayoğlu, A.2008."Geleceği Yapılandırmak:Gençlerin Toplumsal Refah ile İlgili Konularda Geleceğe Bakışları", Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e- Dergisi.15 Eylül.
MEMUR-SEN (2013) " Türkiye Gençlik Profili Araştırması", Basım: SAD, Ankara

SEKAM(2013) "Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri"https://derinmillet2023.files.wordpress.com/2013/11/sekam-turkiyede-genclik-ozet-derinmillet2023-wordpress-com.pdf(Erişim Tarihi:02.11.2018)

Tolan, B.Y. ve Ark. (1990) "Günümüz Gençliğinin Gelecekten Beklentileri", Marmara Üniversitesi , Yüksek Lisans , İstanbul.

GEÇİŞ ADALETİ VE BARIŞMAYA YOLLARI YENİDEN DÜŞÜNMEK: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

RECONSIDERING ROADS TO RECONCILIATION AND TRANSITIONA JUSTICE: A CONCEPTUAL FRAMEWORK

Dr. Lect. Gökhan AK
Nişantaşı Üniversitesi, gak2081@yahoo.co.uk

ÖZET

Çatışma sonrası adalet ve barış çalışmaları farklı disiplinlerden görüşleri ve adalet, yatıştırma, demokratikleşme ve barış gibi değişik konuları içerir. Bu farklılık değerli olsa da, teori ve pratikte çeşitli karışıklıklara neden olabileceğinden, bu spesifik konudaki farklı görüş ve yorumların birbirleriyle ne şekilde etkileşime girdiğinin yakından analizi önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çatışma sonrası barışa geçiş sürecindeki ülkeler, daha iyi ve çatışmasız bir gelecek için şanslarını artırma yolunda geçmişlerindeki şiddet ve çatışmalarla nasıl mücadele edeceklerine karar verirken zorlu seçeneklerle karşılaşırlar. Bu geçiş süreci, silahlı bir çatışmadan barış ortamına, diktatörlükten demokrasiye veya bu ikisinin birleşimi şeklinde olabilir. Barış antlaşmalarının kendileri savaşları sonlandırmaz veya uzun süreli barışı sağlayamaz. Çoğu durumda, savaş öncesi durumlar ve savaş olgusu, savaş sonrası yatıştırma ve çatışmasız bir barış ortamı umutlarını tehlikeye atar. Çoğu barış antlaşmasının ilk beş yılda başarısızlığa uğradığı gerçeği, ki bu 'çatışma tuzağı' olarak bilinir, tekrarlanmasını önlemek için çatışmaların temeldeki gerçek nedenlerinin iyi analizini gerektirir. Bununla birlikte, bu durum aynı zamanda çatışma sonrası toplumlardaki adalet, güvenilebilirlik ve gerçeklik ile yakından ilintilidir. Şiddet içeren bir çatışmanın ardından geçmişle başa çıkabilmek olgusu, geçiş dönemi adaleti olarak tanımlanmaktadır. Daha da önemlisi, geçiş dönemi adaleti kavramı, adından da anlaşılabileceği gibi, geçiş sürecini adalet arayışı ile yakından ilişkilendirir. Bu kavram, siyaseten ve toplumsal olarak ilerleyebilmek için, büyük insan hakları ihlalleri, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları ile çeşitli şekillerde uğraşmanın gerekliliği varsayımına dayanır. Bu çalışma, çatışma sonrası barışı inşa yöntem ve çabaları ile sürdürülebilir barışı sağlayabilmek için gerekli geçiş dönemi adaleti ile barış arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Böylece, her gün gerçekleşen yapısal şiddet ve eşitsizliğin, yeni geçiş dönemi adalet mekanizmaları kullanılsa bile, nasıl dışlandığını ortaya koyacaktır. Sonuçta bu çalışma, gerçek, güvenilirlikle ve barışın inşasını içeren daha kapsamlı ve entegre bir adalet yaklaşımını tartışacaktır.

Anahtar Sözcükler: Adalet, Çatışma Sonrası Adalet, Barışı İnşa, Yatıştırma, Demokratikleştirme.

"*Peace agreements … do not in themselves end wars or bring about lasting peace. In most cases, prewar continuities and the war mentality jeopardize the prospects of a consolidated peace and postwar reconciliation.*" (Francis, 2000: 357)

ABSTRACT

The study of post-conflict justice and peace incorporates ideas from many disciplines and on a range of topics including justice, reconciliation, democratization, and peace. While diversity is valuable, it can also lead to confusion in theory and practice and so requires close evaluation of how diverse ideas interact, and to what end. Therewithal, countries in transition to post-conflict peace face difficult choices when deciding how to deal with the violence and conflict of their past in a way that increases their chances of a better, conflict-free, future. The transition may be from armed conflict to a peaceful state, from dictatorship to democracy, or a combination of both. Peace agreements do not in themselves end wars or bring about lasting peace. In most cases, pre-war conditions and the war mentality jeopardize the prospects of a consolidated peace and post-war reconciliation. The fact that half of all peace accords tend to fail within the first five years, the so-called 'conflict trap', highlights the need to address the root causes of conflict in order to prevent a recurrence. However, there is also the issue of justice, accountability and truth in post-conflict societies. The notion of dealing with the past after violent conflict has been defined as transitional justice. Importantly, the concept of transitional justice, as its name hints, closely links transition with the pursuit of justice. It is based on the assumption that in order to move on politically and socially, some form of dealing with gross human rights abuses, crimes against humanity and war crimes is necessary. This paper examines the relationship between transitional justice and peace by pursuing sustainable peace through post-conflict peace-building methods and efforts. By viewing that from a normative theoretical perspective enables us to explore new challenges, opportunities and arguments. Thus, it illustrates how, even with the new transitional justice mechanism used, the elements of peace-building which aim to address everyday structural violence and inequality were excluded. Ultimately, this paper argues for a more integrated approach to justice, one that incorporates truth, accountability and peace-building.

Keywords: Justice, Post-conflict Justice, Peace-building, Reconciliation, Democratization.

INTRODUCTION

In the 1990s the international community witnessed the establishment of two central tribunals with the intention to prosecute individuals that have committed serious crimes against humanity during war. One tribunal was the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) located in Arusha, Tanzania, and the other was the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), located in The Hague, Netherlands. Both courts were established within the framework of the UN International Criminal Court. The purpose of these International Criminal Tribunals seems evident.

Post-conflict tribunals can work both as a deterring factor and as a moral justification to victims of war crimes, being an important factor on the road to post-conflict reconciliation. Still, the recent upsurge in universal jurisdiction towards past atrocities, have been met with skepticism from academics as well as politicians. The more pragmatic idea, which has dominated the conflict resolution literature, is that states in civil war situations do occasionally, have to choose between peace and justice. Combatants of war, and others committing crimes against humanity, are considered as rational actors that may not be willing to lay down their weapons if they knew that they are regarded as criminals and will be prosecuted if they do (e.g. Aron, 1981; Fearon, 2005). Peace negotiations and settlements do therefore, commonly involve an aspect of amnesty or exile for the combatants, making them

immune to post-conflict prosecution. In an attempt to end the four decades long civil war in Colombia, for example, the government has initiated a reconciliation program offering amnesty and jobs to guerrillas in exchange for peace. These types of settlements are, of course, deeply unpopular among victims as well as human right activists, arguing that war-criminals should be held responsible for crimes committed during warfare, but are often seen as a necessity to reach a settlement and cease fighting (Bass, 2005).

How societies deal with a difficult past and the benefits and costs of doing so has long been a popular research task among scholars interested in democratization processes. Some have, similar to Aron (1981) and Fearon (2005) in the conflict literature, been concerned about postregime prosecution as an obstacle to democratization (e.g. Huntington, 1993), but a number of scholars have also discussed the possible benefits of *transitional justice* for more long-term reconciliation and the establishment of stable democratic institutions (e.g. McAdams, 1997; Minow, 1998; De Brito et.al. 2004; Skaar et.al. 2005). Bringing perpetrators to justice may be important for the restoration of healthy relations between groups and help to build trust in the new social order (Gloppen, 2005: 22). Just bringing out the truth about past crimes can be helpful in the process of reconciliation and in consolidating the new democratic regime (Lie et.al. 2006).

Justice, truth, and peace in a post-conflict period are often presumed to be mutually reinforcing goals. Unfortunately, during times of insecurity, justice, truth, and peace often come into conflict. Warlords might forego peace negotiations because they fear severe punishment. Failing to punish wrongdoers could seed resentment and potentially provoke retributive violence by victims. Offering amnesty might coax rebels to surrender and thus secure a lasting peace. These examples demonstrate inherent tensions among the options used to address the violence of the past and a broader quest for truth and justice (Elster, 2010). Despite vibrant debate, we have yet to adequately address many of these relationships. With a new dataset on post-conflict justice (PCJ), we can examine empirically these interactions. PCJ includes the different ways in which governments and opposition come to terms with the wrongdoings of the past, including trials, truth commissions, reparations, amnesties, purges, and exiles. More generally, with these data we can assess the relationships between justice, truth, and peace. Recent peacebuilding literature focuses on the many institutional options available to strengthen a fragile peace (e.g. power sharing in Hartzell and Hoddie, 2007; Jarstad and Sisk, 2008), security sector reform (Toft, 2010), and peacekeeping forces (Doyle and Sambanis, 2006), and emphasizes the types of institutions which can be put in place to increase the likelihood that conflict will not resume. We add to these institutions PCJ processes.

The focus on justice in the post-conflict period began with the trials at Nuremberg and Tokyo following World War II. In the 1970s and 1980s, many Latin American political transitions were followed by broad amnesty agreements and/or national truth commissions to address the violence of exiting military regimes (i.e. Chile and Argentina). Greater global attention was brought to transitional and post-conflict justice in 1994 when, following the end of Apartheid, South Africa implemented its Truth and Reconciliation Commission, a national effort to address historical legacies of Apartheid and the violence that occurred on both sides of the conflict (Gibson, 2004). Since 1994, a variety of judicial procedures have been initiated, including the Special Court for Sierra Leone, notable for its hybrid approach of national and international participation (Stensrud, 2009); Rwanda's nation-wide community Gacaca court system (Clark, 2010); and Liberia's Truth and Reconciliation Commission,

which included a strong push to incorporate the voices of the Liberian diaspora community (Young and Park, 2009). From these experiences, scholars have struggled to understand the implementation, selection, and overall effects of PCJ on diverse post-conflict goals such as increasing democracy and reducing human rights abuses, seeding reconciliation (Gibson, 2004), generating catharsis and healing, and contributing to the duration of peace. A major hurdle affecting analysis of these institutions and their impact on the post-conflict period is a lack of systematically collected data, both cross-national and cross-temporal. Post-conflict research has overlooked justice institutions in favor of other peacebuilding efforts; most of the work within transitional justice has focused on single institutions following political transitions, such as truth commissions, reparations programs, amnesties, and trials. Olsen, Payne and Reiter (2010a,b) is a noteworthy exception. Their Transitional Justice Data Base covers trials, truth commissions, amnesties, reparations, and illustration policies in all countries in the world from 1970 to 2007. Olsen, Payne and Reiter (2010a,b) also look at transitional justice in countries with civil war. Unfortunately, their country-year data structure makes it difficult in countries with concurrent conflicts to ascertain which specific conflict the transitional justice measures target (Binningsbø et. al. 2012: 731-732).

So, do legal amnesties for combatants help end civil wars? International policy experts often take it for granted that amnesties promote negotiated settlements with rebels. However, a large number of amnesties are followed by continued fighting or a return to the battlefield. What, then, are the factors that make amnesties effective or ineffective? (Dancy, 2018) In this study, we use a disaggregated data set of all amnesties enacted in the context of internal war since 1946 to evaluate a bargaining theory of amnesties and peace. Testing hypotheses about conflict patterns using models that account for selection, we find that (1) only amnesties passed following conflict termination help resolve civil wars, (2) amnesties are more effective when they are embedded in peace agreements, and (3) amnesties that grant immunity for serious rights violations have no observable pacifying effects. These policy-relevant findings represent a new breakthrough in an ossified “peace versus justice” debate pitting security specialists against global human rights advocates.

Why do some postconflict states return to violence, while others remain at peace? Analysts increasingly credit postconflict justice institutions -such as truth commissions, amnesties, reparations, and trials- with contributing to the prevention of conflict recurrence following civil wars. However, scholars remain divided about the overall effectiveness of these varied institutions (Loyle and Appel, 2017). In this study, we also directly engage this debate. We seek to overcome theoretical and data limitations that make it difficult to address the relationship between justice institutions and the likelihood that conflict will recur. We find that only postconflict justice processes that lessen conflict-induced grievances, and thus address individual motivations to rebel, are successful at keeping the peace. In a series of statistical tests using new data on postconflict justice from 1946 to 2006, we find strong support for the role of motivation-addressing processes in reducing conflict recurrence.

METHODOLOGY

Methodology of this study is mainly qualitative research method including benefiting from secondary data sources like scientific books, essays and thesis related with the topic of the study. Thus, as research techniques, content analysis, discourse analysis, and document analysis will be used for enabling a scientific research.

`FINDINGS

Post-conflict Justice and Peacebuilding: An Introduction of Transitional Justice

Transitional justice seeks to provide a framework for democratic transition. It aims to restore or create the conditions for peace and stability, through a process in which factors such as truth, accountability and reconciliation are central. Transitional justice is relevant to a time and process of change, for instance following a key transformative event such as a peace accord, a power-sharing deal, or elections (Rotberg, 2000). This period usually follows an era of violence and mass human rights violations brought about as a result of dictatorship style of rule, an apartheid-type system, genocide, or civil war, which leaves the society divided and with many survivors still suffering (Moghalu, 2009). This process requires a comprehensive set of strategies that must deal with the events of the past, but must also look to the future, in order to prevent a recurrence of conflict and abuses. These strategies need to include elements of truth and justice. They examine the ways in which societies address legacies of past criminal regimes which committed mass violations of human rights, in order to build more democratic, just and peaceful societies (Bhargava, 2000).

The first notion of transitional justice can be traced back to the International Military Tribunal at Nuremberg after World War II (WWII), when top Nazi officials were prosecuted and 'de-nazification' programmes were introduced (Teitel, 2000). At that time, there was a view, in the United States of America (USA) in particular, that criminal justice was the best method to deal with perpetrators. However, following the Nuremberg Trials, some analysts criticised the process as a travesty of justice; a case of victor's justice involving the selective prosecution of individuals only from the 'losers', whilst no prosecution of individuals who committed acts of equal intensity from the 'wining' governments were indicted (Minow, 1998). As a result of the critique of Nuremberg and the changing nature of the international arena, a new accountability debate emerged, one which placed more emphasis on truth than on justice. This position ushered in the rise of truth commissions. A truth commission is a body set up to investigate a past history of violations of human rights in a particular country. This can include investigations of violations by the military, other governments and opposition forces (Hayner, 1995). Truth commissions are often tasked with coming up with an 'official truth' of what happened during the conflict. This 'official truth' can help inoculate future generations against revisionism and empower citizens to recognise and resist a return to abusive practices (Van Zyl, 2006).

Truth commissions also serve to provide recommendations regarding legal, administrative and institutional measures that should be taken to prevent the recurrence of human rights abuses by the governments of the countries involved (Crocker, 2000). These could include governments adopting vetting programmes, where they ensure that persons responsible for human rights abuses are either removed from public service or prevented from being employed in government institutions (Van Zyl, 2006). In addition, truth commissions can make recommendations on what reparations a government should provide to victims (Crocker, 2000). Under international law, states have an obligation to provide reparations to victims of gross violations of human rights. These reparations can take many forms, including material assistance (e.g. compensation payments, pensions, bursaries and scholarships), psychological assistance (e.g. trauma counselling) and symbolic measures (including the erection of monuments and memorials and observance of national days of remembrance) (Teitel, 2000). The first example of a truth commission was the National Commission on Truth and Reconciliation of Chile which was established in 1991 to deal with some of the

abuses of the Pinochet regime (Hayner, 1995). The Commission was mandated to examine the acts of the past. What was particularly significant about this process was that after the Commission had completed its work, the National Corporation for Reparations and Reconciliation was established to continue the search for the remains of the missing persons. This was done to resolve cases left open and to organise the Commission's files so that they could be made available to the public.

A third role or function of truth commissions is to seek to promote reconciliation in the post-conflict society (Villa-Vicencio, 2000). Reconciliation is vital to building a peaceful and stable society. Societies that emerge from periods characterised by mass atrocities and widespread conflict often have deep suspicions, grievances and animosities. These divisions almost always endure after the period of conflict, creating the potential for a return to violence and a recurrence of human rights abuses (Bhargava, 2000). This is particularly true where conflicts were underpinned by an identity dimension, in which religion, language, race or ethnicity were used to sow division and justify human rights abuses (Kiss, 2000). The South African Truth and Reconciliation Commission (SATRC) was the first commission to attempt to rectify the balance between truth and reconciliation. The SATRC added some unique features to the transitional justice process, including the new element of a conditional or earned-amnesty process. The Amnesty Committee, one of the three committees set up by the SATRC, was established to adjudicate and facilitate the granting of amnesty to persons who, in the committee's opinion, fulfilled the criteria laid down in the Promotion of National Unity and Reconciliation Act 34 of 1995. These criteria were: individuals must themselves apply for amnesty for acts, which they had committed; group applications were not permitted; individuals had to provide full disclosure about their role in the act and they had to illustrate that the act was politically motivated (see The Promotion of National Unity and Reconciliation Act 1995).

Despite the many successes of the South African process, in the last decade there has been a widespread abandonment of amnesties in the international human rights community. This has involved a move back towards retributive justice in the form of trials. Examples of this are the United Nations (UN)-run International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) where perpetrators from the 1990s Balkan wars were prosecuted and the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) which prosecuted perpetrators from the 1994 Rwandan genocide. This illustrates the third transition in international justice (Bickford, 2005).

Social Justice in Post-Conflict Cases: Sudan Example

Countries in transition face difficult choices when deciding how to deal with the violence and conflict of their past in a way that increases their chances of a better, conflict-free, future. The transition may be from armed conflict to a peaceful state (e.g. Burundi, Mozambique, Rwanda, Sudan and Sierra Leone), from dictatorship to democracy (e.g. Argentina and Chile), or a combination of both, as was the case in South Africa (Moghalu, 2009). Francis (2000: 357) argues that 'peace agreements…do not in themselves end wars or bring about lasting peace. In most cases, pre-war conditions and the war mentality jeopardize the prospects of a consolidated peace and post-war reconciliation'. The fact that half of all peace accords tend to fail within the first five years, the so-called conflict trap, highlights the need to address the root causes of conflict in order to prevent a recurrence. However, there is also the issue of justice, accountability and truth in post-conflict societies. The notion of

dealing with the past after violent conflict has been defined as transitional justice. Importantly, the concept of transitional justice, as its name hints, closely links transition with the pursuit of justice. It is based on the assumption that in order to move on politically and socially, some form of dealing with gross human rights abuses, crimes against humanity and war crimes is necessary (Connolly, 2012: 5).

Sudan have been in war with itself since its official admission as an independent state in the mid-1950s. Since then violent confrontation, low scale and high scale violent conflicts to open civil war have been the rule, and intermittent peace the exception. At times peace agreements were signed and constitutions passed but hopes for peaceful, united and democratic conflict-free Sudan have never been realized. Prevarication and denial has had the tragic result of splitting the country into two states- Sudan and South Sudan, both embroiled in the same old protracted conflicts, earning in the process the status of failing and failed states respectively.

The secession of South Sudan in 2011 marks a turning point in the history of the Sudanese state. This outcome, the result of a failed transition following the Comprehensive Peace Agreement (CPA) of 2005, left the remaining regions of Sudan embroiled in old and new patters of conflict. The Sudanese ruling elite are faced with managing two interrelated processes: formation of the Sudanese nation, and building state institutions that can be effective in delivering development goods. The continued failure of northern ruling elite in managing these processes from an inherently faulty approach to nation state building since independence in 1956. The outcome has been systematic marginalization and exclusion of the broad masses of non-northern groups from access to state power. Recognizing the urgency of the current situation, the Government of Sudan organized the National Dialogue (2014-2017) the outcome of which has not crucially redressed the fallouts of the protracted conflicts. While the policy recommendations were celebrated by some as providing guidelines for resolving political crisis in the country, yet others lamented lack of political will to see adhere to National Dialogue calls for opening up and accommodating opposition and rebel groups. Nonetheless, a new momentum for ending conflict and ushering in a new phase of post-conflict seems in the offing.

A host of economic, social and political indicators sum up the crux of Sudan current situation. Economic indicators are seen in sharp and rising of disparities in national development among and between regions, underdevelopment, cumulative international debt, economic sanctions, accelerated trends of economic decline, and collapse of economic productive sectors, failure of economic and regulatory institutions, resulting in massive economic corruption, lack of transparency and accountability. Social indicators are reflected in sharp and rising trends divides along ethnic/tribal lines, poverty scaling, social injustice, state sponsored socio-cultural marginalization/ exclusion; mismanagement of cultural diversities, social disruption /disintegration , massive migration and population mobility (IDPs and refugees), brain drain and deterioration of social capital, rising religious intolerance, radicalism and politicization of religious factors, deterioration of an overall human insecurity. Political indicators are seen in unsettled disputes and contestation over fundamentals that makes a state a functioning and stable state, namely national identity, citizenship, and constitution, recurring and protracted wars ,associated with gross human rights violation and oligopoly of power and use of violence over wide territorial space of Sudan instead of monopoly of power and use of violence as inclusive state jurisdiction (the question of the rule of law and state legitimacy), successive failure of the

fashionably dominant, Power Sharing Model and the current Paradigm of Peace-making in Sudan manifested in sustained counterproductive peace agreements.

Equality issues pertaining to identity and balanced development are of vital significance.

The contention that cultural and ethnic diversity would be replaced by cultural and ethnic homogeneity with the secession of South Sudan has been proven painfully wrong. Sudan is and still remain a diverse country. Hence, one of the most pressing challenges that policy makers in post-conflict Sudan will be how to confront the question of managing ethnic diversity and, related to this, how to address past grievances of communities in the periphery.The challenge is how to reconcile sub-national and national identities in an inclusive national identity capable of accommodating a wide range of asymmetric and definitions, identity is multi-faceted and that citizens can hold multiple identities depending on their role in society. In addition to providing for enforceable constitutional safeguards guaranteeing non-discrimination. Religious and cultural freedoms and recognition and respect for cultural diversity, the burden of reconciling local identities to a mutual sense of belonging based on concepts of citizenship would largely fall on the shoulders of the political elite. As for the political reforms, political institutions are either inclusive political institutions and or exclusive ones. Acemoglu and Robinson (2012) marshalled extensive evidence suggesting that inclusive political institutions give rise to efficient economic institutions that eventually achieve economic and social development and economic prosperity. Exclusive political institutions, on the other hand, give birth to extractive economic institutions that eventually fail to achieve development. The current ruling regime provides an excellent example of an exclusive political regime, which gives rise to an extractive economic system legitimized and buttressed by the cultivation and presence of fatalistic culture and religious ideology.

Comparative Analysis of Post-conflict Building Processes

Post-conflict peacebuilding is crucial in terms of meeting human needs for justice and reconciliation. Then, the ending of overt violence via a peace agreement or military victory does not mean the achievement of peace. Licklider (1995) concluded that only one-third of the negotiated settlements of ‘identity civil wars’ (or ethnic conflicts) between 1945 and 1993 that lasted for at least five years resulted in lasting peace. Rather, the ending of violence or a so-called ‘post-conflict’ situation provides “a new set of opportunities that can be grasped or thrown away” (Rothstein, 1999: 224). The international community can play a significant role in either nurturing or undermining this fragile peacebuilding process. The United Nations, individual states and international nongovernment organizations (INGOs), have become increasingly involved in trying to rebuild peaceful societies in the aftermath of violent conflict. The dilemmas currently being faced in Iraq are only the latest in a line of learning experiences in this complex task of post-conflict peacebuilding. In Namibia and Cambodia, for the first time, the UN launched expanded peacekeeping operations which included not only military security but the coordination of elections. In East Timor, the UN mandate broadened even further to include the establishment of a functioning government and society through comprehensive development, law and order, security and governance objectives. In both Afghanistan and Iraq, extensive reconstruction activities have also been pursued, including an emphasis on establishing security, democracy and good governance. Then, our argument is supported by the results of comparative studies and analysis including field

researches, such as for example, in Cambodia and Rwanda, and preliminary analysis of experiences in Sierra Leone and East Timor, which are explored in more detailed studies.

The meanings of justice and reconciliation suggested by my interviewees reflected broad and complex understandings as well as needs in the aftermath of violent conflict. Some of the differences noted were the greater emphasis placed on fairness and impartiality by Cambodians describing justice, while Rwandans were more likely to mention the role of punishment in their definitions of justice. Cambodians more often commented on the importance of respect for human rights when talking about justice. Both Cambodians and Rwandans emphasized the importance of legal justice while Rwandans also identified the importance of socioeconomic justice in order to promote reconciliation. Cambodians were more likely to regard reconciliation as some kind of political compromise, presumably because of their experience with the Hun Sen government's use of the term 'national reconciliation' to describe the process of accommodation of the former Khmer Rouge. Nevertheless, Cambodians did make the link between reconciliation and peace. Rwandans, meanwhile, focused on the need for reconciliation as an interpersonal process requiring forgiveness.

The relationship between justice and reconciliation was seen as interdependent by both Cambodians and Rwandans, but the issue of what type of justice and how to prioritise these processes varied both within and between the two groups. Cambodians were focussed very much on wanting justice because they had already experienced 'national reconciliation' as defined by Hun Sen, while in Rwanda the focus was on achieving justice ahead of reconciliation. In Cambodia the emphasis was on human rights and procedural justice, as well as punishment for the former Khmer Rouge, while in Rwanda retributive and restitutive justice were prioritized. Again, it should be borne in mind that the attitudes towards justice and reconciliation in the whole populations of these two countries would be expected to vary even more than is indicated by this preliminary study of members of the victim groups. So, what are the lessons that can be learnt from these two case studies in relation to priorities for peacebuilding? (Lambourne, 2004)

CONCLUSION (AS THE WAY FORWARD)

Post-conflict peacebuilding is evidently not a simple process. There are significant limitations and complications that need to be addressed, including political and resource constraints, lack of political will, and lack of capacity to implement terms of the peace agreement (Bertram, 1995). The efforts of the international community to promote peace in societies recovering from violent conflict are further complicated when there has not been a negotiated end to the violence involving the international community, as in Rwanda after the genocide in 1994. Boutros-Ghali in *Agenda for Peace* draws the distinction between post-conflict peacebuilding in the context of a comprehensive peace settlement, and peacebuilding activities where the UN does not already have a peacemaking or peacekeeping mandate. In the latter situation, it is not clear who has the responsibility for implementing, monitoring and co-ordinating peacebuilding activities, and the parties to the conflict are not bound by any agreement as to their part in the peacebuilding process. If the violence has ceased because of a military victory, as in Rwanda, then there is the problem of an imbalance of power between the victors and losers to deal with in the reconstruction of society and the implementation of justice mechanisms. This situation is different again and even more challenging when the victor in the military conflict is an outside intervener, such as the US in Iraq and Afghanistan.

The US and coalition have the moral and legal responsibility to provide assistance in the rebuilding effort, but do not have the moral credibility nor practical experience to manage the process. The UN has the experience, but is lacking credibility in Iraq, and has limited resources to tackle such an enormous and complicated task. How can either the US or UN effectively implement justice and reconciliation processes in this situation?

Previous studies have concentrated on evaluating post-conflict peacebuilding as part of the implementation of peace agreements and have generally not included cases without a negotiated settlement. This is a limited approach as many conflicts 'end' as the result of military victory, as in Rwanda and Iraq, which has significant implications for the consideration of transitional justice issues. There will be no lasting peace and stable democracy in war-torn societies without truth, justice, and reconciliation. Mass killing, ethnic cleansing, rape, and other brutal forms of conducting war in ethnic, religious, and similar types of conflict render reconciliation extremely difficult. Although it is a long-term process, it has to be started as soon as the peace operation and peacebuilding are initiated (Lambourne, 2004).

In the international community's past peacebuilding practice, the focus on the political rather than the personal has tended to mask the underlying psychosocial processes that contribute to the willingness and readiness of people to choose a path of peace and reconciliation rather than engaging in further mass violence and/or abuse of human rights. As argued by Rasmussen, the concern with "hard-nosed" *geopolitics* needs to expand to include the realm of *geosocial politics* in which relationship-building and reconciliation take centre stage (Rasmussen, 2001).

REFERENCES

Acemoglu, D. and Robinson, J. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. New York: Crown.

Aron, R. (1981). *Peace and War: A Theory of International Relations*. Garden City, NY: Doubleday & Company.

Bass, G. J. (2005). "Managing Amnesty", Paper presented at the 'Transitional Justice and Civil War Settlements' workshop in Bogotá, Colombia 18-19 October 2005.

Bertram, E. (1995). "Reinventing Governments: The Promise and Perils of United Nations Peace Building", *Journal of Conflict Resolution,* 39(3) (September): 387-418.

Bhargava, R. (2000). "The moral justification of truth commissions", in Villa-Vicencio, C. and Wilhelm V.W. (eds.), *Looking back, reaching forward: Reflections on the Truth and Reconciliation Commission of South Africa,* London: Zed Books, 60-67.

Binningsbø, H. M., Loyle, C. E, Gates, S., and Elster, J. (2012). "Armed conflict and post-conflict justice, 1946–2006: A dataset", *Journal of Peace Research*, 49(5): 731-740.

Bickford, L. (2005). "Transitional justice", in Shelton, D.L. (ed.), *Encyclopaedia of genocide and crimes against humanity,* Detroit: Macmillan Reference, 1045-1047.

Clark, P. (2010). *The Gacaca Courts, Post-Genocide Justice, and Reconciliation in Rwanda: Justice without Lawyers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Connolly, L. (2012). "Justice and Peacebuilding in Post-conflict Situations", Issue 1, Occasional Paper Series, South Africa: Accord, 1-38.

Crocker, D. (2000). "Truth commissions, transitional justice and civil society", in Rotberg, R. and Thompson, D. (eds.), *Truth versus justice: The morality of truth commissions*, Princeton: Princeton University Press, 99-121.

Dancy, G. (2018). "Deals with the Devil? Conflict Amnesties, Civil War, and Sustainable Peace", *International Organization*, 72(2) (March): 387-421.

De Brito, A. B., Gonzalez-Enriquez, C., and Aguilar, P. (eds.). (2001). *The Politics of Memory: Transitional Justice in Democratizing Societies*. Oxford: Oxford University Press.

Doyle, M. and Sambanis, N. (2006). *Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Elster, J. (2010). "Justice, Truth, Peace", PRIO Annual Peace Address, 18 August, (http://www.prio. no/sptrans/ 1872949838/Final_PAPA_programme%202010.pdf).

Fearon, J. D. (2005). "Comments on the Ex Ante/Ex Post Problem in Transitional Justice", Paper presented at the 'Transitional Justice and Civil War Settlements' workshop in Bogotá, Colombia 18-19 October 2005.

Francis, D. J. (2000). "Tortuous path to peace: The Lomè Accord and postwar peacebuilding in Sierra Leone", *Security Dialogue*, 31(3): 357-373.

Gibson, J. L. (2004). *Overcoming Apartheid: Can Truth Reconcile a Divided Nation?*. New York: Russell Sage Foundation.

Gloppen, S. (2005). "Roads to Reconciliation: A Conceptual Framework", in Elin Skar, Siri Gloppen and Astrid Suhrke (eds.), *Roads to Reconciliation*, Lanham: Lexington Books, 17-50.

Hartzell, C. A. and Hoddie, M. (2007). *Crafting Peace: Power-Sharing Institutions and the Negotiated Settlement of Civil Wars*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.

Hayner, P. (1995). "Fifteen truth commissions, 1974–1993: A comparative study", in Kritz, N. (ed.), *Transitional-justice: How emerging democracies reckon with former regimes*, Washington D.C.: United States Institute for Peace, 225-261.

Huntington, S. P. (1993). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Oklahoma: University of Oklahoma Press.

Jarstad, A. K. and Sisk, T.D. (eds.). (2008). *From War to Democracy: Dilemmas of Peacebuilding*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kiss, E. (2000). "Moral ambition within and beyond political constraints", in Rotberg, R. and Thompson, D. (eds.), *Truth versus justice: The morality of truth commissions*, Princeton: Princeton University Press, 68-98.

Lambourne, W. (2004). "Post-Conflict Peacebuilding: Meeting Human Needs for Justice and Reconciliation", *Peace, Conflict and Development*, 4 (April): 1-24.

Licklider, R. (1995). "The Consequences of Negotiated Settlements in Civil Wars, 1945-1993", *American Political Science Review*, 89(3) (September): 685-687.

Lie, T. G., Binningsbø, H. M., and Gates, S. (2006). "Post-Conflict Justice and Sustainable Peace", Centre for the Study of Civil War, PRIO and Norwegian University of Science & Technology (NTNU), 1-33.

Loyle, C. E. and Appel, B. J. (2017). "Conflict Recurrence and Postconflict Justice: Addressing Motivations and Opportunities for Sustainable Peace", *International Studies Quarterly*, 61(3) (September): 690-703.

McAdams, J. (1997). *Transitional Justice and the Rule of Law in New Democracies*. Notre Dame: Notre Dame Press.

Minow, M. (1998). *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*. Boston: Beacon Press.

Moghalu, C. K. (2009). "Prosecute or pardon: Between truth commissions and war crimes trials", in Sriram, C.L. and Suren, P.R. (eds.), *Peace versus justice? The dilemmas of transitional justice in Africa*, Pietermaritzburg: University of KwaZulu-Natal Press, 69-95.

Olsen, T., Leigh, A. P. And Reiter, A. G. (2010a). "Transitional justice in the world, 1970-2007: Insights froma new dataset", *Journal of Peace Research*, 47(6): 803-809.

Olsen, T., Leigh, A. P. And Reiter, A. G. (2010b). *Transitional Justice in Balance: Comparing Processes, Weighing Efficacy*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press.

Rasmussen, J. L. (2001). "Negotiating a Revolution: Toward Integrating Relationship Building and Reconciliation into Official Peace Negotiations", in Mohammed Abu-Nimer (ed.), *Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice*, Lanham, Maryland: Lexington Books, 101-127.

Rotberg, R. (2000). "Truth commissions and the provision of truth, justice and reconciliation", in Rotberg, R. and Thompson, D. (eds.), *Truth versus justice: the morality of truth commissions*, Princeton: Princeton University Press, 3-21.

Rothstein, R. L. (1999). "Fragile Peace and its Aftermath", in *After the Peace: Resistance and Reconciliation*, Boulder, CL: Lynne Rienner.

Skaar, E., Gloppen, S., and Suhrke, A. (eds.) (2005). *Roads to Reconciliation*. Lexington Books: Lanham.

Stensrud, E. E. (2009). "New dilemmas in transitional justice: Lessons from the mixed courts in Sierra Leone and Cambodia", *Journal of Peace Research*, 46(1): 5-15.

Teitel, R. (2000). *Transitional justice*, New York: Oxford University Press.

Toft, M. D. (2010). *Securing the Peace: The Durable Settlement of Civil Wars*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Van Zyl, P. (2006). "Promoting transitional justice in post-conflict societies", in Bryden, A. and Hanggi, H. (eds.), *Security governance in post-conflict peacebuilding*, Geneva: United Nations, 209-232.

Villa-Vicencio, C. (2000). "Getting on with life: A move towards reconciliation", in Villa-Vicencio, C. and Verwoerd, W. (eds.), *Looking back, reaching forward: Reflections on the Truth and Reconciliation Commission of South Africa*, London: Zed Books, 199-209.

Young, L. A. and Park, R. (2009). "Engaging diasporas in truth commissions: Lessons from the Liberian truth and reconciliation commission diaspora project", *International Journal of Transitional Justice*, 3(3): 341-361.

FRANSA VE TÜRKİYE'NİN KAMU YÖNETİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE GELECEKTEKİ TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNİN OLASI ULUSLARARASI SONUÇLARI

COMPARISON OF FRENCH AND TURKISH PUBLIC ADMINISTRATIONS AND PLAUSIBLE INTERNATIONAL CONSEQUENCES OF PROSPECTIVE TURCO-FRENCH RELATIONS

Dr. Lec. Orhun Burak SÖZEN
Gaziantep Üniversitesi, obsozen@gmail.com

ÖZET

Osmanlı reformları ve Cumhuriyet devrimleri için de Fransa başlıca kamu yönetimi modelidir. Türkiye Cumhuriyeti ulus devletin inşasında çok ilginç bir sentezi, Ernest Renan'ın bakış açısıyla uyumlu Fransız kökenli "ulus" tanımıyla ve Alman kökenli "ulusal ekonomi" anlayışını birleştirmeyi başarabilmiştir. Diğer bir sentez siyasal düzlemdedir: On dokuzuncu yüzyıldaki Osmanlı reformlarının dönüşümlerine de dayanarak dünya tarihinde ilk kez halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede "laik" bir devleti kurabilmiştir (Kazgan, 2013, p.34) Demokratik ve laik siyasi rejim de Fransa ve Türkiye'de ortak paydadır. Üniter yapı da ortaktır. Fransa'da yarı başkanlık sisteminin geçerli olduğu parlamenter rejim vardır. Türkiye'de 2017'deki halkoylamasıyla başlayan süreç günümüzde bu sisteme geçimliyle sonuçlanmıştır. Yerel yönetimler bağlamında Türk merkezi yönetimi Fransız merkezi yönetiminden daha geniş yetkilerle donatılmıştır. Fransa laik, parasız ve 16 yaşına kadar zorunlu eğitimi esas alır. Fransa ve Türkiye'de Weberyen bürokrasi göze çarpmaktadır.

Fransa ve Türkiye Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) üyesidir. Türkiye'nin Türk Dünyası ve İslam ülkeleri ile ilişkileri de önemlidir. Jeostratejik konumu dikkat çekicidir. İki ülke arasında Ermeni meselesi, terör gibi çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Fransa'nın Türkiye'de yatırımları vardır. Fransa'nın Türkiye'nin Avrupa Birliği tam üyeliği ve Zeytin Dalı Operasyonu gibi yaşamsal konularda muhalefeti iki ülkenin ilişkilerine zarar vermektedir. Kökleri bu kadar derine inen kamu yönetimi modelinden sapma Medeniyetler Arası Diyaloğa zarar verebilir. Zira Türkiye astsüremli ve eşsüremli olarak gelişmekte olan dünya için çarpıcı bir model, dolayısıyla Sayarı ve Dikiciye göre (2016, s.11-12) Batı için araştırma laboratuvarı olmuştur. İlişkiler, karşılıklı çıkarlar, kazan kazan prensibi, diplomasi, diyalog yoluyla tarihsel perspektif içinde ekonomi, finans, kültür ve eğitim alanlarında karşılıklılık çerçevesinde geliştirilmelidir. Türkiye ile Avrupa ve hatta Türkiye ile Batı arasında eksen kayması Uygarlıklar Çatışmasına giden yolda uluslararası gerilimi alevlendirebilir. Türkiye Soğuk savaş dönemi boyunca ve öncesinde Batı'nın kalelerinde olmuştur ve Türkler ve Türkiye'nin tarihsel doğrultusu ve yönelimi Batı olmuştur. Dünyanın Avrupalı İslam'a ihtiyacı vardır (Sözen, s.37).

Anahtar Kelimeler: Türk kamu yönetimi, Fransız kamu yönetimi

ABSTRACT

France has been the major model for public administration for Ottoman reforms and the Republican Revolution. Turkish Republic could achieve very interesting syntheses in building up a nation-state: integrating a "nation" definition of French origin in harmony with the understanding of Ernest Renan and "national economy" of German origin. Another synthesis was on political plane: also based on the transformations of Ottoman reforms since nineteenth century, a "laic" state in a country where a vast majority of people was Muslim could be set up for the first time in world history (Kazgan, 2013, p.34). Democracy and secular political order constitute a common denominator for France and Turkey. Unitary state structure is also similar. There is parliamentary regime where semi-presidential system exists in France. The process oriented started through the referendum in Turkey in 2017 resulted in the existing presidential government model. Turkish central administration has been much more authorised within the context of local administrations compared with French central administration. French education system is secular free and compulsory until age 16. The two countries are similar within the context. Weberian bureaucracy is striking in both France and Turkey.

Both France and Turkey are members of United Nations (UN), North Atlantic Treaty Organisation (NATO), the European Council, Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), World Bank, International Monetary Fund (IMF) and European Court Human Rights. Turkey's relations with the Turkic World and Islamic World are important. There is a variety of problems between the countries ranging from Armenian issue and terrorism. The opposition of France in vital issues such as Turkey's full membership for the European Union and Olive Branch Operation gives harm to the relation between the two countries. Breakdown in such a deeply-rooted public administration model may give harm to the Dialogue between the Civilisations in that Turkey has diachronically and synchronically been a striking model for the developing world and thereby, according to Sayarı and Dikici Bilgin (2016, pp.11-12) striking research model or laboratory in the West. The relations should be developed through bilateral interests, win-win principle, and diplomacy, dialogue with historical grounding in terms of economics, finance, culture and education on reciprocal basis. Otherwise, the crack between Turkey and Europe and even Turkey, and West may fire international tension on the way to the Clash of Civilisations. Turkey has been a stronghold for West since the Cold War or older and the historical direction and orientation of Turks and Turkey has been West. The world needs a European way of Islam (Sözen, 2014, p.37).

Key Words: Turkish public administration, French public administration

INTRODUCTION

Comparative public administration is an academic area of interest which studies public institutions, bodies, structures, mechanisms and principles of countries comparing with each other with its inter-disciplinary character. This perceptive is going be used to compare France and Turkey.

France has been the major model for public administration for Ottoman reforms and Republican Revolution. Turkish Republic could achieve very interesting syntheses in building up a nation-state: integrating a "nation" definition of French origin in harmony with the understanding of Ernest Renan and "national economy" of German origin. Another synthesis was on political plane: also based on the transformations of Ottoman reforms since nineteenth

century, a “laic” state in a country where a vast majority of people was Muslim could be set up for the first time in world history (Kazgan, 2013, p.34).

French public administration and Turkish public administration are going to be studied comparatively and plausible international reflections of prospective Turco-French relations are going to be emphasised in this article. Furthermore, the study delineates hopes for the optimistic projection of plausible Turco-French relations and underlines regrets for pessimistic clashing interests’ projection as for pessimistic scenario based on the developments in the eras of three French presidents videlicet Nicholas SARKOZY, François HOLLANDE and Emmanuel MACRON . Wording as hopes and regrets must not be misleading: each case will have been considered and will have been studied based on objective forecasts as much as possible. Forecasts are based on speculating existing common knowledge about Turco- French relations, inferring from Turco-French history and inferring from the periods of three French Presidents. Pessimistic projection is just the case in which advisable stance has been tried to articulated through suggestions. Emmanuel Macron stands for the today of France’s stance; however, ex-presidents are for the insights for the forecasted future. As for the deepening of the Union, three options, videlicet confederation, federation and functionalism will have been summarised.

FRENCH PUBLIC ADMINISTRATION AND TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION

French public administration has been delineated in the periods of Napoleon BONAPARTE and Charles de GAULLE. The historical process started in the era of Louis XIV. Charles de Gaulle founded the Fifth Republic in 1958 (Price, 2016, pp. 351-356). There is a strong national identity in French people (comp. Price, 2016, p.444).

Turkish central administration has been much more authorised within the context of local administrations compared with French central administration which was re-organised through 1982 reforms. Local administrations in France have three strata as municipalities (communes), provinces (departments) and regions (regions) (Nadaroğlu, 2001)

Turkish administrative system is based on regions (bölgeler), provinces (iller), townships (ilçeler) and villages (köyler). Administrative tutelage of governors on local administrations in France was abolished through 1982 reform. The central administration in Turkey has administrative tutelage on local administrations.

There are some differences between Turkey and France in the structure and election of the parliament. The transition period of presidential government system in Turkey until 2018 bore features similar to the semi-presidential system available in France. Turkey has had a presidential government system since the referendum in 2018. As mentioned by Roskin (2013, pp. 124-125), the duration of duty of French presidents has been five years (instead of seven years) since 2000 referendum. French presidents do not have the authority to veto laws. French cabinet has a liaison with parliament. Russia and China have adopted semi-presidential system inspired by the French model. As for political party system, French left supports to equalise society more by way of increasing taxes paid by the rich, controlling economy and by way of sustaining more share from welfare for low income earners. The right also defends change but would like act in a more precautious way by way of economic growth and moderate reforms. Both parties are statist and do not depend on solutions based on market mechanisms (Roskin, 2013, p.161). Conservative mainstream has been in power in Turkey

since about 2000's. Main opposition party is social democrat and the rest of opposition is mainly represented by nationalist parties.

Education consists of primary, secondary and higher education in both countries. There is private schooling in primary, secondary and higher education in both France and Turkey. The majority of private schools in France are Catholic schools. French education system is secular free and compulsory until age 16. The two countries are similar within the context.

The percentage of public workers among all workers in France is 20 per cent. Public workers are selected by and fulfil their duties through some criteria such as having professional merit, passing relevant examinations in the entry to profession and working until retirement age in Turkey. Public workers in France have lifelong recruitment and their working conditions are delineated by law. Public workers in France are accepted as public corporate bodies and they are subject to public law.

If we look at the big picture, Turkey made is choice hundreds perhaps thousands of years ago: the historical route for Ottoman conquests was Europe. The symbol for historical Turkish sovereignty in Europe, the Red Apple, was either Vienna or Rome. The route for the historical Migration of Nations, thousands of years ago, was towards the West. Ottoman reforms and early Republican reforms have mainly adopted and adapted French and German models as for public administration, finance, education and culture.

TURKEY AND THE EUROPEAN UNION

Turkey has already been European for seven centuries. It has not any duty or responsibility to register its Europeanness to any foreign country or Union. It proclaimed its Europeanness in1453 and has remained so. If Europeannes is concerned with history and geography, a great part of Turkish history took place in Istanbul, Edirne, Bitola (Macedonia) as much as in Bursa, Kayseri or Sivas. If Europeanness is concerned with culture, Turkey has shared and tried to improve the standards of advanced democracy, pluralism, secularism, human rights and equality of women and men, which are the foundations of Europeaness (comp. İsmail Cem, one of the former Turkish Foreign Ministers, Press Conference on 18t July, 1997).

Restoring and developing the relations between France and Turkey is beneficial for both the two countries and the West. Beyond a certain point, relations between Turkey and France turn into relations between Turkey and the European Union. As mentioned by Günar, Akdoğan & Aras (2018, p. 115), the relations between the European Union and Turkey have taken 55 years. The stance of France and Germany about Turkey's full membership has a critical role for Turkey. France just like Germany has serious hesitations about Turkey's plausible full membership status. France exploits Turkey's endeavour for full membership in domestic politics. France's stance differentiates as new French presidents come to power.

Nicolas Sarkozy period was when there was serious tension and political clash between France and Turkey and was when the relations tended to discontinue. Sarkozy argued Turkey did not belong to the European Union due to geographical, then cultural and finally religious reasons. France blocked the most important headings in the membership negotiations. Economic and monetary integration heading was blocked. He believes full membership of Turkey would deteriorate decision-making mechanisms and lead to serious

problems within the Union. The period of François Hollande was when Turkey and the European Union had moderate relations and when the relations tended to be restored. The President Hollande made some positive strides. Though Hollande period was a process of normalization in the relations, France's popular support for Armenian claims deteriorated the relations, too. The President Macron has showed his desire for a great change within the European Union and has a serious vision of Europe. According to his perspective, dialogue with Turkey should continue in any case and Turkey is an essential partner for Europe and such alternative models but full membership must be developed. He disagrees with German Chancellor Angela MERKEL to discontinue the negotiations. He believes the future of Europe is closely concerned with Turkey. However, he also believes it is very difficult for Turkey to become full member of the European Union within the context of human rights and freedoms unlike the consensus about economic integration. Turkey opposes any partnership but full membership. This has been the summary of the period since the President Jacques Chirac promised full support for Turkey from French side (Günar, Akdoğan & Aras, 2018, p.115-125).

Out of the borders shared commonly by the European Union states, there is a vague and non-clear-cut undefined border between the Europe and non-European outside. Diachronically there has been a common European history and culture for long. There have been border zones towards the outer edges of Europe. Turkey has been a suspected debated case though Turkey has been willing to participate in the European community since eighteenth century. As relevant legislation was completed by the Ottoman State, it acquired "European state" status as one of the consequences of Crimean War by the support of Paris and London by Paris Treaty in 1856. Politics plays a major role in unique cases such Turkey (comp. Van Middlaar, 2014, pp. 18-19).

As mentioned by Van Middlaar (2014, pp. 2-8), three political discourses are on the political agenda: con-federalism, federalism and functionalism for the European Union. Each model has preferences as European institutions, original political style and prescriptions and university centres. Defenders of con-federalism are not much interested in central organisations. Nations maintain their sovereignty. As for mutual interests they co-operate. Federalism stands for a Europe of states like the states in the United States. Such a union was supported by statesmen like Churchill and De Gaulle. Supporters of Europe citizens regard central institutions such as the European Parliament and European public vote. The ultimate goal of the federalist is a democratic society which functions like one culture. Functionalism stands for delivery of some administrative authority and responsibilities to European bureaucracy. Targets and basic principles would first be determined by member states and then central bureaucracy would act autonomously within these parameters. Europe as a union would arise gradually by the change of attitudes and interests of millions of individuals. Functionalism or Europe of Bureaucracy has the support of academics which advocate integration of Europe.

Any other partnership but full membership has been considered failure in the Europeanization/Westernization mainstream for Turkey. Turkey would not accept any other ways of partnership.

THE PLAUSIBLE FUTURE OF TURCO-FRENCH RELATIONS

Optimistic Projection

Both countries stand in the Western alliance. Turkey and France must benefit from the advantages the synthesis between the West and Islam. It could be argued that the world needs a European ways Islam (Sözen, 2014, p.37). As interpretation plays a major role in almost every religion, interpretations of Islam compatible with modernity and laicité by theologians could open new horizons for both Islam and the West. Turkey could become such a model then.

As for interrogating the sustainability of Turco-French relations, solutions on mutual interests and win-win principle could be found and could be enacted within the framework of historical infrastructure on reciprocal basis. Diplomacy, lobbying, cultural and educational cooperation could be supported on reciprocal basis. Turkey could conduct lobbying and imagology activities in France and in the rest of Europe. Cooperation and collaboration with those Turkish citizens who live in France must be accomplished and dialogue between Turkey and expatriate Turks in France could be firmer and better. Turkey has a rich literary heritage which has not been much known in the West. Turkish works of literature must be translated into French elaborately. As for English is more widespread than French, Turkey could target a Francophone elite who speaks French accurately instead of a mass of learners who speak fluent French as for the relations between Turkey and France.

The basic dispute between France and Turkey is the support for terrorism and undertaking Armenian claims. Negotiations as for the definition of terrorism and support for it could be conducted and ways to reach resolutions could be found. The support by Turgut ÖZAL, one of the former Presidents of Turkey, for France as for the TÜRKSAT project is noteworthy. Armenian Diaspora is strong. Turkey could support for the formation of what could be called Turkish Diaspora with intensive cultural cooperation and socio-cultural support for expatriate Turks and Turkic peoples more actively. Both sides could alleviate the emotional tone and discourse in the relations. As mentioned by Günar, Akdoğan & Aras (2018, p. 121), French Constitutional Council disapproved and rejected “the denial law” for Armenian genocide claims in the era of the President François Hollande in 2015, because it opposed freedom of speech which is one of the foundations of European values. If Turkey legally proves the cases in which Turkey is innocent, France could accept the facts.

These developments could lead peace and stability in Eastern Europe, in the Levant and even in the Middle East. Recently Turkey has tended to adopt Anglo-American secularism instead of French laicité. This is a preference. These are separate models. Though French laicism and Anglo-American secularism have common premises and grounding, there may be in differences in some aspects in practice. Maybe French model is more radical and the latter is more liberal in some aspects (news.stanford.edu/news/2013/lacorne-franc-ecularism-0222213.htm). However, these are schools of thinking and must not be taken as means of ideological segregation against Islam. What is important is the dialogue and there must not be any the ideological segregation.

Pessimistic Projection

On the other hand, if those positive developments could not be maintained, one of the strongholds of the West, Turkey, could take the risk of losing partnership with the West as supposed and supported by the Clash of Civilisations by Samuel Huntington. Neither Turkey nor the West wins in his case. However, according to Huntington (Sayarı & Dikici Bilgin, 2016, p. 13), political development in the developing world has not evolved from

authoritarian rule to political democracy but it has led to ethnic and religious conflicts, coups d'états, personal rules and political rotten and instability which have little to do with democracy. However, this is not the case in Turkey. Turkish President Recep Tayyip ERDOĞAN and government have popular democratic support. And, almost the whole Turkish nation overcame the coup d'état headed by traitors on the way to advanced democracy more than two years ago. Turkey is unique in any case and sense between Occident and Orient. It is one category. As Cem said (2009, pp.341-344), Turkey has not been doomed to one option and options are not obstacle for other options. It could be argued that leading to Turkic world accompanied by the Russian Federation or having a major leading role for Islamic world, as it could be inferred from Cem, is not an obstacle for full membership and the European Union membership and other major roles strengthen each other.

If either the European Union or Turkey decides to discontinue the negotiations and if the door becomes closed for Turkey, Turkey might follow other paths and hostility against the West may arise both in Turkey and the Middle East. This might mean high risk for the commercial, economic and financial partnership between Turkey and France and the Union. Socio-cultural, political and educational unity and cooperation might be at risk. Turkey has so far become the stronghold of the West within the border and edge of Europe. Even in this pessimistic projection, dialogue and cooperation must not discontinue.

CONCLUSION

The relations between Turkey and France are deeply-rooted and profound. The status quo could be maintained. The problems may not be easy to be resolved, but on-going dialogue could be preserved and developed. Relations in all existing areas and in the existing scope must be maintained. Discontinuing or decreasing the scope and content of the relations will give harm not only to the vital partners but the region and even the whole world. Europeanization has been a great project for Turkey for seven centuries and it fails by a kind of dialogue between the deaf, it will have costs for the West.

REFERENCES

Cem, İ. 2009. Türkiye, Avrupa, Avrasya İkinci Cilt Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye. İstanbul: Türkiye iş Bankası Kültür Yayınları

Günar, A., Akdoğan & Aras, İ. 2018. *Fransa'nın Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Etkisi.* 4th SCF International Conference on Economic and Social Impacts of Gşobalization and Future of Turkey-EU Relations. Uşak University Faculty of Economics and Administartive Sciences

Kazgan, G. 2013. Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Middelaar, L. v. 2014. Avrupa: Bir Geçiş Süreci. İstanbul: Türkiye iş Bankası Kültür Yayınları

Nadaroğlu, H. 2001. Mahalli İdareler Teori, Ekonomi, Uygulama. İstanbul: Beta Dağıtım

news.stanford.edu/news/2013/lacorne-franc-ecularism-0222213.htm. Retrieved at 10.10.2017

Price, R. 2016. Fransa'nın Kısa Tarihi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

Roskin, M. G. 2013. Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür. Ankara: Adres Yayınları

Sayarı, S. & Dikici, B. 2018. Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
Sözen, O. B. 2014. Yüksek Kültür ve Popüler Kültürde Kadın Söyleminin Türkçede Woolf ve Weldon Çevirileri Üzerinden İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Tez. Dan. Prof. Dr. Z. Emine Bogenç Demirel. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

THE ROLE OF BUSINESS DEVELOPMENT CENTER IN BINGÖL REGIONAL DEVELOPMENT

Dr. Lec. İmran ASLAN
Bingöl University, imranaslan@gmail.com

Soren HJORTH
Consultant, soren.hjorth@bingolisgemtat.com

ABSTRACT

Regional development can be successfully accomplished with the support of governments, local institutions, existing firms and potential entrepreneurs. In Bingöl city located in East of Turkey , such support is necessary as the private sector is not eager to make investments due to not having enough industrial background and because of security concerns in the city. Bingöl city's main problem is that there are not enough work opportunities in times with a high unemployment rate. Hence, many young people immigrate to other developed cities having more possibilities to sustain their lives. City business mainly consists of a few small firms, temporal construction industry, government officials spending, university created works, farming, agriculture, temporal government work employments, money coming from outside and local shops. ISGEM (Business Development Center) is a project financed by the Turkish Government and European Union(EU) for two years finishing in November 2018. It is aimed to support new entrepreneurs and being available for any assistance requested by the entrepreneurs. Opportunity to prepare business plans with expert support, consultancy services, training, business development and business support, marketing support services, financial support services are main services provided by the center. Low level entrepreneurship capability is one of the main drawbacks of Bingöl city even though Bingöl city has potential with rich resources and fruitful land. Bingöl ISGEM tries to create an entrepreneurship atmosphere by offering training, physical workshops, and consultancy in order to overcome these drawbacks. In this study, the contributions done by Bingöl ISGEM and their two years project life experience will be analyzed to determine difficulties and supports.

Key Words: Bingöl İŞGEM, Regional Development, Business Development Center

INTRODUCTION

Regional differences, problems in rural areas, unemployment, imbalance in income distribution and the level of development of the country are just a few of regional developments problems in Turkey. (Öztopcu, 2018) Job creation is a crucial indicator of economy growth in a wealth-creating process of a regional economy. Low-wage regions need investment from high wage regions and these regions send cheap labor to these areas. In the long-run, there would be an equalization of factor payments for final equilibrium convergence in development. (Fischer and Nijkamp, 2018)

The main tasks of the Regional Development Agencies in the world are as follows: to monitor the region by creating knowledge , to prepare strategic plans for regional development, to follow the implementation, to provide information and technical support to

entrepreneurs and investors, to support local entrepreneurs' investments, promotion of activities in order to attract foreign investors, to provide financial resources for SMEs(Small and Middle Size Enterprises), to make efforts to introduce new inventions and technologies, to monitor training, infrastructure, road and energy activities and to ensure the development of national and international network structures in the region. (Özen, 2005: 8) Workplace safety and health, product safety and consumer health, competitiveness, innovation and R & D(Research and Development), privatization and strengthening of the private sector, environment and renewable energy, social responsibility, economic and social life of disadvantaged groups (women, disabled, poor, etc.) projects are supported by European Union Multi-beneficiary program for local development. There are Regional Development Agencies, organized in 26 regions in Turkey. To decrease development differences among regions and facilitate local development in order to establish a balanced structure, numerous projects through especially the Regional Development Agencies are carried out for sustainable development performance in Turkey. These projects support practices organized industrial zones policy, governments' aids in investments and rural development projects with regional plans have not been successful at the expected level. (Ozer , 2012)

Turkey's high rate of population increase, towards big cities than in rural areas leads to rapid immigration, especially certain centers in severe environment, the settlements and urbanization problems in which they find it difficult to handle by local governments. Tending to migrate rapidly to large cities, regional development agencies will make significant contributions to the young population to be directed towards productive areas and to make it the driving force of development. (Arslan, 2015) The disadvantages of development factors leading to the development of differences between regions are mostly seen in the Eastern Black Sea, Eastern Anatolia and Southeastern Anatolia Regions. (Baykal, 2010) Cities in South and East of Turkey have the least developed level. TR51 (Ankara) region has the highest development while, RA2 (Agri, Kars, Igdir, Ardahan) region has the lowest social capital. TRB1(Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) has 5.6 % net migration rate. (Öztopcu, 2018) 14 provinces (Agri, Ardahan, Bingol, Bitlis, Elazig, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Igdir, Kars, Malatya, Mus, Tunceli, Van) , Gümüşhane and Bayburt provinces having similarities of low development with these 14 provinces are also included in Eastern Anatolia Project (DAP).(Taştekin , 2018)

The industrial environment of Bingöl is characterized by traditional production mainly in textile, furniture, and food processing areas except from agriculture. The companies are mainly family owned businesses and their focus is concentrated on the local market – with dreams about entry into other larger contexts including taking part in the globalization utilizing the possibilities of contacts in other countries. Many families in Bingöl have relatives either still working in EU-countries or who just returned from years of earning money abroad. The companies are organized in associations, which do not play an active role in the support of development. This is left to the Regional Development Center, FIRAT. This organization is working at supporting the companies in development of new markets and attraction of investors for expansion of the existing industrial activities. KOSGEB (Small and Medium Enterprises Development and Support Administration) is another organization related to industrial development. Entrepreneurs can receive financial support in the up-start phase of existence, and established companies can apply for support for projects, which are too large for their own capacity.

In this environment Bingöl ISGEM is becoming an important player. Bingöl ISGEM is not unique in Turkey. Larger cities all over Turkey have now established ISGEMs supporting entrepreneurship. The ISGEMs are different from city to city, and Bingöl ISGEM is one of the smallest comprising only 22 workshops. Bingöl ISGEM is established as a project supported by the Ministry of Science Industry and Technology and EU. The project budget was EU-payment: 4 million € and Co-financing (Turkey) : 1 million €. The project started in November 2016. It is owned by the Special Administration (70%), the Bingöl Municipality (20 %), and the Chamber of Commerce and Industry (10 %). At the beginning, 4.400 m^2 of workshops and an administration building were built. ISGEM has 4 workshops of 500 m^2, 12 workshops of 150 m^2, and 6 workshops of 100 m^2. It is managed by a General Manager, and SME Expert, and a technician and it is assisted by EU-experts (Technical Assistance Team, TAT) until the middle of November 2018. The over-all responsibility of ISGEM lies with the Board consisting of representatives of the shareholders.

ISGEM has created lasting relations to stakeholders in Bingöl related to industrial development. The ISGEM-team has also created links to Bingöl University. The very first promotional seminar was held in the conference hall of the university and attracted attention of about 200 students and teachers. Through a number of promotional seminars ISGEM team has advertised the activities of ISGEM, and during the first campaign 76 applications were received from potential entrepreneurs. An effective, open, and transparent screening and selection was introduced, and 22 candidates were presented as tenants of ISGEM. Some of these selected tenants later withdrew their application for different reasons and at the final stage of the project period, in October 2018, 20 tenants have signed their contracts and most of them have moved into their new facilities. The tenants of ISGEM pay rent for their premises. The rent is relatively low, and for the first year of activities they receive a discount. This discount is getting smaller over the years. It is the intention that the tenants graduate from ISGEM after three years, but a special rule allows them to prolong their stay for another 2 years. ISGEM rules give special priority to young entrepreneurs and women.

The over-all aim of Bingöl ISGEM is to support the development of the industrial environment in Bingöl Province. This includes offering support to the tenants of ISGEM but also including companies outside ISGEM. The first ISGEMs in Turkey were mainly focusing of offering premises and facilities to potential tenants. Today it is well-known that ISGEMs need to offer services on a commercial basis in order to survive. Receiving rent from tenants is not enough to cover the running costs of ISGEM.

LITERATURE REVIEW

Economic stability policies, unemployment, inflation, poverty, internal and external debt affect the regional developments. (Öztopcu, 2018) The high inflation rate causes uncertainty in the economy and affects the future decisions of the economic decision-makers. From a study of Aydın (2017) inflation threshold level was found as 7,98 % that unemployment will be decreased below that level and unemployment will increase in case of above that threshold level based on 2005-2013 period by Panel Smooth Transition Regression analysis. Inflation threshold value 10,44% was found by Esen etc. (2017) in another study based on 1980-2014 period. Ensuring and maintaining price stability creates a favorable environment for growth and employment in the long run and contributes to the reduction of unemployment. Buying gold, foreign currency, real estate, considered to provide high protection against inflation, adversely affects the productive sector causing a lower

economic growth in the long run. Price stability with economic and political stability is important for economy development affecting the production and consumption behaviors positively. (Esen etc. , 2017) High inflation 24,52 % rate in Turkey in last quarter of 2018 have affected the business and entrepreneurships in Bingöl and many construction firms could not able to sustain their operations due to high costs. Many SMEs have decreased their manufacturing due to uncertainty of costs and not finding cost suitable raw materials.

Entrepreneurship is defined as *"creating new added value by investing time and effort and assuming financial, social and psychic risks and uncertainties for a monetary and personal satisfaction"*. (Dan & Goia, 2018) According to OECD (1998): *"Entrepreneurs are essential agents of change in a market economy, and entrepreneurship fuels the drive for new economic and technological opportunities and efficient resource use … Growth is promoted when entrepreneurs accelerate the generation, dissemination and application of innovative ideas … Not only do entrepreneurs seek to exploit business opportunities by better allocating resources, they also seek entirely new possibilities for resource use."(* OECD , 1998) Effective mobilization of capital and skill, reducing unemployment and providing employment, removing regional disparities and promoting regional development are main advantages of entrepreneurship. Moreover, road transport, health, education, entertainment and creating an environment of enthusiasm are also developed parallel to entrepreneurships with new business opportunities and more enterprises. (Rauhut & Kompaniets, 2018) Entrepreneurship is to be supported by risk-taking initiatives in order to support innovative activities and develop the region. Entrepreneurial culture is an important factor affecting the development of a region in a competitive economic environment. Exploiting business opportunities is the main strength of entrepreneurial culture with creating employment and wealth. *(*Fischer and Nijkamp, 2018) Tough environment, lack of entrepreneurial education, difficulties in accessing to funds, loans and markets, bureaucracy and administration are main problems of entrepreneurs. Innovation, risk-taking and proactiveness are necessary abilities of entrepreneurs. Opportunity recognition, creativity, initiative, stress tolerance, openness for experiences, extroversion for commercialization, conflict management, new ideas introduction, self-actualization, action, openness to risk, diligence to handling and finishing different tasks, emotional stability and internal control are other traits of them to be successful found from literature. (Dan & Goia, 2018)

The important aspect of regional development is to decrease disparities between regions and cities by boosting economic growth in order to improve the quality of lives of people. Deteriorating demographic indicators - population aging, displacement of some areas, differences in the level of education, and the distribution of poverty can result in deepening of regional disparities. (Rentková , 2017) Economic development can be defined as an important and real increase in the production volume of an economy. The increase in production should be not temporary or not coincidental and must be continuous and the need and weight of society should be at a higher level than the old. Growth-Based Regional Development Strategy, Stability-Based Development Strategy, Inter-Regional Balancing and Equalization-Based Development Strategy, and Integrated Regional Development Strategy can be applied for regional development. (Taştekin , 2018) The co-ordination of sectoral and regional policies is necessary for regional development. Network of corridors, border-positioning, technological innovations, production capacities, social opportunities, large investments in a certain location and social disposition are factors affecting regional development strategies. (Šabić& Vujadinović, 2017) Triple Helix (University-Industry-Government) is used to show

the importance of each side on regional development. Innovation, financial capital, workforce and networking play an important role on knowledge-based economies. Dimensions of knowledge transfer and technology transfer are done by universities to develop local dynamics and firms. (Zuti , 2014) The duties and powers of the development agency are providing technical support to the planning of local governments, supporting activities and projects that ensure the implementation of regional plans and programs, monitoring and evaluating the implementation process of the activities and projects supported in this scope, identifying the resources and opportunities of the region, promoting the business and investment opportunities of the region at national and international level in cooperation with the relevant institutions, following up and coordinating the permits and licensing procedures and other administrative affairs and operations of the investors, public institutions and organizations in the provinces within specified period in the relevant legislation, supporting entrepreneurships with training and marketing , introducing the region in all platforms and informing the under-secretariat of the State Planning Organization. (Taştekin , 2018) Labor force pool, specialized suppliers and an easy access to knowledge and information are important factors for regional development. Entrepreneurs with special skills can be attracted in some regions. (Dan & Goia, 2018)

There are negativities affecting the level of development such as informal economy, terrorism, nepotism, bribery, corruption, tax evasion and welfare imbalance due to unbalanced income distribution. (Öztopcu, 2018) Interregional imbalance or unbalanced economy affecting negatively demographic structure of regions with significant migration from the underdeveloped regions to the high-density industries is a problem in many countries with different rates , leading to the disadvantaged regions losing their qualified manpower and the developed regions having difficulty in resettling many migrated people, being unable to provide relevant and needed services by unplanned growing . (Eryılmaz ve Tuncer, 2013:167). One of the biggest problem of Bingöl city is high migration due to not having work opportunities.

Turkey Statistical Institute (TUIK) ratio of female employers in Turkey, according to data of 2014 has been identified as 8%. By interviews and meetings technique from Malatya, it is found that women cannot show their entrepreneurship capabilities due to their domestic and social role meetings technique, difficulties in having capital while opening their business. Even half of Turkey population is women, the rate of women entrepreneurship and employment is not high. Hence Turkey Employment Agency, Directorate General of Small and Medium-Sized Enterprises Development and Support Administration (KOSGEB), Turkey Ministry of Family and Social Policies have tried to increase women involvement in business area. In 2016, the labor force participation rate of men was 72% and the female labor force participation rate was 32,5%. Financial supports and trainings can be helpful to increase more women involvement since many women prefer to achieve economic independence. (Aslan & Guneş, 2017; Cerev , 2017) Moreover, obtaining economic independence and establishing social relations are the main reasons for women to be entrepreneurs according to a study of Bingöl and Diyarbakır cities of 103 surveys. The main capital supporters are family members, bank credit and personal savings respectively. Difficulties in finding capital structure, not being recognized in the market, high rents, tax payments and employee related problems were the main problems of women for becoming entrepreneurs. The sense of achievement, economical freedom, the contribution to the budget of family, the creativity and the ease of playing the roles of work-housewife were seen as the five most important advantages of being a female entrepreneur. Economic problems, work-related difficulties and

physical exhaustion and wear were the three most important challenges faced by women entrepreneurs. Male domination (eg, men should bring sustenance (salary) for family), the social pressure of the environment (such as women should stay at home, employees look like unimaginable), lack of time due to children (inability to deliver from economic inability to nursery and similar places) and religious reasons (eg. women have been created for the four walls, etc. approaches) have been found to be the biggest obstacles to being a female entrepreneur, respectively. In order to increase women's entrepreneurship, it is necessary to disseminate vocational education opportunities, to stimulate local economies, to promote positive discrimination against women in social security practices, to strengthen coordination among women-related institutions and organizations, to focus on girls' education in terms of quantity and quality, and to identify women's employment strategy in rural areas. (Aslan & Guneş, 2017) As in this project, the priority is given to young and women entrepreneurs, these results can be helpful for future planning to create more women businesses.

MATERIAL AND METHOD

The two years project life of İŞGEM is analyzed by being at Bingöl İŞGEM during different times and making discussions with staffs of center. Soren Hjorth started that project have contributed his findings and opinions in research and findings section. Moreover, it is aimed how to make Bingöl İŞGEM more sustainable after the project finished and create more earnings.

RESEARCH AND FINDINGS FROM BINGOL DEVELOPMENT PROJECT

Entrepreneurship

Entrepreneurs are the same all over the World. A general picture of the entrepreneur is as follows: Relatively young persons with full concentration on the idea, which hopefully will develop into a dynamic company offering good support to the entrepreneur and his/her family. Very often the idea and the dream overshadow reality, and here the role of ISGEM is important: ISGEM experts can analyze the idea of the entrepreneur and assist in giving advice overcoming problems like financing, markets, HR(Human Resource), production, packaging, etc. In the case of Bingöl ISGEM several of the original applicants realized that more work was needed before the company was ready to see the light of day.

Today ISGEM hosts 20 entrepreneurs. 2 of them are companies with about 3 years of existence. The rest are newly established companies. An IT-company, 3 textile companies, aluminum frame-company, 3 furniture companies, design company are among others. ISGEM staff is supporting them from their start by assisting them in development of realistic Business Plans. These plans are important as they also function as applications to KOSGEB, which organization can supply them with grants in the phase of establishment. ISGEM is also offering regular training sessions in relevant subjects. It is important to mention that training for entrepreneurs is very different from training to students in higher educations. The entrepreneurs relate every second of the training session to their own situation as entrepreneurs. Thus, it is not relevant to enter into long theoretical discussions with the participants, as they only have one question in their heads: “How can this be important for me in my work”?

İŞGEM and Bingöl

The ISGEM services in the beginning of the activities concentrated on the development of realistic Business plans for the tenants. Upgrading of existing Business Plans was accompanied with training sessions and personal consultations with each tenant. More than 40 external experts have assisted TAT in providing services to the tenants. ISGEM team has also developed consulting services to be offered to tenants and companies outside ISGEM. Consulting is a very delicate business and it was completely new to the industries of Bingöl. Therefore it was of utmost importance that the first consulting projects were delivered with success and high quality in order to define the future level of services provided by ISGEM.

17 consulting contracts were signed with companies, and all of these contracts were successfully implemented. ISGEM so far offered consulting services in:

- Corporate identity
- Franchising
- ISO certification
- Marketing
- Export
- Supply chain management.

Impact

ISGEM has been in operation for almost 2 years. The first year was used for construction works. Operational activities have been performed during the last year and the impact is visible. The tenants are actively participating in the offered training sessions, and companies outside ISGEM have learned that it pays to use the experts of ISGEM to improve the performance. Bingöl industrial environment is closely knitted and the stories about consulting services from ISGEM travel fast. Experts from ISGEM perform visits to companies and they develop the relationship with management, which makes it possible at a certain point to present a proposal for a commercial project to be implemented into the given company.

Consulting is delicate business. Management of the companies deserve respect as they have worked for their companies through good as well as bad times. Therefore, the consultant will be polite and respectful during the meetings in the companies, and often it is necessary to visit the company many times before a proposal can be presented for signature. A consulting project involves the staff of the client company in order to secure sustainability of the results of the project. A project may last for months during which the consultant will give homework for the involved employees of the client company.

The services of ISGEM-team have also had an impact on the stakeholders, who keep a close eye on the development of the center. It is becoming obvious that the direct approach to companies in Bingöl is an activity, which will be increased in the future – led by ISGEM experts.

Obstacles

The construction works of ISGEM took more time than expected. It also took more time than expected to get the management of ISGEM on board. The TAT in the meantime developed 13 manuals, which assist the present management in all areas of its business. Bureaucracy has been limited, and TAT has been able to perform in a close cooperation with the local partner, FIRAT. A close relationship has developed between TAT and this organization.

CONCLUSION

The future will see a growing activity within the area of consulting. TAT has tried to establish cooperation with Bingöl University and a group of professors, KOSGEB, and FIRAT have established a group working at industrial development of the Province. It is the intention to establish a team of local consultants to cooperate with ISGEM, and the management of ISGEM will keep developing new projects in local companies. ISGEM will also use the services of the network, which has been established during the first year of activity. When several companies demand similar projects, the external experts will be mobilized and brought to Bingöl for an agreed number of days. The detailed implementation of the given project can then be implemented by the local consultants.

In parallel, ISGEM will keep tending to the tenants inside ISGEM. Entrepreneurs will need regular supervision and guidance, and training will be a regular service to be provided. ISGEM has during the first phase developed a strong network of trainers, but cooperation with Bingöl University may also in these activities be an asset. It should be remembered, though, that there is a big difference in teaching young students in the university and to implement consultant services or training for industrial personnel. The staff from university must go through comprehensive training before they will be able to convert academic knowledge to practical tools to be used in client companies of ISGEM.

ISGEM management, stakeholders and TAT performed 5 study tours to other ISGEMs in Turkey and one international study tour to Spain, and Bingöl ISGEM is not lacking behind any of these centers. Actually, Bingöl ISGEM will be a strong institution and have a good ranking in bench marking. Bingöl ISGEM has adopted a strategy matching its size and environment. Due to the low level of workshops payment of rent by the tenants will not be able to cover the costs of the center. It is not wise on a long term time frame to fully rely on public support. Therefore, commercial activities like paid training and consulting will be further developed.

The industries of Bingöl have already accepted ISGEM as a valuable station for advice and innovation. Family owned businesses with structures developed over generations understand that external eyes can look upon inconsistencies and ineffective operations and suggest changes to the benefit of turnover and profitability. Consulting is here to stay. It is big business in Europe, and in Bingöl there is an unexploited market to conquer. The development of a local team of consultants is an important issue for the future. The barrier lies in the fact that ISGEM does not have the resources to hire potential consultants and training them over a period of 1-2 years. The candidates must be available for a period of little or no payment until they can develop their market and begin to perform commercial projects

sharing the income between themselves and ISGEM. Bingöl industries will have new opportunities and potential in the cooperation with a strong ISGEM.

Regional Development Agencies should play a much more active role in preparing regional development strategies, be flexible according to local characteristics of the region and be able to change their duties and institutional structures as required by modern management. (Ozer , 2012) The entrepreneurship activities are to be organized with financial supports and trainings. The current economical disadvantaged situation can be turned into positive manner that people can make investments since "If he can do this, I can do it too" is a part of cultural factors of entrepreneurship. (Dan & Goia, 2018) and few successful projects will lead to more entrepreneurship in the city.

In particular, local governments, the private sector and non-governmental organizations to ensure the participation of the local potential, and the obligation to mobilize the local potential make agencies more attractive to get rid of political turmoil for sustainable development. (Baykal , 2010) The private firms are to be encouraged by local governments and agencies to attract investments. The university should support and be active in projects with development agencies and government organizations in city.

Contribution: Abstract, Literature Review , last two paragraphs of conclusion and references are prepared by Imran Aslan, findings from Bingol Development Project and the rest of conclusion are prepared by Soren Hjorth.

REFERENCES

Arslan K.(2005) "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:4 Sayı:7 Bahar 2005/1 s.275-294.

Aslan, I. and P.Guneş, (2017) "The Role of Woman Entrepreneurs on Economic Development: The Case of Bingol and Diyarbakir", PressAcademia Procedia (PAP), V.3, p.314-322.

Aydın C. (2017) "The Impact of Regional Inflation on the Relationship Between Regional Unemployment and Growth in Turkey: New Evidence from a Panel Smooth Transition Regression Approach", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi / Journal of Management and Economics Research, Cilt/Volume: 15 Sayı/Issue: 3 Eylül/September 2017 ss./pp. 114-131, Doi: http://dx.doi.org/10.11611/yead.333793)

Baykal N. (2010) "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Açısından Kalkınma Ajanslarının Misyonu: Kayseri Örneği", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Karaman.

Cerev G. (2017) " Kadinin iş Gücüne Katiliminda Eğitimin Önemi: Kalkinmada Öncelikli Bölgeler Üzerine Bir Araştirma", 4th İnternational Regional Development Conference, proceedıng book, pp.518-530

Dan M.C., & Goia (Agoston) S.I. (2018) "Entrepreneurship and Regional Development. A Bibliometric Analysis", Proceedings of the 12th International Conference on Business Excellence 2018, DOI: 10.2478/picbe-2018-0025, pp. 276-287, ISSN 2558-9652

Esen, O., Aydin, C. ve Aydin, R. (2016) "Inflation Threshold Effect on Economic Growth in Turkey", Journal of Advanced Research in Law and Economics, 7(8), 1983-1993.

Eryılmaz, B. ve Tuncer, A.(2013) "Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:8, Sayı:1.
Fischer, M. M. and Nijkamp, P. (2018) "The Nexus of Entrepreneurship and Regional Development", Working Papers in Regional Science, 2018/05. WU Vienna University of Economics and Business, Vienna.

Öztopcu, A . (2018) "Bölgesel Sosyal Sermaye ve Bölgesel Gelişmişlik Düzeyinin Kalkınma Üzerindeki Etkileri", Verimlilik Dergisi, (3), 89-113. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/verimlilik/issue/37982/438649
Özen, P. (2005) "Bölge Kalkınma Ajansları", TEPAV.
OECD (1998) "Fostering Entrepreneurship", Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris.
Ozer M.A.(2012) "Terkiyede Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sosyal Ekonomik İşlevleri", Kamu-İs; C:12, S:2/2012
Rentková K. (2017) "Regional Development Planning in the Slovak Republic", IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering 245 (2017) 062013 doi:10.1088/1757-899X/245/6/06201
Rauhut D. & Kompaniets O.R. (2018) "The Impact of Immigrant Entrepreneurship on Regional Development in Western Sweden", Romanian Journal of Regional Science Vol. 12, No.1, pp.18-42.
Šabić D. & Vujadinović S. (2017) "Regional Development and Regional Policy", Regional Development and Regional Policy, 463-477, doi: 10.5937/zrgfub1765463V
Taştekin A.(2018) "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Bölge Idareleri", International Journal Of Management Academy, Volume: 1, Issue: 1, pp.69-83)
Zuti B. (2014) "Modern-day Universities and Regional Development", A IX. KHEOPS Nemzetközi Tudományos Konferencián elhangzott előadások írott verziói, 221-228, DOI: 10.5281/zenodo.227114

TÜRKİYE'DEKİ SAĞLIK BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE E-REÇETE UYGULAMASI

Dr.Öğr.Üyesi İmran ASLAN
Bingöl Üniversitesi, İmranaslan@gmail.com

ÖZET

Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın temel bileşenlerinden biri olan Ulusal Sağlık Bilgi Sistemi (USBS), dönüşüm projesi kapsamında Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. Merkezi Hastane Randevu Sistemi (MHRS), Tele-Tıp, Ulusal Sağlık Veri Standartları (USVS), Sağlık Kodlama Referans Sözlüğü (SKRS) ve internet üzerinden sunulan çok sayıda servis, Türkiye'deki e-sağlık uygulamaları adı altında verilen hizmetlerdir. Sağlık bilgi teknolojileri sağlık hizmetlerinde erişimi kolaylaştırırken kişilerin sağlık durumlarının izlenmesine de imkân sağlamaktadır. Ayrıca doktorların hastalar hakkındaki verilere ve hastalık bilgilerine ulaşma imkânı artmakta ve bu sayede daha doğru teşhisler konulabilmektedir. Daha önceki senelerde devlet hastanelerinde bir randevu veya ilaç almak için uzun kuyruklar oluşmaktaydı. Ancak gelişen teknoloji ile insanların bu hizmetlere ulaşımı kolaylaşmıştır. Bu çalışmanın amacı; sağlık alanında bilgi teknolojilerinin etkisini incelemek ve bu konuda öneriler geliştirmektir. Türk sağlık sistemi ve sağlıkta kullanılan bilgi teknolojileri tanıtmaktır. Bu kapsamda Türkiye'de uygulamaya konulan E-Reçete konusu incelenmiş ve 2014 yılında İstanbul, Erzurum ve Kayseri illerinde yürütülen bir alan araştırmasına da yer verilmiştir. Ayrıca 2018 yılı itibarıyla, şuan ki e-reçete'nin geldiği seviye uzmanlarla görüşülerek karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda, E-reçete uygulamasında hizmet kalitesinde sorunların olduğu ortaya çıkmıştı. Bu bağlamda sistemin kabul görmesinde hizmet kalitesinin yükseltilmesi önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Cevaplayıcılar, yüksek direncin ana nedeninin personele verilen bilgi eksikliği ve programın karmaşıklığı olduğunu belirtmişlerdi. Hasta verilerinin üçüncü kişilerle paylaşılması, sistemin yetkisi olmayan kişiler tarafından kullanılması, verilerin ticari amaçlarla çalınması veya paylaşılması ve hasta mahremiyeti gibi konular bu tür bilgi sistemlerin kullanılmasında dezavantajlar olarak tespit edilmişti. Daha sonraki süreçte bazı sorunlar çözülmüştür ancak hasta mahremiyeti hakkındaki kuşkular devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: E-Reçete, Sağlık Bilgi Teknolojileri

GİRİŞ

Ulusal Sağlık Sistemi (USS), ülkedeki tüm sağlık kuruluşlarındaki veriyi web hizmetleri aracılığıyla toplayarak verilerin işlenmesini ve veri kalitesini artırmayı hedefleyen bir sistemdir. Türkiye çapındaki tüm verilere izinler çerçevesinde USS web sayfasından ulaşılabilmektedir. Bu amaçla USS web sayfasında USS nasıl kullanılacağına yönelik bir manüel eklenmiştir. Ayrıca kurumların ihtiyaçları olan dokümanlara buradan ulaşılabilmektedir. Kayıt Tescil Sistemi, Teletıp(istemi radyolojik tetkiklerin görüntülemesi, e-nabız vb.) , Karar Destek Sistemleri(raporlama ve doğru bilgi erişilebilirliği), sağlık bakanlığı veri standartlarını belirleyen Ulusal Sağlık Veri Sözlüğü (USVS) , Uluslararası Projeler Birimi ve Sağlık Bakanlığı Laboratuar Bilgi Sistemleri Standardizasyon (LOINC) kullanılan önemli sağlık bilgi sistemleri modülleridir. (USS , 2018) Ayrıca, Medula sistemi

üzerinden genel sağlık sigortası ve ilgili sağlık tesisleri arasındaki bağlantı oluşturarak fatura bilgisi ve hizmet ödemelerinin yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Tele-tıp ve mSağlık uygulamalarına ek olarak aynı zamanda kan testleri, tansiyon, nabız, EKG, ultrason ve oksijen satürasyonu vb. testler yapabilen mobile cihazlar geliştirilmiştir. (Kılıç , 2018) Uygulayıcılara yönelik karar destekleri (Örn. istemler, hatırlatıcılar, rehberler, bakım yolları), eğitim yardımcıları (rehberler, tıp eğitimi), elektronik klinik iletişim araçları (Örn. e-sevk, e-taburculuk yazışması, klinik e-mail/ikinci görüş, laboratuar tetkik isteği/sonuç raporlama, e-paylaşımlı bakım), elektronik ağlar (Örn. medula, SGK Sağlık Provizyon Aktivasyon Sistemi vb.), disiplin/hastalıklara özgü araçlar (diyabet bilişimi), çok profilli erişim sağlama(Teknik ve etik konular), diğer hizmetler ile entegrasyon (sosyal hizmet, polis), klinik kodlama konuları , fatura ve takip sistemleri, denetim ve kalite değerlendirme sistemleri,zor seçimlerle karşı karşıya olan hastalar için karar destekleri (örn. genetik tarama), web ve/veya TV üzerinden bilgiler (TV veya sosyal medya üzerinden yayınlanan hekim programları), karışık (Online tarama araçları-depresyon için) ve terapötik müdahaleler (bilişsel davranış terapisi), internet üzerindeki sağlık bilgileri için kalite sorunları, sanal sağlık toplulukları (alkali beslenme grupları) e-sağlıkta kullanılan önemli diğer uygulamalıdır. (Toygar , 2018) 7 gün 24 saat hizmet alma imkânı olunan e-sağlı hizmetleri ile etkin bir verimlilik ve erişebilirlik elde etmek mümkündür.

Veri akış sayıları, halk sağlığı raporları(bulaşıcı hastalık sayıları), kamu hastane kurumları(muayene, tetkik, yatış, tanı), klinik(yatış bilgileri, yatış zamansal değişimi, taburcu bilgileri, doğum bilgileri) , muayene(muayene bilgileri, muayene zamansal değişimi, muayene tür ve süreleri, Triaj, branş bilgileri), mükerrer giriş(poliklinikten acile tekrar başvurular, poliklinikten mükerrer başvurular, acilden polikliniğe tekrar başvurular, genel mükerrer başvurular), tıbbı veriler(yaş, tanı bilgileri, tanı maliyetleri, kronik hastalıklar), tetkikler(tetkik zamansal değişimi, tetkik bilgileri, yatı, görüntüleme zamansal değişimi) ve yönetici raporlarına bu sistem üzerinden ulaşmak mümkündür. Filtreler yıl, ay, tarih, bölge adı, birlik adı, il adı, ilçe adı paydaş, kurum türü, kurum adı ve firma adı üzerinden yapılabilmektedir. (E-Sağlık, 2018) Tetkik istenmiş hasta başı ortalama laboratuar tetkik sayısı, muayenelerin saatlere göre dağılımı, tetkik istenmiş hasta başı ortalama laboratuar tetkik sayısı kurum türü, muayenelerin haftanın günlerine göre dağılımı, en çok yazılan ilaçlar ve ilaç sayısı, reçete başı maliyet vb. raporların Türkiye geneli, bölgesel, kuruma, yıla vb. kriterlere göre ayırarak görüntülemek mümkün olmaktadır. (Sağlık, 2018) Bilgi teknolojilerinin desteği ile sağlık personeli ve hastaneler için şeffaf performans ölçümleri yapmak mümkündür.Veriler anlık olarak online ortam aracılığıyla ana bilgisayara aktarılmaktadır ve kaydedilen veriler ile uzun vadeli raporlar oluşturmak mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de kullanılan sağlık bilgi sistemleri ve ne amaçla kullanıldıkları açıklanacaktır. 1 Temmuz 2012 tarihinde kullanılmaya başlanan elektronik reçete pilot il olarak önce Eskişehir ilinde denendi ve daha sonra 15 Ocak 2013 yıllında tüm Türkiye'de zorunlu olarak kullanılmaya başlandı. Ancak sistemin yeni olması ve gerekli hazırlıkların tam olarak yapılamamasından 2013-2014 yıllarında ciddi memnuniyetsizlikler ve sorunların ortaya çıktığı Aslan(2014) tarafından yapılan çalışmada belirtilmiştir. Bu çalışmada Aslan(2014) tarafından yapılan e-reçete çalışmasına değinilerek mevcut durum karşılaştırılacaktır.

LİTERATÜR TARAMASI

E-Sağlık "sağlık hizmetlerinde bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak hastalıkların önlenmesi, teşhis ve tedavi edilmesi, izlenmesi ve sağlığın yönetilmesi" olarak tanımlanmaktadır. (Kılıç , 2018) E-Sağlık, tele-tıp, mobil sağlık, dijital hastaneler, robotik cerrahi vb. kullanılan yakın zamandaki teknolojilerdir. Teknolojik gelişmeler sonucunda maliyetler ve bekleme süreleri azalmıştır. Hollanda da ruhsal hastalığı olan hastaların %50'si tele-tıp(video konferans) ile teşhis ve tedavi edilmektedir. Tele-tıpa ek olarak e-nabız, e-randevu, elektronik hasta kayıtları, doktor bilgi bankası, çevrimiçi randevu sistemi ve dijital hastaneler sistemleri uygulanmıştır. Elektro Kardiyo Grafiği (EKG), akıllı telefon uygulaması ile uyumlu iki sensor elektrotuyla ölçülerek doktora gönderilebilir. Coğrafi uzaklıklardan dolayı sağlık hizmetlerine ulaşım sorunları bu sistemler ile çözülebilmektedir. Diyabet, KOAH ve hipertansiyon gibi kronik özellikle yaşlı ve engelli hastaların desteğinde bu sistemler çok faydalıdır. Demir el, sensörlü aletler vb. cihazların kullanılması ile evde bakım hizmetleri yapılabilmektedir. Hastalıkların erken safhada tanılanabilmesi ile birçok maliyetin önüne geçilebilmektedir. Ayrıca, yararlı ve eğitici bilgiler ile sağlık farkındalığı artmaktadır. (Kılıç , 2018) Kişiselleştirilmiş ilaç ve sağlık 2.0 kullanılarak sosyal medya aracılığıyla doktorları ziyaret oranını azaltabilir. (Toygar , 2018)

Kullanılan Temel E-Sağlık Uygulamaları:

- **Tele-Tıp (Telemedicine):** Sağlık çalışanları için konsültasyon, eğitim ve hastalar için video konferans ile muayene vb. işlerin yapıldığı sistemdir. (Kılıç , 2018)

- **mSağlık (Mobil Sağlık):** Akıllı telefon, hasta izleme cihazları, dijital cihazlar, diğer kablosuz araçlar ve mobil cihazlar kullanılarak tansiyon, EKG, eğitim, uyarılar, stres seviyesi ölçümü vb. sağlık ölçümlerinin yapıldığı cihazlardır. TUİK(Türkiye İstatistik Kurumu) istatistiklerine göre Türkiye'de kişilerin % 96,9 bir cep telefonuna ve hanelerin %76,3 internete sahiptir. Sağlık bakanlığı tarafından geliştirilen Mobil İlk Yardım Uygulaması ile yılan ısırması gibi durumlarda yardımcı olunmaktadır. (Kılıç , 2018)

- **E-nabız:** E-nabız sistemi ile bir hastaya ait ziyaretler, reçeteler, raporlar, hastalıklar, tahliller, görüntüler, alerji, acil durumlar, randevular vb. tüm verilere ulaşılabilmektedir. Ayrıca ebeveyni olunan çocuklara ait verilere iki ebeveynin de izin vermesiyle ulaşılabilmektedir. Verilerin paylaşımı kişinin isteğine bağlı olarak: "Aile hekimim verilerimi görsün (Önerilen) , Muayene olduğum hekim verilerimi görsün (Önerilen) , Muayene olduğum hastanedeki tüm hekimler verilerimi görsün ve Sağlık Bakanlığındaki tüm hekimler verilerimi görsün" şeklinde yapılmaktadır. Ancak kişinin isteği ile erişim, bahsedilen kişilere açılabilmektedir. Aile hekimleri de bu sistem üzerinden giriş yapabilmektedir ve ayrıca E-Devlet şifresi ile de sisteme girmek mümkün olabilmektedir. (E-Nabız, 2018)

- **Elektronik Hasta Kayıtları-EHK (Electronic Health Records):** Daha önce konulan tanılar, uygulanan tedavi planı, sevk işlemleri, aşılanma durumu, alerjik reaksiyon bilgisi, kronik hastalıkları, röntgen görüntüleri, laboratuar sonuçları, sosyal güvence durumu ve demografik yetkili eczacı, doktor ve istatistikçiler tarafından görüldüğü sistemdir. (Kılıç , 2018) Elektronik kayıtların verileri hayat kurtarabilir ve birçok kararın alınmasını sağlar, hatalı bile olsa verilerin silinmesi yasaktır, bir kişi hakkında birçok meslek grubu veri girebilmektedir, kullanıcılar sadece yetkili olduğu yerlerde değişiklik yapabilir, sisteme sadece izni olanlar girebilir, verilere ulaşma imkanı vardır, sürekli güncellenen kayıtlar için geniş bir kapasiteye ihtiyaç vardır ve nümerik olmayan veriler için kodlama kullanılır. (Ay, 2008)

Hastaya ait veriler "elektronik röntgencilerden", "elektronik tecavüzden" ya da "elektronik saldırıdan" korunmalıdır. Elektronik sağlık sistemlerinin özel bir gözetleyicisi, dağılmış sistemleri kapsayacak bir yazlım, verilerin sınıflandırması olmalı, sisteme giriş ve çıkışlar kontrol edilmeli ve onaylanmalı, her bir bireyin bireysel giriş kimliği olmalı, kurumlar arası ve kurum içi hasta verilerine ulaşılmalı, dışarıdan saldırılara karşı korunmalı, bir bilgisayardaki hata başka bir bilgisayar tarafından düzeltilmeli, yeterli ve doğru bilgi toplanmalı, bireysel haklar korunmalı ve güvenilir olmalıdır, koruma altında bilgi transferi yapılmalıdır ve sistemde hekim, hemşire, diyetisyen vb. için standard bir sınıflandırılma olmalıdır. (Ay, 2008)

- **Sağlık Hizmetlerinde Robotik Uygulamalar (Robotic Healthcare):** Daha çok Almaya ve Japonya gibi ülkelerde yaygın olan yaşlılara yardım ve eğitim veren ayrıca böbrek taşı kıran, saç eken, danışma ve hemşirelik hizmeti veren uygulamalardır. (Kılıç , 2018)

- Dijital (Kâğıtsız) Hastaneler: kâğıt kullanmadan tüm raporların ve röntgen, MR ve tomografileri filmlerin sanal ortamda gösterilmesi olarak tanımlanır. Bu tür bir sistem %35 verimlilik getirebilmektedir. Ayrıca, bir doktor hastasının serumunu dahi düzenleyebilmektedir. (Kılıç , 2018)

- **Tele-Dermotology / Cilt Hastalıkları Sistemi:** Hollanda da aile hekimine başvuran cilt hastalarını %74 tele-tıp yöntemi ile uzman cilt doktoru tarafından teşhis edilebilmektedir. Şekil 1 gösterildiği gibi Tele-tıp ve akıllı mobil dermatoskop ile görüntü uzman doktora gönderilmektedir. "myskinpal ve firstderm" uygulamaları ile "ciddi bir durum var, en yakın hastaneyi ziyaret ediniz" yahut "ciddi bir durum yok, bu ilaçları kullanıp yaşamınıza devam ediniz" gibi uyarılar verilebilmektedir. Bu sistemle hasta bekleme süresini 6-8 haftadan 4,6 saate indirmiş ve % 40 yakın verimlilik elde edilmiştir. (Kılıç , 2018)

Yıldız vd. tarafından 2014 yılında 116 cildiye uzmanı hekimle yaptıkları çalışmada katılımcıların %94'ünün Türkiye'de Tele-dermatoloji ünitesinin olmadığını belirtmişler. Ayrıca %50'sinin Tele-dermatoloji hakkında bilgisinin az olduğunu belirtmiştir. En çok kullanılan yöntem ise %43,10 ile dermatologlara elektronik posta yoluyla hasta resmi gönderme danışması şeklinde olan uygulama olmuştur.

Akıllı Telefonlarla uyumlu cilt analizi yapan Mobil Dermatoskop cihazı

Şekil 1: Mobil Dermatoskop Cihazı(Kılıç , 2018)

- **Adison Krizi Programı:** Hollanda da 7 bin civarında Adison hastası- böbreküstü bezi hastası (adrenal disorder) bu uygulamayı kullanmaktadır. Diğer bir önemli uygulama ise Adrenals.eu dır. "Adison Krizi" krizine karşı hastaya en geç bir saat içerisinde doğru tedavi yapılmalıdır yoksa hasta kaybedilebilir. adrenals.eu sitesi ve mobil uygulaması ile bakıcılar ve sağlık çalışanlarına yardımcı olunmaktadır. (Kılıç , 2018)

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Yöntem

367 anket İstanbul, Kayseri ve Erzurum illerinde 2013-2014 yıllılarında doktor ve eczane çalışanlarına yapıldı. Prof.Dr.Üstün ÖZEN danışmanlığında yapılan doktora tezinde yeni uygulamaya konulan bir sistemin teknolojik yeterliliği ve eksikliliklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştı. Bu çalışmada daha önce yapılan e-reçete uygulaması ve model sonuçlarına değinilecektir. Daha sonra e-reçete uygulaması sonucu gelinen süreçte neler değişti daha önce belirtilen eksiklikler giderildi mi sorularına yanıtlar bulmak amacıyla Bingöl Devlet Hastanesinden bir uzman doktor ve yine Bingöl ilinde ikamet eden bir eczane sorumlusu ile görüşmeler yapılarak sonuçlar karşılaştırıldı.

E-Reçete Çalışması

Türkiye'de uygulamaya konulan e-reçete sistemi ile verimliğin artırılası ve ilaçlar üzerinde kontrollerin daha etkin bir şekilde yapılması amaçlanmıştır. Sahte reçetelerin tespit edilmesi daha kolay hale gelmiştir.Ayrıca hangi doktorun kaç kutu ilaç yazdığını ve hangi ilaçları yazdığını kontrol etmekte daha kolay hale gelmiştir. Kâğıt sistemine göre daha etkin olan e-reçete sistemi ile kağıt işlerinde ciddi bir azalma olmuş ve Türkiye genelindeki ilaç hareketlilikleri sistem üzerinden görünmektedir. Ayrıca daha doğru maliyetlerin hesaplanması ve eczanelere ödemelerin yapılması kolay hale gelmiştir.

E-Reçetenin faydaları ve ilaçların doğru kullanımına katkısı olarak: Doğruluk yüksektir, hızlı ilaç yazılabilir, ilaçları kolay okunur, ilaç, miktarı ve doz hataları minimize edilebilir, sertifikalı hastalar için kolaylıklar sağlanır, ödemeler kolaylaşır, zaman kayıplarını önlenir, hastanede hastalar daha kolay ilaç alabilirler, sahtecilik önlenir, ilaç fiyatlarında ve arşivleme için SGK(Sosyal Güvenlik Kurumu)'ya bildiri ortadan kaldırılır ve arşivleme elektronik olarak yapılabilir, izleme, denetim ve kontrol kolaylığı sağlanır, sahte hastalar için hastaneye gitmeden ilaç yazmanın önüne geçilir, diğer kamu kuruluşlarıyla bütünleşme sağlanır,uygun ilaç yazabilme fırsatı sağlanır ve kâğıt işleri azalır.(Akıcı & Altun, 2013)

Hasta verilerinin kullanılması bazı kaygılara sebep olabilmektedir. Örneğin, bazı kişiler hastalara ulaşarak temin edilemeyen, kanser hastalığı için güvenilmeyen ilaçları yüksek fiyatlarda satabilmektedir. Ayrıca hastaların verileri ticari amaçlar için başkalarına satılabilmektedir. Toplum tarafından hoş olarak karşılanmayan AIDS gibi hastalıklar diğer insanlar tarafından görülebilir. Buna ek olarak, doktorların e-imzasını kullanarak doktorların haberi olmadan başkaları tarafından reçete çıkarılabilmektedir. Tüm reçetelerin eczaneler tarafından görülmesi hastalar için veri güvenliği sorunu olarak görülebilmektedir. (Aslan , 2014)

Altyapı iyileştirme ve bağlantı hızının artırılması (kalitenin geliştirilmesi, Medulanın sürekli çalışması, hastanede sık sık programı değiştirmemek, bağlantının hızlandırılması, sorumlu personel için daha fazla teknik destek) , yeni bölümler eklemek : SGK tarafından ödenen ve ödenmeyen ilaç kayıtlarının listesi, ilaçların izahnamesi, ilaçların aktif

maddesinin eklenmesi, ilaç etkileşimleri, SGK tarafından ödenmeyen ilaçlar için doktorlara uyarıların verilmesi, doktorların tanıya göre ilaç yazmaları için uyarılması, sağlık raporları ve eski ilaçlar bölümünü görmek katılımcılar tarafından sunulan önerilerdi. (Aslan , 2014) Bir doktor ve eczane temsilcisi ile yapılan görüşme sonucunda 2014 yılından 2018 yılına nelerin değiştiği ve öneriler Tablo 1 kısmında sunulmuştur.Önemli karşılaştırma sonuçları:

- Sistemde ödenmeyen ilaç farklı renkte gösterilmektedir. Ayrıca ilaç yazıldığında uyarı verilmeli önerisi getirilmiştir.

- Acildeki tüm hastalara derhal müdahale gerektirmez ancak e-reçete ilaç yazmak zaman alabilmektedir.

- Reçetenin düzeltilmesi: Eczane reçeteyi kabul etmişse, reçeteyi düzeltme imkânı ortadan kalkmaktadır. Kullanılan programın bu konuda pratik olması önerilmektedir.

- Doktorlar hastaya daha önce yazılan ilaçları görebilmektedir. Ancak hasta mahremiyeti sorunları hala devam etmektedir.

- Hala kâğıt reçete yazmak yasak değildir. Ancak gerekçesiz kâğıt reçete kullanan hekimler ile ilgili Bingöl Devlet Hastanesinde idari soruşturmalar açıldı.

- Teşhisler eksik yazıldığında reçeteler kaydolmaz

- Bir yıllık ilaç dökümünü medula'dan görmek mümkün

- Muayne katkı payı, ilaç katkı payı gibi ödemeler medula'dan hesaplanır

- Eğer eczane reçete numarası verilmezse, eczane hastane e-reçete sisteminden hastanın elektronik reçete numarasına erişebilmektedir.

- E-reçete yüksek oranda eczane için kolaylık sağlamış ve yanlış ilaçların verilmesinin önüne geçmiştir. Reçete kaybetme durumu ortadan kalkmış olup hastalar için kolaylık sağlamıştır.

- E-reçte kullanım kılavuzu medulada mevcuttur. Ayrıca program üzerinden gerekli kişilerden teknik destek alınabiliyor.

Tablo 1:E-Reçete geliştirme önerileri (Aslan , 2014)

Ana Grup	**N**	**%N/(140)**	**367 anketin 140 ında soru cevaplandırılmıştır (%38,147)-2014**	**2018 Deki Durum**
Altyapı iyileştirme ve bağlantı hızının artırılması	26	%18.57	- Kalitenin geliştirilmesi - Medulanın sürekli çalışması - Hastanede sık sık programı değiştirmemek - Bağlantının hızlandırılması - Sorumlu personel için daha fazla teknik destek	- Altyapı ve bağlantı hızı istenilen seviye getirilmiştir. Bağlantı kopuklukları azaltılmıştır
Pratik kullanım	14	%10.00	- Kolay ve anlaşılabilir	- Eğitimlerle artırılmıştır
Sorunlar ve donanım	10	%7.14	- Daha çok bilgisayar sağlamak	- Yeteri bilgisayar sağlanmıştır
Reklamlar	13	%9.29	- TV, sosyal medya ve broşürler ile	- Gerek olmadığı düşünülmektedir

Eğitim ve bilgilendirme	18	%12.86	- Kongre, seminer ve postalarla	- Gerekli bilgilendirmeler yapılmaktadır
Yeni bölümler eklemek	20	%14.29	- SGK tarafından ödenen ve ödenmeyen ilaç kayıtlarının listesi - İlaçların izahnamesi - İlaçların aktif maddesinin eklenmesi - İlaç etkileşimleri - SGK tarafından ödenmeyen ilaçlar için doktorlara uyarıların verilmesi - Kırmızı ve yeşil reçete yazmak için izin - Eczaneler tarafından alınan ödeme bilgilerinin kontrolü - Hangi ilaçların hangi eczaneden alındığı - Gerekli telefon numaraları - İlaç mesaj kodları - Aynı reçeteye sonradan ilaç ekleme bölümü - Diş doktorları için yeni bir ilaç bölümü ekleme - İlaçların fiyatı - Doktorların tanıya göre ilaç yazmaları için uyarılması - Vademecun gibi ilaçlar konusunda net bilgiler - Sağlık raporları ve eski ilaçlar bölümünü görmek	- Sistemde ödenmeyen ilaç farklı renkte gösterilmektedir. - İlaçların bilgi butonu mevcuttur - İlaç etkileşimleri mevcuttur - SGK tarafından ödenmeyen ilaçlar için uyarı verilmektedir. - Şuan kırmızı ve yeşil reçete yazılabiliyor - İlaç fiyatının eklenmesi uygun olabilir.Yerli ilaçlar daha ucuz oluyor. - SGK sistemi üzerinden ilaçların nereden alındığı gözükebiliyor - Aynı reçeteye ilaç eklenebiliyor eğer eczane kabul etmemişse. - İlaçların fiyatı gözüküyor - Eczane sisteminden hasta telefonuna ulaşmak mümkün fakat reçeteyi yazan doktorun telefonu gözükmüyor
Güvenlik	2	%1.43	-	- Siber saldırılara karşı güvenlik önlemlerinin alınması
Hasta sayısı	3	%2.14	- Daha az hasta	- Bir azalma söz konusu değil
Doktorlarla ilgili	5	%3.57	- Reçete ile daha dikkatli olmak - Bilgi sistemleri personelinin raporlama için yardımcı olması - Doktorların şifre almasına izin vermek	- Hemen hemen tüm hastanelerde raporlama konusunda yardımcı olunmaktadır
Her zaman kâğıt reçete kullanmak	5	%3.57	- Eski sistemi kullanmak	- E-Reçete zorunludur ama hala kağıt reçete yazılabiliyor
AB(Acil Bölümü)	2	%1.43	- AB'de kullanmamak - İlaç yazmanın zaman alması	- Sahada gözlemlenen en önemli konu olarak bulunmuştur. - Eczane açısından kağıt reçeteye göre daha hızlı kabul edilmiştir
Eczaneler	7	%5.00	- SGK ödemelerini almak için ilaç-teşhis uyumu - Eski ilaçları ve mevcut olanları görme - Kendileri tarafından kolay şifre alma - E-Reçete hakkında hastalar için sesli eğitim araçları - SGK tarafından doktora ilaç ödenmediğine dair uyarı verilmesi	- Reçeteyi yazım aşamasında ilaç ödenmediğine dair uyarı verilmeli, daha sonra hastalar mağdur olmaz. - Eski ilaçların listesi mevcut - Medula sisteminde ödenmeyen ilaç otomatikman silinir
Reçetenin düzeltilmesi	3	%2.14		- Kullanılan programın bu konuda pratik olması gerekmektedir.
Hastaneler arası entegre otomasyon	3	%2.14	- Tüm ilaçların doktorlar tarafından görülmesi	- Hastaya yazılan reçeteler SGK sisteminden görmek mümkündür.
Kâğıt reçetenin yasaklanması	4	%2.86		

E-Reçete Kullanımına karşı Direnç ve Teknoloji Kabul Modeli(TAM)

E-Reçete kullanılmaya başlandıktan bir yıl sonraki direnç ve benimsenme düşük olarak tespit edilmişti. E-reçetenin, verimliliği artırmak için doğru uygulama olduğu ortaya çıkmıştır. Uygulama başında yüksek direnç gösterilse de zamanla bu direncin azaldığı ve kullanıcıların daha istekli oldukları tespit edilmiştir. E-reçete ile ilgili sorunlarda kullanıcılar

geç hizmet aldıklarını belirtmiştir. Kesintiler ve düşük hız ve gerekli eğitimin başta verilmemesi en önemli eksiklikler olarak belirtilmiştir. (Aslan , 2014)

Delone ve McLean (2003) tarafından geliştirilen model E-Reçete kullanımı için gerekli olan verilerin kalitesini ölçen Bilgi Kalitesi (IQ), BT(Bilgi Teknolojileri) departmanın kalitesini ve kullanıcıların ne düşündüğünü ölçen Hizmet Kalitesi (SERVQ) , Adaptasyon, geçerlilik, güvenilirlik, cevap verme süresi ve kullanılabilirliği ölçen Sistem Kalitesi (SQ), BI (Davranışsal Niyet), Algılanan Fayda(PU), Kullanım Kolaylığı (PEOU) , Benimsenme veya Kullanım Niyeti(IU) ve Net faydalar parametrelerini kullanılarak 2014 yılında Aslan (2014) tarafından denenmiştir.

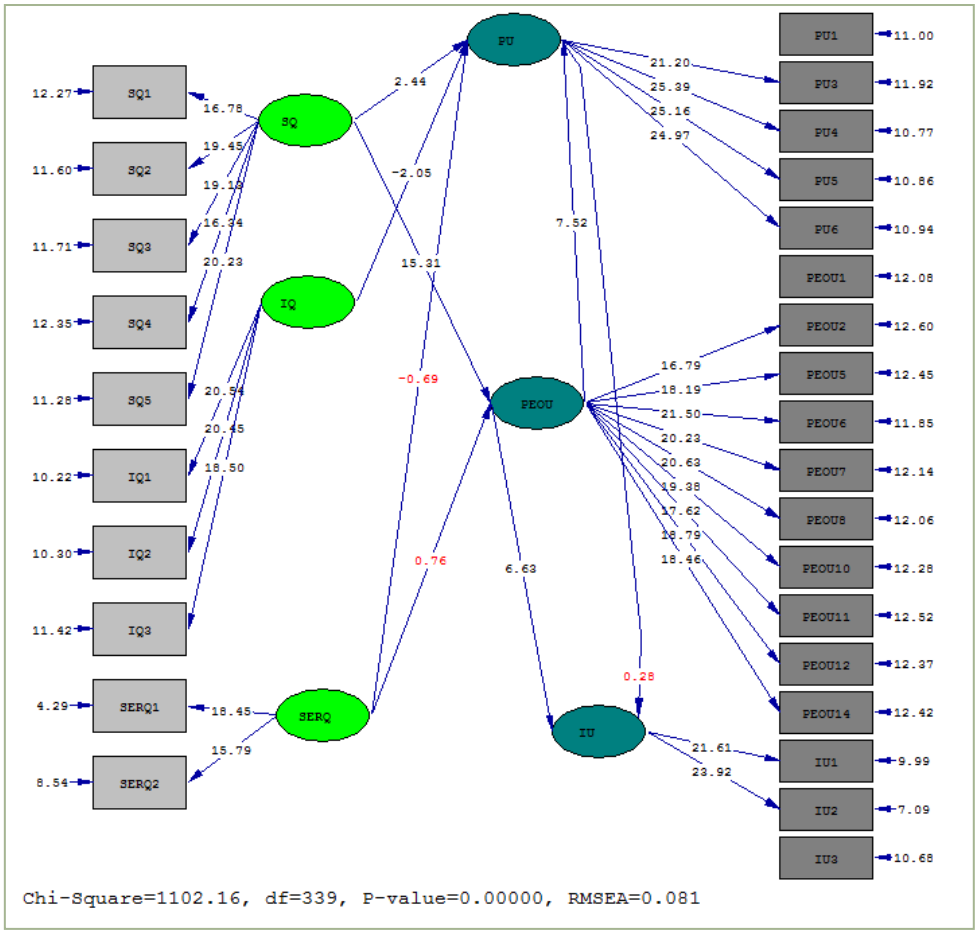

Şekil 2: TAM Modelin Uygulanması (Aslan , 2014)

Yukarıdaki modele ait hipotez sonuçları şekil 3 gösterilmiştir ve üç hipotez red edilmiştir.

İlişki	T-Değeri	Karar
SQ ⇨ PU	2.44	Kabul
SQ ⇨ PEOU	15.31	Kabul
IQ ⇨ PU	-2.05	Kabul
SERQ ⇨ PEOU	0.76	**Ret**
SERQ ⇨ PU	-0.69	**Ret**
PEOU ⇨PU	7.52	Kabul
PU ⇨ IU	-0.26	**Ret**
PEOU ⇨ IU	6.63	Kabul

Şekil 3: Modelde Hipotezleri (Aslan , 2014)

IQ - PU : Kullanıcılar iyi bir hizmet almadıklarını belirtti, kesintiler olduğunda kullanıcılar sistemin yeniden çalışmasını beklemek zorunda kaldılar. Servis personeli zamanında kolay bir şekilde tüm hastanelere ulaşamadı. (Aslan , 2014)

SERQ – PU: Bu modelde, bu hipotez tekrar reddedilmiştir. Neden olarak bir kentte bir pilot çalışma yürütülmesine rağmen sistem için gerekli bildirimlerin ve hazırlıkların yapılmadan hızlıca başlatılması olabilir. Başka bir sorun da SBT(Sağlık Bilgi Teknolojileri) hizmetlerinin yerel değil de merkezi olmasıdır. Hastaneler, teknolojileri uygulamak veya hizmet almak için sıranın kendilerine gelmesini beklemek zorunda kalmışlardı. (Aslan , 2014)

PU-IU: Programın daha kolay ve anlaşılır olması algılan fayda üzerinde pozitif yönde etkili olacaktır.

SONUÇ

E-Reçete uygulamasında başlangıçta yüksek dirençle karşılansa sonraki süreçte kullanımına karşı direnç azalmıştır. Kullanıcılar sistem kesintileri ve e-reçeteyi kullanmamaktan şikayetçi olmuşlardır ancak sonraki yıllarda sistemin bağlantı hızı geliştirilmiş ve sistem hataları durumunda daha hızlı teknik destek verilmiştir. Ayrıca sistemde yeşil ve kırmızı reçete yazmak mümkün hale gelmiştir. Hasta bilgi güvenliği ve hasta mahremiyeti hala geçerliliğini korumaktadır. Hasta verilerinin başkaları tarafından çalınması durumuna karşı önlemlerin alınması gerekmektedir. TAM modelinin uygunluğu yeni anketler ile ileride test edilebilir. E-Reçete benimsenme oranın yükseldiği ve kullanıcıların memnuniyet oranın artığı tespit edilmiştir. Kâğıt reçetenin tamamen yasaklanması ile sistemin tam adaptasyonu sağlanabilir. Ayrıca eczanelerde yanlış ilaçların verilmesinin ve sahte hastaların oluşturulmasının önüne geçilmiştir.

Türkiye'de, Tele-Dermotology ve Adison Krizi Programı uygulamalarıyla hastanelerdeki yoğunluk azaltılacak ve hastaların teşhisi teknoloji ile mümkün hale gelecektir. Türkiye son yıllarda bilgi teknolojileri konusunda gelişmiş ülkelerin standardına yaklaşmış durumda ve e-nabız gibi uygulamalarla doktorların daha doğru teşhisler yapmasına olanak sağlanmıştır.

REFERANSLAR

Akıcı A. & Altun R.(2013). "Electronic (e) Prescription Practice and Its Contribution to Rational Drug Use", Turk Aile Hek Dergisi, 17(3), 125-133.

Aslan İ. (2014) "Türk Sağlık Sisteminde Bilgi Teknolojilerinin Etkisi: E-Reçete Örnek Çalışması", Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü(Doktora Tezi) , Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Ay F. (2008) "Elektronik Hasta Kayitlari: Güvenlik, Etik ve Yasal Sorunlar", Anadolu University Journal of Science and Technology, Cilt/Vol.:9-Sayı/No: 2 : 165-175.

DeLone W. H. and McLean E. R.(2003). "The DeLone and McLean Model of Information Systems Success: A Ten Year Update", Management Information Systems, 19(4), 9-30.

E-Sağlık(2018) "E-Sağlık Sistemi",http://www.e-saglik.gov.tr/TR,12610/uss-kds-kullanim-kilavuzu-v1.html(Erişim Tarihi: 23.10.2018)

E-Nabız(2018) "E-Nabız Sistemi", https://enabiz.gov.tr/(Erişim Tarihi:26.10.2018)

Kılıç T. (2018) " E-Sağlık, İyi Uygulama Örneği; Hollanda", Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, GÜSBD 2017; 6(3): 203-217

Sağlık(2018) " Kullanım Kılavuzu" https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/6076,usskdskullanimkilavuzuv11pdf.pdf?0(Erişim Tarihi: 26.10.2018)

Toygar Ş.A.(2018) "E-Sağlık Uygulamaları", Yasama Dergisi , 37, pp.101-122)

USS (2018) "Ulusal Sağlık Sistemi", http://www.e-saglik.gov.tr/TR,7197/ulusal-saglik-sistemi-uss.html(Erişim Tarihi:26.10.2018)

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE RUHSAL BELİRTİ DÜZEYLERİNİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ROLÜ

THE PREDICTIVE ROLE OF PSYCHIATRIC SYMPTOMS ON INTERNET ADDICTION IN MIDDLE SCHOOL STUDENTS

Dr. Öğr. Üyesi Gazanfer ANLI
Bursa Teknik Üniversitesi, anligazanfer@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ruhsal belirti düzeylerinin internet bağımlılığını yordama gücünü incelemektir. Araştırma 2016-2017 öğretim yılında İstanbul'da bulunan bazı ortaokulların 8. sınıflarında öğrenim gören 386 öğrenci ile yapılmıştır. 206'si kız ve 180'i erkek öğrenciden oluşan örneklemin yaş ortalaması 13,22 bulunmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Young (1996) tarafından geliştirilip Bayraktar (2001) tarafından Türkçe'ye uyarlanan İnternet Bağımlılığı Ölçeği ile Derogatis (1992) tarafından geliştirilip Türkçeye uyarlaması ise Şahin, Batıgün ve Uğurtaş (2002) tarafından yapılan Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda internet bağımlılığının; kısa semptom envanteri alt ölçekleri olan anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite alt ölçekleri ile pozitif yönde anlamlı ilişkide olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra gerçekleştirilen regresyon analizinde internet bağımlılığının yordayıcıları olarak anksiyete, hostilite ve depresyon boyutları tespit edilmiş, hostilite boyutunun en güçlü yordayıcı olduğu bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: İnternet Bağımlılığı, Ruhsal belirtiler, Ortaokul Öğrencileri, Yordama

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the predictive power of psychiatric symptoms on internet addiction. The study was conducted with 386 students in 8th grade of one secondary school in Istanbul in 2016-2017 academic year. The sample consisted of 206 girls and 180 boys. The average age was 13,22. The data were obtained by using the Internet Addiction Scale developed by Young (1996), adapted to Turkish by Bayraktar (2001) and Brief Symptom Inventory developed by Derogatis (1992), adapted to Turkish by Şahin, Batıgün and Uğurtaş (2002). As a result of the correlation analysis, internet addiction is positively correlated with somatization, depression, anxiety, negative self-conception, hostility which are subscales of the Brief Symptom Inventory. In regression analysis anxiety, hostility and depression were found as predictors of internet addiction and hostility was found to be the strongest predictor.

Keywords: Internet addiction, Psychiatric Symptoms, Middle School Students, Prediction

GİRİŞ

Ergenlik, 12 ve 19 yaş arasında olan ancak her iki yönde de sıklıkla bu yaşları geçen ve fiziksel, sosyal, zihinsel, duygusal ve ahlaki gelişmelerin gerçekleştiği bir geçiş evresidir (Swets, 1998). Çocukluktan ergenliğe geçiş aşaması hem bireyin kendisi hem de aileler açısından heyecanlı ve kaygılı bir değişim içerir (Plotnik, 2009). Hızlı gerçekleşen bu değişme ve gelişme ergenlerde kaygının ve diğer bazı sorunların kaynağı olabilmektedir. Ergen sosyal grubu tarafında dışlanmamak için onların istediği şekilde davranmaya başlar. Hoş karşılanmayan öfke, korku ve kıskançlık gibi duyguları bastırmak için içine kapanır. Ergen ayrıca güvensizlik duygusu yaşadığında ve kendini başarısız hissettiğinde de içine kapanabilir. Bu durum ergenin dünyasında dengesizliklere yol açabilir (Yavuzer, 2016). Ergenlik, sorunların en üst düzeyde ve en fazla yaşandığı bir gelişimsel dönemdir (Temel ve Aksoy, 2016).

İnternet kullanıcılarının internette giderek daha fazla zaman geçirmeleri dikkate alındığında, sosyal ağların insanları çekim gücünün göz ardı edilemeyecek kadar endişe verici olduğunu göstermektedir (Duman, Uysal ve Hamutoğlu, 2016). İnternetin tüm dünyada hızlı bir şekilde yayılması, pek çok disiplinin dikkatini çekmiş ve birey üzerinde yarattığı etki nedeniyle de psikoloji literatürüne girmiştir (Durak Batıgün ve Kılıç, 2011). İnternet bağımlılığı "internette oturum açtıktan sonra yapılan etkinliğin türüne bakılmaksızın meydana gelen bir psikolojik bağımlılık"tır (Kandell, 1998, s. 12). İnternet bağımlılığı, kişinin günlük yaşamda olumsuz sonuçlara yol açan internet kullanımını kontrol edememesini içeren bir kavramdır (Spada, 2014). İnternet bağımlılığı, sorunlu internet kullanımı günümüzde tüm dünya için önemli bir konu haline gelmiştir. Ergenler ve genç yetişkinlerin dünya genelinde aşırı ve sorunlu internet kullanımlarında belirgin bir artış ile yüksek bir risk altına girdikleri düşünülmektedir (Chatterjee, I ve Sinha B., 2012; Flisher, 2010; Spada, 2014).

Problemli internet kullanımı düşük akademik performans gibi sosyal işlevlerde sıkıntı yaratacak durumlara yol açabilir (Brady, 1996; Murphy, 1996; Salmela-Aro, Upadyaya, Hakkarainen, Lonka, ve Alho, 2017). Az uyku, uzun süren yemek yeme ile ilgili problemler, sınırlı fiziksel aktiviteler, okul hayatının bozulması, iş hayatının bozulması ve diğer günlük aktivitelerin bozulması (Cao ve Su, 2006) gibi istenmeyen sonuçlar oluşabilir. Yetişkinlerde internet kullanımı yüksek düzeyde duygusal yalnızlık (Odacı ve Kalkan, 2010; Sum, Mathews, Hughes, ve Campbell, 2008) ve zayıf romantik ve arkadaşlık ilişkileri ile bağlantılıdır (Blais, Craig, Pepler, ve Connolly, 2007; Milani, Osualdella ve Di Blasio, 2009).

İnternet bağımlılığı kavramı geniş yelpazede çeşitli uyumsuz davranışları kapsamaktadır. Bunlar çevrimiçi kompülsif kumar oynama, siberseks bağımlılığı, siber ilişki bağımlılığı, çevrimiçi rol-play bağımlılığı, aşırı bilgi yüklenme, çevrimiçi kompülsif ticaret ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığıdır (Craparo, 2011). İnternet, spesifik kullanımda bireylerde çevrimiçi oyun, sohbet odaları, anlık mesajlaşma, bloglar, müzik indirme veya web sörfü bağımlılığı geliştirebilir (Young, 1997). Ayrıca bazı araştırmalar internetin bireyleri sosyal etkinliklerden alıkoyarak onların utangaçlık (Odacı ve Berber-Çelik, 2013) ve yalnızlık düzeylerini arttırabildiği (Mesch, 2001; Seepsersad, 2004), aile ilişkilerini azalttığı ve bireylerin yerel sosyal çevrelerinin boyutunu azaltabildiğini göstermiştir (Sanders, Field, Diego ve Kaplan, 2000).

İnternet bağımlılığı ile ruhsal belirti düzeyleri alt boyutları arasındaki ilişki ayrı ayrı çalışmalarda inceleme konusu olmuştur. Ergenlerin (Dong, Lu, Zhou, ve Zhao, 2011; Gentile ve diğerleri, 2011; Ha, Kim, Bae, Bae, Kim, Sim, Lyoo ve Cho, 2007; Kraut ve diğerleri, 1998; Selfhout, Branje, Delsing, ter Bogt, ve Meeus, 2009) ve yetişkinlerin (Young, 1996; Young 1998) internet bağımlılığı düzeyleri depresyon ile pozitif yönde ilişkilidir. Ergen ve genç yetişkinlerin problemli internet kullanımı ile ilgili bazı araştırmalar bu kavramın kimlik oluşumu (Kim ve diğerleri, 2012; Yuan ve diğerleri, 2011), duygusal düzenleme (Anderson ve diğerleri, 2016), anksiyete (Dong ve diğerleri, 2011; Selfhout ve diğerleri, 2009) ve hostilite (Gentile ve diğerleri, 2011) üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Bazı çalışmalar ise internet bağımlılığının anksiyete (Lee, Oh, Cho, Hong ve Moon, 2001) akıl sağlığı (Ciarrochi ve diğerleri, 2015; Salmela-Aro ve diğerleri, 2017) ve madde kullanımı sorunlarına yol açtığı ve sonuç olarak bireylerin iyi olma düzeylerini düşürdüğü tespit edilmiştir (Odacı ve Çıkrıkçı, 2014).

ARAŞTIRMANIN AMACI

Alanyazında yapılan araştırmalar incelendiğinde, ortaokul düzeyinde internet bağımlılığının belirti düzeyleri açısından yordanması konusunda herhangi bir araştırma yapılmadığı görülmüştür. Bu nedenle, belirti düzeyleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin ve belirti düzeylerinin internet bağımlılığını yordama gücünü tespit etmek için bu araştırmaya karar verilmiştir. Bu araştırmadan ruh sağlığı alanında çalışan uzmanların ve eğitimcilerin faydalanabileceği ve bulguların literatüre katkı sağlayabileceği öngörülmektedir. Belirtilen alanyazın bulgularına dayanarak, bu çalışma aşağıdaki araştırma sorusu ortaya konulmuştur:

"Psikolojik belirti düzeylerinin alt boyutları olan hostilite, somatizasyon, depresyon, olumsuz benlik ve anksiyete internet bağımlılığını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?"

YÖNTEM

Araştırma Modeli

İnternet bağımlılığı ile ruhsal belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapılan bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki değişkenlere herhangi bir etkide bulunulmayarak incelendiğinden (Büyüköztürkve diğ., 2012) korelasyonel araştırma niteliğindedir.

Çalışma Grubu

Bu araştırma internet bağımlılığı ile ruhsal belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2016-2017 öğretim yılında İstanbul'da bulunan bazı ortaokulların 8. sınıflarında öğrenim gören 386 öğrenci ile yapılmıştır. 206'si kız ve 180'i erkek öğrenciden oluşan örneklemin yaş ortalaması 13,22 bulunmuştur. Katılımcıların seçiminde zaman, para ve işgücü bakımından oluşan sınırlılıklar sebebiyle örneklemin kolay erişilebilir ve uygulama gerçekleştirilebilir yapılardan seçilmesini sağlayan "uygun örnekleme" yöntemi belirlenmiştir (Bryman, 2004).

Veri Toplama Araçları

İnternet Bağımlılığı Ölçeği

Kimberly Young (1996) tarafından geliştirilmiş 20 soruluk bir ölçektir. 6'lı Likert tipi olan ölçekte "hiçbir zaman", "devamlı" arasında seçenekler yer alır. Bu seçenekler de 0-5 puan arasında değer alır. Toplam olarak 80 ve üzeri puan almak "internet bağımlılığı", 50–79 puan arası alanlar "riskli internet kullanımı" olan grup olarak, "49 puan ve altı" alanlar ise "ortalama internet kullanıcısı" olarak tanımlanmaktadır. Bayraktar (2001) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır. Bu uyarlamada ölçeğin Alpha değeri açısından güvenirliği .91, Spearman – Brown değeri açısından da .87'dir. Bu araştırma kapsamında yapılan analizde ölçeğin Alpha değeri açısından güvenirliği .93 olarak tespit edilmiştir.

Kısa Semptom Envanteri (KSE)

Kısa Semptom Envanteri (KSE), Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiştir. 5'li Likert tipi olan ölçek 53 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte "hiç" ve "çok fazla" arasında seçenekler bulunmaktadır. Bu seçenekler 0-4 değerleri arasında derecelendirilmiştir. Toplam puanların yüksekliği, belirtilerin sıklığını gösterir (Derogatis ve Lazarus, 1994). Derogatis'in 1992 yılında yapmış olduğu araştırmada, ölçeğin dokuz alt ölçeği için iç tutarlılık katsayılarının (psikotizm).71 ile (depresyon) .85 arasında değiştiğini göstermektedir. Ölçek ergenler için Şahin, Batıgün ve Uğurtaş (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçekte anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite olmak üzere beş alt ölçek bulunmaktadır. Bu araştırmacıların bulgularına göre alt ölçeklerin değerleri Cronbach alfa değeri.70 ile .88 arasındadır. Alt ölçeklerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ), Beck Depresyon Envanteri (BDE), Sürekli Kaygı Envanteri (SKE) ve Yaşam Memnuniyeti Ölçeği (YMÖ) ile korelasyon katsayıları -45 ($p< .001$) ile .71 ($p< .001$) arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçeğin bu çalışmadan elde edilen Cronbach Alfa değeri ise .73 olarak bulunmuştur.

Süreç

Öğrencilerin uygulamaya katılmaları için gerekli izinler okul yönetiminden alınmış ve öğrencilerin gönüllü katılımları sağlanmıştır. Ortaokulun 8. sınıfında öğrenim gören öğrencilere İnternet Bağımlılığı Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri ders saatleri içinde grup halinde uygulanmıştır.

Veri Analizi

Öğrencilerin internet bağımlılığı ile ruhsal belirti düzeylerinin arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile Pearson momentler çarpım korelasyonu ve çoklu regresyon analizi tercih edilmiştir. Bu analizlerin varsayımlarından normallik ve çoklu bağlantı gibi ölçütlere bakılmıştır. Basıklık ve çarpıklık değerlerinin normal sınırlar içinde olduğu tespit edildikten sonra parametrik testlerin yapılabileceğine karar verilmiştir. Regresyon analizi için ise öncelikle Mahalanobis uzaklığı kullanılarak aykırı değerler bulunmuş ve on veri silinmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Daha sonra incelenen varyans büyüme faktörü (VIF) ve durum indeks (CI) değeri de uygun değerlerde bulunmakta, böylece çoklu bağlantının olmadığı görülmektedir (Büyüköztürk, 2012). Bu varsayımlar sağlandıktan sonra çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Veriler SPSS 13.0 programı ile incelenmiş ve $p<.05$ ile anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

BULGULAR

Tanımlayıcı Veriler ve İlişkiler

Tablo 1'de araştırmada kullanılan değişkenlere ait olan ortalama, standart sapma ve birbirleri ile olan ilişkiler gösterilmiştir.

Faktör	1	2	3	4	5	6
1. Depresyon	—					
2. Anksiyete	.381**	—				
3. Hostilite	.210**	.289**	—			
4. Olumsuz Benlik	.446**	.447**	.185**	—		
5. Somatizasyon	.108**	.182**	.108**	.101**	—	
6. İnternet Bağımlılığı	.227**	.268**	.255**	.170**	.103**	—
Ortalama	19,38	18,87	14,34	17,49	12,13	27,29
Standart Sapma	3,93	2,67	3,05	3,38	2,54	18,96

Yapılan korelasyon analizi sonucunda internet bağımlılığının; kısa semptom envanteri alt ölçekleri olan depresyon (r= .227; p<.05), anksiyete (r= .268; p<.05), hostilite (r= .255; p<.05), olumsuz benlik (r= .170; p<.05) ve somatizasyon (r= .103; p<.05) ile düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkide olduğu tespit edilmiştir.

Çoklu Regresyon Analizi

Regresyon analizi internet bağımlılığının bağımlı değişken, belirti düzeylerinin bağımsız değişken olarak ele alındığı çoklu regresyon analizi olarak uygulanmıştır.

Tablo 2. İnternet Bağımlılığı Düzeylerinin Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata$_B$	**β**	t	P	İkili r	Kısmi R
Sabit	-25,727	8,054		-3,194	,002		
Hostilite	1,101	,318	,177	3,461	,001	,255	,177
Somatizasyon	,308	,370	,041	,832	,406	,103	,043
Olumsuz Ben.	,047	,323	,008	,146	,884	,170	,008
Anksiyete	1,134	,409	,160	2,773	,006	,268	,142
Depresyon	,581	,271	,121	2,148	,032	,227	,111

R=.348 $F_{(5,371)}$ = 10,223 R^2=.121 p<.05

Yapılan çoklu regresyon analizinde belirti düzeylerinin toplam varyansın yaklaşık %39'unu açıkladığı tespit edilmiştir (F (5,371) = 10,223, R=.348, R^2=.121, p<.05). Hostilite (β=.17, p<.05), anksiyete (β=.16, p<.05) ve depresyon (β=.12, p<.05) düzeylerinin modele özgün katkısı anlamlı bulunduğu için, bu üç alt boyutun internet bağımlılığının yordayıcıları oldukları tespit edilmiş, hostilitenin en güçlü yordayıcı olduğu görülmüştür. Çoklu regresyon analizine göre boyun eğici davranışların yordanması ile ilgili regresyon eşitliği bu şekildedir:

İNTERNET BAĞIMLILIĞI = -25,727+ .17 HOSTİLİTE+ .16 ANKSİYETE + .12 DEPRESYON

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin belirti düzeylerinin internet bağımlılığı düzeyleri üzerindeki yordama etkisini araştırmaktır. Literatüre bakıldığı zaman bu çalışmanın ortaokul öğrencilerinde belirti düzeylerinin ile internet bağımlılığı üzerindeki yordayıcı gücünü inceleyen ilk çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre hostilite, depresyon ve anksiyete boyutları internet bağımlılığını anlamlı bir biçimde yordamaktadır. Olumsuz benlik ve somatizasyon boyutları ise internet bağımlılığını anlamlı bir biçimde yordamamaktadır.

Belirti düzeyleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı araştırmalar mevcuttur. Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, psikolojik belirtileri inceleyen bir çalışmada internet bağımlılığı yüksek olan bireylerin tüm belirti alt ölçeklerinden diğer gruba göre anlamlı düzeyde yüksek puanlar aldıkları görülmüştür (Durak Batıgün ve Kılıç, 2011). Shapira ve diğerleri (2000) tarafından yapılan bir çalışmada internet bağımlılığı ve eşlik eden psikolojik sorunlar incelenmiş, internet bağımlılığı yüksek bireylerin dürtü kontrol bozukluğu, obsesif kompülsif bozukluk, duygu durum bozuklukları ve anksiyete bozukluklarına sahip oldukları tespit edilmiştir. Taş'ın (2018) lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada tüm psikolojik belirti alt boyutlarının internet bağımlılığı ile pozitif yönde anlamlı korelasyona sahip olduğu görülmüştür. Ortaokul öğrencilerinin internet bağımlılığı ile psikiyatrik belirtiler arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada öfke ve düşmanlık (hostilite) ve dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin internet bağımlılığı oluşumunda çok güçlü bir etkiye sahip oldukları bulunmuştur. Ayrıca depresyon ve sosyal fobi internet bağımlılığını yordamaktadır (Ko, Yen, Chen, Yen ve Yen, 2009). Adı geçen çalışmalar bizim çalışmamızın bulguları ile örtüşür niteliktedir.

Depresyon ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkileri inceleyen birçok araştırma bulunmaktadır. Ayas ve Horzum (2013) tarafından ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ile depresyon, öz saygı ve yalnızlık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmanın sonucuna göre internet bağımlılığı ile depresyon arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çetinkaya (2013) tarafından yapılan bir çalışmada ilköğretim okulu öğrencilerinde internet bağımlılığı bazı değişkenlerle birlikte araştırılmış, internet bağımlılığının en önemli yordayıcısının depresyon olduğu tespit edilmiştir. Birçok çalışmada depresyon ile internet bağımlılığı pozitif ilişkili bulunmuştur (Dong, Lu, Zhou, ve Zhao, 2011; Gentile ve diğerleri, 2011; Ha ve diğerleri, 2007; Kim ve diğerleri, 2006; Kraut ve diğerleri, 1998; Selfhout, Branje, Delsing, ter Bogt, ve Meeus, 2009; Young ve Rogers, 1998). Bu araştırmaların depresyonun internet bağımlılığını yordadığı bulgularımızu desteklediği görülmektedir.

Gentile ve diğerlerinin (2011) yaptığı çalışmanın bulgularında göre hostilite (öfke ve düşmanlık) ile internet bağımlılığı arasında ilişki olduğu belirtilmiştir. Bazı çalışmalara göre hostilite internet bağımlılığının bir sonucu olarak ortaya çıkmakta iken (Lemmens, Valkenburg, & Peter, 2011) bazıları da bu etkileşimin çift yönlü olduğunu aktarmıştır (Yen ve diğerleri., 2008). Bu çalışmalar hostilitenin internet bağımlılığını yordadığı şeklindeki bulgularımızı destekler niteliktedir.

Bazı çalışmalar internet bağımlılığının ile anksiyete arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmektedir (Dong ve diğerleri, 2011; Lee, Oh, Cho, Hong ve Moon, 2001; Selfhout ve diğerleri, 2009). Bernardi ve Pallanti 'nin (2009) çalışmasında yetişkin internet bağımlılarının yüzde 15'inin anksiyete bozukluğu yaşadığı belirlenmiştir. Öztürk, Ekinci, Öztürk ve Canan'ın (2013) araştırmasında ise lise öğrencilerinde internet bağımlısı olanların

olmayanlara göre daha çok anksiyete bozukluğu sıklığı saptanmıştır. Bu araştırmaların da bizim bulgumuzu desteklediği görülmüştür.

Tüm yapılan çalışmalar ışığında psikolojik belirti düzeylerinin internet bağımlılığı ile yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Bu noktadan hareketle uyum bozucu belirtilere sahip bireylerin interneti bir kaçış mekanizması olarak görmesi olasıdır. Bu sayede bir savunma mekanizması olarak gördükleri tahmin edilen internet bağımlılığının bu belirtileri yok etmesi bir yana hafifletmesi bile öngörülmemektedir. Hatta internet bağımlılığı bireyleri gerçek hayattan daha fazla koparmakta ve bireylerin özgün ve özgür bir hayat yaşayamamalarına sebep olmaktadır. İnternet bağımlılığı psikolojik belirtileri beslemekte, psikolojik belirtiler de internet bağımlılığını besleyerek içinden çıkılamaz bir sarmal oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da mevcuttur. Katılımcılar yalnızca ortaokul grubundan olduğu için daha iyi sonuçlar alabilmek adına lise ve üniversite gibi farklı örneklem gruplarında da araştırma yapılabilir. Bu çalışma değişkenler arasındaki ilişkileri bulmak ve yordama gücünü tespit etmek amacı ile yapılmıştır. Bu yüzden belirti düzeylerinin internet bağımlılığı üzerinde ne derece etkili olduğu ile ilgili boylamsal ve deneysel çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Bu çalışmanın bulgularını desteklemek adına belirti düzeyleri, internet bağımlılığı ve farklı psikolojik değişkenlerin kullanıldığı çalışmalar yapılabilir, değişkenlerin aracı rolleri incelenebilir. Ayrıca okullarda internet bağımlılığı ve belirti düzeylerini azaltacak eğitim programları planlanıp uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Ayas, T ve Horzum. M. B. (2013). Relation Between Depression Loneliness Self-esteem and Internet Addiction. *Education, 3,* 283-290.

Bernardi S. & Pallanti S. (2009). Internet addiction: Adescriptive clinicalstudy focusing on comorbidities and dissociative symptoms. *Compr Psychiatry; 50*(6):510-6.

Blais, J. J., Craig, W. M., Pepler, D. & Connolly, J. (2008). Adolescents online: The Importance of internet activity choices to salient relationships. *J Youth Adolescence, 37,* 522-536.

Brady, K. (April 21, 1996). *Dropouts Rise a Net Result of Computers*. The Buffalo Evening News, pg. 1.

Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni Spss Uygulamaları ve Yorum.* (17. Baskı) Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Cao, F. ve Su, L. (2006). Internet Addiction Among Chinese Adolescents: Prevalence and Psychological Features. *Child: Care, Health and Development*, *33*(3), 275–281.

Chatterjee, I. & Sinha B. (2012) Relationship between compulsive use of internet and some personality characteristics of college students. *Quest international multidisciplinary research Journal, 1*(2):146-50.

Ciarrochi, J., Parker, P., Sahdra, B., Marshall, S., Jackson, C., Gloster, A. T., ve diğerleri. (2015). The development of compulsive Internet use and mental health: A four-year study of adolescence. *Developmental Psychology, 52*, 272–283.

Craparo, G. (2011). Internet Addiction, Dissociation, and Alexithymia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 30,* 1051 – 1056.

Çetinkaya, M. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının İncelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dong, G., Lu, Q., Zhou, H., & Zhao, X. (2011). Precursor or sequela: Pathological disorders in people with Internet addiction disorder. *PLoS One, 6*(2), e14703. doi:https://doi.org/10.1371/journal.pone.0014703 Crossref, Medline

Duman, İ., Uysal, M. ve Hamutoğlu, N. B. (2016). Teknolojinin Olumsuz Etkileri (Ed. Ayas, T. Ve Horzum, M. B.) (1. Baskı). *Sosyal Ağ Bağımlılığı,* 123-138. Ankara: Vize yayıncılık.

Durak Batıgün, A ve Kılıç, N. (2011). İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi, 26*(67), 1-10.

Flisher, C. (2010). Getting plugged. In: An overview of Internet addiction. *Journal of Paediatrics and Child Health, 46,* 557-559.

Gentile, D. A., Choo, H., Liau, A., Sim, T., Li, D., Fung, D., & Khoo, A. (2011). Pathological video game use among youths: A two-year longitudinal study. *Pediatrics, 127*(2), e319–e329. doi:https://doi.org/10.1542/peds.2010-1353 CrosDsref, Medline

Ha, J. H., Kim, S. Y., Bae, S. C., Bae, S., Kim, H., M. S., Sim, K., Lyoo & S. C., Cho. (2007). Depression and Internet Addiction in Adolescents. *Psychopathology, 40*(6), 424-430.

Kandell, J. J. (1998). Internet addiction on campus: The vulnerability of college students. *Cyberpsychology and Behavior, 1*(1), 11-17.

Ko, C.H., Yen, J.Y., Chen, C.S., Yen, Y.C., & Yen, C.F. (2009). Predictive values of psychiatric symptoms for internet addiction in adolescents: A 2-year prospective study. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine, 163,* 937–943

Ko, C. H., Yen, J. Y., Yen, C. F., Chen, C. S. ve Chen, C. C. (2012). The Association Between Internet Addiction and Psychiatric Disorder: A Review of the Literatüre. *European Psychiatry, 27,* 1–8.

Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukopadhyay, T., & Scherlis, W. (1998). Internet paradox. A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American Psychologist, 53*(9), 1017–1031. doi:https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.9.1017 Crossref, Medline

Kuss, D. J., Van Rooıj, A. J., Shorter, G. W., Grıffıths, M. D. & Van de Mheen, D., 2013. Internet addiction in adolescents: prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior,* 29 (5), pp. 1987-1996. http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2013.04.002

Lam, LT, Peng, Z-w, Mai, J-c, & Jing, J. (2009). Factors Associated with Internet Addiction among Adolescents. *Cyberpsychology & Behavior 12:* 551–555. https://doi.org/10.1089/cpb.2009.0036

Law, D. M., Shapka, J. D., & Olson, B. F. (2010). To control or not to control? Parenting behaviors and adolescent online aggression. *Computers in Human Behavior, 26,* 1651–1656.

Lee, M. S., Oh, E. Y., Cho, S. M., Hong, M. J., & Moon, J. S. (2001). An assessment of adolescent Internet addiction problems related to depression, social anxiety and peer relationship. *Journal of Korean Neuropsychiatric Association*, *40*(4), 616–628.

Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2011). The effects of pathological gaming on aggressive behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, *40*(1), 38-47.

Leung L., Lee P. S. N. (2012). The influences of information literacy, internet addiction and parenting styles on internet risks. *New Media & Society*.*14*(1):115–134. doi: 10.1177/1461444811410406.

Liu, Q.-X., Fang, X.-Y., Deng, L.-Y. & Zhang, J.-T. (2012). Parent-adolescent communication, parental Internet use and Internet-specific norms and pathological Internet use among Chinese adolescents. *Computers in Human Behavior*, *28*, 1269-1275.

Mesch, G. S. (2001). Social relationships and internet use among adolescents in Israel. *Social Science Quarterly*, *82*(2), 329-338.

Milani, L., D., Osualdella & P., Di Blasio. (2009). Quality of Interpersonal Relationship and Problematic Internet Use in Adolescence. *CyberPsychology and Behavior*, *12*(6), 681-684.

Morahan-Martin, J. M., & Schumacker, P. (2000). Incidence and correlates of pathological Internet use. *Comput. Human Behav. 16*: 13–29.

Murphy, B. (1996). Computer Addictions Entangle Students. The APA Monitor National Institute of Health.

Mythily, S., Qiu, S., & Winslow, M. (2008). Prevalence and correlates of excessive Internet use among youth in Singapore. *Annals Academy of Medicine Singapore*, *37*(1), 9.

Odacı, H., & Berber-Çelik, Ç. (2013). Who are problematic Internet users? An investigation of the correlations between problematic Internet use and shyness, loneliness, narcissism, aggression and self-perception. *Computers in Human Behavior*, *29*(6), 2382–2387.

Odacı, H., & Çıkrıkçı, Ö. (2014). Problematic Internet use in terms of gender, attachment styles and subjective well-being in university students. *Computers in Human Behavior*, *32*, 61–66.

Odacı, H., & Kalkan, M. (2010). Problematic Internet use, loneliness and dating anxiety among young adult university students. *Computers & Education*, *55*(3), 1091–1097.

Oshino, S., Suzuki, A., Ishii, G. & Otani, K. (2007). Influences of parental rearing on the personality traits of healthy Japanese. *Comprehensive Psychiatry*, *48*, 465–469.

Özturk F.Ö., Ekinci M, Özturk Ö., Canan F. (2013). The relationship of affective temperament andemotional-behavioral difficulties to internet addiction in Turkish teenagers. *ISRN Psychiatry; 26*(1):1-7.

Park, S. K., Kim, J. Y., & Cho, C. B. (2008). Prevalence of internet addiction and correlations with family factors among South Korean adolescents. *Adolescence*, *172*(43), 895–909.

Plotnik, R. (2009). *Psikolojiye Giriş.* (Çev. T. Geniş, S. Çiftçi ve H. Dağ). İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Eserin Orijinali 2007'de yayımlandı).

Poodineh, Z., Barati, F., Moghadam, M.P., Ghanbarzehi, N. ve Balouchi, A. (2016). Comparison Internet Addiction among Students of Zahedan and Kerman Universities of Medical Sciences. *Der Pharmacia Lettre, 8*(19):210-214).

Reitz, E., Dekovic, M., & Meijer, A. M. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behavior in early adolescence child behavior as moderator and predictor. *Journal of Adolescence, 34*, 619–662.

Salmela-Aro, K., Upadyaya, K., Hakkarainen, K., Lonka, K., & Alho, K. (2017). The dark side of Internet use: Two longitudinal studies of excessive Internet use, depressive symptoms, school burnout and engagement among Finnish early and late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 46*, 343–357.

Sanders, C.E., Field, T.M., Diego, M. & Kaplan, M. (2000). The Relationship of internet use to depression and social isolation among adolescents. *Adolescence, 35*(138), 237-241.

Scherer, K. (1997). College life online: Healthy and unhealthy Internet use. *J. College Stud. Dev. 38*(6): 655–665.

Seepersad, S. (2004). Coping with loneliness: Adolescent online and offline behavior. *CyberPsychology & Behavior, 7*(1), 35-39.

Selfhout, M. H. W., Branje, S. J. T., Delsing, M., ter Bogt, T. F. M., & Meeus, W. H. J. (2009). Different types of Internet use, depression, and social anxiety: *The role of perceived friendship quality. Journal of Adolescence, 32*(4), 819–833. doi:https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2008.10.011 Crossref, Medline

Shapira, N. A., Goldsmith, T. D., Keck, P. E., Khosla, U. M. ve McElroy, S. L. (2000). Psyschiatric Features of Individuals with Problematic Internet Use. *Journal of Affective Disorders, 57*, 267-272.

Spada, M. M. (2014). An overview of problematic Internet use. *Addictive Behaviors, 39*, 3–6.

Stavropoulos, V., Alexandraki, K., & Motti-Stefanidi, F. (2013). Flow and telepresence contributing to Internet abuse: Differences according to gender and age. *Computers in Human Behavior, 29*(5), 1941–1948. doi:https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.03.011 Crossref

Sum, S., Mathews, M., Hughes, I. & Campbell, A. (2008). *Internet Use and Loneliness in Older Adults. CyberPsychology and Behavior, 11*(2), 208-211.

Swets, P. (1998). *Ergen çocuğunuzla konuşma sanatı*. (Çev. B. Atlamaz). İstanbul: Varlık/Özel Yayınları. (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı).

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics.* Boston: Allyn and Bacon.

Taş, İ. (2018). Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Psikolojik Belirtilerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6* (1), 31-41. DOI: 10.18506/anemon.310973

Temel, F. ve Aksoy, A. B. (2016). *Ergen ve Gelişimi-Yetişkinliğe İlk Adım.* (4. Basım) Ankara: Nobel Yayınları.

Wang L., Luo J., Bai Y., Kong J., Luo J., Gao W., & Sun X. (2013). Internet addiction of adolescents in China: Prevalence, predictors, and association with well-being. *Addiction Research & Theory, 21*:62–69.

Whang Sang-Min L, Lee S, & Chang G. (2003). Internet over-users' psychological profiles: a behavior sampling analysis on internet addiction. *Cyberpsychol Behavior, 6*(2):145-150. https://doi.org/10.1089/109493103321640338

Xu J, Shen L-x, Yan C-h, Hu H, Yang F, Wang L, Kotha SR, Zhang L-n, Liao X-p, Zhang J, Ouyang F-x, Zhang J-s, & Shen X-m. (2012) Personal characteristics related to the risk of adolescent internet addiction: A survey in Shanghai, China. *BMC Public Health Dec 22; 12*: 1106.

Yavuzer, H. (2016). *Çocuk psikolojisi.* (39. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yen C.F., Ko C.H., Yen J.Y., Chang Y.P., & Cheng C.P. (2009) Multi-dimensional discriminative factors for Internet addiction among adolescents regarding gender and age. *Psychiatry and Clinical Neurosciences; 63*(3): 357-64.

Yen, J. Y., Ko, C. H., Yen, C. F., Chen, S. H., Chung, W. L., & Chen, C. C. (2008). Psychiatric symptoms in adolescents with Internet addiction: Comparison with substance use. *Psychiatry and Clinical Neurosciences, 62*(1), 9-16.

Young, K. S. (1996). *Internet Addiction: The emergence of a new clinical disorder.* Paper presented at the 104th Annual Meeting of the American Psychological Association, Toronto, Ontario, Canada

Young, K. S. (1997). *What makes the Internet addictive: Potential explanations for pathological Internet use.* Paper presented at the 105th annual conference of the American Psychological Association, Chicago, IL.

Young, K.S. (1998). *Caught in the Net: How to Recognize the Signs of Internet Addiction—and a Winning Strategy for Recovery*. New York, NY: John Wiley and Sons, Inc.

Young, K. S. ve Rogers, R.C. (1998). The Relationship Between Depression and Internet Addiction. *CyberPsychology &Behavior, 1*(1), 25-28.

Yuan, K., Qin, W., Wang, G., Zeng, F., Zhao, L., Yang, X., Liu, P., Liu, J., Sun, J., von Deneen, K. M., Gong, Q., Liu, Y., & Tian, J. (2011). Microstructure abnormalities in adolescents with Internet addiction disorder. *PLoS One, 6*(6), e20708. doi:https://doi.org/10.1371/journal.pone.0020708 Crossref, Medline

SOSYAL DUYGUSAL YALNIZLIK İLE BOYUN EĞİCİ DAVRANIŞLARIN YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ İLE İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Gazanfer ANLI
Bursa Teknik Üniversitesi, anligazanfer@gmail.com

ÖZET

Bu araştırma sosyal duygusal yalnızlığın boyun eğici davranışlara etkisini incelemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2015-2016 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Ümraniye ilçesinde yer alan bir Anadolu lisesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma 9, 10 ve 11. sınıfta öğrenim gören 322 öğrenci ile yapılmıştır. 186'i kız ve 136'i erkek öğrenciden oluşan örneklemin yaş ortalaması 15,43 bulunmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak DiTommaso, Brannen ve Best (2004) tarafından geliştirilip Çeçen (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği ile Gilbert ve Allan (1994) tarafından geliştirilip Savaşır ve Şahin (1997) tarafından Türkçeye uyarlanan Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve path analizi yapılmıştır. Analizler için SPSS 23 ve AMOS 24 paket programları kullanılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda boyun eğici davranışların; sosyal ve duygusal yalnızlık alt ölçekleri olan sosyal ilişkilerde yalnızlık, duygusal ilişkilerde yalnızlık ve aile ilişkilerinde yalnızlık ile pozitif anlamda ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yapısal eşitlik modellemesine göre yapılan path analizi sonuçları incelendiğinde sosyal duygusal yalnızlığın boyun eğici davranışlara etkisi pozitif yönde olmuş ve modelin uyum değerlerinin iyi olduğu tespit edilmiştir (X2/sd = 1.53, RMSEA = 0.04, SRMR= 0,06, IFI = 0.92, CFI = 0.92, GFI = 0.89, AGFI = 0.87, TLI = 0.91). Sosyal duygusal yalnızlık ile boyun eğici davranışlar arasındaki standardize edilmiş yol katsayısı .64 olarak saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Boyun Eğici Davranışlar, Sosyal ve Duygusal Yalnızlık, Lise Öğrencileri, Yapısal Eşitlik Modellemesi

ABSTRACT

This research was conducted with the aim of examining the effects of social emotional loneliness on submissive behaviors. The research was carried out in an Anatolian school located in Ümraniye district of Istanbul in 2015-2016 academic year. The study was conducted with 322 students in 9th, 10th and 11th grade. 186 female and 136 male students were found to have an average age of 15,43. The Social and Emotional Loneliness Scale developed by DiTommaso, Brannen and Best (2004), adapted to Turkish by Çeçen (2007) and the Submissive Behaviors Scale developed by Gilbert and Allan (1994), adapted to Turkish by Savaşır and Şahin (1997) was used as data collection in the study. Descriptive statistics, correlation and path analysis were performed. SPSS 23 and AMOS 24 package programs were used for analyzes. As a result of the correlation analysis, submissive behaviors was positively related to loneliness in social relationships, loneliness in emotional relationships and loneliness in family relationships which are the subscales social and emotional loneliness. When the results of the path analysis according to the structural equation model were examined, it was found that the effect of social emotional loneliness on submissive behaviors

was positive and the fit of the model was good (X2 / sd = 1.53, RMSEA = 0.04, SRMR = 0,06, IFI = 0.92, CFI = 0.92, GFI = 0.89, AGFI = 0.87, TLI = 0.91). The standardized path coefficient between social emotional loneliness and submissive behaviors was .64.

Keywords: Submissive Behaviors, Social and Emotional Loneliness, High School Students, Structural Equation Modeling

GİRİŞ

Yalnızlık hem teorik hem de klinik olarak çalışılan, psikolojik ve sosyal yönleri içeren karmaşık bir kavramdır (Holmen, Ericsson, & Winblad, 2000). Perlman and Peplau'e (1981), göre yalnızlık, kişinin sosyal ilişki ağları nicel ya da nitel olarak eksik olduğunda meydana gelen hoş olmayan bir duygudur. Söz konusu tanıma göre yalnızlık kişinin sosyal ilişkilerindeki eksikliklerden kaynaklanır, öznel bir olgudur ve istenmeyen ve üzüntü verici bir yaşantıdır. Gierveld'e (1998), göre yalnızlık, bireyin var olan ilişkilerinin istenen veya kabul edilenden daha az olduğunda veya kişilerarası ilişkilerde arzulanan yakınlığı gerçekleştiremediği durumlarda yaşadığı bir duygudur. Weiss (1973)'e göre yalnızlık bireyin belli durumlara doğal bir tepkisidir. Weiss (1973) yalnızlığı sosyal ve duygusal yalnızlık olarak ikiye ayırmaktadır. Sosyal yalnızlık, sadece tatmin edici bir sosyal ağa erişimle giderilebilen, ilgi çekici bir sosyal ağın yokluğundan kaynaklanır. Diğer bir ifadeyle, aidiyet duygusu, arkadaşlık ve toplumun bir üyesi olma duygusunu sağlayan geniş bir arkadaş çevresinin olmaması durumunda meydana gelir. Duygusal yalnızlık ise yakın bir bağlanma ilişkisinin yokluğundan veya kaybından kaynaklanır. Bu yakın bağlanma ilişkisi çocuklar için anne-baba, yetişkinler için bir eş veya yakın bir arkadaş olabilmektedir. Duygusal yalnızlık, sadece birinin olmadığı yerde tatmin edici bir bağlanma ilişkisinin kurulmasıyla ya da kaybedilen bir kişinin yerine başka birisini ya da başka bir şeyi koymayla hafifletilebilir.

Yalnızlık yaşamın her döneminde meydana gelen bir durum olmasına karşın ergenlik döneminde bu duygu daha fazla yaşanır ve oldukça yaygındır, ergenlerin %21 ila %70'inin, en azından, bazen yalnız hissettikleri bulunmuştur (Qualter ve diğerleri, 2015; Lodder ve diğerleri, 2016). Bu dönemde, akran çevresi giderek önem kazanmakta, yakın ve anlamlı arkadaşlık ilişkilerinin kurulması ergenin önemli gelişimsel görevini oluşturmaktadır (Meeus & Deković, 1995; Steinberg & Morris, 2001). Ergenlik dönemindeki bir bireyin en büyük destekçisi benzer sorunlara sahip arkadaşlarıdır. Bu dönemde bir gruba ait olma duygusu ve o grupta söz hakkına sahip olmak önemli bir ihtiyaçtır. Ergenlikte birey her ne kadar yalnız kalmak istese de aslında akranları tarafından kabul görmeyi istemektedir. Bu sebeple bir gruba katılmayan, dışlanan ya da arkadaş edinme yeteneği gelişmemiş ergenler bu dönemde yalnızlık duygusuyla karşı karşıya kalmaktadır (Eni, 2017:25).

Bu dönemdeki ilişkiler, ikili arkadaşlıklar ve akran grupları olarak iki şekilde farklılaşır (Ladd, Kochenderfer, & Coleman, 1997). Weiss (1973)'e göre farklı sosyal ilişkiler, farklı sosyal ihtiyaçları karşılamaktadır. Weiss (1973) bağlanma, sosyal bütünleşme, yaşama imkanı, değer görme, güvenilir ittifak ve rehberlik gibi farklı ilişkilerin gidereceği farklı türden ihtiyaçlar olduğunu belirtmiştir. Her bir ihtiyacın altında farklı bir varsayım bulunduğu için, ilişkiler bu ihtiyaçlardan bir ya da birkaçını giderme konusunda uzmanlaşmıştır. Bu nedenle, tek bir ilişki tüm ihtiyaçları karşılayamaz, ancak samimi ilişkiler (örneğin, eş ilişkileri) bu ihtiyaçların çoğunu tatmin edebilir.

Ergenlikte yalnızlığın kaynağı, yakın arkadaşın eksikliği, akran grubu tarafından kabul edilmeme, akran zorbalığı ve romantik ilişkinin olmaması olarak bildirilmektedir (Vanhalst,

Luyckx, & Goossens, 2014; Qualter ve diğerleri, 2015). Gelişim görevi bakımından yakın ilişki kurmak durumunda olan ergenlerde, yalnızlık sonucu söz konusu olumsuzluklar daha yoğun yaşanabilecektir (Çapan ve Sarıçalı, 2016:58).

Boyun eğici davranışlar; başkalarının kararına uymaya mecbur hissetme, hayır demekten kaçınma, olumsuz koşullar altında bile kendi düşünce ve görüşlerini ifade etmekte güçlük çekme, haklarını sürdürmek için hiçbir çaba göstermeme gibi davranışları içermektedir (Gilbert ve Alan, 1994). Ayrıca karşıdaki kişiyi sevmese de ona yakınlık göstermeye çalışma, en ufak hatada bile çokça özür dileme çabaları, karşıdakiler hakkında olumsuz düşünceleri varsa bunları ifade etmede zorlanma, kendisine verilen ya da alması gereken sorumluluklardan kaçma, hayatında farklılık ve değişikliklere kapalı olma, özgüvene sahip olamama gibi tipik davranışları da içinde barındırmaktadır (Gilbert, Pehl ve Allan, 1994).

Boyun eğici davranış kavramı, sosyal karşılaştırma teorisi kapsamında değerlendirildiğinde bireyin sosyal destek sisteminde yer alan kişilere karşı kendini daha aşağı görme düşüncesini içermektedir (Festinger, 1954). Bununla birlikte, bir şekilde kendilerini diğerlerinden daha aşağıda olarak gören ve sıkıntıya düşmekten korkanların boyun eğici davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Kişinin boyun eğici davranışlarını açıklarken dış faktörlerin içsel faktörlerden daha etkili olduğunu öne süren davranışsal yönelimli görüşlere göre, ödül, ceza, tehdit, bir modelden öğrenme ve taklit etme, boyun eğici davranışlarda etkilidir (Wood ve Wilson, 2003). Boyun eğici davranış, kişinin kendi toplumundaki bir sosyal sıralama sürecine girmesiyle başlar. Kendilerini toplumdaki diğer bireylerle kıyaslayan ve kendilerini aşağıdan hesaplayanların daha boyun eğici davranışlara sahip oldukları vurgulanmaktadır (Connan ve diğ., 2007).

İnsanoğlunun yaşadığı toplumsal grup içerisinde konumunu ve itibarını sürdürmek için bazı temel davranışları gerçekleştirebilmektedir. Gruptan dışlanmamak ve benlik saygısını korumak için boyun eğici davranışları bir savunma mekanizması olarak kullanabileceği gözlemlenmektedir (Gilbert ve Allan, 1994). Boyun eğici bireyler bazen korkudan bazen de kişilerarası duyarlılık sebebiyle başkalarına kendilerini açmaktan sakınan kimselerdir. Kendilerini diğerlerinden aşağıda gördükleri için problem durumlarında kendilerini suçlu görürler. Bu düşüncelere sahip oldukları için de başkaları tarafından suçlandıklarında itiraz etmezler (Gilbert et al., 2003).

ARAŞTIRMANIN AMACI

Boyun eğici davranışlar son yıllarda psikoloji dünyasında ilgi çekici bir konu olmuştur. Boyun eğici davranışlar ile ilişkili olan veya sonucunda oluşan uyum bozucu davranışlar irdelenmiş ve incelenmiştir. Bu çalışmalardan bazılarına göre depresyon (Cheung ve diğ., 2004), sosyal anksiyete (Gilbert, 2000) boyun eğici davranışlar ile pozitif yönde, özsaygı ise negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Özkan ve Özen, 2008). Aynı şekilde yalnızlık; depresyon, alkolizm, intihar düşünceleri, saldırgan davranışlar, sosyal anksiyete, obezite ve kardiyovasküler hastalıklar gibi pek çok fiziksel ve ruhsal hastalık için bir risk faktörü oluşturmaktadır (Cacioppo et al. 2015). Bu çalışmalarda da görüldüğü gibi bu iki değişkenin ilişkide bulunduğu ortak kavramların olduğu görülmüştür. Alan yazında ulaşılabildiği kadarı ile lise öğrencilerinin boyun eğici davranış düzeyleri sosyal ve duygusal yalnızlık kavramı ile birlikte incelenmediğinden ve bu boşluğun doldurulup ileride bu değişkenlerle yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesi açısından bu çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür. Çeşitli eğitim ortamlarındaki profesyonellerin boyun eğici davranış ve sosyal ve duygusal yalnızlık

ile ilgili daha çok bilgi sahibi olup iç görü kazanması önemlidir. Adı geçen araştırmalara göz atıldığında bu çalışmanın öğrencilerin boyun eğici davranış ve sosyal ve duygusal yalnızlık hakkında alan yazına katkı sağlaması beklenmekte ve eğitimcilerin yeni bulgulardan yararlanması hedeflenmektedir. Bu araştırma lise öğrencilerinde sosyal ve duygusal yalnızlığın boyun eğici davranışlar üzerindeki etkisini incelemek amacı ile yapılmıştır. Literatür taraması sonucunda aşağıdaki araştırma sorusu ortaya çıkmıştır:

- Sosyal ve duygusal yalnızlık boyun eğici davranışlar üzerinde anlamlı bir etkiye sahip midir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

İnternet bağımlılığı ile sosyal ve duygusal yalnızlık düzeylerinin arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapılan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki değişkenlere herhangi bir etkide bulunulmayarak incelendiğinden (Büyüköztürk ve diğ., 2012) korelasyonel araştırma niteliğindedir.

Çalışma Grubu

Araştırma 2015-2016 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Ümraniye ilçesinde yer alan bir Anadolu lisesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma 9, 10 ve 11. sınıfta öğrenim gören 322 öğrenci ile yapılmıştır. 186'i kız ve 136'i erkek öğrenciden oluşan örneklemin yaş ortalaması 15,43 bulunmuştur. Katılımcıların seçiminde zaman, para ve işgücü bakımından oluşan sınırlılıklar sebebiyle örneklemin kolay erişilebilir ve uygulama gerçekleştirilebilir yapılardan seçilmesini sağlayan "uygun örnekleme" yöntemi belirlenmiştir (Bryman, 2004).

Veri Toplama ve Analiz

Veriler, öğrencilerin görüşme yapılarak ve erişilebilirlik ölçütlerine göre seçilen lisede ölçek formları uygulanarak toplanmıştır. Çalışma gönüllü katılım ile gerçekleştirilmiştir. 333 formdan on biri eksik ve yetersiz olduğundan değerlendirilmeye alınmamış ve toplam 322 form üzerinden işlem yapılmıştır. Değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve dağılımlarının normal olduğu tespit edildiği için parametrik testler uygulanmıştır. Tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve path analizi yapılmıştır. SPSS 23 ve AMOS 24 programları analiz için kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ): Ölçek Gilbert ve Allan (1994) tarafından geliştirilmiştir. Boyun eğici davranış düzeylerini ölçmek için geliştirilen BEDÖ, 5'li Likert tipi, 16 maddeli bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puan, bireyin yüksek boyun eğici davranışlar gösterdiğine, düşük puan ise düşük boyun eğici davranışlar gösterdiği anlamlarına gelir. BEDÖ, ergen ve yetişkinlere uygulanabilmektedir (Savaşır ve Şahin, 1997). Gilbert ve Allan'ın (1994) çalışması sonucunda ölçeğin Cronbach Alfa değeri .89, test tekrar test

güvenirlik katsayısı .84 olarak tespit edilmiştir. Bu ölçek Savaşır ve Şahin'in (1997) yaptığı çalışma ile Türkçe formu oluşmuş ve ölçeğin Cronbach Alfa değeri .74 olarak tespit edilmiştir (Savaşır ve Şahin, 1997). Ölçeğin bu çalışmadan elde edilen Cronbach Alfa değeri ise .81 olarak bulunmuştur

Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği: DiTommaso, Brannen ve Best (2004) tarafından 15 madde ve 3 alt boyut olarak geliştirilmiştir. Ölçek 7'li likert tipinde olup "bana tamamıyla uygun değil" ve "bana tamamıyla uygun" arasında değişen ifadeler puanlanmaktadır. Ölçek Türkçeye Çeçen (2007) tarafından çevrilmiştir. Ölçeğin sosyal yalnızlık boyutunu, 2, 5, 7, 9 ve 13. maddeler; duygusal yalnızlık boyutunu 3, 6, 10, 14 ve 15. maddeler, aile ilişkilerinde yalnızlık boyutunu ise 1, 4, 8, 11 ve 12. maddeler ifade etmektedir. Ölçeğin güvenirlik çalışmalarında duygusal yalnızlık için iç tutarlık katsayısı 0.83, aile alt boyutu için 0.76 ve sosyal yalnızlık için ise 0.74 olduğu gözlenmiştir. Bu alt ölçekler için sırasıyla test- tekrar test güvenirlikleri .91, .83, ve .88 olarak bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında yapılan analizde ölçeğin Alpha değeri açısından güvenirliği .79 olarak tespit edilmiştir.

BULGULAR

Tanımlayıcı Veriler ve İlişkiler

Tablo 1'de araştırmada kullanılan değişkenlere ait olan ortalama, standart sapma ve birbirleri ile olan ilişkiler gösterilmiştir.

Tablo 1. Lise Öğrencilerinin Boyun Eğici Davranışlar ile Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Arasındaki İlişkilerle İlgili Korelasyon Tablosu

Faktör	1	2	3	4
1. Sosyal ilişkilerde yalnızlık	—			
2. Aile ilişkilerinde yalnızlık	.426**	—		
3. Duygusal ilişkilerde yalnızlık	.155**	.071	—	
4. Boyun eğici davranışlar	.408**	.383**	.353**	—
Ortalama	12,61	12,99	15,12	33,73
Standart Sapma	6,04	6,63	8,67	10,19
Çarpıklık	,58	,66	,60	,78
Basıklık	-,67	-,52	-,79	,67

**p<.01 *p<.05

Tablo 1 incelendiğinde sosyal ve duygusal yalnızlık alt boyutları içerisinde duygusal ilişkilerde yalnızlık alt boyutunun en yüksek ortalama ve en yüksek standart sapmaya sahip olduğu, sosyal ilişkilerde yalnızlık ve aile ilişkilerinde yalnızlık alt boyutlarının benzer ortalama ve standart sapmaya sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca boyun eğici davranışlar ölçeğinden alınan verilere bakıldığında boyun eğici davranışlar ortalamalarının orta düzeyde olduğu söylenebilir.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda boyun eğici davranışların; sosyal ilişkilerde yalnızlık (r= .408; p<.01), duygusal ilişkilerde yalnızlık (r= .353; p<.01), aile ilişkilerinde yalnızlık (r= .383; p<.01) ile pozitif anlamda ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Buna göre öğrencilerin boyun eğici davranışlar düzeylerinin, sosyal ilişkilerde yalnızlık, duygusal

ilişkilerde yalnızlık, aile ilişkilerinde yalnızlık alt boyutları ile orta düzeyde anlamlı korelasyona sahip olduğu söylenebilir.

Yapısal Eşitlik Modellemesi Sonuçları

Tablo 2. Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler

Ölçüm	***İyi Uyum***	***Kabul Edilebilir Uyum***	***Modelin Uyum Değerleri***
(X2/sd)	≤ 3	≤ 4-5	1.53
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	0.04
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	0.06
IFI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.92
CFI	≥ 0.97	≥ 0.90	0.92
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.89
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.87
TLI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.91

Tablo 2'de yapısal eşitlik modellemesinin sağlaması gereken uyum değerleri ve bu araştırma kapsamında oluşturulan modelin uyum değerleri listelenmiştir. Sosyal duygusal yalnızlığın boyun eğici davranışlara etkisini inceleyen modelin uyum değerlerinin iyi olduğu tespit edilmiştir. (Hooper, Coughlan and Mullen 2008; Schumacker and Lomax, 2010; Wang and Wang, 2012).

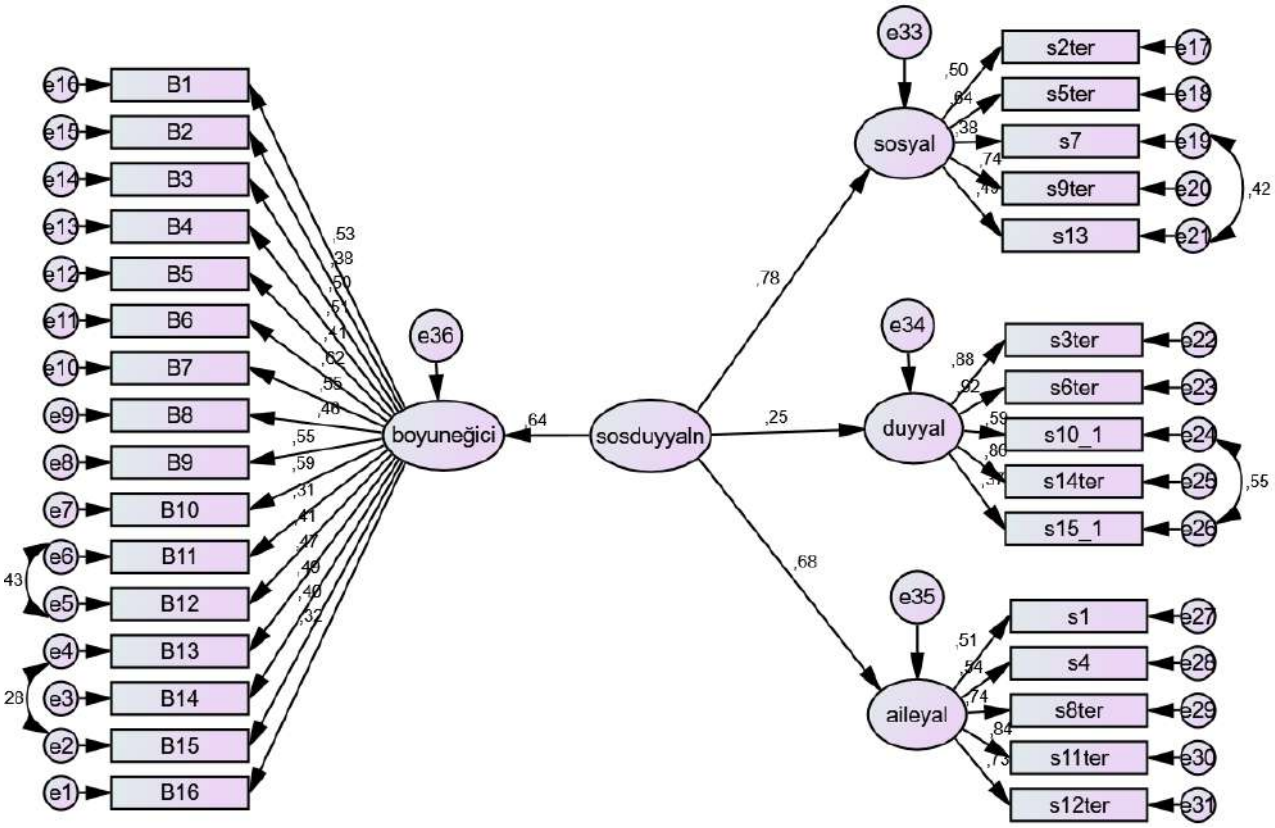

Şekil 1. *Modele Ait Path Analizi*

Şekil 1'de görüldüğü gibi yapısal eşitlik modellemesine göre yapılan path analizi sonucunda Sosyal duygusal yalnızlık ile boyun eğici davranışlar arasındaki standardize edilmiş yol katsayısı .64 olarak saptanmıştır. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı üzere sosyal duygusal yalnızlığın boyun eğici davranışlara pozitif yönde etki ettiği görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı sosyal duygusal yalnızlığın boyun eğici davranışlara etkisini incelemektir. Bulgulara göre sosyal duygusal yalnızlık boyun eğici davranışlar ile pozitif yönlü ilişkilidir. Ayrıca path analizi sonuçlarına göre sosyal duygusal yalnızlık boyun eğici davranışları pozitif yönde etkilemektedir. Alan yazın incelendiğinde sosyal duygusal yalnızlığın boyun eğici davranışlara etkisini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Mahalle, okul, akraba gibi sosyal çevrelerde kendini yalnız hisseden birey bu topluluklara ait olma ihtiyacı hissedecektir. Sosyal olarak daha fazla var olabilmek için elindeki olanakları kullanacak ve çevresindeki insanların ihtiyaçlarını karşılama yoluna gidebilecektir. Hatta bazı bireyler sosyal çevreden yalıtılmış kalmamak için bu topluluklar ile ortak hareket etme ve kararlar alabilme durumunda kalabilmektedir. Bu noktada aşırı giden ve topluluğun tüm ihtiyaç ve isteklerine yanıt vermeye çalışan bireyler boyun eğici davranabilecektirler. Kendi düşünce ve tutumlarını bir kenara bırakıp ait olmak istediği topluluklar ne derse onu yapmaya çalışan ve benlik saygılarını bir kenara bırakan bireyler yüksek düzeyde boyun eğici davranışlara sahip olabilmektedir.

Aile içinde yalnızlık hissine sahip olmak istemeyen bireylerin kendinden bazı tavizler verdiği gözlemlenir. Ülkemizde anne-baba kavramlarının önemi yüksek derecede olduğundan ebeveynleri tarafından dışlanmamak için bazı bireyler kendi düşüncelerinden feragat edebilirler. Büyükanne ve büyükbabanın asıl otorite kabul edildiği aile yapılarında bu durumun sıkça gerçekleşmesi beklenebilir.

Duygusal ilişkilerde bazı bireyler sevgi, ilgi, önemsenme vb. ihtiyaçlarını doyurmak için karşı tarafın isteklerini ilk sıraya koyabilir. Bu durum romantik ilişki yaşayan insanlar arasında gayet doğal olsa da bazı ilişkilerde bu tek taraflı bir sarmala dönüşebilir. Burada boyun eğici taraf diğer tarafın doyumsuz ve gereksiz isteklerini bile göz ardı etmeden hemen uygulamaya çalışmaktadır. Bu durum sonucunda bu bireyler her ne kadar duygusal olarak yalnız kalmamak isteseler de tatmin edici bir duygusal ilişkiye sahip olmaları da beklenmemektedir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Çalışma lise grubunu içerdiği için ortaokul, üniversite ya da yetişkin grubunu içeren gruplarla tekrarlanabilir. Sosyal duygusal yalnızlık ve boyun eğici davranışlar ile bu kavramlar ile ilişkili olan benlik saygısı, sosyal kaygı, depresyon, saldırgan davranışlar gibi değişkenler ile bir model oluşturulabilir. Eğitim ortamlarında soyal ve duygusal yalnızlık ile boyun eğici davranışları azaltacak bireysel ya da grup rehberliği çalışmaları ile aile seminerleri gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

Bryman, A. (2004). *Social research methods* (2nd edition). Oxford: Oxford University Press.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Cacioppo, S., Grippo, A. J., London, S., Goossens, L., & Cacioppo, J. T. (2015). Loneliness clinical import and interventions. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), 238–249. doi:10. 1177/1745691615570616.

Cheung, M. S. P., Gilbert, P. ve Irons, C., (2004). An Exploration of Shame, Social Rank, and Rumination in Relation To Depression. *Personality and Individual Differences, 36*, 1143–1153.

Connan, F., Troop, N., Landau,S., Campbell, J.C. ve Treasure, J.(2007). Poor social comparison and the tendency to submissive behavior in anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorder, 10*, 1-7.

Çapan, B.E. ve Sarıçalı, M. (2016). Problemli Facebook Kullanımında Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Rolü, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17) 3, ss. 53-66, DOI: 10.17679/iuefd.17306122.

Çeçen, A. R. (2007). The Turkish Short Version of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA-S): Initial Development and Validation*, Social Behavıor and Personality, 35*(6),717-734.

De Jong Gierveld, J. (1998). A review of loneliness : Concept and definitions, determinants and consequences. *Review in Clinical Geontology*, 8,73-80.

DiTommasso E., Brannen, C., Best L. A. (2004). Measurement and validity characteristics of the short version of the social and emotional loneliness scale for adults. *Educational and Psychological Measurement, 64*(1), 99-119.

Eni, Ş. (2017). Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanma Sıklığının Yalnızlık Algılarına Etkisi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations, 7*, 117-140.

Gilbert, P. (2000). The Relationship of Shame, Social Anxiety, and Depression: The Role of The Evaluation of Social Rank. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 7*, 174–189

Gilbert, P. ve S. Allan. (1994). Assertiveness, Submissive Behaviour and Social Comparison. *British Journal of Clinical Psychology*, *33*, 295-306.

Gilbert, P., Cheung, M. S-P., Grandfield, T., Campey, F. ve Irons, C. (2003). Assessment Recall of Threat and Submissiveness in Childhood: Development of A New Scale and Its Relationship with Depression, Social Comparison and Shame. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 10*(2), 108–115.

Gilbert, P., Pehl, J. ve Allan, S., (1994). The Phenomenology of Shame and Guilt: An Empirical Investigation. *British Journal of Medical Psychology, 67*, 23-36.

Holmen, K., Ericsson, K. and Winblad, B. (2000). Social and emotional loneliness among non-demented and demented elderly people. *Archives of Geronotology and Geriatrics*, 31, 177-192.

Hooper D., Coughlan J., & Mullen M. R. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods; 6*(1): 53-60.

Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J., & Coleman, C. C. (1997). Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: Distinct relational systems that contribute uniquely to children's school adjustment? *Child Development*, 68, 1181–1197. doi:10.1111/j.1467-8624.1997.tb01993.x.

Lodder, G.M.A., Goossens, L., Scholte, R.H.J., Engels, R., C., M., E, Verhagen, M. Youth Adolescence (2016) Adolescent Loneliness and Social Skills: Agreement and Discrepancies Between Self-, Meta-, and Peer-Evaluations. *Journal of youth and adolescence*, 45(12), 2406 - 2416.

Meeus, W., & Deković, M. (1995). Identity development, parental and peer support in adolescence: Results of a national Dutch survey. *Adolescence*, 30, 931–944.

Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52, 83-110. doi:10.1146/annurev.psych.52.1.83

Perlman, D., & Peplau, L. A. (1981). Toward a social psychology of loneliness. In S. Duck, R. Gilmour (Eds.), Personal relationships in disorder (pp. 31–56). London: Academic Press. Vol. 3.

Qualter, P., Vanhalst, J., Harris, R., Van Roekel, E., Lodder, G., Bangee, M., Maes, M. and Verhagen, M. (2015) Loneliness Across the Life Span. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2). pp. 250-264. ISSN 1745-6916

Özkan, İ. A. ve Özen, A. (2008). Öğrenci Hemşirelerde Boyun Eğici Davranışlar ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 7*(1), 53–58.

Savaşır, I. ve Şahin, N. Ş. (1997). *Boyun eğici davranişlar ölçeği. Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Schumacker R. E., & Lomax R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling.* New York: Taylor & Francis Group. p.85-90.

Wang J, & Wang X. (2012). *Structural equation modeling: applications using mplus: methods and applications*. West Susex: John Wiley & Sons.

Weiss, R. S. (1973). Loneliness: The experience of emotional and social isolation. Cambridge, MA, US: The MIT Press.

Weiss, R. S. (1974). The provisions of social relationships. In Z. Rubin (Ed.), Doing unto others: Joining, molding, conforming, helping, loving (pp. 17–26). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Wood, J. V. ve Wilson, A. E. (2003). How Important Is Social Comparison. In M. R. Leary ve J. P. Tangney (Eds.), *Handbook Of Self and Identity* (pp. 344-366). New York: Guilford Press.

SOSYAL MEDYA KULLANICILARININ SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI VE MUTLULUK AÇISINDAN İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION OF SOCIAL MEDIA USERS IN TERMS OF SOCIAL APPREHENSION AND HAPPINESS

Rabia TÜTAR
Beykent Üniversitesi, rabiatutar@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman KAHRAMAN
Beykent Üniversitesi, suleymankahraman@beykent.edu.tr

ÖZET

Amaç: Sosyal medya kullanımı hayatımızı ciddi anlamda etkileyen bir faktör olmuştur. Bu çalışmada, sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Sosyal medyayı aktif kullanan 142 kadın, 74 erkek olmak üzere 216 kişi araştırmaya katılmıştır. Sosyal görünüş kaygısını ölçmek için Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ), mutluluk değişkenini ölçmek için ise Oxford Mutluluk Ölçeği (OMÖ) uygulanmış olup sosyodemografik veriler için ise araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. **Sonuçlar:** Sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırma sonucunda, sosyal medya günlük kullanım süresine göre sosyal görünüş kaygısında anlamlı bir fark bulunmuşken, mutluluk ölçeğinde anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bununla birlikte, sosyal medyayı günde 4 saatten fazla kullananların, sosyal medyayı günde bir saatten az kullananlara göre daha çok sosyal görünüş kaygısı yaşadığı anlamlı olarak bulunmuştur. Sosyal medyayı aktif kullanan 18-25 yaş grubundaki katılımcıların daha çok sosyal görünüş kaygısı yaşadığı bulunmuştur. Lise mezunu bireylerin de daha fazla kaygı yaşadığı sonucu ortaya çıkmıştır. **Tartışma:** Bu sonuçlar, sosyal medya kullanım süresi artıkça sosyal görünüş kaygısının da artığını göstermektedir. Konuyla ilgili daha önce yapılan araştırmaları destekler nitelikte bir sonuç bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Sosyal Medya Kullanıcıları, Sosyal Görünüş Kaygısı, Mutluluk

ABSTRACT

Objective: The use of social media has been a significant factor in our lives. In this study, it is aimed to examine social anxiety and happiness variables in social media users. **Methods:** The research is applied to 216 people, including 142 women and 74 men who actively use social media. For determining social anxiety and happiness level of individuals, Social Appearance Scale and Oxford Happiness Scale are used and socio-demographic data are collected by the mean of Personal Information Form prepared by the researcher. **Results:** It is found that there is no statistically significant difference between Social appearance anxiety and happiness. As a result of the research, a significant difference is found in the social appearance anxiety compared to the social media daily use period, but there is no significant difference in the happiness. However, those who use social media more than 4 hours a day are found to have more social anxiety than those who use social media less than one hour a day. It was found that participants in the 18-25 age groups who used active social

media were more concerned about social appearance. And high school graduates have more anxiety than the other groups.
Discussion: These results indicate that the social media usage period increases the anxiety of social appearance. There is a result that supports previous researches on the subject.

Key Words: Social Media, Social Media Users, Social Appearance Anxiety, Happiness

GİRİŞ

İnternet kullanımı son yirmi yıldır önemli derecede artış göstermiştir. İnsanlar zamanlarını herkesin düzenleyebileceği ve katkıda bulunabileceği web sitelerinde geçirmeye başladı. Bu ihtiyacı karşılamak için, kullanıcıların etkileşimli olarak işbirliği yapabileceği ve katkıda bulunabileceği bazı web teknolojileri tanıtılmaktadır. Bu teknolojiler Bloglar, Wiki Sayfaları, Portallar ve Sosyal Ağ Siteleridir. Bunlar Web 2.0 Teknolojileri ismiyle tanıtıldı. Bu teknolojiler, kullanıcıların web programlamada herhangi bir teknik bilgiye sahip olmalarına gerek kalmadan içeriğe katkıda bulunmalarını ve paylaşmalarını sağlamaktadır. Bu teknolojilerin yardımıyla, insanlar benzer ilgi alanlarına sahip başkalarına ulaşabilirler. (Ateş, 2014)

Sosyal ağ sitelerini, bireylere 1) sınırlı bir sistem içinde bir kamu ya da yarı-kamu profili oluşturmak, 2) bir bağlantıyı paylaştıkları diğer kullanıcıların listesini belirtmek ve (3) kendi bağlantı listelerini ve sistemdeki diğer kişiler tarafından yapılanları görüntüleme imkânı sağlayan web tabanlı hizmetler olarak tanımlarız. Bu bağlantıların niteliği ve isimlendirmesi siteden siteye değişebilir. (Boyd ve Ellison, 2008)

Son on yılda teknolojik ilerlemelerle birlikte, pek çok kişi interneti iletişim kurmak, sosyalleşmek ve etkileşim kurmak için değil, sadece bağlantı kurmaktan ziyade bilgi oluşturmak ve bilgiyi çürütmek için de kullanıyor. Yeni etkileşimli Web 2.0 siteleri, zengin içeriğiyle, kullanıcıların katılımını teşvik eden ve kolaylaştıran kullanıcı dostu ara yüzler aracılığıyla kullanıcılar için yeni platformlar oluşturdu. (Kurtulus, Özkan ve Öztürk, 2015)
Sosyal ağlardaki yükselişle, bireylerin deneyimlerini ve bilgilerini diğer kullanıcılarla kolayca paylaşabileceği yeni bir içerik oluşturma dönemi ortaya çıktı.(Chen et al. 2011a) Bu ağ siteleri Facebook, Twitter, YouTube, LinkedIn, Instagram, Academia gibi sitelerdir. Her birinin, insanlara yaşamlarının deneyimlerini, fikirlerini ya da anlarını paylaşma konusunda ikna etmek için farklı yöntemleri vardır. (Ateş, 2014)

Antony ve Swinson'a (2000) göre sosyal kaygı, bireyin diğer insanlar tarafından olumsuz yönde etiketleneceğine, iyi bir izlenim bırakmayacağına ve diğerlerinin yanında aptal gibi gözükeceğine ya da utanılacak bir hareket yapacağım korkusuyla kişinin sosyal ortamlarda rahat davranamama ya da gergin olma hâlidir.

Sosyal kaygıya ilişkin çok sayıdaki görüş, benlik saygısının eksikliğinin sosyal kaygı problemi yaşama konusunda temel faktör olduğunu (Berent, 1994; Beck, Emery ve Greenberg 1996; Dayhoff, 2000; Leary, 2001a; 2001b) ve büyük olasılıkla olumsuz düşünceler (olumsuz geri bildirim, görmezden gelinme, reddedilme, sahip olunan yetenekleri fark etmeme, performans kaygısı vb.)sebebiyle oluşan bir korku durumu olduğu için bilişsel bir altyapısı olduğu belirtilmiştir.(Beck, 1979; Hawton, Salkovskis, Kirk ve ark.,1989; Beck, Emery ve Greenberg 1996; Dayhoff, 2000).
Sosyal kaygı, sosyal onay ihtiyacı ile ilgili önemli bir değişkendir. Chiba, Iketani, Han ve Ono'ya (2009) göre sosyal onay ihtiyacı olan kişiler, diğer insanlar üzerinde olumlu izlenim bırakma konusuna dikkat eden ve sosyal kaygı yaşamaya yatkın kişilerdir.

Literatürde sosyal onay ihtiyacı ve sosyal kaygı arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda araştırma vardır. Owen (1987) bu duruma dikkat çekmiş ve bu konunun araştırılmamış olmasını şaşırtıcı bulmuştur. Owen'a göre sosyal hayatlarında yaşadıkları yalnızlık ve sosyal kaçınma sebebiyle onay alamayan kişiler, geri planda kaldıkları için onay ihtiyacına karşılık bulamamaktadırlar. Ek olarak bu kişilerin sosyal onaylanmaya olan duyarlılıkları nedeniyle onaylanmamaktan kaçınma ve onay arama davranışları gözlenmiştir. Sosyal kaygısı olan insanları inceleyen başka bir araştırmada, Nichols (1974) bu kişilerin en büyük ortak özelliğinin diğerleri tarafından onaylanmama ya da eleştirilmeye karşı korkuları ve hassasiyetleri olduğunu belirtmiştir.(akt: Leary ve Kowalski,1995a, s.46). Birçok insan çekici olduğunu düşündüğü kişiye daha yoğun ilgi duymaktadır. Bu sebeple insanlar diğer kişiler üzerinde daha ilgi çekici bir izlenim oluşturmak için çabalamaktadırlar. (Yousefi, Hassani ve Shokri, 2009).

Mutluluk farklı kişiler için farklı anlamlara sahip olabilir, insanlar en çok mutluluğun 'parıltı' kelimesi olduğu konusunda hemfikirdir. (Parducci, 1995) Sosyal medya psikolojik iyi oluş halindeki değişkenlere (depresyon, kaygı, benlik saygısı) olumlu yollarla (örneğin, Pereira, 2013; Grieve ve ark., 2012) ya de olumsuz yollarla (örn. Veretilo & Billick, 2012; Shapiro & Margolin, 2013) bağlantılıdır. Sosyal medya kullanımının olumlu ve olumsuz etkileri bireysel kişilik tipine (Jenkins, -Guarnieri, Wright ve Johnson, 2013) ve Sosyal Paylaşım Ağı kullanım motivasyonuna bağlıdır (Jin, 2013).

Mutluluğun toplumlar için çok önemli bir kavram olduğuna dikkat çeken Aristoteles, erdem ve onur kavramlarının mutluluğun içinde olması gerektiğini ve insanların sağlıklı ve keyifli bir yaşam sürmesi için mutluluğun bir araç olduğunu ve bu kavramın boş zamanlar ile ilgili olduğuna dikkat çekmiştir (Sylvester, 2005).

Son yıllarda internet hayatımızı, özellikle de iletişim kurma biçimimizi ciddi şekilde etkilemektedir. İletişim kurması daha az stres yarattığı için, sosyal kaygısı olan bireyler için özellikle önemlidir. (Prizant-Passal, 2016: 221) Sosyal medyayı kullanmaya harcanan zaman arttıkça anksiyete belirtilerinin arttığı gözlemlenmiştir (Vannucci, 2017: 163). Daha fazla sosyal medya kullanımı, daha ileri anksiyete bozukluğuna sahip olma ihtimali ile de bağlantılıdır (Vannucci, 2017: 163).

Bu çalışmada, sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk arasındaki ilişki ve çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk açısından anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığını ve çeşitli demografik (cinsiyet, eğitim durumu, yaş aralığı, sosyal medya kullanım süresi, sosyal medya kullanım sebebi) değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını görmek amacıyla, tesadüfi örneklem yöntemi kullanılarak hazırlanan ilişkisel nicel bir çalışmadır.

Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi 216 kişiden oluşan sosyal medyayı aktif kullanan bireylerdir. Örneklem grubuna ölçekler uygulanırken gönüllük ilkesi esas alınmıştır.

Tablo 1. *Örneklemin Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı*

		N	%
Cinsiyet	Erkek	74	34,3
	Kadın	142	65,7
	Total	216	100,0
		N	%
Yaş	18-25	123	56,9
	26-40	82	38,0
	41-60	11	5,1
	Total	216	100,0
		N	%
Eğitim Durumu	Okur-yazar	3	1,4
	İlköğretim	3	1,4
	Lise	33	15,3
	Lisans/önlisans	137	63,4
	Yüksek lisans ve üstü	40	18,5
	Total	216	100,0
		N	%
Sosyal medyada günlük ne kadar vakit geçirirsiniz?	1 saaten az	39	18,1
	2-3 saat	99	45,8
	4 saat ve üstü	78	36,1
	Total	216	100,0
		N	%
Sosyal medyayı daha çok hangi amaçla kullanırsınız?	Yeni arkadaşlar edinmek	4	1,9
	Fotoğraf ve video paylaşmak	52	24,1
	Eski arkadaşlarımı bulmak	1	0,5
	Gündemi takip etmek	151	69,9
	Yazı paylaşmak	8	3,7
	Total	216	100,0
		N	%
Sizi sosyal bir platformda hangisi daha çok mutlu eder?	Eski arakadaşlarımı bulmak	47	21,8
	Yeni arkadaşlar edinmek	49	22,7
	Fotoğraf ve videolarıma beğeni gelmesi	68	31,5
	Yazılarımın paylaşılması	52	24,1
	Total	216	100,0
		N	%
Dış görünüşünüzü beğeniyor musunuz?	Evet	118	54,6
	Hayır	9	4,2
	Kısmen	89	41,2
	Total	216	100,0
		N	%
Çevreniz tarafından dış görünüşünüzün beğenildiğini düşünüyor musunuz?	Evet	118	54,6
	Hayır	12	5,6
	Kısmen	86	39,8
	Total	216	100,0

Araştırmaya katılan katılımcılar 142 kadın (% 65,7), 74 erkek (% 34,3) olmak üzere toplam 216 kişidir. Katılımcıların çoğu Tablo 1'de görüldüğü gibi 18-25 yaş arası (56,9) bireylerdir. Katılımcılardan lisans/ön lisans mezunu olan sayısı 137 (63,4) kişidir. Diğer sorularda katılımcıların sosyal medya davranışları ölçülmeye çalışılmıştır. Günlük sosyal medya kullanım süresi en çok 2-3 saat ve 99 (45,8) katılımcı olarak gözükmektedir. Katılımcılardan 39'u (18,1) sosyal medyayı günlük en az 1 saatten az olarak işaretlemişlerdir. Araştırmaya katılan sosyal medyayı kullanan katılımcılardan 151 (69,9) kişi sosyal medyayı gündemi takip etmek amaçlı kullanmaktadır. Katılımcılardan 68'ini (31,5) sosyal bir platformda en çok mutlu eden fotoğraf ve videolarına beğeni gelmesi olmuştur. 'Dış görünüşünüzü beğeniyor musunuz?' sorusuna ise 118 (54,6) kişi evet demiştir. Çevresi tarafından dış görünüşünün beğenildiğini düşünen kişi sayısı da 118 (54,6)dır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumları, sosyal medyada günlük geçirdikleri vakit, sosyal medyayı daha çok hangi amaçla kullandığı, sosyal bir platformda neyin daha mutlu edeceği, dış görünüşlerini beğenip beğenmediği, dış görünüşlerinin başkaları tarafından beğenilip beğenmediği hakkında bilgi edinmek amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği: Hart ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Bu ölçeğin Türkçeye uyarlanması Doğan (2010) tarafından yapılmıştır. Sosyal görünüş kaygısı ölçeği beşli likert tipte 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte alt boyut yoktur. Öz-bildirim tarzında oluşan bir ölçektir. Ölçekten ne kadar yüksek puan alınırsa sosyal görünüş kaygısının o kadar yüksek olduğunu, ne kadar düşük puan alınırsa sosyal görünüş kaygısının düşük olduğu anlamına gelmektedir. Cevaplama sistemi beşli likert tipindedir. (1=hiç uygun değil, 2=uygun değil, 3=biraz uygun, 4=uygun ve 5=tamamen uygun)

Oxford Mutluluk Ölçeği: Hills ve Argyle (2002) tarafından geliştirilen Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu, tek boyuttan oluşmaktadır. Doğan ve Akıncı Çötok (2011) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılmıştır. Ölçek Türkçeye uyarlanma aşamasında, gerekli olan dil çevirileri ve karşılaştırılmaları yapıldıktan sonra, madde toplam korelasyon testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda 4.maddenin (çekici göründüğümü düşünmüyorum) madde toplam korelasyon değerinin .30'dan düşük olduğu görülmüş ve ölçekten çıkarılmıştır. Son halinde 7 maddelik beşli likert tipinde (1-Hiç Katılmıyorum, 5-Tamamen Katılıyorum) öz bildirim tarzı bir ölçek haline gelmiştir. Ölçeğin son hali ile 2 maddesi (1 ve 7) tersten kodlanmaktadır. (Doğan ve Akıncı Çötok, 2011).

Veri Analizi

Katılımcılardan elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistik analizinin ardından ölçeklerin puanlarının karşılaştırılması için Bağımsız Örneklemlerde ortalamalarının farkı (T-Test) uygulanmıştır. Sosyal medya kullanım süresinde hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Kruskal Wallis testleri yapıldı. Olası farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla post hoc analizine tabi tutuldu. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edildi.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amaçlarına ilişkin yapılan istatistiksel işlemler sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 2. *Katılımcıların Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği Puanları*

	N	Minimum	Maximum	Ort.	Ss
SGKÖ	216	16	76	33.20	12.216
OMÖ	216	9	35	24.19	4.749

Araştırmacı tarafından katılımcılara uygulanan Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği puanlarına ilişkin tanımsal istatistik değerleri Tablo 2'de verilmiştir. Bu analiz için Betimsel İstatistik (Descriptive statistic) kullanılmıştır.

Tablo 3. *Araştırmaya katılım durumu*

		Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Sosyal medyada günlük ne kadar vakit geçirirsiniz?	Sosyal medyayı daha çok hangi amaçla kullanırsınız?	Sizi sosyal bir platformda hangisi daha çok mutlu eder?	Dış görünüşünüzü beğeniyor musunuz?	Çevreniz tarafından dış görünüşünüzün beğenildiğini düşünüyor musunuz?
N	Valid	216	216	216	216	216	216	216	216
	Missing	0	0	0	0	0	0	0	0

Araştırmaya katılan katılımcıların arasında geçersiz katılım durumu yoktur. 216 kişinin hepsi tüm demografik soruları yanıtlamıştır.

Tablo 4. *Cinsiyete Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği Puan Dağılımları*

	Cinsiyet	N		ss	t	sd	p
SGKÖ	Erkek	74	23.88	4.457	-.685	214	.494
	Kadın	142	24.35	4.902			
OMÖ	Erkek	74	33.47	12.853	.551	214	.237
	Kadın	142	33.06	11.915			

Cinsiyete göre sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin karşılaştırılması için ölçeklerin puanları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için parametrik bir test olan Bağımsız Örneklemlerde Ortalamaların Farkı Testi (T-Test) uygulaması yapılmıştır. Analiz sonucuna göre kadın ve erkek katılımcılar arasında Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği puan ortalamaları bakımından anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur (p>.05).

Tablo 5. *Yaşa Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği Puan Dağılımları*

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
SGKÖ	18-25 Yaş	123	117,34	6,041	2	,049
	26-40 Yaş	82	98,15			
	41-60 Yaş	11	86,82			
OMÖ	18-25 Yaş	123	102,55	3,498	2	,174
	26-40 Yaş	82	114,13			
	41-60 Yaş	11	133,05			

Yaşa göre sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin karşılaştırılması için ölçeklerin puanları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için parametrik olmayan bir test olan Kruskal Wallis testi uygulaması yapılmıştır. Buna göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği puanlarında 18-25 yaş lehine yaşa göre anlamlı fark çıkmıştır ($p<.05$). 18-25 yaş grubundaki katılımcıların sosyal görünüş kaygıları daha yüksektir.

Tablo 6. *Eğitim Durumuna Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği Puan Dağılımları*

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
SGKÖ	Lisans/önlisans	137	98,78	13,499	2	,001
	Lise	33	141,15			
	Yüksek lisans ve üstü	40	99,09			
OMÖ	Lisans/önlisans	137	106,97	3,960	2	,138
	Lise	33	87,67			
	Yüksek lisans ve üstü	40	115,18			

Eğitim düzeyine göre sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin karşılaştırılması için ölçeklerin puanları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için parametrik olmayan bir test olan Kruskal Wallis testi uygulaması yapılmıştır. Buna göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği puanlarında eğitim düzeyleri lise olanlar lehine anlamlı fark çıkmıştır. Lise mezunlarının sosyal görünüş kaygısı daha yüksektir. (Verisi az olan okuryazar ve ilköğretim mezunu katılımcılar dâhil edilmemiştir.)

Tablo 7. *Sosyal medya kullanım süresine göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği arasındaki ilişkiyi gösteren ANOVA tablosu*

ANOVA

		Kareler Top.	sd	Ort. Karesi	F	p
Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği	G.arası	1247.432	2	623.716	4.308	.015
	G.içi	30839.007	213	144.784		
	Total	32086.440	215			
Oxford Mutluluk Ölçeği	G.arası	96.635	2	48.317	2.166	.117
	G.içi	4751.958	213	22.310		
	Total	4848.593	215			

Sosyal medya kullanım sürelerine göre sosyal görünüş kaygısı ölçeği toplam puanıyla, Oxford mutluluk ölçeği toplam puanları karşılaştırılmıştır. Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi ve sonrasında post hoc testi kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre sosyal görünüş kaygısı toplam puanlarında anlamlı bir fark varken ($p<.05$), mutluluk toplam puanlarında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Tablo 8. *Sosyal medya kullanım süresine göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği karşılaştırması*

Multiple Comparisons

Dependent Variable		(I) Sosyal medyada günlük ne kadar vakit geçirirsiniz?	(J) Sosyal medyada günlük ne kadar vakit geçirirsiniz?	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval Lower Bound	95% Confidence Interval Upper Bound
Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği	Scheffe	1 saaten az	2-3 saat	-1.663	2.275	.766	-7.27	3.94
			4 saat ve üstü	-6.038*	2.360	.040	-11.86	-.22
		2-3 saat	1 saaten az	1.663	2.275	.766	-3.94	7.27
			4 saat ve üstü	-4.376	1.822	.058	-8.87	.11
		4 saat ve üstü	1 saaten az	6.038*	2.360	.040	.22	11.86
			2-3 saat	4.376	1.822	.058	-.11	8.87

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Sosyal medya kullanım süresine göre Sosyal Kaygı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği Post Hoc testiyle karşılaştırıldığında, sosyal medyayı günde 4 saatten fazla kullananların, sosyal medyayı günde bir saatten az kullananlara göre daha çok sosyal görünüş kaygısı yaşadığı anlamlı olarak bulunmuştur ($p<.05$).

Tablo 9. *Dış görünüşünü beğenip beğenmeme durumuna göre sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin karşılaştırılması için ölçeklerin puanları karşılaştırılması*

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
SGKÖ	Evet	118	89,72	30,939	2	,000
	Hayır	9	185,11			

	Kısmen	89	125,66			
	Evet	118	125,65			
OMÖ	Hayır	9	51,67	23,034	2	,000
	Kısmen	89	91,51			

Dış görünüşünü beğenip beğenmeme durumuna göre sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin karşılaştırılması için parametrik olmayan bir test olan Kruskal Wallis testi uygulaması yapılmıştır. Buna göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Mutluluk Ölçeği puanlarında anlamlı fark çıkmıştır. Buna göre dış görünüşünü beğenmeyenlerin sosyal görünüş kaygısı daha yüksek, dış görünüşünü beğenenlerin mutluluk düzeyi daha yüksektir (p<.05).

Tablo 10. *Çevresi tarafından dış görünüşünün beğenilip beğenilmeme durumuna göre sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin karşılaştırılması için ölçeklerin puanları karşılaştırılması*

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	sd	p
	Evet	118	91,30			
SGKÖ	Hayır	12	167,46	24,858	2	,000
	Kısmen	86	123,87			
	Evet	118	125,52			
OMÖ	Hayır	12	75,96	19,913	2	,000
	Kısmen	86	89,69			

Çevresi tarafından dış görünüşünün beğenilip beğenilmeme durumuna göre sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin karşılaştırılması için parametrik olmayan bir test olan Kruskal Wallis testi uygulaması yapılmıştır. Buna göre Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Mutluluk Ölçeği puanlarında anlamlı fark çıkmıştır. Buna göre dış görünüşü beğenildiğini düşünmeyenlerin sosyal görünüş kaygısı daha yüksek, dış görünüşü beğenildiğini düşünenlerin mutluluk düzeyi daha yüksektir (p<.05).

Tablo 11. *Sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk korelasyon analizi*

		OMÖ toplam puanı	SGKÖ toplam puanı
Mutluluk Ölçeği toplam puanı	Pearson Correlation	1	-.393**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	216	216
Sosyal Görünüş Kaygısı Toplam Puanı	Pearson Correlation	-.393**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	216	216

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Araştırma analizlerine gore sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenleri arasında negatif yönlü anlamlı korelasyon olduğu bulunmuştur (r=-.393; p<.05)

TARTIŞMA

Bu araştırma sosyal medya kullanıcılarını sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk açısından incelemek için yapılmıştır. Araştırmada sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenlerinin çeşitli demografik durumlara göre değişiklik gösterip göstermediği de saptanmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan sosyal medya kullanıcılarında cinsiyete bağlı olarak Sosyal Görüşün Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeğine verdikleri yanıtların t-testi sonucunda, bu değişkenler bakımından erkek ile kadın kullanıcılar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin günlük sosyal medyayı kullanma sürelerine bakarak sosyal görünüş kaygısında anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Buna göre, sosyal görünüş kaygısı ve sosyal medya kullanım süresi birbirini etkilemektedir denebilir. Daha önce yapılan benzer nitelikte bir araştırmaya göre sosyal medya kullanımı arttıkça kaygı belirtilerinin arttığı bulunmuştur (Vannucci, 2017: 163). Bu araştırmada da sosyal medyayı günde 4 saatten fazla kullananların, sosyal medyayı günde bir saatten az kullananlara göre daha çok sosyal görünüş kaygısı yaşadığı bulunmuştur. Yine aynı araştırmanın sonucuna göre daha fazla sosyal medya kullanımı daha ileri kaygı bozukluğuna sahip olma ihtimali ile bağlantılıdır. (Vannucci, 2017: 163). Bulunan sonuçlar birbirini destekler niteliktedir.

Araştırmaya göre sosyal medya kullanıcılarında sosyal görünüş kaygısı ve mutluluk değişkenleri arasında negatif yönlü korelasyon bulunmuştur. Bunun anlamı sosyal görünüş kaygısı arttıkça mutluluk azalacak demektir. Doğal olarak kaygı arttıkça, mutluluk azalmaktadır.

Araştırmaya katılan sosyal medya kullanıcılarında yaşa bağlı olarak Sosyal Görüşün Kaygısı Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeğine verdikleri yanıtların sonucunda 18-25 yaş arası bireylerde sosyal görünüş kaygısı daha fazla olduğu bulunmuştur. Genç nüfus sosyal medyayı daha aktif kullandığı için sosyal görünüş kaygısını da daha fazla yaşıyor olabilir.

Araştırmaya göre lise mezunlarında sosyal görünüş kaygısı daha fazladır. Lise mezunları da kendilerini eğitim açısından yetersiz hissedip, bu eksiği sosyal medya aracılığıyla kapatmaya çalışarak daha fazla sosyal görünüş kaygısı yaşıyor olabilir.

Ölçek puanları karşılaştırıldığında dış görüşünü beğenmeyen bireylerin sosyal görünüş kaygısı daha yüksek bulunmuştur. Bununla beraber dış görünüşünün beğenilmediğini düşünen insanların da sosyal görünüş kaygısı da daha yüksek bulunmuştur.

SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Araştırmanın örneklem grubu sosyal medyayı aktif kullanan katılımcılardan oluşmaktadır. Ancak 216 katılımcıdan 142'si kadın (% 65,7), 74'ü (%34,3) erkektir. Bu dağılımın eşit olmaması sonucu etkilemiş olabilir. Buna benzer bir araştırma yapmak isteyen araştırmacılar, katılımcıların cinsiyetlerine göre eşit dağılmasına dikkat ederek daha sağlıklı sonuçlar elde edebilir.

Sosyal medyayı daha az kullanmaya özen gösterip, hayatı ekran üzerinden değil de gerçek anlamda yaşamaya gayret edilirse insanlar daha az sosyal görünüş kaygısı yaşayabilir.

Katılımcılardan alınan geri bildirimlere göre ölçeklerin açıklık ve anlaşılabilirlik noktasında sıkıntı yaşadıkları gözlemlenmiştir daha ileriki çalışmalarda bu durum dikkate alınarak yerine farklı ölçekler kullanılarak çalışma tekrarlanabilir.

KAYNAKÇA

Antony, M.M. ve Swinson, R.P. (2000). *The shyness ve social anxiety workbook. Proven tecniques for overcoming your fears.* Oakland: New Harbinger Publications, Inc.

Ateş, Ü. (2014). *Inference of Personality Using Social Media Profiles.* A Thesis Submitted to the Graduate School of Informatics Institute of Middle East Technical University

Beck, A. T. (1979). *Cognitive therapy and the emotional disorders.* New York: A Meridian Book.

Beck, A.T., Emery, G. ve Greenberg, R.L. (1996). Cognitive therapy for the evaluation anxieties. (Ed: C.G. Lindemann) *Handbook of treatment of the anxiety disorders* (235-260). Northvale: Aronson.

Berent, J. (1994). *Beyond shyness. How to conquer social anxieties.* New York: Freside Book.

Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2008). Social network sites: Definition, history and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication, 13,* 210-230.

Chen, J., Xu, H. 8c Whinston, A.B. (2011a) *Moderated online communities and quality of user-generated content. Journal of Management Information Systems,* 28, 2, pp. 237-268.

Chiba,T., Iketani, S., Han, K., and Ono, A., 2009. A comprehensive model of anxiety in gift giving. *International Review Of Business Research Papers, 5(4),* 322-334.

Doğan, T., (2010) *Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması:Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,39: 151-159.

Grieve, R., Indiain, M., Witteveen, K., Tolan, G., & Marrington, J. (2013). Face-to-face or Facebook: Can social connectedness be derived online? *Computers in Human Behavior, 29*(3), 604-609. doi: 10.1016/j.chb.2012.11.017.

Hart, T. A., Flora, D. B., Palyo, S. A., Fresco, D. M., Holle, C. ve Heimberg, R. G. (2008). *Development and Examination of The Social Appearance Anxiety Scale. Assessment,* 15(1), 48-59. DOI: 10.1177/1073191107306673

Jenkins-Guernieri, M.A., Wright S.L. & Johnson B. (2013) *Development and Validation of a Social Media Use Integration Scale.* Psychology of Popular Media Culture. Vol.2, No. 1, 38-50

Jin, Y., Liu, B. F., Austin, L. (2014). *Examining the role of social media in effective crisis management: The effects of crisis origin, information form, and source on publics' crisis*

responses. Communication Research, 41, 74-94. doi:10.1177/0093650211423918 Google Scholar, SAGE Journals, ISI

Kurtulus S., Özkan E., and Öztürk S., (2015) *How Do Social Media Users in Turkey Differ in Terms of Their Use Habits and Preferences?* Marketing Department, School of Business Istanbul University

Leary, M. R. and Kowalski, R. M. (1995a). *Social Anxiety*. New York: Guilford.

Mota Pereira, J. (2014). Facebook enhances antidepressant pharmacotherapy effects. *The Scientific World Journal, 2014*.
Parducci, A.: 1995, Happiness, Pleasure, and Judgment: The Contextual Theory and its Applications (Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, US).
Prizant-Passal, S., et al. (2016). Social anxiety and internet use - A meta-analysis: What do we know? What are we missing?, Computers in Human Behavior, 62, 221-229.

Shapiro, L., & Margolin, G. (2014). Growing up wired: Social networking sites and adolescent psychosocial development. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *17*(1), 1-18.
SYLVESTER C (2005), *A comparison of ancient and modern conceptions of happiness and leisure*. In Eleventh Canadian Congress on Leisure Research, Nanaimo, British Columbia.
Vannucci, A., et al. (2017) Social media use and anxiety in emerging adults, J Affect Disord, 207: 163-166.

Veretilo, P., & Billick, S. (2012). Psychiatric illness and Facebook: A case report. *Psychiatry Quarterly*, *83*(3), 385-389. doi:10.1007/s11126-012-9207-5

Yousefi B, Hassani Z, Shokri O.2009. "*Reliability and factor validity of the 7-item of social physique anxiety scale (SPAS-7) among university students in Iran"*. World Journal of Sport Sciences, 2(3): 201-204.

TÜRK DENİZ TİCARET FİLOSUNUN SİCİL DURUMU VE TÜRK GEMİ SİCİLLERİ ÜZERİNE YAPILAN DÜZENLEMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Şengül ŞANLIER
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, sengul.sanlier@erdogan.edu.tr

ÖZET

Günümüzde uluslararası ticaretinin yaklaşık %90'ı deniz yoluyla gerçekleştirilmektedir. Deniz ticaretinin temelini oluşturan ana öğeler; gemiler, armatörler ve geminin bayrağını temsil ettiği devletlerdir. Uluslararası ticarette kullanılan gemilerin hukuki açıdan bir "sicil" e kayıtlı olmaları yasal zorunluluktur. Sicil, bir geminin ulusal veya uluslararası sularda yol alabilmesi/yük taşıması için gerekli olan resmî triptik/pasaport belgesi olarak tanımlanabilir. Hukuki temayüllere göre bir geminin uyruksuz olması veya birden fazla devletin bayrağını dalgalandırması uygun görülmemektedir. Gemi, dalgalandırdığı bayrak sayesinde dünyanın neresinde olursa olsun o ülkenin bir kara parçası olarak kabul edilir, yapılacak iş ve işlemler buna göre şekillenir.

Bu çalışmada; gemi sicili, gemi bayrağı, gemi sahipliği, kolay bayrak ve devletlerine ilişkin kavramlar araştırılmıştır. Milli Gemi Sicili ve Türk Uluslararası Gemi Sicili detaylı olarak incelenerek aralarındaki farklılıklar açıklanmıştır. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın yayınladığı veriler ışığında Türk deniz ticaret filosunun 2010-2015 yılları arasındaki durumu ortaya konulmuştur. İncelenen veriler Türk armatörün/donatanın filosundaki gemi sayısını yıldan yıla artırdığını, ancak Türk Uluslararası Gemi Sicil'ine kayıtlı gemi sayısının aynı doğrultuda artmadığını göstermektedir. Sonuç olarak Türk armatörlerin/donatanlarının yabancı bayrağa yönelmeye devam ettiği ve Türk Uluslararası Gemi Sicili' ne özendirme çabalarının olumlu bir sonuç vermediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gemi Sicili, Türk Uluslararası Gemi Sicili, Mili Gemi Sicili, Kolay Bayrak.

1. GİRİŞ

Dünya ticaretinin büyük ölçüde deniz yoluyla gerçekleştirildiği bilinen bir gerçektir. Bu ticaretin temel elemanı olan gemiler, ekonomik anlamda büyük bir değere sahiptirler. Bu kadar değerli olan bu elemanların ferdileştirilmesi gerekmektedir. Bu ferdileştirme; gemilere bir ad ve tanınma işaretinin verilmesi, gemilerin bir milliyetinin olması ile olur. Böylece gemiler de tıpkı vatandaşlar gibi hukuksal bir kimlik kazanır.

Gemilerin milliyeti, taşıdıkları bayraktır. Elbette ülkeler ulusal bayraklarını taşıyan ve ekonomik olarak değerli olan bu elemanları kayıt altına almak durumundadır. Gemilerin kaydedildikleri sicile "gemi sicili" denir (Yazıcıoğlu vd., 2016). Uluslararası deniz ticaretinde gemilerin bir sicile kayıtlı olması hem kendisi hem de gittiği limanlar için bir güven unsurudur. Sicil, bir güven unsuru olmanın yanı sıra; aynı zamanda kayıtlı olduğu devlet için vergilendirme hakkını da ifade eder (Kurt, 2014).

Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) beşinci kitabının üçüncü bölümü *"gemi sicili"* başlığını taşır ve gemi sicili ile ilgili kuralları sıralar. Türk deniz ticaret hukuku ise gemi sicillerini üç başlık altında sınıflandırır. Bunlar; "Milli Gemi Sicili (MGS)", "İnşa Halindeki

Gemilere Mahsus Sicil (İHGS)" ve "Türk Uluslararası Gemi Sicili (TUGS)"dir (Resmi Gazete, 2011).

Sunulan çalışmanın birinci bölümünde, bu sicillerin kapsamı ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Ardından MGS ve TUGS birbiriyle karşılaştırılarak aralarındaki farklılıklar ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise, Türk Uluslararası Gemi Sicil' ine özendirme çalışmaları kapsamında yapılan ulusal ekonomik düzenlemelere yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, 2010-2015 yılları arasında Türk siciline kayıtlı gemi istatistikleri incelenerek, özendirme çalışmaların sonuç verip vermediği değerlendirilmiştir.

2. Milli Gemi Sicili (MGS)

Genel olarak gemilerin tabi oldukları sicil, millî gemi sicilidir. MGS, TTK'de sadece gemi sicili olarak anılmaktadır ve 954-985 arasındaki maddeler; gemi sicillerinin nasıl tutulacağını, belgelerin neler olduğunu ve tescilden silinme gibi konulara değinmektedir.

TTK'nin 954'üncü maddesine göre Türk gemilerinin milli sicilleri, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın uygun gördüğü limanlarda tutulur. Bu limanlar; Antalya, Bandırma, Çanakkale, İskenderun, İstanbul, İzmir, Mersin, Samsun, Trabzon ve Zonguldak limanlarıdır (Gemi Sicili Nizamnamesi, Madde 1).

Milli gemi siciline TTK'nin 940'ıncı maddesi gereğince yalnızca Türk Bayrağı'nı çekme hakkına sahip ticaret gemileri ve 935'inci maddenin ikinci fıkrasının (a) ve (c) bentlerinde yazılı gemiler kaydolabilir. 940'ıncı maddenin kapsamı ise aşağıdaki gibidir:

(1) Türk gemileri,
(2) Geminin tek sahibi olan ve bu sahibin Türk vatandaşı olduğu gemiler,
(3) Birden fazla kişiye ait olan gemilerde ise;
   i. Paylı mülkiyet hâlinde, payların çoğunluğunun Türk vatandaşı olan gemiler,
   ii. Elbirliğiyle mülkiyet hâlinde, maliklerinin çoğunluğu Türk vatandaşı olan gemiler,
(4) Türk kanunları uyarınca kurulup da;
   i. Tüzel kişiliğe sahip olan kuruluş, kurum, dernek ve vakıflara ait olan gemiler, yönetim organını oluşturan kişilerin çoğunluğunun Türk vatandaşı olan gemiler,
   ii. Türk ticaret şirketlerine ait olan gemiler, şirketi yönetmeye yetkili olanların çoğunluğunun Türk vatandaşı olmaları ve şirket sözleşmesine göre oy çoğunluğunun Türk ortaklarda bulunması, anonim ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde ayrıca payların çoğunluğunun nama yazılı ve bir yabancıya devrinin şirket yönetim kurulunun iznine bağlı bulunması şartını yerine getiren gemiler,
(5) Türk ticaret siciline tescil edilen donatma iştiraklerinin mülkiyetindeki gemiler için ise; paylarının yarısından fazlası Türk vatandaşlarına ait ve iştiraki yönetmeye yetkili paydaş donatanların çoğunluğunun Türk vatandaşı olan gemilerdir.

Yukarıdaki beş madde kapsamına giren 18 groston (GRT) ve daha büyük her ticaret gemisi MGS'ye tescil olunmak zorundadır. Bunların dışında kalan; Türk gemisi olmayan gemilerle, yabancı bir gemi siciline kayıtlı bulunan Türk gemileri, donanmaya bağlı harp gemileri, yardımcı gemiler ve devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişilerine ait münhasıran bir kamu hizmetinin görülmesine özgülenmiş gemiler MGS'ye tescil olunamaz (TTK, Madde 958).

Daha önce yabancı bir gemi siciline kayıtlı bulunan bir Türk gemisinin, MGS'ye kaydolabilmesi için, yabancı gemi siciline artık kayıtlı olmadığını gösteren belgeleri sicil müdürlüğüne sunulması gerekir.

3. İnşa Halindeki Gemilere Mahsus Sicil (İHGS)

İnşa halindeki gemilere özgü sicil tutmanın esasları TTK'nin 986 ila 994 arası maddelerinde düzenlenmiştir. Bu sicile, inşası henüz tamamlanmamış gemiler, malikin istemi üzerine veya inşası devam eden bir gemi üstünde ipoteğinin kurulması yahut inşanın ihtiyati ya da kesin haczi veya tersane sahibinin gemi ipoteğinin kurulmasına yönelik istem hakkını teminat altına almak amacıyla sicile şerh verilmesi söz konusu olduğu takdirde inşa hâlindeki gemilere özgü sicile tescil edilebilir (TTK, Madde 986).

TTK'nin 954'üncü maddesine göre Türk gemilerinin milli sicillerini tutmaya yetkili ve yukarıda geçen 10 limanın sicil müdürlükleri inşa halindeki gemilere özgü sicilleri de tutmaya yetkilidirler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, inşası devam eden gemi, yapım yerinin bağlı bulunduğu sicil müdürlüğünce tescil olunması mecburiyeti vardır. İlaveten inşası devam eden gemi, yetki çevresi dışındaki başka bir yere götürülse dahi yine aynı sicil müdürlüğünün yetkisinde kalır. Geminin inşası tamamlandığında ise; geminin sicili İHGS'den MGS'ye devredilir (Kaner, 2005).

4. Türk Uluslararası Gemi Sicili (TUGS)

1990'lı yılların başlarında, Türk denizciliğinin ivme kazanması ve yabancı bayraklı gemilerin Türk Bayrağı'na geçmelerini teşvik etmek amacıyla MGS'ye ek olarak belli ekonomik avantajlar sağlayan ikinci bir gemi sicili oluşturma düşüncesi doğmuştur. Nihayetinde bu düşünce gerçekleşmiş ve gerekli işlemlerden sonra, Denizcilik Müsteşarlığı'nın sorumlu atandığı 4490 sayılı kanunla "Türk Uluslararası Gemi Sicili" kurulmuştur. (Kurt, 2014).

Türk Uluslararası Gemi Sicili, Türk gemilerinin "kolay bayrak" olarak adlandırılan ülke bayraklarına kaçışının önlenmesi, Türk veya yabancı gemi müteşebbislerini Türk Bayrağı altında toplamak amacıyla mali açıdan cazip avantajlar içermektedir. Bu avantajlar; yabancı gemi adamı istihdamı, gemi personeline ödenen ücretin gelir vergisi ve fondan muaf tutulması, gemilerin işletilmesi ve devrinden elde edilen kazancın gelir ve kurumlar vergisi ile fondan istisna tutulması, tekne sigortalarını yurtdışında yaptırabilme özgürlüğünün tanınması gibi konulardır (Tekil, 2001; Can, 2003; Yazıcıoğlu, 2016).

Türk Uluslararası Gemi Sicili'ne hangi gemilerin tescil edileceği yönündeki kuralları ise, 4490 sayılı Türk Uluslararası Gemi Sicilin Kanunu (TUGSK) belirlemiştir. Bu kanuna göre;

- ✓ TUGSK'nin yürürlüğe girdiği tarihte MGS'ye kayıtlı olan gemi ve yatlar,
- ✓ Yurt içinde inşa edilen gemi ve yatlar,
- ✓ Yurt dışından ithal edilen 3.000 DWT' in üzerindeki gemiler,
- ✓ Yurt dışından ithal edilen 300 grostonun üzerindeki yolcu gemileri ile özel maksatlı, özel yapılı gemiler

Talep etmeleri halinde TUGS'ye tescil edilebilirler. Yani MGS'de olan zorunluluk TUGS'de söz konusu değildir.

TUGS'ye kayıtlı gemilerde çalışan gemi adamlarının uyruğu ve istihdamı konusu ise TUGSK'nin 9'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre TUGS gemi siciline tescil edilen gemilerde ve yatlarda donatanın yabancı veya Türk olmasına bakılmaksızın kaptanın Türk vatandaşı olması esastır. Donatanın Türk vatandaşı olması halinde ise kaptan dışındaki

diğer gemi ve yat personelinin de en az %51'i Türk vatandaşı olmak durumundadır (TUGSK, 1999).

Donatanın TUGS'ye tescil edilen gemilerine Türk Bayrağı çekebilmesi için "TUGS Gemi Tasdiknamesi" alması gerekmektedir. Finansal kiralama yoluyla yurt dışından alınan gemilerde ise bu tasdiknamenin yerini "Bayrak Şahadetnamesi" ismindeki belge alır.

5. Milli Gemi Sicili ile Türk Uluslararası Gemi Sicili'nin Karşılaştırılması

Türk gemi sicilinde MGS ve TUGS olmak üzere iki sicil söz konusudur. Bu iki sicil arasında hukuksal bazı farklılıklar mevcuttur. MGS ile TUGS arasındaki en belirgin farklılık, yurt dışından ithal edilmiş TUGS'ye tescil edilmek istenen gemiler için DWT ve GRT sınırlamasının getirilmiş olmasıdır. Ticari amaçlarda kullanılmak üzere yurt dışından ithal edilmiş bir gemi, TUGS'ye tescil edilmek istenirse en az 3000 DWT olmalıdır, eğer bu gemi yolcu ve özel maksatlı / özel yapılı bir gemi ise o zamanda en az 300 GRT olmak durumundadır. Ayrıca TUGS özel maksatlı/ özel yapılı gemiler dışındaki deniz araçlarını kabul etmemektedir. MGS'de yurt dışından ithal edilen gemiler için böyle bir sınırlama yoktur. MGS'de var olan tek sınırlama 18 GT ve daha büyük tonajdaki her ticaret gemisinin mutlaka MGS'ye tescil edilmesi zorunluluğudur (Güzel, 2012). Ayrıca TUGS'ye kayıtlı yabancı gemilerin Türk bayrağı çekme hakkını yerine getirmeleri koşuluyla kabotaj taşımacılığı yapmaları da serbest bırakılmıştır (Yigen, 2015).

İki sicil arasındaki bir diğer önemli farklılık ise; TUGS tescilde donatanın Türk vatandaşı olması şartı aranmazken, MGS'de donatanın Türk vatandaşı olması zorunludur (donatan bir tüzel kişilik ise şirketin %51'i Türk ortaklara ait olmalıdır). TUGS'ye tescil edilen gemilerde donatanın yabancı olması durumunda ise kaptanın Türk vatandaşı olması gerekir. Donatanın Türk olduğu durumlarda ise, yine kaptanın Türk olması kaydıyla personelinin %49'u yabancı personel olabilir.

Farklılıklar sıralamasında göze çarpan bir diğer konu ise vergiler bazındadır. MGS'ye kayıtlı gemiler, gelir ve kurumlar vergisinin mükellefiyken TUGS'ye kayıtlı gemiler bu vergilerden muaf tutulmuştur. TUGS'ye kayıtlı gemi ve yat sahipleri sadece kayıt harcı ve yıllık tonaj harcını öderler. Özel tüketim vergisi kapsamında ise sadece kabotaj taşımacılığı yapan gemiler için imtiyazlar sağlanmıştır. Buna göre hangi sicile kayıtlı olursa olsun kabotaj taşımacılığı yapan gemilerin tamamı özel tüketim vergisinden muaftırlar (Çelikkaya, 2012).

MGS'ye kayıtlı gemilerde çalışan gemi adamlarının yararlanamadığı TUGS'ye kayıtlı gemilerde çalışan gemi adamlarının ise yararlandığı bir diğer imtiyaz konusu ise, gemi personel maaşları üzerinedir. TUGS'ye kayıtlı gemilerde çalışan personele ödenen ücretlerde gelir vergisi ve fon kesintileri yapılmazken MGS'ye kayıtlı gemilerde çalışanların maaşlarından bu kesintiler yapılır (Yazıcıoğlu, 2016).

Denizcilikte donatan için sigorta konusu büyük önem taşır ve aslında giderlerin büyük bir bölümü bu kalem altındadır. Büyük bir yatırımın elbette koruma altına alınması gerekir; ancak koruma anlamına gelen sigorta masrafları oldukça büyük rakamlara ulaşmaktadır. Ülkemizde yürürlükte bulunan kanunlara göre ekonomik değere sahip olan malların ülke sınırları içerisinde faaliyet gösteren sigorta şirketleri tarafından sigortalanması zorunludur. Son olarak TUGS'ye kayıtlı gemiler için bu konuda da önemli avantajlar getirilmiştir. 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nun 15'inci maddesinde yapılan düzenlemeyle TUGS'ye kayıtlı gemilerin malikleri/donatanları tekne, yük ve kulüp sigortalarını yurt dışında yaptırabilme hakkını elde etmişlerdir (Yigen, 2015; Sigortacılık Kanunu, Madde 15).

6. Türk Deniz Ticaret Filosu'nun Durumu

Çalışmanın bu bölümünde, yabancı bayrak altında faaliyet gösteren gemi ve yatların Türk gemi siciline çekilmesini teşvik etmek amacıyla 1999 yılında çıkartılan 4490 sayılı Türk Uluslararası Gemi Sicili Kanunu'nun istatistiklere yansımaları incelenmiştir. Bu amaçla Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın 2010-2015 yılları arasında yayınladığı resmi istatistikleri kullanılmıştır.

İlk olarak 2010-2015 yılları arasında Türk sahipli filo belirlenmeye çalışılmıştır. Filonun belirlenmesinde hem ulusal hem de yabancı bayraktaki Türk sahipli gemilerin adet, DWT ve TEU kapasiteleri dikkate alınmıştır (Tablo 1).

2010-2015 yılları arasındaki ulusal bayraktaki filo sayısı incelendiğinde; 2011 ve 2012 yıllarında filodan ayrılışların olduğu, 2013 yılında ise yaklaşık 100 geminin filoya katıldığı görülmektedir. Her ne kadar bu katılış önemli bir sayı gibi görünse de, 2010 yılında 560 adet olan ulusal bayrak dalgalandıran gemi sayısı 2015 yılına geldiğimizde sadece 4 gemi artarak 564 rakamına ulaşmıştır.

Tablo1. Türk sahipli filonun 2010-2015 yılları arasındaki gelişimi (1000 GT ve Üzeri)

Yıl	Ulusal Bayraktaki Filo			Yabancı Bayraktaki Filo			Toplam Filo		
	Adet	DWT	TEU	Adet	DWT	TEU	Adet	DWT	TEU
2010	560	7.246	70	665	9.954	66	1.225	17.201	136
2011	547	7.797	72	672	11.863	59	1.219	19.660	131
2012	523	8.479	76	642	14.093	60	1.165	22.572	136
2013	627	9.488	88	842	20.838	91	1.469	30.327	179
2014	599	8.580	91	890	21.846	101	1.489	30.427	192
2015	564	8.297	96	834	19.209	108	1.398	27.507	204

* Tablonun oluşturulmasında, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın Deniz Ticareti İstatistiklerinden yararlanılmıştır.

İncelenen yıllar arasında yabancı bayraktaki Türk sahipli filoya ait rakamlara bakıldığında; her yıl yabancı bayrağa geçişin düzenli olarak arttığı izlenmiştir. 2010 yılında yabancı bayrak dalgalandıran Türk sahipli gemi 665 iken, 2015 yılında bu sayı 834 olmuştur. Bu veriler, Türk armatörün yeni inşa ettirdiği gemiler için yabancı bayrak tercih ettiğinin bir göstergesidir.

Aynı yıl aralığında armatörün/donatanın bu tercihinin gemi sicili üzerine yansımaları incelendiğinde ise; TUGS'ye tescil edilen gemi sayısında önemli bir değişim olmadığı belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. 2010-2015 yılları arasında gemi sicillerinin dağılımı (150 GT ve üzeri gemiler)

Yıl	MGS			TUGS			Toplam		
	Adet	GT	DWT	Adet	GT	DWT	Adet	GT	DWT
2010	810	801.374	438.387	967	5.701.087	8.334.764	1.777	6.502.461	8.773.151

2011	845	1.043.036	808.779	987	6.049.591	8.950.157	1.832	7.092.628	9.758.936
2012	853	1.129.815	858.607	1.026	6.366.647	9.399.020	1.879	7.496.462	10.257.627
2013	890	1.261.125	841.703	1.019	5.788.366	8.377.285	1.909	7.049.491	9.218.988
2014	882	1.342.511	904.020	1.006	5.548.409	8.147.819	1.888	6.890.920	9.051.839
2015	908	1.229.468	894.551	987	5.345.037	7.676.259	1.895	6.574.504	8.570.811

* Tablonun oluşturulmasında, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın Deniz Ticareti İstatistiklerinden yararlanılmıştır.

Tablodaki veriler incelendiğinde; 2010 yılında TUGS'ye kayıtlı gemi adedinin 967 olduğu, bu adedin 2012 ve 2013 yılarında bir miktar artarak 1000 geminin üzerine çıktığı, ancak 2014 yılından itibaren tekrar düşüşe geçerek 2015 yılında 987'ye gerilediği görülmüştür.

2010 yılında 967 adet TUGS'ye kayıtlı geminin 2015 yılında 987 rakamına ulaşmış olması bir başarı olarak değerlendirilemez. Çünkü DWT tonaj olarak 8.334.764 olan kapasite 2015 yılında 7.676.259'a gerilemiştir. Bu da büyük gemilerin TUGS'den ayrıldığı ve onların yerini küçük tonajlı gemilerin aldığı anlamına gelmektedir.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, uluslararası ticarette kullanılan gemilerin hukuki açıdan bir "sicil" e kayıtlı olması zorunluluğundan yola çıkarak; gemi sicili kavramı, Türkiye'nin ulusal gemi sicilleri olan MGS ve TUGS'nin kapsamı, bu siciller arasındaki farklılıklar detaylı olarak incelenmiştir.

Uluslararası rekabet ortamında Türk denizciliğini ileri götürmek amacıyla Türkiye 1999 yılı sonunda önemli bir adım atmış ve TUGS Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur. Bu kanun Türk Bayrağı'na geçişi özendirme amacıyla hazırlanmış son derece önemli bir sürecin de başlangıcı olmuştur. TUGSK'nin hazırlanma gerekçesinde yazılan Türk denizciliğini ilerletme düşüncesiyle; vergiler, gemi adamları maaşları, kabotaj taşımacılığı yapabilme ve sigorta konularında kıymetli imtiyazlar tanınmıştır.

Tanınan imtiyazların rakamlara yansımasının nasıl olduğu, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın 2010-2015 yılları arasında yayınladığı istatistiklere dayalı olarak incelenmiştir. İncelenen veriler Türk armatörün/donatanın filosundaki gemi sayısını yıldan yıla artırdığını, ancak TUGS kayıtlı gemi sayısının aynı doğrultuda artmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak Türk Uluslararası Gemi Sicili'ne özendirme çalışmalarının beklenen olumlu etkiyi yaratmadığı ve halen armatör/donatanın gemilerini kolay bayrak olarak adlandırılan ülkelerin sicillerine tescil ettirdikleri görülmüştür. Çalışmanın sonunda, kolay bayrak devletlerinin sicillerinin incelenmesi ve Türk sicilleri üzerinde gereken iyileştirmelerin bir an evvel yapılması gerekli bir tavsiye olarak sunulur.

8. KAYNAKLAR

Can, M., 2003. Deniz Ticareti Hukuku (Giriş - Gemi - Deniz Hukuku Kişileri). İmaj Yayıncılık, ISBN: 975-7582-66-X, 41-78.

Çelikkaya, A., 2008. Dünyada ve Türkiye'de Deniz Taşımacılığına Sağlanan Vergi Teşvikleri, Beta Yayınları, ISBN: 9789752958326, 1-130.

Güzel, E., 2012. Türk Uluslararası Gemi Sicili, Milli Gemi Sicili ve Bağlama Kütüğü'nün Birleştirilerek Tek Sicil Altında Toplanması. Uzmanlık Tezi. Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye, 1-55.

Kaner, İ. D., 2005. Deniz Ticareti Hukuku, Giriş – Gemi - Donatan ve Donatma İştiraki-Kaptan). Filiz Kitapevi, ISBN: 975-368-219-0, 26-39.

Kurt, H., 2014. Türk Uluslararası Gemi Sicili Kanunu'nun Değerlendirilmesi. Ankara Barosu Dergisi, 2, 269-290.

Tekil, F., 2001. Deniz Hukuku. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Alkım Yayınları ISBN: 975-337-1322, 106-119.

T.C. Resmi Gazete, 1957. Gemi Sicili Nizamnamesi. 04.02.1957, 1209- 1228.

T.C. Resmi Gazete, 1999. Türk Uluslararası Gemi Sicili Kanunu İle 491 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 21.12.1999, 7753- 7756.

T.C. Resmi Gazete, 2000. Türk Uluslararası Gemi Sicili Yönetmeliği. 23.06.2000, Resmi Gazete Sayısı: 24088.

T.C. Resmi Gazete, 2007. Sigortacılık Kanunu. 14.06.2007, 10147- 10186.

T.C. Resmi Gazete, 2011. Türk Ticaret Kanunu. 14.02.2011, 11183 11191.

T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı., 2016. Deniz Ticareti 2016 İstatistikleri. 10-19.

Yazıcıoğlu, E., Kender, R., ve Çetingil, E., 2016. Deniz Ticareti Hukuku, Temel Bilgiler. On İki Levha Yayıncılık, ISBN: 9786051521183, 49-62.

Yigen, S., 2015. Türk Uluslararası Gemi Siciline Kayıtlı Gemilere Tanınan Ayrıcalıklar. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 22, 527-547.

ERP SİSTEMLERİNİN ÜRETİM YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TEKSTİL SEKTÖRÜNDE UYGULAMA

ERP SYSTEMS EFFECT ON PRODUCTION MANAGEMENT:
APPLICATION IN TEXTILE SECTOR

Öğr.Gör.Dr. Berkant DULKADİR
Adıyaman Üniversitesi, bdulkadir44@hotmail.com

ÖZET

Süratli bir şekilde gelişmekte olan Bilişim teknolojisi ve alanındaki güncel uygulamaları işletmelerin üretim yönetiminde ki yapılarında değişiklik yapma zorunluğunu' da beraberinde getirmektedir. Üretim faaliyeti gösteren işletmelerinde zaman, maliyet ve kalite konularında Bilişim teknolojisinden fazlasıyla yararlandığı söylenebilir. Üretimin yönetilmesi noktasında güncel uygulamalar olan kurumsal kaynak planlaması gibi yazılımların önemi büyüktür. İşte bu araştırmada Bilişim teknolojisi tabanlı güncel üretim yazılımlarından ERP'nin üretime ne gibi etkilerinin olduğu ve bunu daha çok nasıl faydaya çevirilebileceği ile ilgili durumların ortaya konması amaçlanmıştır. Bu çalışmada ülkemizin lokomotifi olan tekstil sektöründe ERP'nin üretim yönetimindeki kullanım durumunun işletmenin sağladığı faydalar frekans ve çeşitli hipotez analizleri ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada ERP sisteminin gelişim süreci ve üretim yönetimine değinilmiş olup; araştırma kısmı için Malatya' da faaliyet gösteren ve ERP sistemini üretim yönetiminde aktif olarak kullanan bir tekstil işletmesi örnek alınarak yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı işletme diğer işletmeler için örnek teşkil edecek olup kalkınmaya katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: ERP, İşletme, Tekstil, Üretim

ABSTRACT

Rapidly developing IT technology and current practices bring with it the necessity of changing the structures of enterprises in production management. It can be said that time, cost and quality issues are more utilized in information technology in manufacturing enterprises. The point of management of production is the importance of software such as enterprise resource planning which is current applications. In this research, it is aimed to reveal the effects of ERP production on the latest production software based on Informatics technology and how it can be turned into more advantage. In this study, the usage frequency of the ERP in the textile sector, which is the locomotive of our country, was tried to be explained by the frequency and various hypothesis analyzes provided by the operator. In the study, development process and production management of ERP system are mentioned; for the research part, an example of a textile operation in Malatya that actively uses the ERP system in production management. The enterprise in which the research is conducted will set an example for other enterprises and will contribute to development.

Keywords: ERP, Business, Textile, Production

1. GİRİŞ

Günümüzün gelişen teknolojisinde rekabetin işletmeleri etkilediği dikkat çekicidir. İşletmelerde Bilişim teknolojisinin yazılım alanındaki güncel uygulamaları üretim yönetiminde fazlasıyla yer bulmaktadır. İleri düzey bilişim teknolojileri beraberinde getirdiği uygulamalar günümüz üresel Dünyasında işletmelerin asla vazgeçemeyeceği bir unsur olmuştur**.** İşletmelerde yönetim tekniklerinin yanında Bilişim teknolojisi ve kullanım durumuna bağlı olarak yazılımlar üretim yönetimindeki etkileri kendini göstermiştir. İşletmeler Bilişim teknolojisi ve güncel uygulamalarını kullanarak en yüksek üretimi almaya çalışmaktadır. Üretim kaynaklarının verimli kullanılması planlama ve kontrol faaliyetleri ile mümkün olmakta ve bu konuda ERP yazılımları büyük kolaylık sağlamaktadır. ERP sistemlerini en etkin şekilde kullanıp işletmeye uyarlamak ancak yeniliği takip etmekle mümkün olmaktadır. ERP sistemleri işletmelerin her biriminde ki tüm işlemlerin koordineli olarak planlı bir şekilde yapılmasını sağlar. Verimliliğin artırılmasının bir yolu da ERP sistemlerini en uygun şekilde kullanmaktan geçer.

2. ERP SİSTEMLERİNİN ÖNEMİ VE UYGULAMALARI

Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak gelişmelerin insanların yaşamında etkinlik kazanması, geçen zamana bağlı olarak bilgi birikiminin giderek artması ile bu bilgilerden elde edilen raporların çok büyük veriler halinde kalması bunların karışık ve hesaplanamayacak noktalara ulaşmasına yol açmıştır. Böylece bilgi yığınlarında yaşanan önemli değişim bilginin anlamında ve değerlendirilmesinde bilginin tamamen sayısal değerler olarak değerlendirilebileceği kanısını oluşturmaktadır. Sayısal hale gelen bilgi, uygun şekilde depolandığında, bilgisayar ve diğer bilişim teknolojisi sistemleri yardımıyla istenilen zamanda uygun koşullar ile ilgili kişiler tarafından anında ulaşılabilir, karşılaştırılabilir, biçimlendirilerek analizler yapılabilir. İşletmelerin verimli olarak çalışması bilginin en uygun şekilde kullanımı için bilişim teknolojisine bağlı sistemleri oluşturmaları zorunlu hale gelmiştir (Akolaş, 2004: 32-33).

Bilişim teknolojileri bilginin toplanması, işlenmesi, saklanması ve iletilmesini ya da herhangi bir yerden bu bilgiye erişilmesini sağlayan sistemler olarak tanımlanabilir (Ada, 2007: 546). BT kullanımının her alanda önemli sonuçları bulunmakta olup, ERP sistemleri bilişim teknolojisinin en önemli unsurlarındandır. ERP ise işletmelerde üretim sürecini en uygun şekilde planlayarak, üretim yönetiminin sağlanmasıyla üretim süreci için gerekli kâğıt işlemlerinden kurtarmış olmasını sağlamaktadır Gates, 1999: 53). ERP sistemlerinin gelişimi ise malzeme ihtiyaç planlaması (MRP), üretim kaynakları planlaması (MRP II), dağıtım kaynakları planlaması (DRP), bilgisayar bütünleşik üretim sistemi (CIM), kurumsal kaynak planlaması (ERP) şeklinde olmuştur. Günümüz teknolojilerinde bu gelişmeler devam kesintisiz bir şekilde etmektedir.

2.1. Malzeme İhtiyaç Planlaması (MRP)

Malzeme İhtiyaç Planlaması sistemi üretim planlama, envanter denetimi, envanter maliyetlerini azaltma yoluyla, üretimi ve etkinliği arttırarak müşteriye memnuniyetini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Malzeme ihtiyaç planlaması sistemi eksiksiz bir şekilde üretim planlamasını hedeflemektedir. Malzeme denetiminin etkili bir şekilde yapılması ve oluşabilecek değişiklikler sonucunda planların tekrar düzenlenmesine imkân sağlamaktadır. Malzeme ihtiyaç planlaması sisteminde ana üretim planının haftalık olacak şekilde yapılmıştır. İşletmenin durumuna göre üretim ihtiyacına göre planlama yapılması ve hafta,

gün gibi daha kısa zaman aralıkları esas alınarak sipariş programlarının hazırlanmasına imkân sağlamaktadır. Malzeme ihtiyaç planlaması sistemi ürünlerin termin yani teslim tarihlerini içeren zaman aşamalı bir çizelgeden oluşmaktadır. Bu çizelgenin oluşturulması temin etme sürelerinin de dikkate alınarak istenen siparişin miktarını ve sipariş verme zamanını bulma esasına dayanmaktadır (Tandoğan, 2007: 2). Malzeme ihtiyaç planlaması ana üretim programını oluşturan birbirine bağımlı stok elemanları için zamanlamıştır. Böylece net ihtiyaçlara çeviren ve bu ihtiyaçların planlı bir şekilde karşılanması için düzenlenen birbiriyle ilişkili işlemler grubu ve kayıtlarıdır (Orlicky, 1975: 33).

2.2. Üretim Kaynakları Planlaması (MRP II)

Üretim kaynakları planlaması, malzeme ihtiyaç planlaması sistemlerinin finansal işlevlerinin gelişmiş bir şeklidir. Üretim kaynakları planlaması sisteminin gelişimi ilk başta yalnızca malzeme ağının oluşturulması ve sipariş zamanlarının saptanmasını sağlayan bir malzeme ihtiyaç planlama sistemi olarak ortaya çıkmıştır. İlk gelişim sürecinde malzeme ihtiyaç planlaması bilgilerinin güncelleştirilmesinin yolu mevcut değildi. Daha sonraki dönemlerde ise malzeme ihtiyaç planlamasının uygulandığı sistemlerinin dinamik olmasından dolayı sipariş verildikten sonra da bu yapıyı güncelleştirilmesi olanağı sistemi geliştirilmiştir. Gelişme sürecine bağlı olarak kapasite yönetiminin de sisteme dâhil edilmesiyle kapalı çevrim malzeme ihtiyaç planlaması olarak bilinen sistemler oluşturuldu. Daha sonra üretim sistemi ile ilgili finansal boyutunda sisteme dahil edilmesiyle birlikte üretim kaynaklarının planlaması sistemlerinin geliştirilmesini sağlamıştır (Ömerbaş, 2006: 25). Üretim kaynakları planlaması satış, pazarlama, üretim, tasarım, kalite kontrol, muhasebe gibi tüm işletme fonksiyonlarını bütün bir yapı içinde toplayan sistemleridir (Asal ve Aydoğan, 2009: 36).

2.3. Dağıtım Kaynakları Planlaması (DRP)

Dağıtım kaynak planlaması taşıma araç ve teçhizatları, yükleme/boşaltma alanı, depolama alanı, ürünlerin birbirine ve özelliklerine göre taşıma/depolama durumları, taşımadaki tonaj ve zaman durumlarını dikkate alarak tüm bu değişkenler arasında ilişkiler kurarak çalışır. Dağıtım kaynakları planlaması ihtiyaç oluştukça ilk planlamayı yapar, daha sonra ise planı yenileyecek şekilde uyarlanmıştır. Dağıtım kaynakları planlamasında merkezi depo ve ona bağlı dağıtım depoları bulunmaktadır. Talepler ana depo ya da ana depoya bağlı dağıtım depolarına da gelebilir. Gelen talep durumuna göre bu ana dağıtım deposuna bağlı dağıtım deposu da olsa ihtiyacı karşılamak zorundadır. Dağıtım kaynakları planlaması üretim kapasitesinin ve mevcut stokların uygun yerlere tasnifi için uyarlanmıştır. Böylece etkin bir şekilde ürünlerin istenilen yerlere tahsis edilmesini sağlamak, müşteri servisi ile kalite düzeyini yükseltmek ve stok yatırımlarının maliyetlerini düşürmek için sistematize edilmiştir. Bu sistem yardımıyla üretim ve dağıtım yöneticilerince ihtiyaç duyulan bilgi akışı koordine edilmektedir (Yegül, 2002: 11). Bu sistemler birleşerek bir işletmenin değişik fonksiyonlarını ayrı ayrı organize etmekte, işletmeyi bir bütünlük olarak algılamaya ve yönetmeye olanak sağlayarak organizasyonu sağlamaktadır (Trunıck, 1999: 23-24).

2.4. Bilgisayar Bütünleşik Üretim Sistemi (CIM)

Bilişim teknolojilerinde hızlı değişimlerden kaynaklı meydana gelen gelişmelerle beraber önceki sistemlerin devamından oluşan sistem toplulukları meydana gelmiştir. Bilgisayar bütünleşik üretim sistemi meydana gelen bu sistem topluluklarının her biri kendi içinde farklı özelliklere sahip olup işletmenin rekabetçi yönünü güçlendiren bir uygulamadır.

Fakat bu sistem topluluklarının birbirleriyle bağlantılı ve uyumlu yani ahenkli bir şekilde çalışmaması durumunda sistemin düzgün bir şekilde devam etmesi pek mümkün değildir. Bu anlamda Bilgisayar bütünleşik üretim sistemi, bu sistem topluluklarını tek bir veri tabanı altında birleştiren ve işletmenin fonksiyonları arasında koordinasyon kurmak için yazılı belgelere gerek bırakmayan toplu bir sistem olarak tanımlanabilir. Bilgisayar bütünleşik üretim sistemi; üretim fonksiyonuyla ilgili tüm işlemlerin ve üretimi destekleyen tüm fonksiyonlarının bir bilgisayar sistemi içinde bütünleştirilmesi sağlanmaktadır (Üreten, 2005: 251-252). Bilgisayarla bütünleşik üretim sistemini oluşturan tüm sistemlerin tek bir iletişim hattı ile bir araya getirilmesi ileri bir teknoloji ile mümkün olabilir. Bilgisayar bütünleşik üretim sistemi tüm gücünü kendini meydana getiren alt sistemlerin veri tabanlarının birbirine bağlanmasından elde etmektedir. Bu şekilde tasarım, test etme, üretim, montaj, denetim ve malzeme taşıma işlemleri sadece kendi içlerinde otomatik olarak faaliyet göstermekle kalmamaktadır. Ayrıca her biri bir diğeri ile birlikte üretim planlama ve programlamayla tümleşik olarak faaliyetlerini yerine getirmektedir (Erden, 2004: 45).

2.5. Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP)

Kurumsal kaynak planlaması diğer adı ile ERP sistemleri bir işletmede süreç içinde devam eden tüm bilgi akışının bütünleşmesine olanak sağlayan yazılım sistemleridir (Rajagopal ve Frank 2002: 90). Son zamanlarda ilgi gören ve tüm Dünya'da yaygın olarak kullanılan ve önemi giderek artan bilişim teknolojisi araçlarından biriside ERP sistemleridir. ERP sistemleri bir işletmenin bütün fonksiyonlarını kapsayarak bu özelliği ile her alanın kendi içinde rekabet avantajı elde etmesine imkan sağlayan, tümüyle entegre edilmiş bilgisayar destekli bir iş yönetim sistemi yazılımıdır (Gök, 2005: 399). ERP sistemlerinden önce işletme içerisinde tüm işletme fonksiyonları birbirinden ayrı olarak planlama, muhasebe, satın alma, insan kaynakları, ambar yönetimi yazılımları kullanılmaktaydı. Birbirinden ayrı olan ve çalışan bu uygulamalar bir bütünlük oluşturmayan dağınık programlar şeklindeydi. Dağınık olan bu programların birbirleri ile ilişkili olması ve veri tabanları ile uyum göstermesi işletmedeki işlerin yürüyüşü açısından önemliydi. Bu programların tek çatı altında toplanması için kullanılacak olan sisteminin mevcut veri tabanlarını destekleyecek şekilde seçilmeleri gerekmektedir. Günümüzde bu yapıya en uygun olan yapılar ERP sistemleridir denilebilir (Bıngı vd., 1999: 8).

3. ÜRETİM YÖNETİMİ

Üretim işletmedeki insan, maddi faktörler ile malzeme gibi diğer unsurların ürün veya hizmetlere dönüştürülmesi şeklinde tanımlanır. Üretim faktörleri olarak bilinen çeşitli işletme kaynakları (insan, makineler, hammadde vb.) katıldıkları bir üretim üretim sürecinden geçerek çıktıya dönüşmektedir. Bu çıktılar ise insanların ihtiyaçlarını karşılayacak ürün/hizmet haline dönüşmektedir (Mucuk, 2003: 186). Üretim yönetimi ise üretim işlemlerinin planlanması, örgütlenmesi, yürütülmesi, koordinasyonu ve denetimi işlemlerinin uygulanmasıdır. Başka bir tanımla üretim yönetimi; ürün ve hizmetlerin istenilen özelliklerde, istenilen zamanda ve en düşük maliyet ile elde edilebilmesi süreci olup bir işletme fonksiyonudur (Acar, 1995: 10). Üretim yönetiminde yöneticiler gerekli olmayan aktivitelerin azaltılmasına yönelik çalışmalar yaparak ile etkili olan aktivitelere önemi artırarak ürünlerin zamanında teslim edilmesi ve bilginin doğruluğunun artmasını sağlamaktadır. ERP ve MRP sistemleri gerçek zamanlı doğru bilgi alışverişi ile üretim aktivitelerin planlanması ve çizelgelenmesi işlemlerinin kalitesini artırmaktadır (Şeşen ve Yeltekin, 2007: 1-2). Üretim yönetimi sadece üretimin gerçekleştiği sahadaki üretim ile ilgili değişimi değil; yöneticilerin karar alma noktasında yönetsel

sistemlerde ve üretim uygulamalarını da içermektedir. Üretim uygulamalarında ürünün tasarımı ile beraber mühendislik işlemlerini de kapsayan süreç olarak tanımlanabilir (Harrison, 1990: 17).

4. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Küreselleşemeye bağlı olarak işletmeler daha iyiye ulaşmak için ERP sistemlerinden faydalanmak zorundadır. İşletmelerin üretim noktasında performanslarını ve dolayısıyla verimliliklerini artırmaları için ERP sistemlerine olan ihtiyaçları gün geçtikçe fazlalaşmaktadır. Verimlilik kaybı günümüzde maliyeti etkileyeceği için olmaması gereken önemli bir durumdur. Üretim müşteriye sunulacak ürün ya da hizmetin işlem süreçlerini ifade eder. Çalışama da işletmelerin dünya piyasalarında rekabette ön plana çıkmaları amacıyla ERP sistemi kullanımını teşvik amaçlı nedenler belirtilerek bunların önemi belirtilmiştir. Yüksek maliyet, zaman ve emek harcanarak işletmenin yapısına uyarlanan ERP sistemlerinin işletmelerin başarı yol haritasının çizilmesinde rol alacağı muhtemeldir. Çalışma Malatya ilinde faaliyet gösteren ve ERP sistemlerini güncel olarak takip edip uygulayan bir tekstil işletmesinde yapılmıştır. Çalışmanın akademik olarak literatüre, ekonomik olarak ülkenin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.1. Araştırma İçin Soruların Hazırlanması

Anket soruları, cevaplayıcıların rahat bir şekilde cevaplayacağı şekilde hazırlanmıştır. Oluşturulan anket formu üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde cevaplayıcıların demografik ve işletmeye ait bilgileri belirlemek amaçlı 5 adet soru; İkinci bölümde ise ERP sistemlerinin yarar durumunu ölçmek amacıyla yedi adet soru; Üçüncü bölümde ise işletmelerin ERP sistemlerine yatırım yapma nedenleri ve sağladığı faydalar Likert ölçeğine göre hazırlanmış sorular ile analiz edilmesi amaçlanmıştır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Malatya ilinde tekstil alanında çalışan işletmeler oluşturmakta olup; işletme sayısının fazla olması ve referans aracılığıyla anket yaptırılabilmesinin daha kolay olmasından dolayı bu şekilde bir seçim yapılmıştır. ERP sistemini kullandığını tespit ettiğimiz, tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve çalışan sayısı 355 olan bu işletmede araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışma araştırma yapılan işletmeyi kapsamakta olup diğer tekstil işletmeleri için aynı sonuçları yakından teşkil edeceği düşünülebilir fakat birebir aynı sonuçları vereceği kesin değildir. Araştırmanın örneklemi ise ERP sistemlerini kullanan personel oluşturmaktadır. ERP sistemini kullandığını tespit ettiğimiz 63 çalışan ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Sonuçların güvenilirliğinin yüksek olması amaçlandığından, katılımcıların ERP sistemlerini aktif olarak kullanıyor olması önemsenmiştir.

4.3. Araştırmanın Analizi, Bulguları ve Değerlendirme

Analiz yöntemi olarak ise Office Excel ve SPSS analiz programı aracılığıyla tabloları oluşturulmuş ve ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu bölümde çalışanların ve işletmenin demografik değişkenleri ile ilgili frekans dağılımları, ERP kullanım durumunun frekans dağılımları, hipotezlerin değerlendirilmesi ve istatistiksel olarak incelenmesi konularına değinilecek olup Hipotezler ANOVA istatistikî yöntemi ile analiz edilmiştir.

4.3.1. Araştırmaya Katılan İşletmenin Demografik Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışan sayısı, ERP sisteminin kullanım yılı ile ilgili frekans göstergeleri tablolar eşliğinde gösterilmektedir.

Tablo 1: İşletmenin Demografik Özellikleri

Cinsiyet	F	Yüzde (%)	Eğitim Durumu	F	Yüzde (%)
Erkek	44	69.8	**Lise**	15	23.8
Bayan	19	30.2	**Üniversite**	45	71.5
Toplam	63	100	**Lisansüstü**	3	4.7
Yaş Dağılımı	**F**	**Yüzde (%)**	**Toplam**	63	100
20-26 Yaş	21	33.4	**Çalışanın ERP Kullanım Yılı**	**F**	**Yüzde (%)**
27-32 Yaş	14	22.3	**1-3 Yıl**	6	9.5
33-38 Yaş	16	25.4	**4-6 Yıl**	10	15.8
39-45 Yaş	9	14.3	**7-9 Yıl**	22	34.9
46-Üstü	3	4,6	**10-12 Yıl**	12	19.1
Toplam	**63**	**100**	**13-15 Yıl**	9	14.3
			16 Yıl ve Üstü	4	6.4
			Toplam	**63**	**100**

Tablo 1' de görüldüğü gibi araştırmaya katılan kişilerin cinsiyetleri incelendiğinde % 69.8' i erkek, % 30,2 si ise bayandır. İşletmede daha çok erkek personelin çalıştığı ve bu sebepten ERP sisteminin kadın kullanıcı sayısı erkek kullanıcı sayısına göre düşüktür. Yaş dağılımında ise; 20-26 yaş arasındaki katılımcılar örneklemin % 33.4' tür. ERP sistemi kullanıcılarının daha çok 20-26 yaş ve 33-38 yaş aralığında ki kişiler tarafından kullanıldığı ve 46 ve üstü yaş aralığındaki kullanıcı sayısının az olduğu belirgindir. Eğitim olarak ise ERP sistemlerinin Üniversite mezunları tarafından yüksek seviyede kullanıldığı ve bu oranın % 71.5 olduğu tespit edilmiştir. İşletme çalışanlarının ERP sistemlerinin kullanım yılına bakıldığında 7-9 yıl üzerinde yoğun olduğu ve bu değerin % 34.9 olduğu tespit edilmiştir. 16 yıl ve üstü olan grupta ise işletmelerin ERP sistemlerinin uzun süredir kullandığı gözükmekte olup bu işletmelerin ERP teknolojisini benimsediği ve takip ettiğini göstermektedir.

4.3.2. ERP Sistemlerinin Üretime Yönetimine Olan Etkileri

İşletmelerin ERP sistemlerinin kullanmasına bağlı olarak üretim yönetimine etkilerinin Tablo 2' de görülmektedir.

Tablo 2: ERP Sistemlerinin Üretim Yönetimine Etkilerinin Frekans Dağılımı

Sıra No	ERP Sistemlerinin Üretim Yönetimine Olan Etkilerini	Evet		Hayır	
		F	Yüzde %	F	Yüzde %
1	İhtiyaç duyulan üretim ilgilere kolay ulaşılabilir	63	100	0	0.0
2	Üretim süreçlerinin iyileşmesini sağlar	58	92	5	8
3	Stokların optimum düzeyde olmasını sağlar	54	85.7	9	14.3
4	Üretim birimleri arasında koordinasyon sağlar	51	80.9	12	19.1
5	Üretim verimlilik artışı sağlar	49	77.7	14	22.3

6	İşletme imajının artmasını sağlar	45	71.4	18	28.6
7	Üretim kalitesinin artmasını sağlar	42	66.7	21	33.3

Tablo 2' de görüldüğü üzere ERP sistemlerinin üretim yönetimine ağladığı faydaların sıralaması tabloda gösterilmiştir. Buna göre birinci sırada yer alan "İhtiyaç duyulan üretim bilgilerine daha kolay ulaşılabilir" maddesi ilk sırada yer alarak % 100 ile en önemli unsur olarak tespit edilmiştir. "Üretim kalitesinin artmasını sağlar" maddesi ise % 42 ile son sırada yer almaktadır.

4.3.3. İşletmelerin ERP Sistemlerini Kullanma Nedenleri

Tablo 3' de işletmelerin ERP sistemlerini kullanma nedenleri gözükmektedir.

Tablo 3: İşletmelerin ERP Sistemlerini Üretim Yönetiminde Kullanma Nedenlerinin Frekans Dağılımı

İşletmelerin ERP Sistemlerini Üretim Yönetiminde Kullanma Nedenleri	**Kesinlikle Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Fikrim Yok**		**Katılıyorum**		**Kesinlikle Katılıyorum**	
	F	**%**	**F**	**%**	**F**	**%**	**F**	**%**	**F**	**%**
Üretim için karar verme ve denetimini kolaylaştırmak	0	0.0	0	0.0	2	3.2	51	80.9	10	15.9
Üretimdeki hata ve kayıpları azaltmak	0	0.0	0	0.0	4	6.4	48	76.1	11	17.5
Üretim miktarını artırmak	0	0.0	1	1.6	2	3.2	44	69.8	16	25.4
Üretim maliyetlerini düşürmek	1	1.6	1	1.6	6	9.6	41	65.1	14	22.1
Üretim raporların en iyi şekilde hazırlamak	0	0.0	0	0.0	1	1.6	38	60.3	24	38.1
Üretimin sayısal (miktar, kalite, test vs.) takibini kolaylaştırır	0	0.0	0	0.0	0	0.0	36	57.1	27	42.9
Üretimde esneklik (çeşit, miktar, vb.) takibini kolaylaştırır	0	0.0	0	0.0	0	0.0	32	50.8	31	49.2
Üretim bakım ve onarımını kolaylaştırmak	0	0.0	2	3.2	1	1.6	29	46.0	31	49.2
Üretim sürelerini kısaltmak	1	1.6	3	4.8	2	3.2	27	42.8	30	47.6
Üretim kalitesini artırmak	1	1.6	0	0.0	2	3.2	25	39.7	35	55.5

Tablo 3' de görüldüğü üzere ERP sistemlerinin üretim yönetiminde kullanma nedenlerinde katılıyorum seçeneği dikkate alacak şekilde en yüksek' ten en düşüğe göre sıralaması tabloda gösterilmiştir. Buna göre birinci sırada yer alan "Üretim için karar verme ve denetimini kolaylaştırmak" maddesi ilk sırada yer alarak % 80.9 ile en önemli unsur olarak tespit edilmiştir. "Ürün kalitesini artırmak" maddesi ise % 39.7 ile son sırada yer almaktadır.

4.3.4. Araştırmanın Güvenilirliği ve Hipotezleri

Güvenilirlik, bir değişken içindeki sorular arasındaki ortalamayı baz alarak ölçümün tutarlılığını hesaplamaktadır. Araştırmada güvenilirlik %71.4 olarak tespit edilmiştir. Bir ölçe aracının güvenilirliğini gösteren değerler, Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Cronbach Alpha Güvenilirlik Katsayısı Aralıkları **Kaynak:** (Can, 2013: 343)

$0.00 \leq \alpha \leq 0.40$	Güvenilir olmayan aralık

$0.40 \leq \alpha \leq 0.60$	Düşük derecede güvenilir olan aralık
$0.60 \leq \alpha \leq 0.90$	Orta derecede güvenilir olan aralık
$0.60 \leq \alpha \leq 1.00$	Yüksek derecede güvenilir olan aralık

Araştırmanın hipotezleri ise şu şekildedir.

H_1: ERP sistemlerinin "üretim yönetimi" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_2: ERP sistemlerinin "üretim yönetimi için karar verme ve denetimini kolaylaştırması" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_3: ERP sistemlerinin"üretimdeki hata ve kayıpları azaltmak" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_4: ERP sistemlerinin "üretim miktarını artırmak" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_5: ERP sistemlerinin "üretim maliyetlerini düşürmek" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_6: ERP sistemlerinin "üretim raporların en iyi şekilde hazırlamak" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_7: ERP sistemlerinin "üretimin sayısal (miktar, kalite, test vs.) takibini kolaylaştırır" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_8: ERP sistemlerinin "üretimde esneklik (çeşit, miktar, vb.) takibini kolaylaştırır" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_9: ERP sistemlerinin "üretim bakım ve onarımını kolaylaştırmak" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_{10}: ERP sistemlerinin "üretim sürelerini kısaltmak" üzerinde olumlu etkisi vardır
H_{11}: ERP sistemlerinin "üretim kalitesini artırmak" üzerinde olumlu etkisi vardır

Tablo 5: Hipotezlerin Analizlerinin Ret ve Kabul Durumları

Hipotezler	**İstatistiksel p Değeri p<0.05 Kabul p>0.05 Ret**	**Kabul ve Ret Durumu**	
H_1	p<0.05 - 0.031	Kabul	
H_2	p<0.05 - 0.029	Kabul	
H_3	p<0.05 - 0.048	Kabul	
H_4	p<0.05 - 0.004	Kabul	
H_5	p <0.05 - 0.016	Kabul	
H_6	p<0.05 - 0.026	Kabul	
H_7	p<0.05 - 0.030	Kabul	
H_8	p<0.05 - 0.044	Kabul	
H_9	p<0.05 - 0.049	Kabul	
H_{10}	p>0.05 - 0,601		Ret
H_{11}	p<0.05 - 0.019	Kabul	

Tablo 5' de görüldüğü üzere **H_{10}** hipotezi hariç hipotezlerinin tamamının kabul edildiği görülmektedir. Bu ise ERP sistemlerinin üretim yönetimi üzerinde olumlu yönde katkısının olduğunu göstermektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilişim teknolojisi gün geçtikçe kendini yenileyerek devam etmektedir. Bilişim teknolojisinin sağladığı yararlar gözle görülmeyen ama işletmedeki işlerin hızının artması ve zaman yönünden fayda sağlayan sistemlerdir. Bilişim teknolojisi araçlarından olan ERP sistemleri uygulamalarının üretim modülüne bağlı olarak uygulamaların düzgün bir şekilde takibi ile üretim performansına ilişkin sonuçları iyi bir şekilde yansımaktadır. Bilişim teknolojisindeki hızlı gelişmelerin etkisi yönetim bilimlerini' de etkilemiştir. Böylece yöneticiler ihtiyaç duyduğu doğru bilgiye kısa zamanda ve güvenli bir şekilde ulaşabilmektedir. Bu üretimin yönetilmesinde yöneticilere büyük kolaylık sağlamaktadır.

Çalışmada işletmelerin ERP sistemlerinin üretim yönetimine sağladığı faydalar araştırılmıştır. Cinsiyet dağılımına bakıldığında ERP sistemi kullanıcısı olarak işletmede erkek çalışan sayısı daha fazladır. İşletmede Kadın çalışan sayısı yeterli olmakta ama, daha net sonuçlara ulaşmak için Kadın ve Erkek kullanıcı sayısının birbirine daha yakın olması daha uygun olacağı düşünülmektedir. Yaş dağılımına bakıldığında ise 20-26 yaş aralığının en fazla kullanıcı sayısı 46 yaş ve üstü ise en az kullanıcı sayısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ise genç çalışanın fazla olduğunun ve gelecekte yönetici potansiyeli olarak bu kişilerin değerlendirileceğinin bir göstergesi olabilir. Eğitim durumunda ise üniversite mezunlarının daha çok olduğu baskın olarak görülmektedir. Çalışanların ERP sistemi kullanma durumuna bakıldığında 7-9 yıl süresinin en fazla odluğu ve bununda üretim konusunda uzun bir zaman olduğu görülmektedir. Bu ise işletmelerin üretim konusunda ERP sistemlerinin bilinçli olarak kullandığında ve faydalarını fazlasıyla kavradığını göstermektedir. İşletmenin ERP sistemi kullanımının üretim yönetimine faydalardan evet ve hayır sorularının yanıtları incelendiğinde evet cevabının baskın bir şekilde ağır bastığı görülmektedir. Hayır, cevabı ise düşük frekans sayıları ile kendini göstermektedir. İşletmelerin ERP sistemi kullanarak üretim yönetimi uygulamalarına yatırım yapma nedenlerine bakıldığında ise katılıyorum cevabı en yüksek frekans değerlerine sahip olmakla beraber, kesinlikle katılıyorum cevabı da diğer cevaplara göre yoğunluk göstermektedir. Hipotezlerin ise bir tanesi hariç tamamı kabul görmüş olup işletmeye olan faydası hipotezler ile analiz edilerek olumlu sonuçlar alınmıştır. Sonuç olarak ERP sisteminin üretim yönetimi modül uygulamaları tekstil sektöründe işletmelere ve ERP sistemini kullanacak yada potansiyel kullanıcılara faydaları konusunda daha da iyi bir şekilde tanıtılmalıdır. ERP sistemlerinin Tekstil sektörüne getirdiği kolaylıklar ve gelişen teknolojiyi takip etmeleri gerektiği yöneticilerce irdelenmelidir. İşletmenin performansının daha yüksek seviyeye çıkarılabilmesi için gelişen teknolojinin takip edilmesi ve bu konuda akademik ve diğer çalışmaların devam etmesi ERP sistemlerinin üretim yönetimine olan faydalarını görmek açısından uygun olacaktır.

KAYNAKLAR

Acar, N. (1995). *Üretim Planlaması Yöntem ve Uygulamaları.* Ankara: MPM Yayınları.

Ada, N. (2007). Örgütsel İletişim ve Yeni Bilgi teknolojileri Örgütsel İletişim Ağları. *Ege Üniversitesi Ege Akademik bakış Dergisi, 7(2)* : 543-551.

Akolaş, A. (2004). Bilişim Sistemleri ve bilişim Teknolojisinin Küreselleşme Olgusu ve Girişimcilik Üzerine Yansımaları. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12)* : 29-43.

Asal, Ö. & Aydoğan, E. (2009). Malzeme İhtiyaç Planlaması ve Üretim Kaynakları Planlamasının KOBİ' ler Üzerindeki Araştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29 (22)*: 33-42.

Bıngı, P.; Godla, J.K.& Sharma, M.K. (1999). Critical Issues Affecting an ERP Implementation. *Information Systems Management, 16(3):*7-14.

Can, A. (2013). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akdemi.

Erden, S.A. (2004). *Üretim Ortamları, Maliyet Yönetim Sistemleri ve Stratejik Maliyet Yönetimi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Gök, M. Ş. (2005). *ERP Sistemlerinin Firma Performansına Etkileri Üzerine Bir Saha Araştırması,* V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 25-27 Kasım – İstanbul.

Gates, B. (1999). *Önümüzdeki Yol, (Çevirenler: Esra Davutoğlu ve Alper Erdal).* Ankara: Arkadaş Yayınları.

Harrıson, M. (1990). *Advanced Manufacturing Technology Management,* London: Pitman Publishing.

Mucuk, İ. (2003). *Modern İşletmecilik.* İstanbul: Der Yayınları.

Orlicky, A. J. (1975). *Material Requirements Planning",* New York: *McGraw-Hill Company.*

Ömerbaş, N.A. (2006). *Üretim Kaynakları Planlaması (MRP II) ve Konfeksiyon İşletmelerinde Kullanılan Enformasyon Destek Sistemi (EDS) Programının Uygulanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir..

Palanisvamy, R. & Taylor. F. (2000). Enhancing Manufacturing Performance With ERP Systems. *Information Systems Management, 17(3):* 37-41

Şeşen B. ve A. Yeltekin. (2007). Kurumsal Kaynak Planlaması İle Üretim Sistemi Arasındaki Bilgi Alış Verişi. http://www.estenerji.com/flash/197_Bildiri.pdf (02 Kasım 2009)

Tandoğan, S. N. (2007). *Kurumsal Kaynak Planlaması Uygulamasını Etkileyen Temel Başarı Faktörlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Trunıck, P. A. (1999). ERP: *Promise or Pipe Dream*. Transportation&Distribution.

Üreten, S. (2005). *Üretim/ İşlemler Yönetimi - Stratejik Kararlar ve Karar Modelleri*. İstanbul: Gazi Kitabevi, 5. Baskı.

Yegül, M.F. (2002). *ERP Kurumsal Kaynak Planlama.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Ankara.

DESEN DERSİ KAPSAMINDA YARATICI DESEN UYGULAMALARI

Doç. Dr. Anıl Ertok ATMACA
Karabük Üniversitesi, anilertok@hotmail.com

ÖZET

Desen sanatı, resim sanatının en yalın hali olarak düşünülebilir. Sanatsal açıdan yetkin ve doyum sağlayan bir eserin yaratılmasında desen bilgisinin büyük bir payı bulunmaktadır. Genel bir yargı olarak desen bilgisi olmayan bir kişinin resim sanatında da başarılı olması pek beklenilen bir durum değildir.

Genel olarak her şey çizgi ile başladı demekteyiz. Önce çizmeye başlayan insanoğlu günümüze kadar Pek çok evreleri geçirerek yaşadığı döneme uyum sağlayan ve yaşadığı dönemi yansıtan eserler üretmeye devam etti. En eski çizgiye mağara resimlerinde rastlamakla birlikte geçen zaman içerisinde çok yol almıştır. Desen kendi başına bir sanatı ifade etmekle birlikte resim sanatının temeli olmaya da devam etmektedir.

20. yüzyılda çizim de resim gibi öznel bir anlatım aracı olabilmiş ve çeşitli akımlar doğrultusunda üsluplar kazanabilmişse de, genelde çizimin nesneyi incelemekte, gerçeği saptamakta kullanılan bir aşamayı; resmin ise sanatçının son yorumunu belirlediği söylenebilir. (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 1997: 411)

Bir tasarımın, bir konunun, bir nesnenin görsel elemanlarla betimlenmesi, çizgi ile anlatılması kendi içinde belli disiplinlerin gerçekleşmesi ile mümkün olabilmektedir. Desen sadece bir çizim olarak değerlendirmemeliyiz. Yüzyıllardır ulaşarak gelen temel prensipler desen içinde geçerli, uyulması gereken nitelikler içerir. (Pekmezci 1999: 49)

Araştırmada Karabük Üniversitesi SFTGSTF Resim Bölümü 2013 girişli öğrencilere dört yıl boyunca verilen desen dersi kapsamında çalışmalar yaptırılmış. 3. Sınıftan itibaren ise "Yaratıcı Desen" adı altında bir eğitim modeli geliştirilerek 2 yıl süresince ders içinde uygulanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar görseller ile düzenlenerek gelişim süreci belgelenmiştir.

GİRİŞ

Desen İngilizce 'drawing, design, sketch'; Almanca, 'handzeichnung, reitzzeichnung' biçiminde adlandırılmış ve Fransızca'dan 'desin - çizgi resim' olarak dilimize girmiştir. Deseni Adnan Turani; 'kurşun kalem, uç, kuru kalem ve benzeri ile yapılan renkli ya da renksiz, tonlu ya da tonsuz çizgi resimler' olarak tanımlamaktadır (Artut, 2004, s.130).

Desen sanatının tarihsel gelişimini araştırdığımızda, sanat tarihinde geçen büyük ustaların bizlere bıraktığı mirasları inceleyerek ve bize resim sanatının doruklarına ulaşmak için desen tekniğinde yetkinleşmiş olma kuralını hatırlarız.

İlkel çağlarda ilk insanın desen niteliğinde yaptıkları çizimler daha çok bir konunun anlatımı olarak betimlenmiştir. Bu insanlarının amacının sanat yapmak olmadığını biliyoruz, yapılan araştırmalarda doğayı tanımlamak, doğa olaylarını anlamlandırmak, korkular ve büyü gibi etmenlerin etkili olduğu düşünülmüştür. Yapılan ilk örneklerin mağara duvarlarına

kazınmış hayvan figürlerine dek gidilir. 10-35 bin yıl öncesine kadar giden bu resimler at, geyik, mamut gibi hayvanlarıdır.

Desen, bilinçli bir eylemdir. Gözlem, algı, duygu, sezgi ve karar öğeleri deseni çizen, ortaya koyan bireyin kişilik özelliklerini taşır. Bireyin içsel özellikleri, coşkusu, dinamizmi çizgilerine, dolayısıyla desenlerine yansıyan etkenlerdir. Yalın bir tanımla desen, çizgi ile anlatımdır. Bilinen görülen, tasarlanan ve hayal edilen bir konuyu, bir kavramı bir imgeyi, duygu ve düşünceyi, bilinçli ve kararlı bir şekilde çizgiyle anlatmaktır (Pekmezci, 2001, s.10).

İnsan, tarihin her döneminde desen ve resimle betimlemeyi kendi yaşam koşulları içinde bir anlatım öğesi olarak kullanmış; inançlarını, düşüncelerini, ideallerini desenle, resimle, heykelle anlatma gereksinimi duymuştur. Desenin bir sanatsal eylem olarak önem kazanması, batıda 15. yüzyıldan itibaren sanatçıların kendilerini, iç dünyalarını, dış dünyayı algılayış biçimlerini çizgilerle anlatma yollarından biri haline gelmesi ile başlamıştır (Pekmezci, 2001, s.21) .

Gotik sanatta (1100–1400) desenler dinsel içerikli ve doğa araştırmalarına dayalı bir yapıya sahiptir. Figüratif süslemeler bu dönemde önem taşımaktadır. Batıda 15. yüzyıla kadar tablo resimlerinin veya heykel çalışmalarının ön hazırlığı sayılan desen, bu dönemden itibaren sanatsal bir eylem olarak önem kazanarak, sanatçıların kendilerini, iç dünyalarını, dış dünyayı algılayış biçimlerini anlatım yollarından biri haline gelmiştir. Rönesans ustaları, gerek etüd amaçlı gerekse kroki amaçlı olsun deseni; ani bir fikri belirtmek, model ve doğa gözlemine dayanarak hacim yakalamak için kullanmışlardır.(Mant, 2007,s.11)

Barok sanatta (1600–1700) ise, ışık gölge oyunlarına dayanan bir desen anlayışı hakimdir. Işığın desenler üzerinde etkisi sayılamayacak kadar çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Rembrandt'ın çalışmalarında görüldüğü gibi bu tarz ışık gölge oyunlarını görmek olasıdır. Rokoko sanatı (1700–1800); zarif, ince, küçük figürlerle dolu neşeli duygusal bir anlatımla gösteriş, ihtişam ve aristokrat yaşantıyı desenlere taşımıştır. Romantizm (1815–1875)'de, esin kaynağı kişinin duygularıdır. Duyguların desenlere yansımasını Goya'nın Kapris'lerinde görmek olasıdır.Realizm (1850–1900), endüstrileşmeyle birlikte toplumsal sınıfların oluşması sonucunda doğmuş ve Courbet, Millet gibi sanatçıların desen ve resimlerinde de kendini göstermiştir.

Empresyonizm (İzlenimcilik) (1880–1900)'de, figürlerin ve nesnelerin ışık karşısındaki durumları önemlidir. Biçimler olması gerektiği gibi değil, ışık etkileri altında göründükleri gibi resmedilmiştir. Çizgi rengin içinde erimiş, böylece desen anlayışı farklılaşmaya başlamıştır. Renoir ve Degas'ın ışık ve kalabalığın devinimlerinden etkilenerek yaptıkları çalışmaları bu anlayışta verilebilecek örneklerdendir. Kübizm (1907–1914), bir bakıma Empresyonizmin yapısalcı desen anlayışını iten anlayışına tepkidir. Tarihsel süreç, günümüze kadar uzanan sanat yolculuğunda belirtilen akım ve sanat anlayışları dışındaki akım ve anlayışlarda da sanatçıların desen anlayışları ve çalışmaları sürekli bir değişim göstermiştir. Günümüze yaklaşıldıkça sanatın anlamındaki değişimler ile desen'in yapılış amacı ve desenin anlamının da aynı paralelde değiştiği görülmektedir. Desen her çağda, çağın gereksinimleri paralelinde ifade ve kendine özgü bir yapı ile değer kazanmıştır.(Mant,2007, s.12-16)

BULGULAR VE TARTIŞMA

YARATICI DESEN

Deneysel Desen Çalışmaları 2013 Girişli Resim Bölümü Öğrencileri İle 6 Yarıyıl Döneminde Gerçekleştirilen Uygulamalar

Sanat Eğitimi veren tüm eğitim kurumlarının en temel derslerinden olan Desen Dersi, tarih öncesi dönemden beri insanoğlunun çizmek isteğinin gelişmiş bir sonucudur. M.Ö. 5. Yüzyılda Yunan heykelcisi Polykletios insan vücudunun ideal orantılarını inceleyerek "Canon" adlı bir bilim eseri hazırlaması ile insan başının dikey uzunluğunun 7.5 katı olması gerektiğini ileri sürdü, sonrasında bu yoldan ilerleyen pek çok sanatçı en iyi desen çizimini idealize etmek için bir çok canon oluşturdular, bilimsel bir sistemi yüklenen ölçü alma, sanatsal öğelerle birleştiği noktada ideal çizimi oluşturacağı düşünüldü. Eğitim sistemi içinde bir ders olarak Sanat okullarına girmesi ile desen dersi ölçü alma ve sanatsal öğelerinin öğretilmesi olarak şekillendi.

Tüm sanatların temeli olarak düşünülen desen becerisi geliştikçe öğrencinin diğer plastik alanlarda yetkinliğinin artış göstereceği varsayılır. Bu nedenle 4 yıllık eğitim süresince 1. Sınıftan itibaren tüm sınıflarda okutulan temel bir derstir. Çok çeşitli malzemelerin kullanılabildiği desen tekniğinde ders kapsamında hem malzemelerin kullanımı ile ilgili eğitim verilirken aynı zamanda öğrencinin anatomi, perspektif, kompozisyon, ışık-gölge, renk bilgisi gibi sanat eğitiminin temel hedefleri olan pek çok öğeyi içinde barındıran programı içerir.

Araştırmada, Genellikle canlı model üzerinden planlanan Desen dersine ek olarak farklı bazı yöntemler geliştirilmiş dersin klasik eğitim modelleri içinde hareket yaratmak ve öğrencinin yaratıcılığını farklı bir açıdan değerlendirip geliştirmek hedefi ile bir deneysel çalışma sistemi geliştirilmiştir.

Tüm sanatların temeli olarak düşünülen desen becerisi geliştikçe öğrencinin diğer plastik alanlarda yetkinliğinin artış göstereceği varsayılır. Bu nedenle 4 yıllık eğitim süresince 1. Sınıftan itibaren tüm sınıflarda okutulan temel bir derstir. Çok çeşitli malzemelerin kullanılabildiği desen tekniğinde ders kapsamında hem malzemelerin kullanımı ile ilgili eğitim verilirken aynı zamanda öğrencinin anatomi, perspektif, kompozisyon, ışık-gölge, renk bilgisi gibi sanat eğitiminin temel hedefleri olan pek çok öğeyi içinde barındıran programı içerir.

Araştırmada, Genellikle canlı model üzerinden planlanan Desen dersine ek olarak farklı bazı yöntemler geliştirilmiş dersin klasik eğitim modelleri içinde hareket yaratmak ve öğrencinin yaratıcılığını farklı bir açıdan değerlendirip geliştirmek hedefi ile bir deneysel çalışma sistemi geliştirilmiştir.

YARATICI DESEN ÇALIŞMALARI

- Çalışma 2013 girişli öğrencilere 3 yıl süre ile aralıklarla uygulanmıştır.
- 2013-14 döneminde klasik desen dersi işlenmiş yalnızca ev ödevi olarak imgesel ödevler verilmiştir
- 2014-15 Döneminde klasik Desen dersi müfredatı içine 'Yaratıcı desen etkinlikleri' adı ile aralıklarla uygulanmıştır.

- 2015-16 Döneminde uygulamalar geliştirilerek devam etmiştir.
- 2016-17 Döneminde uygulamalar geliştirilerek devam etmiştir.
- 2017-18 Döneminde uygulamalar devam etmektedir. Bu dönem içinde bir test hazırlanarak sonuçlar alınacaktır.

YARATICI DESEN ETKİNLİKLERİ

- Toplam 27 başlıklı çalışma yaptırılmıştır.
- Bunlardan 'İmgesel' başlığı altında her hafta farklı konular verilerek alt başlıklar oluşturulmuştur. Toplam 20 alt başlık oluşturulmuştur.

KARAKALEM MODEL

RENKLİ CANLI MODEL

KARAKALEM PORTRE

RENKLİ PORTRE (ÇOCUK)

RENKLİ PORTRE

NESNE İÇİNDE MODEL (Yeşil boru. Oyuncak ev)

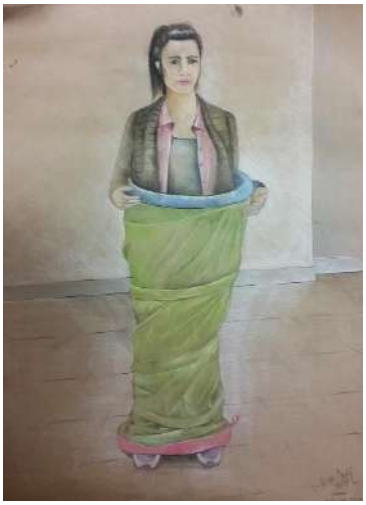

HAYVAN ETÜD

NATURMORT KOLAJ

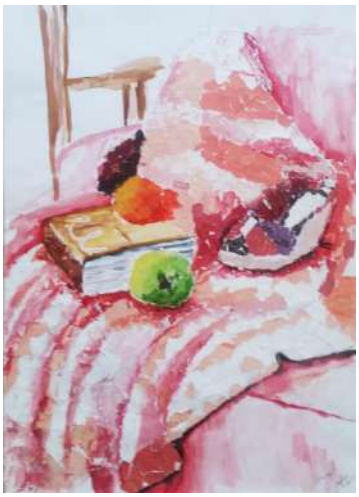

ÇİÇEK MUTASYON

İMGESEL

Ağaç

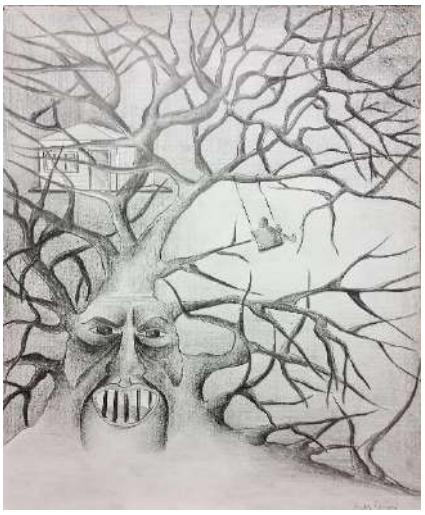

Ayakkabı

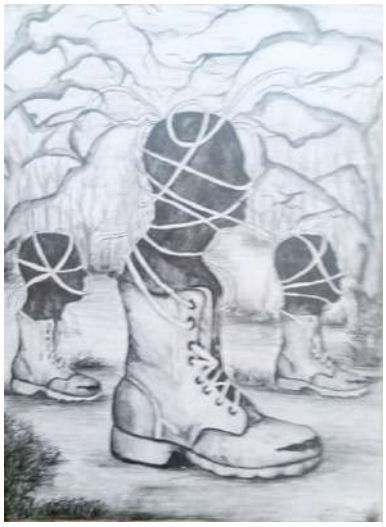

Dinlerarası İlişki

Donmak

Adger Alen Poe

TAHMİNİ DESEN

Sevdiğim/Sevmediğim meyve ve sebze

SONUÇ VE ÖNERİLER

Desen dersi kendi içinde kuralları ve dinamikleri olan bir derstir. Tarih öncesinden günümüze gelen çizme süreci sanatın temelini oluşturmaktadır.

Sanat eğitiminde 4 yıl boyunca müfredat içinde yer alan desen dersi ilk yıllarda standart eğitim anlayışında ilerlemektedir, fakat 2. sınıftan itibaren birbirini tekrar eden yöntem ve kurallar bir süre sonra öğrencilerde bıkkınlık ve performans düşüklüğüne yol açtığı gözlenmiştir.

Deneysel yöntemlerin uygulandığı 3 dönem boyunca yapılan görüşmelerde öğrencilerin yaratıcı desen uygulamalarından memnun oldukları ve ders içinde daha verimli oldukları sonucuna varılmıştır.

Yöntemler geliştirilebilir ve çoğaltılabilir durumdadır. Dersi veren eğitimcinin deneyimi, üretkenliği ile birçok şekil verilebilecek düzeydedir.

Öğrencilere uygulanan anketler ve görüşmeler ve sonuç olarak ortaya çıkan çalışmaların giderek gelişerek ilerlemesi neticesinde; desen dersinin genel kurallarını bozmadan aralara yedirilecek olan yaratıcı desen uygulamalarının sanat eğitimi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir**.**

KAYNAKÇA

Artut, Kazım. Sanat Eğitimi. Ankara: Anı Yayınları, 2004.
Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. 1997. 1-2-3. Đstanbul: Yem Yayıncılık
Mant, Selda. “Desen Eğitiminde Yapılandırmacı Öğrenme Uygulamalarının Etkililiği”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.
Pekmezci, Hasan. Desen. Ankara: MEB Yayınları, 2001.

TAPINMA OLARAK AŞKIN BELİRSİZLİĞİ: NABOKOV'UN LOLİTA ROMANI İLE ORHAN PAMUK'UN MASUMİYET MÜZESİ ROMANINDAKİ ÂŞIK ERKEK MODELİ

UNCERTAINTY OVER THE WORSHIP: NABOKOV LOLITA NOVEL BY ORHAN IN NOVEL MUSEUM OF INNOCENCE LOVERS MALE MODEL IN COTTON

Damla AĞÜZÜM
İstanbul Üniversitesi, damla_aguzum@hotmail.com

Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

Aşk, Âdem ile Havva'dan bu yana ikili ve dünyevi birçok ilişkiye konu olan bir kavramdır. En çok okunan romanlar, izlenen filmler daima ya aşkı içerir ya da bir yönüyle aşktan beslenir. Aşk, bir anlamıyla özellikle eşit duygu yoğunluğunun olmadığı ilişkilerde seven öznenin sevilen nesneye olan tapınma biçimidir. 17. Yüzyılın Fransız oyun yazarı Moliere, bir tapınma olarak aşkı Tartuffe eserinde ele almış ve eser kahramanı Tartuffe'un tapınma yoluyla sevme biçimini trajikomik şekilde işlemiş; hatta eleştirmiştir. Tartuffe eserde sevilenin durumunu sorgulamadan amaçsız bir tapınma ile aşk yaşar ve şu sözleri söyler: "mutlu olurum isterseniz, kahrolurum dilerseniz". Çalışmamızın konusu olan Nabokov'un Lolita romanı ile Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi romanında da aynı durum geçerlidir. Lolita'nın erkek kahramanı Humbert Humbert çok fazla tanımadığı bir kadına tutkulu bir şekilde bağlanarak yaşamı boyunca onun izini sürer ve her tende onu arar. Aynı şekilde Masumiyet Müzesi romanının kahramanı Kemal de uzaktan akraba olan Füsun'a karşı tapınma derecesinde bir aşk besler. Fakat Füsun'un ona olan aşkı bu denli derin değildir ki, roman boyunca Kemal'e acılar çektirir.

Bu çalışmada her iki romanın erkek kahramanlarının benzer sevme biçimleri ele alınmış ve "âşık erkek" modeli üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lolita, Masumiyet Müzesi, Aşk.

ABSTRACT

Love is a concept with many worldly matters and bilateral relations since Adam and Eve. Most read novels, watched movies always contain either love or love nourished by an across the board. Love is a sense of the relationship, especially in the absence of equal intensity of feeling loving worship which form the subject of the beloved object. 17th century French playwright Moliere, Tartuffe has dealt with love in his work as a hero worship and love the way through Tartuffe worship have committed so tragicomic; even he criticized. Tartuffe work with an aimless lives worship without questioning the status of the loved one and say these words: "If you want I'll be happy, I'm damned if you wish." Nabokov's Lolita, which is the subject of our study with the novel Orhan Pamuk's Museum of Innocence, the novel is in the same situation applies. Lolita's male protagonist Humbert Humbert is a lot stranger takes him down throughout his life connected in a passionate way a woman looks at her skin and all. Likewise, the heroine of the novel The Museum of Innocence, Kemal and

Füsun against foster a love of worship which is very distantly related. But her love for Füsun that this is not so deep, it posed Kemal pain throughout the novel. This study dealt with a similar love both forms of the novel's hero and "lover boys" focused on the model.

Keywords: Lolita, The Museum of Innocence, Love.

GİRİŞ

Aşk, Âdem ile Havva'dan bu yana ikili ve dünyevi birçok ilişkiye konu olan bir kavramdır. En çok okunan romanlar, izlenen filmler daima ya aşkı içerir ya da bir yönüyle aşktan beslenir. Aşk, bir anlamıyla özellikle eşit duygu yoğunluğunun olmadığı ilişkilerde seven öznenin sevilen nesneye olan tapınma biçimidir. Bu tapınma biçimi üzerine yüzyıllardır düşünen insanlar onu tarif etmeye çalışmışlardır. Ünlü deneme yazarı Montaigne, aşkı tanımlarken onun arzulanan bir varlıkta bulacağımız tada susamaktan öte bir duygu olmadığını dile getirmiştir. Sophocles ise aşkın hayatın acısını ve ağırlığını unutturduğunu söyleyerek, yaşamda aşkın gerekliliği üzerinde durmuştur. Çalışmada aşkın tapınma şeklinde iki roman kahramanının benzer tutumları üzerinde durarak, *Lolita* ve *Masumiyet Müzesi* eserleri bu yönüyle karşılaştırılacaktır.

Lolita, Rus asıllı Amerikalı yazar Vladimir Nabokov'un 1955 yılında yayımlanan eseridir. Eseri 56 yaşında kaleme alan Nabokov, bu eserle dünya çapında bir şöhrete kavuşmuş ve bu tarihten itibaren "Lolita yazarı" olarak anılmaya başlamıştır. Daha sonra geniş bir şekilde ayrıntılarıyla ele alacağımız roman Humbert Humbert karakterinin kendisinden yaşça küçük çocuklara duyduğu arzu ve cinsel bağlılığı bir "tapınma" biçiminde ele almış; bilinçli bir kahramanın bilinçsizce ilerleyen yaşam çizgisini bizlere sunmuştur. Humbert Humbert esasen ne bir sapık, ne de bir pedofili hastasıdır. Onun en büyük sorunu kişiliğinde duyduğu ve geçmiş yaşamdan kendisine gelen takıntıları, "supericikleri" olarak nitelendirdiği ergen kızlara olan saplantısıdır. Bu nedenle romanın bir sorunu değil, esasen büyük bir tapınmayı, aşk ve sevme biçimini ele aldığını söyleyebiliriz (Nabokov 2015).

Masumiyet Müzesi romanı ise Türk Nobel ödüllü yazar Orhan Pamuk'un 2008 yılında İletişim Yayınları'ndan çıkan; derin ve tutkulu bir aşkı, toplumsal düzenin, örf-adet ve geleneğin içerisinde yaşanmasını anlattığı romanıdır. Romanın ana kahramanı Kemal, Nişantaşı'nda büyümüş, yurt dışında eğitim almış bir adamdır. Kendisi gibi Batılılaşmış bir ailenin kızı olan Sibel'le nişanlıdır. Fakat bir gün Sibel'in doğum günü için beğendiği çantayı almak adına gittiği Şanzelize Butik'te uzaktan akrabalarının kızı Füsun ile karşılaşıp tüm hayatını değiştirecek bir aşka başlayacaktır (Pamuk 2012).

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Lolita, Nabokov'un 1955 yılında 56 yaşındayken kaleme aldığı bir romandır. Romanda iyi eğitimli Humbert'in yaz tatili için kiraladığı evin sahibinin kızı olan, kendisinden 13 yaş küçük Dolores Haze'ye olan takıntı derecesindeki tutkuları anlatılmaktadır. Roman yayınlandığı dönemde Nabokov'a büyük bir şöhret getirmiştir. Batur (1992) çıktığı bir Avrupa seyahatinde o dönemde herkesin *Lolita*'nın ünüyle birlikte Nabokov'a özendiğini şu sözlerle dile getirir: (Batur 1992)

"Nabokov'un hiç fotoğrafını görmemiş bir okur, onunla ilk karşılaştığında epey şaşırırdı herhalde: Genellikle takım elbise-kravatlı, koyu renkte ve alabildiğine yalın giyinmiş bu

adamın ne 'Lolita'yı, ne de 'Ada'yı yazmış kişi olabileceği akla gelir: Dış görünüşüyle daha çok bir firmanın hukuk müşavirini ya da bir bankanın murahhas azasını çağrıştırmaktadır."

Lolita romanında kendisinden 13 yaş küçük Dolores Haze'a bir anda aşık olan Humbert pedofili hastası olarak görülmektedir. Dolores'in ondan küçük olmasının yanında Dolores'e karşı hissettikleri bir cinsel saplantı durumundadır. Humbert Humbert bu saplantının o denli içine düşmüştür ki kimi zaman kendisi de Lolita'nın hayali aşkı olduğunu kabul eder: (Nabokov 2015)

"Deli gibi sahip olduğum o değil, benim kendi yarattığım düş varlığı bir Lolita'ydı. Gerçek Lolita'dan daha gerçekti belki, onunla örtüşüyor, onu sarıp sarmalıyor, kendi istemi ya da bilinci olmaksızın benimle onun arasında süzülüyordu – yaşamıyordu bile aslında."

Romanı incelerken özellikle "cinsel saplantı" deyimini kullanmamın nedeni, Humbert'in sadece Lolita'yı değil, diğer sevgililerini anlatırken de özellikle cinsellik penceresinden bir bakış açısına sahip olmasıdır. İnsanın temel ihtiyaçlarından olan cinsellik Humbert'in bakış açısında yaşayan ve devamlılığı olan bir "özne" gibidir. Belki de bu nedenle kitapta yoğun bir cinselliğe dair anlatım yer almış ve kitap belli dönemlerde çeşitli ülkelerde yasaklanmıştır: (Hutchens 1958)

"Roman 1956 ve 58 yılları arasında Paris'te yasaklanmış, 1958'e kadar Amerika ve İngiltere'de basılmamıştı. Pedofili gibi bıçak sırtı bir konuyu temel alması tartışmaların ve eleştirilerin kaynağıydı. Amerikalı yayıncılar orta yaşlı Humbert Humbert'in on iki yaşındaki Dolores Haze'e duyduğu şehvetin canlı tasvirinden rahatsız olmuşlar; kadınları aşağılayan, sömüren, döven bu kıskanç, katil maçonun, Charlotte'ı nasıl ölüme sürüklediğini, Valeria'ya nasıl şiddet uyguladığını es geçmişlerdi nedense."

Dolores'e olan sapkınca tutkusuna karşın genel çerçevede bakıldığında Humbert oldukça iyi eğitim almış, sağlıklı bir bireydir. 1910 yılında Paris'te doğmuş, önceleri Psikiyatri okumuş, fakat daha sonra İngiliz edebiyatına yönelmiş donanımlı biridir. Çeşitli yayınevlerine antolojiler hazırlayan, okuyan, bilgi edinmeyi seven bir kişilik olan Humbert esasen kusursuz bir insan profili çizmektedir. Fakat roman boyunca "su pericikleri" dediği kendinden yaşça küçük ergen kızların peşinde koşması ve roman sonunda da Lolita sebebiyle hapse düşmesi durumu onun tutkularının esiri olmasına neden olur ve bu esaret Humbert'in kusursuzluğunu ortadan kaldırır. Humbert de ortadan kalkan kusursuzluğunun ve bunun nedenlerinin farkındadır ki romanın ilk sayfalarında şunları söyler: (Nabokov 2015)

"Aslına bakılırsa yazın birinde her şeyi başlatan bir çocuk-kız sevmemiş olsaydım Lolita diye biri hiç olmayabilirdi."

Humbert bu sözleri çocukluk aşkı Annabel için söyler. Çünkü ona göre kendisinde var olan Su periciklerine duyduğu saplantı tam anlamıyla çocukluk aşkı Annabel'in ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Annabel'le hep bir cinsel birliktelik yaşamak istemişler, fakat çeşitli denemelerine rağmen bu istek asla gerçekleşmemiştir: (Nabokov 2015)

"Bir çiftleşme fırsatı bulamaz durumdaydık. Onların bahçesinde giriştiğimiz çok cüretli bir denemeyi izleyen günlerde elimizdeki tek baş başa kalma fırsatı plajın kalabalık kısmında büyüklerin, sesimizi duymasalar da gözlerinden uzak olamayacağımızı bildikleri bir yerde oturmak olmuştu."

Romanın sonunda Lolita için cinayet işleyen Humbert jüri karşısında itiraflarda bulunur ve "su periciklerine" olan saplantısını (pedofili diyebiliriz) Annabel'e cinsel anlamda kavuşamamasına bağlar. Yılmaz (2011) *Lolita* romanı üzerine yazdığı bir yazısında bu konuya değinir ve Humbert'in bu itirafında ne denli samimi olduğunu sorgular: (Yılmaz 2011)

"Aslında Humbert, okuyucu olarak bizim düşünmemiz gereken birçok ayrıntıyı önceden kendisi veriyor. Önce annesinin ardındansa Annabel'in ölümü, sıradan okuyucunun bile ilk baştaki bakış açısının sarsılmasına yol açıyor. Humbert, 'Aslına bakılırsa, yazın birinde her şeyi başlatan bir çocuk-kız sevmemiş olsaydım, Lolita diye biri hiç olmayabilirdi' diyerek, bunun üzerinden Lolita'ya duyduğu saplantılı ilginin nedenini Annabel'e kavuşamaması olarak açıklar. Fakat Humbert bu başlangıçta samimi midir?"

Şunu da unutmamak gerekir ki Humbert'in kendinden yaşça küçük ergen kızlara olan cinsel saplantısının bir kaynağı da anne yoksunluğudur. Tardif ve Gijseghem (2001), çocuğun erken yaşta özdeşleşim kuracağı bir annesinin olmamasını da küçük kızlara ilgi duyma nedeni olarak görür (Tardif ve Gijseghem 2001). Humbert 13 yaşındayken annesi çıktığı bir kır gezisinde yıldırım çarpması sonucu yaşamını yitirmiştir. *Lolita* romanı hiç şüphesiz ki Humbert'in üzerine kurulmuş, onun geçmişi, düşünsel ve cinsel dünyasını içeren bir romandır: (Yılmaz 2011)

"Zorba, menfur, sadist bir pedofile itaat etmek zorunda kalan bu kız çocuğunun dünyasında neler olup bittiğini, geçirdiği evreleri, duygularının derinliğini bilemeyiz. Humbert'ın zihninde şekillenmiş; kah şeytani bir şehvete bürünen, kah tüm çocuksu saflığıyla nurlu, bir imge varlık, bir simge-bedendir Lolita. Venüs, Madonna, Karmen, Dolores, Dolly, çocuk, kız, kadın, anne rolleri arasında parçalanmış bir kimlik…"

Lolita'nın Humbert'i gibi tutkulu ve aşka tüm yaşamını harcayan bir başka kişi Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi* romanının kahramanı Kemal'dir. *Masumiyet Müzesi*, Orhan Pamuk'un 2008 yılının Eylül ayında çıkardığı romanıdır. Romanın genel teması "aşk" olmakla birlikte, romanda cinsellik, batılılaşma, evlilik, arkadaşlık ve mutluluk sorgulanan kavramlar arasındadır. Romanda sorgulanan bu kavramlar, roman bitiminde de cevaplarını bulur ve rayına oturur. "Hayatımın en mutlu anıymış, bilmiyordum" diyen ana kahraman Kemal'in anlatımıyla başlayan roman, yine Kemal'in söylediği "Herkes bilsin, çok mutlu bir hayat yaşadım" sözleriyle son bulur ve roman içinde yine irdelenen kavramlardan olan "mutluluğu" belli açıklamalarla sonuca ulaştırır. Roman, Kemal ile Füsun'un Merhamet Apartmanı'nındaki sevişmeleriyle başlar. Kemal'in "hayatımın en mutlu anı" dediği ve farkında olmadığı bu an da Füsun'a en yakın olduğu andır. Kemal bu anı tıpkı Aristo'nun "katharsis" dediği ruhsal arınmanın yaşandığı bir an gibi yaşar: (Pamuk 2012)

"26 Mayıs 1975 günü, saat üçe çeyrek kala civarında bir an, sanki bizim suçtan, günahtan, cezadan ve pişmanlıktan kurtulduğumuz gibi, dünya da yer çekimi ve zamanın kurallarından kurtulmuş gibiydi."

Kemal batılı bir aileden gelen, zengin bir adam iken; uzaktan akrabası olan Füsun bir butikte çalışan, doğulu bir ailenin kızıdır. Fakat bu durum Kemal'in Füsun'a aşık olmasına engel olmaz. Kısa bir süre sonra nişanlanacak olan Kemal, nişanlısını unutarak günlerini Füsun'la geçirmeye başlar. Bu süreç Kemal'in nişanlanması, Füsun'un da üniversite sınavına girmesiyle son bulur. Füsun, bir süre sonra Kemal'den uzaklaşır. Bu durum Kemal'in –tıpkı *Lolita* romanında olduğu gibi- kendisinden yaşça küçük Füsun'a bir saplantı duymasına yol

açar. Kemal İstanbul'un her yerinde günlerce onu arar. Onu bulana değin geçirdiği 339 gün çok kuvvetli bir acı çeker: (Pamuk 2012)

"Acı güçlendiği vakit, şekilde görüldüğü gibi göğsümle midem arasındaki boşluğa hemen yayılırdı. O zaman gövdenin yalnız sol kısmında kalmaz, sağa da geçerdi. Sanki içime bir tornavida ya da kızgın bir demir sokulmuş içeriden kanırtılıyormuş hissine kapıldım. Sanki midemden başlayarak bütün karnımda keskin asitli sıvılar birikiyordu, sanki yakıcı ve yapışkan küçük deniz yıldızları iç organlarıma yapışıyordu."

Kemal'in tek tesellisi, Füsun'la seviştikleri yatak ve ondan kalan eşyalar olur. Kemal, Füsun'un söndürdüğü izmaritleri bir "ilaç" niyetine görür: (Pamuk, 2012)

"İzmaritin onu dudaklarına değmiş ucunu, tıpkı bir yaraya dikkatle pansuman yapan şefkatli bir hemşire gibi, yanaklarıma, gözlerimin altına, alnıma, boynuma hafif hafif dokundurdum."

Kemal'in Füsun'a duyduğu aşk, çevresine ve nişanlısına göre bir takıntıdır: (Pamuk 2012)

"Senin aşk zannettiğin şey geçici bir takıntı' dedi. Yakında geçer. Sana sahip çıkacağım. Kapıldığın saçmalıktan seni çekip çıkaracağım."

Kemal'in Füsun'dan ayrı kaldığı sürede çektiği acı, artık onda da bir "hastalığa yakalandı" izlenimi uyandırır. Kemal'in tek umudu artık iyileşmektir. Bu amaçla nişanlısı Sibel'in ailesinin yazları kullandığı Anadolu Hisarı'ndaki yazlığa yerleşirler. Zaman hızla geçer; fakat Kemal'in acısı dinmez: (Pamuk 2012)

"Tek tuhaflık, geçen zamanın herkeste olduğu gibi aşk acımı dindirmemesiydi."

Kemal 339 günün ardından Füsun'dan bir mektup alır. Bu mektupla birlikte daha sonradan evlenmiş olduğunu öğrendiği Füsun'un hayatına dahil olur. Ondan kopmama tutkusuyla Füsun, eşi Feridun ve ailesinin oturduğu Çukurcuma'daki evlerine her akşam yemeğe gider. Her gittiğinde Füsun'a ait bir şey alır ve geçmişte beraber buluştukları Merhamet Apartmanı'na götürür. Zamanla Kemal'in burada aşkından bir müze dolusu eşya birikir.

Nabokov'un 1955 yılında yayımladığı *Lolita* romanı ile Orhan Pamuk'un 2008 yılında yayımladığı *Masumiyet Müzesi* romanı birçok yönden benzer tema ve karakter biçimleriyle karşılaştırılabilecek romanlardır. Aralarında 53 sene; yarım asır gibi bir yayın süresi bulunan bu iki romanın en temel özelliği karakterlerinin tutkulu olmasından kaynaklıdır. İlerleyen bölümlerde daha net üzerinde duracağımız gibi, *Lolita*'nın Humbert'i ile *Masumiyet Müzesi*'nin Kemal'i arasında karakter olarak benzerlikler bulunmaktadır.

Lolita romanı Humbert'in bir mahkeme karşısında yazdığı itirafları ile başlamaktadır. Humbert bu itirafların daha en başında Lolita dediği Dolares Haze'nin kendisi için ne denli önemli olduğundan şu sözlerle bahseder: (Nabokov 2015)

"Lolita, hayatımın ışığı, kasıklarımın ateşi. Günahım, ruhum, Lo-li-ta; dilin ucu damaktan dişlere doğru üç basamaklık bir yol alır, üçüncüsünde gelir dişlere dayanır Lo-li-ta."

Dolares Haze, Humbert'ten yaşça küçük, kanunlara göre "çocuk" kabul edilen bir yaştadır. Onun için bir "supericiği" olan Lolita, tıpkı *Masumiyet Müzesi*'nin Füsun'una benzemektedir. Nitekim *Masumiyet Müzesi*'ne geldiğimizde romanın en başında *Lolita*'da

olduğu gibi Kemal'in de kendisi için Füsun'la geçirilen anın önemini anlattığı satırlar yer almaktadır: (Pamuk 2012)

"Hayatımın en mutlu anıymış, bilmiyordum. Bilseydim bu mutluluğu koruyabilir, her şey de bambaşka gelişebilir miydi?"

Lolita, Humbert'in "hayatının ışığı" iken; Füsun ise Kemal için "hayatının en mutlu anı"nı yaşatan kadındır. Her iki romanın erkek kahramanları kendilerinden daha küçük yaştaki kadınlara âşık olmuşturlar. *Masumiyet Müzesi*'nden yaptığımız yukarıdaki alıntıda Kemal, "hayatımın en mutlu anı" diye tanımladığı Füsun ile Merhamet Apartmanı'nda seviştikleri günü unutamaz. O anın farkında olsa ve bu mutluluğu korumaya çalışsa acaba her şey daha farklı olur muydu diye düşünmektedir. *Lolita* romanında da daha ilk sayfalarda roman kahramanı Humbert'in kendinden küçük bir kızı sevmemiş olsaydı (Annabel'dir bu kız) Lolita diye birinin hiç olmayacağını itiraf ettiğini görürüz: (Nabokov 2015)

"Ondan önce biri var mıydı? Vardı, hem de nasıl. Aslına bakılırsa yazın birinde her şeyi başlatan bir çocuk – kız sevmemiş olsaydım Lolita diye biri hiç olmayabilirdi."

Her iki romanın kahramanı için sevdikleri kadınla karşılaşmaları bir tesadüfe, bir olaya veya farkında olmadıkları bir duruma bağlıdır. *Lolita* romanında Humbert esasen psikiyatri eğitimi almış, fakat daha sonra Fransız Edebiyatına yönelmiş, okumuş, kültürlü biridir. Küçük yaştaki gençlere (onun deyimiyle su periciklerine) duyduğu arzu ise onun sonunu getirecektir. Lise dönemindeki sevgilisi Annabel'le bir türlü cinsellik yaşayamamış ve Annabel'in ölümüyle aşkları yarım kalmıştır. Romanda Humbert'in de itiraf ettiği gibi aslında her şey O, bir çocuk – kız sevmemiş olmasaydı başlamayacaktır. Humbert adeta birlikte olduğu her kadında Annabel'i aramıştır. İlk evliliğini bu nedenle "küçük kız taklitleri yapmasıyla kendisini çeken" Valeria ile olmuştur. Humbert'in Valeria olan ilişkisi ve evliliği kısa sürmüştür. Bunun en önemli nedeni ise Humbert'in Valeria'da olana değil, kendi gördüğü şeylere (varsayımlarına) aşık olmasındandır: (Nabokov 2015)

"Ama gerçek yavaş yavaş gün yüzüne çıktı. Rengi boyayla açılmış lülelerin koyu renk dipleri belirdi. Ayva tüylerinin yerini her gün tıraş edilen bacaklardaki kıl dipleri aldı. ... Sonunda düşlediği kibritçi kız yerine Humber Humbert, elinde iri yarı, kıçtanbacaklı, koca memeli ve zırnık beyni olmayan bir kadınla kalakaldı."

Humbert Humbert, Valeria'da tekrar diriltmek istediği Annabel'i görmüştür. Fakat bu durum Valeria'yla evlenene dek sürmüş, ondan zamanla soğumuştur. Valeria ile ayrılmak isterken, esasen Valeria'nın onu aldattığını kendi dile getirmesiyle öğrenir ve öfkelenir. Bu da Humbert'in ilişkideki egosunu ön plana çıkarır. Esasen gözden çıkardığı Valeria'nın kendisinden önce onu bırakması onun için intikamı alınacak bir durumdur (Nabokov 2012).

Humbert'in Dolares Haze yani Lolita ile karşılaşması boşanmasının ardından Ramsdale'ye gittiği birkaç günlük tatilde gelişmiştir. Kiraladığı pansiyon evin sahibinin kızı Dolares'dir. Dolares'in annesi Charlotte dul bir kadın olduğu için evini pansiyon gibi kiraya vermektedir. Humbert bu eve gelmesiyle ve Dolares'i görmesi ile büyük bir değişime uğrar. Dolares'e derin bir cinsel çekimle bağlanır: (Nabokov 2012)

"Aynı çocuktu; aynı narin, bal rengi omuzlar, aynı ipeksi, kıvrak sırt, aynı kestane rengi saçlı baş... Göğsünün çevresine bağladığı puantiyeli mendil o ölümsüz günde okşadığım çocuk

göğüslerini ihtiyar orangutan bakışlarından gizlese de daima genç belleğimin bakışlarından saklayamıyordu."

Aynı durum Masumiyet Müzesi'nin tutkulu aşığı Kemal için de geçerlidir. Nişanlısı Sibel'e doğum günü için çok beğendiği Jenny Colon çantayı almak için Şanzelize Butik'e giden Kemal, burada çalışan uzaktan akrabası Füsun'u görür. Onun da Füsun'a olan ilk bakışı cinsel bir çekim niyetindedir: (Pamuk 2012)

"Bir hamlede sol ayağındaki yüksek topuklu sarı ayakkabıyı çıkardı ve tırnakları özenle kırmızıya boyanmış çıplak ayağıyla, vitrinin zeminine basıp mankene doğru uzandı. Önce boş ayakkabıya baktım, sonra uzun, çok güzel bacaklarına…"

Humbert ile Kemal'in aşklarında tutku oldukça önemli bir noktadadır. Çünkü her iki roman kahramanı da sevdiği kadına önce derin bir cinsel tutku ile bağlanmışlardır. Roman sonunda bu nedenle kaderleri aynı noktada ayrılık ile çizilecektir.

Lolita romanında Humbert'in Dolares'e duyduğu derin tutkulu aşk nedeniyle birçok fedakârlık yaptığını görmekteyiz. Bunlardan en büyüğü Humbert'in Dolares'den ayrılmamak adına kaldığı pansiyon evin sahibi ve aynı zamanda Dolares'in üvey annesi olan Charlotte ile evlenmesidir. Charlotte, Humbert'e aşık olmuştur. Bir gün evde olmadıkları günde bir mektup bırakır ve ya kendisiyle evlenmesini ya da o gelmeden evini terk etmesini ister. Dolares'e olan aşkından, ondan uzak kalmayacağını bilen Humbert sadece Dolares'i daha çok görmek adına bu evliliğe razı olur: (Nabokov 2015)

"Gözümün önünde bin bir türlü cinsel mutluluk hayali gidip geliyor, gülücükler yağdırıyordu bana. Hem kıza hem de anasına etkili bir uyku ilacı verip gece boyunca en ufak bir tehlikeye atılmaksızın küçüğü okşamayı düşünüyordum. Evi Charlotte'un horultusu tutmuşken Lolita uykusunda belli belirsiz soluk alan bir küçük kız resmi kadar kıpırtısız olacaktı."

Masumiyet Müzesi'nde Kemal'in Füsun'la olan ilişkisinde en başlarda "hayatının en mutlu anını" anlayamaması nedeni ile bocalamalar yaşadığı ve nişanlısı Sibel ile Füsun arasında kaldığını görmekteyiz. Ailesinin ve maddi durumlarının denk olduğu Sibel esasen sadece Kemal'in ailesine uygundur, kendisine uygun değildir. Füsun'un birden bire Kemal'in nişanından sonra ortadan kaybolmasıyla birlikte Kemal, kendisi için Füsun'un daha önemli olduğunu anlayacak ve yaklaşık 1 sene Füsun'u arayacaktır. Füsun'u bulmasıyla birlikte onun film senaristi Feridun'la evlendiğini görmesi, romanda yeni olaylara yön verecektir. Kemal bu süreden sonra yaklaşık 8 sene Füsun ve ailesinin evine her akşam konuk gidecek ve tutku dolu aşkı için çeşitli fedakarlıklarda bulunacaktır. Öncelikle Füsun'un kocası Feridun'a "limon filmcilik" adıyla bir film yapım şirketi kurup destek olacak ve Feridun'un Füsun'dan uzaklaşmasını sağlayacaktır. Gördüğümüz gibi Humbert ve Kemal, tutkuyla bağlandıkları kendilerinden yaşça küçük sevgilileri için birçok engeli aşmaya çalışmaktadırlar (Pamuk 2012).

Gerek Humbert, gerekse Kemal toplumdan etkilenen aşıklardır. Humbert Humbert romanda sık sık uygarlığın acısını çektiğini dile getirmektedir. Kanunların 12 yaşından küçük kızları "çocuk" sayması nedeniyle Humbert'in aşkı bir noktada uygarlığın engeliyle karşılaşacak ve ona acılar çektirecektir: (Nabokov 2015)

"Yara ömür boyu iyileşmedi ve çok geçmeden yirmi beş yaşında bir erkeğin on altı yaşında bir kızı elde etmesini onaylayan ama on iki yaşındaki kızlara el sürdürtmeyen bir uygarlıkta büyümeye başladığımı fark ettim."

Freud, aşkın tüm kültürel ve medeni kalıpların dışlanmasıyla yaşanabilecek bir olgu olduğunu söyler ve aşkı rasyonelleştirmenin tek yolunun tek eşlilikten geçtiğini vurgular (Freud 2016). Romanda Humbert'in böyle bir evlilik yapması mümkün değildir, Çünkü Dolares'in yaşı çok küçüktür, üstelik Humbert onun üvey annesi ile de evlenmiştir. Toplum Humbert'in aşkını her iki yönden baskılamıştır. Şuna da dikkat etmek gerekir ki Dolares adı Latince "acılar" anlamına gelmektedir. Belki de bu isim bilerek verilmiş; Humbert'in tutkuyla sevdiği su periciği için yaşayacağı sıkıntıları önceden göstermek için konulmuştur (Mizruchi 2003).

SONUÇ

Bu çalışmada Nabokov'un *Lolita* romanı ile Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi* romanı ele alınmış ve bu ele alım "benzer aşık tipi" üzerinden yapılmıştır. Her iki romanın da erkek âşıkları olan Humbert ve Kemal; aşklarını bir tapınma şeklinde yaşayan ve karşılarındaki kadını yücelten tiplerdir. Humbert "su pericikleri" adını verdiği kendinden yaşça küçük ve reşit olmayan kızlara karşı bir cinsel eğilim duymaktadır. Bu eğitimi de en son Dolares Haze ile taçlandırmıştır. Haze ile arasında tam anlamıyla 13 yaş fark bulunmaktadır. Fakat ona o denli âşıktır ki yakın olmak adına annesi ile dahi evlenmiştir. *Masumiyet Müzesi*'nin erkek aşığı Kemal ise Nişantaşı'nda büyüyen, yurt dışında okuyan, kendini geliştirmiş bir adamdır. Fakat o da Humbert gibi kendisinden yaşça küçük olan uzaktan akrabalarının kızı Füsun'a aşık olmuş ve yaşamını onu görmesiyle birlikte değiştirmiştir. Gerek Humbert, gerekse Kemal aşklarını bir "tutku" biçiminde yaşamışlar ve sevdikleri kadını yücelten tipler olmuşlardır.

Çalışmamızda Humbert ve Kemal'den yola çıkarak aralarında yarım asır yazım dönemi bulunan iki romanın erkek kahramanları ele alınmış ve çeşitli yönlerden yapılan incelemelerle bu iki roman kahramanının tutku bir âşık oldukları ve aşkı yaşama biçimlerinin benzer olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Batur, E (1992), Nabokov Sendromu, Argos Yeryüzü Kültür Dergisi.
Freud, S (2016), Cinsiyet Üzerine, çev.: Şahin Yılmaz, İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.
Hutchens, JK (1958), Lolita, New York Herald Tribune.
Mizruchi, S (2003), Lolita in History, American Literature.
Nabokov, V (2015), Lolita, Çev.: Fatih Özgüven, İstanbul: İletişim Yayınları.
Pamuk, O (2012), Masumiyet Müzesi, İstanbul: İletişim Yayınları.
Tardif M, Gijseghem H (2001), Do pedophiles have a weaker identity structure compared with nonsexual offenders? Child Abuse Negl 25: 1381–1394.
Yılmaz, M (2001), Lolita'nın Art Niyeti, Roman Kahramanları Edebiyat Dergisi, 5: 40-45.

ARTUKLU DÖNEMİNDE MARDİN BÖLGESİNDE YAŞAYAN FAKİHLER VE ONLARIN FIKHA DAİR ESERLERİ

ARTUKLU PERIOD FIQH IN THE MARDIN REGION

Dr. Mehmet Aziz YAŞAR
Mardin Artuklu Üniversitesi, ya-ar19801@hotmail.com

ÖZET

Vahiy merkezli bir hayat tarzı olan fıkıh, insanın kendisine ve diğer insanlara karşı görev ve sorumluluklarını tanzim etmenin yanı sıra insanın Allah ile arasındaki münasebetlere de kapsamlı bir şekilde yer verir. Fıkhın bu öneminden ötürü, İslâm tarihi boyunca Müslümanlar tarafından kurulan devletlerde fıkıh ilminin eğitim-öğretimine özel bir önem verilmiştir. Bu ilimde söz sahibi olmuş fukahâ, her zaman toplum tarafından itibar görmüş ve toplumu yöneten yetkililer tarafından desteklenmiştir. Artuklu devletinde de fıkıh ve fukahâya ihtimam gösterilmiş ve fıkıh ilminin tedrisatı için özel medreseler inşâ edilmiştir. Bu medreselerde çok sayıda fakih yetişmiştir.

Bildirimizde Artukluların hâkim olduğu dönemde Mardin bölgesinin fıkhî durumu ele alınacaktır. Bu çerçevede XII-XV yüzyılları arasındaki zaman diliminde; Mardin bölgesinin mezhepsel durumu incelenecek, içinde fıkıh öğretimi yapıldığı tespit edilen ilmî kurumlar ile birlikte bu kurumlarda fıkıh tedrisatını yaptığı bilinen fakihlerin isimleri zikredilecektir. Mezkûr dönemde Mardin bölgesinden çıkmış fakihlerin kısa biyografisinden ve ele aldıkları fıkıh eserlerinden bahsedilecektir. Ayrıca değişik amaçlarla bu bölgeye gelip yerleşen fakihler de zikredilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Fakih, Fıkıh, Medrese, Artuklu, Şâfiî.

ABSTRACT

Fiqh, a life style based on revelation as well as arranging the duties and responsibilities of the person to himself and to other people, he also includes the relationship between man and God in a comprehensive manner. Because of this significance of the fiqh, special importance has been attached to the education of fiqh in the states established by Muslims throughout the history of Islam. Fukah, who has been a scholar in this field, has always been endorsed by the society and supported by the community-governing authorities. In the event that Artukids are judges in the Notice, the fiqh status of the Mardin region will be dealt with. In this frame of time between the XII-XV centuries; The sectarian status of the Mardin region will be examined and the names of the judges known to have conducted fiqh education in these institutions will be mentioned together with the scientific institutions in which fiqh education has been established. Short biographies of the magistrates from the Mardin region and the works of fiqh which they deal with will be mentioned.

Keywords: Mardin, Faqih, Fiqh, Madrasa, Artuq, Shafii.

GİRİŞ

Mardin bölgesi 19/640 yılında Hz. Ömer'in meşhur komutanı İyâd b. Ğanem (ö. 20/641) tarafından fethedildikten sonra, Mardin'in ileri gelenlerinden olup, İslâm'ı kabul eden

Mariya ve oğlu Amuda tarafından bir müddet idare edilmiştir. Daha sonra 250/864'e kadar Emevîler ve Abbâsîler bölgeye hükmetmiştir. 250/864'den 280/893 tarihine kadar Abbâsî devletinin önemli komutanlarından İshak b. Kindâc (ö. 267/880) ve oğlu Muhammed (ö. ?) tarafında idare edildikten sonra Müteğallibîlerin (280/893) eline geçmiştir. 280/893'te Hemdân b. Hamdûn (ö. 282/895) tarafından ele geçirilen bölge 368/978'e kadar Hemdâniler devletinin hâkimiyetinde kalmıştır. Dört yıllık bir müddet Büveyhîler tarafında da idare edilen bölge bundan sonra Mervânîlerin eline geçmiş ve yaklaşık bir asır boyunca (368/978-372/982) onların hâkimiyetinde kalmıştır. 477/1085 tarihinde Selçuklular tarafından zapt edilen bölge, 501/1108'de Artuk Oğulları tarafından teslim alınarak Artuklu Beyliği kurulmuştur.[1]

Artuklu Beyliği, Türkiye'nin bugünkü sınırları içerisinde bulunan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Hısnıkeyfa/Hasankeyf (495/1102), Harput (505/1112, 580/1185) ve Mardin (505/1108) bölgelerinde, Selçukluların önemli komutanlarından olan Artuk'un oğulları tarafından üç kol halinde kurulmuş bir Türkmen hanedanıdır. Bunlardan Hısnıkeyfa kolunun varlığı, Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil'in (ö. 624/1227) 629/1232 yılında Hısnıkeyfa'yı ele geçirmesiyle son bulmuştur. Harput kolu, 631/1234'te Anadolu Selçukluların bölgeyi zapt etmesiyle tarihe karışmıştır. Mardin kolu[2] ise hanedanın son hükümdarı Melikü's-Sâlih'in 811/1409'de Mardin'i Karakoyunluların lideri Kara Yusuf'a teslim etmesiyle hâkimiyet erkini kaybetmiştir.[3]

Artuk'un oğullarından Necmeddin İlgazi tarafından Selçuklulardan teslim alındıktan sonra kısa sürede asayişi sağlanan Mardin bölgesi siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan önemli gelişmeler kaydetmiştir.[4] Hanedana mensup hükümdarlar, ilim ve sanat

[1] Muhammed b. Ali İbn Şeddâd (ö. 684/1285), *el-'Alâku'l-Hatîre fî Zikri Ümerâi'ş-Şâm ve'l-Cezîre,* yy. ty., s. 199-201; Dervîş Yusuf Hasan, "Medîntu Düneyser İbera't-Târîhi'l-İslâmî", *Mecelletü'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Câmi'atu Zaho,* c. 5, sy. 1, 2017, s. 103.

[2] Üç asırlık Artuklu hanedanı döneminde Mardin bölgesine şunlar hükmeetmişleridir: Necmeddin Birinci İlgazi (1104 -1122), Hüsameddin Timurtaş (1122-1152), Necmeddin Alpı (1152-1176), Kutbüddin İkinci İlgazi (1176-1184), Hüsameddin Yülük (Yavlak) Arslan (1184-1201), Nasırüddin Artuk Arslan(1201-1239), Necmeddin Birinci Gazi (1239-1260), Muzaffer Fahrüddin Kara Arslan (1260-1292), Şemseddin Birinci Davud (1292-1294), Necmeddin İkinci Gazi (1294-1312), İmadüddin Ali Alpı (1312), Şemseddin Salih (1312-1364), Mensur Birinci Ahmed (1364-1368), Muzaffer İkinci Davud (1368-1376), Zahir Mecdeddin İsa (1376-1406), Şihabeddin İkinci Ahmed (1406-1408).

[3] Ebu'l-Farac İbnü'l-'İberî (ö. 685/1286), *Târîhu Muhtasar'd-Duvel,* (thk. Antûn Sâlihî el-Yesû'î), Dâru'ş-Şark, Beyrut 1413/1992, I, 202; Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî (ö. 748/1347), *Târîhu'l-İslâm ve Vefyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm,* el-Mektebetü't-Tavfikiyye, y.y, t.y., XXXIV, 141; İsmail b. Ömer b. Kesîr (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye,* (thk. Ali Şîrî), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, yy. 1408/1988, XIV, s. 260; Alptekin Coşkun, "Artuklular", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1991, III, 415-418.

[4] Nitekim bu dönemde Mardin'de halktan, komşu ülkelere nazaran daha az vergi alınmasının yanı sıra ticarî hayatın canlanması için kervansaraylar, köprüler, çarşılar gibi birçok ticari merkezler kurulmuştur. Bundan ötürü de civar memleketlerden Mardin'e yoğun bir göç yaşamıştır. Söz gelimi; Mardin bölgesinin önemli yerleşim yerlerinden olan Kızıltepe ilçesi, dönemin meşhur coğrafyacı Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229) tarafından şöyle tasvir edilmiştir: Koçhisâr olarak adlandırılan Düneyser/Kızıltepe ilk gördüğümde küçük bir köy görünümdeydi. Otuz yıl sonra ise birçok büyük şehri geri de bıraktığını, nüfusu yoğun ve büyük çarşıları olduğunu gördüm. Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, Dâru Sadr, Beyrut 1416/1995, II, 478; Hasan Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn mine'l-Fethi'l-Arabî ilâ Seneti ٩٢١/١٥١٥,* Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1407/1987, s. 311-338; Coşkun, "Artuklular", III, 417; Ahmet aslan, "Artuklular Zamanında Düneysir (Kızıltepe)'de Arap Edebiyatı Çevresi", *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, sy. 20, s. 262.

adamlarını himâye ederek desteklemiştir.[5] Bölgenin birçok yerinde külliye, hastane, hamam, çarşı, han, köprü, kervansaray gibi iktisadî ve içtimaî yapıların yanı sıra dönemin dinî ilimlerin eğitim-öğretim kurumları olan muhteşem medreseler[6] ve camiler inşa etmişlerdir.[7] İslâmî ilimler yanında felsefe, astronomi, matematik, fizik gibi müspet ilimlere de önem veren[8] Artuklu hükümdarları, bölgenin farklı yerlerinde değişik ilim dallarına ait binlerce ciltlik kitapları muhtevi büyük kütüphaneler kurmuşlardır.[9] Bütün bu faaliyetler neticesinde Mardin bölgesi bir ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Artukluların hâkim oldukları il ve ilçelerde, kısmen de olsa günümüze kadar gelebilen ulu camiler, büyük külliyeler ve medreseler inşa etmiş olmaları dine ve ilme verdikleri önemin bariz öneklerindendir.[10] Mardin Artuklu hanedanlığında özellikle II. İlgazi (572-580/1174-1184) döneminden itibaren başta fıkıh olmak üzere İslâmî ilimlerde önemli bir gelişme yaşanmış ve bu süreçte çok sayıda fakih yetişmiştir.[11]

Fıkıh, insanın doğumundan ölümüne kadar hayatının her safhasını konu edinen eşsiz bir ilmî disiplindir. Bilgi kaynağı açısından vahiyi merkeze alan bir usûl takip etmesi ayrıca ona özel bir ehemmiyet kazandırmıştır. Fıkıh ilminin sahip olduğu önemli husûsiyetlerden ötürü, İslâm tarihi boyunca Müslümanlar tarafından kurulan devletlerde eğitim-öğretimine büyük önem verilmiştir. İslâm âleminin her tarafında fıkıh tedrisatına hasredilmiş çok sayıda medrese inşâ edilmiştir. Nitekim Abdulkâdir b. Muhammed en-Nuʿaymî'nin (978/1570), Memlûkler döneminde (655/1257-923/1517) Dımaşk bölgesinde ilmî faaliyet gösteren medreseleri konu ettiği *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris* adlı eserinde yüz yirmi sekiz fıkhî medreseden söz etmektedir ki; bu da fıkıh ilmine verilen önemin bariz örneklerindendir.[12] Aynı durum diğer Müslüman devletler için de söz konusudur. Öte taraftan fıkıh alanında söz sahibi olmuş âlimler her zaman siyasî otoriteler tarafından desteklenmiş ve başta kaza/yargı makamı olmak üzere önemli görevler genellikle onlara tevdi edilmiştir. Diğer Müslüman devletlerde olduğu gibi Artuklular döneminde de fıkıh ilmine özel bir önem atfedilmiş ve fıkıh ilminin öğretimi için meşhur fakihler Mardin'e davet edilerek müderrislik görevine getirilmişlerdir.[13] Sultan İsa'nın Hanefî ve Şafiî fıkhı alanlarında ders vermek üzere yurdun dört bir tarafından fıkıh ilminde uzman âlimleri getirterek görevlendirmesi bunun açık

[5] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 371.
[6] Sadece Mardin merkezinde Artuklu hanedanı dönemine ait on beş medrese bulunmaktadır.
[7] Yâkût el-Hamevî Mardin'i tasvir ederken bu zenginliğini şu şekilde dile getirmiştir: Mardin, Cezîre bölgesinde bulunan bir dağın zirvesinde kurulmuş bir kaledir. Kale, Düneyser, Dara ve Nusaybin'i kapsayan geniş ovaya hâkim bir konumdadır. Kalenin önünde, içinde çok sayıda çarşı, han, medrese ve tekke bulunan büyük bir mahalle bulunmaktadır. Hamevî, *Muʻcemu'l-Büldân,* V, 39.
[8] Nitekim astronomi bilgini Ahmed el-Mardinî (ö. 728/1328), tıp ve eczacılık alanlarında ünlenmiş Fahruddîn el-Mardinî el-Ensârî (ö. 594/1198), matematik ve ferâiz ilimlerinde meşhur olmuş Alâuddîn el-Mardinî (ö. 750/1349) gibi müspet ilimlerde temayüz eden onlarca âlimlerin Mardin'den çıkmış olması önem arz etmektedir. Bkz. Ahmet Ağırakça, *Mardinli Bazı İlim Adamları,* I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Mardin 2006, s. 257-266.
[9] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 400.
[10] İbrahim Sarı, *Büyük Türk Tarihi*, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2017, s. 770-771.
[11] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 371, 404; Erdoğan Merçil, Müslüman *Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 224; Ejder Okumuş, "Artuklularda Din-Toplum İlişkileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, c.7, sy. 26, 2008, s. 245-246.
[12] Bu medreselerden altmış biri Şafiî, elli iki Hanefî, dördü Mâlikî ve on biri Hanbelî mezhebine aittir.Abdulkâdir b. Muhammed en-Nuʿaymî, (ö. 927/1521), *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris,* (nşr. Cafer el-Hasenî), Beyrût 1408/1988.
[13] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 398.

örneğidir.[14] Yine Artuklular döneminde (501/1108-811/1409) fıkhın öneminden dolayı fukahâya da gereken ilgi gösterilerek önemli makamlara getirilmişlerdir. Sözün ettiğimiz dönemde Mardin bölgesinde görev yaptığı tespit edilen on kadıdan sekizinin fakihler arasından seçilmiş olması bunu göstermektedir. Kadı Alâüddîn el-Mârdînî (ö. 570/1349), Şerafüddîn İbn Ebî ʿAsrûn (ö. 585/1191) ve Kadı Mühezzebüddîn Muhammed Mücellâ el-Mârdînî (ö. 658/1260) bunlardan bir kaçıdır. Bu anlamda Artukluların hâkim olduğu dönemde Mardin bölgesinin fıkıh ilmi açısından durumunu tespit etmek önem arzetmektedir.

I. Artuklu Dönemi Mardin Bölgesinin Mezhepsel Durumu

Mardin bölgesinde bulunan Müslümanların hangi fıkhî mezheple ne zaman amel etmeye başladığına dair kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Mardin'in de içinde bulunduğu bölgenin genelinin, erken dönemlerden itibaren Şâfiî mezhebiyle tanıştığı ve mezheplerin teşekkülünden itibaren bu bölgede imam Şâfiî'nin görüşlerinin yayılmaya başlandığı tahmin edilmektedir. Nitekim İmam Şâfiî'nin önemli talebelerinden er-Rabîʿ b. Süleyman'ın (ö. 270/883) İmam Şâfiî'nin Mısır'a geçerken Nusaybin'e uğrayıp burada bir müddet ilmî faaliyetlerde bulunduğunu gördüğünü[15] söylemesi hem İmam Şâfiî'nin hem de kendisinin bu bölgede kaldıklarını ve erken dönemlerde bölge halkının İmam Şâfiî'nin içtihatlarından haberdar olduğunu göstermektedir.

Müstakil bir amelî mezhep olma vasfını haiz olarak önce Mısır'da kitlesel bir varlık kazanan Şâfiîlik kısa sürede Irak, Şam, Yemen gibi yakın bölgelere yayılarak III. Yüzyılın sonlarına doğru Mâverâünnehir, Fars, Afrika ve Hint bölgelerine ulaşmıştır.[16] Bahse konu bölgemizin Şam ve Irak bölgelerine yakın olması hasebiyle Şâfiî mezhebinin erken dönmelerden itibaren buralarda da varlık kazanmaya başladığına kanaat getirmekteyiz. İmam Şâfiî'nin görüşlerini benimseyenlerin eş-Şâfiî nisbesiyle anılmaya başlandığı hicri IV. asırdan itibaren[17] Mardin dâhil Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerden çıkan fakihlerin çoğunun Şâfiî mezhebine nispetle anılması mezhebin bariz bir şekilde bu bölgelerde yayıldığının bir göstergesidir. Sözgelimi Şâfiî mezhebinin Kürtler arasındaki önemli temsilcilerinden Kadı İbn et-Tıc olarak bilinen Yusuf b. Ahmed ed-Dinverî (ö. 405/1014) Irak'ta başta Ebû İshak el-Mervezî (ö. 340/951) olmak üzere önemli erken dönem Şâfiî fakihlerinden fıkıh öğrenmiş ve Şâfiî mezhebinin bölgede yayılmasına önemli katkılarda bulunmuştur.[18] Diğer taraftan genel olarak Sünnî doktrini, özel olarak da Şâfiî-Eşʿarî ekollerinin temsil ettiği düşünceyi yaymak için hicri V. yüzyılda Nizâmülmülk tarafından inşa edilmeye başlanan Nizâmiye medreseleri[19] Irak, Horasan, Mezopotamya, Diyarbakır bölgelerinde bulunan önemli merkezî yerleşimlerin hemen hepsinde de kurulmuştur. O dönemde Cezire ve Diyarbakır bölgelerinde Nizâmiye medreselerini örnek alan ve çoğu Şâfiî fıkhının öğretildiği yirmi beş medreseden bahsedilmektedir. Bölgeden çok sayıda talebe bu medreselere ilim öğrenmeye gitmiş, bu medreselerden mezun olup memleketlerine dönerek benimsemiş oldukları Şafiîliği yaymaya

[14] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 404.
[15] Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Menâkibu'ş-Şâfiî*, (thk. Seyyid Ahmed Sakar), Mektebetu Dâri't-Turâs, Kahire 1390/1970, 237.
[16] Ahmed Timur Paşa, *Nezratün Târîhiyye fî Hüdûsi'l-Mezâhibi'l-Fıkhiyeti'l-Erba'a*, Dâru'l-Kâdirî, Beyrut 1411/1990, s. 71
[17] Ekrem Yusuf Ömer el-Kavâsimî, *el-Medhal İlâ Mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*, Dâru'n-Nefâis, Ürdün 1423/2003, s. 323-324.
[18] İsmail b. Ömer b. Kesîr Ebu'l-Fidâ ed-Dımaşkî (ö. 774/1372), *Tabakâtü'ş-Şâfiîyyîn*, Mektebetü's-Sikâfetü'd-Dîniyye, yy. 1413/1993, I, 363-364.
[19] Şîrâzî'nin Bağdat'taki Nizâmiye medresesini kastederek "Nizâmiye medresesi Şâfiî mezhebinin kalesidir" şeklinde bir ifade kullanması bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İbrahim b. Ali Ebû İshâk eş-Şîrâzî (ö. 476/1083), *Tabakâtü'l-Fukahâ*, (thk. İhsân Abbâs), Dâru'r-Râidü'l-Arabî, Beyrut 1390/1970, s. 50.

çalışmışlardır.[20] Bazı dönmelerde talebelerinin sayısı altı bine ulaştığı bilinen Bağdat'taki Nizâmiye medresesinden sadece Kürtlerden otuz civarında meşhur Şâfiî âliminin mezun olması son derece önem arz etmektedir.[21] Bunlar arasında Muhammed b. Ahmed Ebû Bekir el-Meyâfârkînî (ö. 507/1113), Yahya b. Ali el-Hasan İbnü'l-Hilvânî (ö. 520/1126), Ahmed b. Ömer b. el-Hasan el-Kürdî (ö. 591/1195), Hamd b. Hamîd b. Mahmud Ebû Muhammed ed-Düneyserî (ö. 632/1235), İzzüddîn b. el-Hatîb el-Haskefî (ö. 616/1219) gibi Şâfiî mezhebinde söz sahibi olma vasfına erişen fakihleri saymamız mümkündür.[22]

Şâfiî mezhebinin bölgeye yayılmasını sağlayan en önemli fakihlerden biri de Şâfiîlerin şeyhi olarak nitelendirilen Muhammed b. Beyân b. Muhammed el-Kâzrûnî'dir (ö. 455/1063). Mervânî hükümdarlarından Nasruddevle (ö. 453/1061), devletin başkenti Farkîn/Silvan'da kurulmuş olan medresenin idaresini Kâzrûnî'ye tevdi etmiştir. Kâzrûnî'in müntesip olduğu Şâfiî mezhebini başkentte resmi mezhep olarak ilan etmiştir. Gerek civar memleketlerden gerekse uzak yerlerden çok sayıda talebe, Şâfiî fıkhını öğrenmek için buraya akın etmiştir. Kâzrûnî de gelen talebelere Şâfiî mezhebinin fıkhını öğreterek bu mezhebin bölgede yayılmasına büyük katkı sağlamıştır.[23]

Konuyla ilgili verdiğimiz bu kısa malumattan hareketle diyebiliriz ki önceki dönemlerde olduğu gibi Artuklular döneminde de Mardin bölgesinde Şâfiî mezhebi hâkim mezhep konumunda olmuştur. Artuklu hükümdarları amelî açıdan Hanefî mezhebine bağlı olmakla beraber mezhepsel taassuptan uzak durmuşlardır. Diğer fıkhî mezheplere karşı hoşgörülü bir tutum içinde olup, fakihleri ilmî çalışmalarında serbest bırakmış ve bu hususta onlara destek olmuşlardır. Farklı amelî mezheplere mensup kimsenin inanç ve ibadet faaliyetlerine sınırlama getirmemişlerdir. Artuklular döneminde Şâfiî mezhebinin muğlak/anlaşılması zor kavramlarını iyi bilen Ebû Bekir b. Abdillah b. Ali el-Merâğî eş-Şâfiî (ö. 590/1194),[24] başta fıkıh ve usûl olmak üzere değişik ilim dallarında yetkinliği kabul edilen ve Hüccetüddîn lakabına mazhar olan Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Mesud el-Hazrecî eş-Şâfiî (ö. 601/1205),[25] Ebu'l-Feth Nasrullah b. Ebî Bekir b. Mütevvic el-Besravî eş-Şâfiî (ö. ?),

[20] Örnek babında şunları zikredebiliriz: Ebû Sâlim Muhammed b. Ahmed b. Hibetüllah en-Nesîbînî eş-Şâfiî (ö. 652/1254), Takiyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. el-Mübârek en-Nesîbînî eş-Şâfiî (ö. 664/166), Ömer b. el-Hadir b. İlalmış ed-Düneyserî eş-Şâfiî (ö. 631-640/1234-1243), İmâdüddîn Muhammed b. Abbâs ed-Düneyserî eş-Şâfiî (ö. 686/1287), Ebû Muhammed Abdulhâlik b. el-Enceb en-Niştibrî el-Mârdinî eş-Şâfiî (ö. 692/1293). el-Mübârek b. Ahmed İbnü'l-Müstafî el-Erbilî (ö. 637/1240), *Târîhu Erbil*, (thk. Sâmî b. Seyyid Hammâs es-Sakâr), Dâru'r-Raşîd, Irak 1400/1980, I, 234; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XXIII, 239; Salâhuddîn Muhammed b. Şâkir b. Ahmed (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-Vefeyât*, (thk. İhsân Abbâs), Dâru Sâdr, Beyrut 1394/1974, III, 393.

[21] Ahmed b. Sücâʿ (ö. 677/1279), Nizâmiye medresesinde bulunan Kürt öğrencilerden şöyle bahsetmektedir: "Medresede Acem ve Kürt öğrenciler arasında sürekli bir sürtüşme vardı." İbnü'l-Müstafî, *Târîhu Erbil*, I, 368.

[22] Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî (ö. 771/1369), *Tabakâtü'ş-Şâfiîyyetü'l-Kübrâ,* (thk. Mahmud Muhammed et-Tenûhî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, yy. 1413/1992, VI, 31; Ebû Bekir b. Ahmed İbn Kâdî Şühbe (ö. 851/1447), *Tabakâtü'ş-Şâfiîyye*, (thk. el-Hâfiz Abdulʿalîm Hân), Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1407/1987, I, 296; Yâsîn Tâhâ, "Meşâhîru'l-Ulemâi'l-Kürd fî Nizâmiyeti Bağdad", (http://www.medaratkurd.com/مشاهير-علماء-الكُرد-في-نظامية-بغداد), Erişim tarihi: 05.03.2018.

[23] Ali b. Hasan İbn ʿAsâkir (ö. 571/1175), *Târîhu Dımaşk*, (thk. Amr b. Ğarame. el-ʿAmravî), Dâru'l-Fikr, y.y, 1415/1995, LII, 156; Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehebî (ö. 748/1347), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri), Müessesetü'r-Risâle, y.y. 1405/1985, XVIII, 172; İbn Kesîr, *Tabakâtü'ş-Şâfiîyyîn,* I, 434; Yâsîn Tâhâ, "el-Mezherbü'ş-Şâfiî ve İntişâruhu Beyne'l-Kürd", (), Erişim tarihi: 05.03.2018.

[24] Ömer b. el-Hadir b. İlalmış, *Târîhu Düneyser*, (thk. İbrahim Sâlih), Dâru'l-Beşâir, Dımaşk 1413/1992, s. 111.

[25] Mustafa b. Abdillah Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Süllemü'l-Vusûl İlâ Tabakâti'l-Fühûl*, (thk. Muhammed Abdulkâdir el-Arnavut), Mektebetu İrcica, İstanbul 1431/2010, I, 252.

Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ebî ʿAsrûn eş-Şâfiî (ö. 601/1205)[26] gibi önemli Şâfiî fakihleri Şam, Mısır ve Irak gibi Şâfiî mezhebinin hâkim olduğu bölgelerde eğitimini tamamlayarak Mardin bölgesine gelmiş ve buradaki medreselerde fıkıh derslerini vermişlerdir.[27]

Uzun süre bölgede hüküm sürmüş olan Abbâsîler, Selçuklular ve Artuklular kurdukları devletlerde her ne kadar resmi mezhep olarak Hanefiliği benimsemişseler de bu mezhep hiçbir zaman Şâfiî mezhebinin önüne geçme şansını yakalayamamıştır. Şâfiî mezhebi, bölgede tüm zamanlar boyunca birinci mezhep olma vasfını korumuş, hiçbir zaman ikinci mezhep konumuna düşmemiştir. Amelî mezhep olarak Hanefî mezhebi ise bölgede ikinci sırada kendine yer bulmuştur. Ayrıca Mardin bölgesinde Şâfiî ve Hanefî mezheplerinin yanı sıra Hanbelî mezhebinin müntesiplerine de rastlanmaktadır.[28] Fakat bu mezheplerin müntesipleri kemiyet açısından hiçbir zaman Şâfiîlik müntesipleri kadar olamamıştır. Şerefhân el-Bedlisî'nin (ö. 1005/1596) Kürt halkının tamamının Şâfiî mezhebine tabi olduğunu ifade etmesi[29] ve Kâtib Çelebî 'nin (ö. 1095/1684) de bu ifadeyi teyit etmiş olması bu tespitimizi desteklemektedir.[30] Keza İbn İlalmış'ın Dünyesr/Kızıltepe'ye nispet edilen veya burada yaşadığı bilinen âlimlerin kısa biyografisini ele aldığı *Târîhu Düneyser* adlı eserinde geçen on üç fakihten onunun Şafiî olması bunun açık kanıtıdır.[31] Zikredilen dönemde sadece Mardin şehrinin merkezinde Hanefî mezhebinin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Nitekim hanedan mensuplarının Hanefi olmaları hasebiyle merkezde görevlendirilen kadılar, başkadılar ve müderrisler genellikle Hanefî mezhebine mensup fakihlerden seçilmiştir. Bunun etkisi hem söz konusu medreselerde yetişen talebeler üzerinde hem de halk üzerinde kaçınılmaz olmuştur. Buna rağmen Hanefi mezhebinin, Şâfiî mezhebini geçtiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Merkezde bulunan bazı külliyelerin içinde Şâfiî ve Hanefî mezheplerinin her birisine ait ayrı birer mescdin bulunması her iki mezhebin de müntesiplerinin benzer bir yoğunlukta olduğunun göstergesidir.[32]

II. Artuklu Döneminde Mardin Bölgesinde Fıkıh Eğitimi Veren Medrese ve Camiler

Artuklu döneminde Mardin bölgesinde dinî eğitim-öğretimin icra edildiği çok sayıda cami ve medresenin bulunduğuna vakıf olmaktayız. Ancak Söz konusu kurumların bir kısmı daha önceki dönemlerde inşa edilmiş olmakla birlikte Artuklu döneminde de eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmiştir.

[26] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 123, 130.
[27] Bkz. İbnü'l-Müstavfî, *Târîhu Erbil*, I, 234; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XXIII, 239; Salâhuddîn Muhammed b. Şâkir b. Ahmed (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-Vefeyât*, (thk. İhsân Abbâs), Dâru Sâdr, Beyrut 1394/1974, III, 393.
[28] Nitekim bahse konumuz bölgede Hanbelî mezhebini benimsemiş fakihlere de rastlamak mümkündür. İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) yakın dostu Bedruddîn Muhammed b. Abdilaziz b. Abdirrahîm el-Mârdinî es-Saffâr (ö. ?), Ebu'l-Hayr Selâme b. Sadeke el-Hanbelî (ö. 627/1230), Ebû İshak İbrahim b. Saʿd es-Sercüvî ed-Düneyserî gibi Hanbelî fakihleri örnek verilebilir.
[29] Şerefhân el-Bedlisî, *Şerefnâme fî Târîhi'd-Düvel ve'l-İmârati'l-Kürdiyye*, (trc. Muhammed Ali Avnî), Dâru'z-Zaman, Dımaşk 1427/2006, I, 23.
[30] Reşîd Fendî, *Rihletu Evliyâ Çelebî fî Kürdistân*, Matbaʿatu Hânî, Dıhok 1429/2008, s. 47
[31] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 111-138.
[32] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 403; Sultan Çaça, "*Mardin'de Artuklu Dönemine Ait Bir Medrese: Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi*", (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2013, s. 55

A. Mardin

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Artuklu hükümdarları, ilme ve kültüre önem verdiklerinden, âlimleri ilmî faaliyetlerinde özgür bırakmışlardır. Bilhassa merkezde dönemin en önemli eğitim-öğretim kurumları olan çok sayıda medrese inşâ etmişlerdir. Söz konusu medreselerde tefsir, hadis, kelam, fıkıh ve diğer İslâmî ilimlerin yanı sıra müspet ilimler de okutulmuştur. Sadece Mardin şehir merkezinde Artuklulara ait on dört medresenin bulunması son derece dikkat çekicidir.[33] Ulaşabildiğimiz kaynaklarda, sözü geçen dönemde Mardin merkezde içinde fıkıh tedrisatı yapıldığı şu medreselerin isimleri geçmektedir.

1. Necmiyye Medresesi

Medrese, Mardin bölgesinde çok sayıda hayır kurumlarının yapılmasına öncülük ettiği bilinen I. Necmüddîn İlgazi b. Artuk (ö. 516/1122) tarafından yaptırılmıştır. Bu sebeple de medrese ona nispet edilerek Necmiyye ismiyle anılmıştır. I. Necmüddîn'den sonra onun çocukları medreseyle ilgilenmişlerdir. Bu medresede Hanefî fıkhı öğretildiği kaydedilmektedir.[34]

2. Sedîdiyye Medresesi

Medrese, Artuklu hükümdarlarından Hisâmüddîn Timurtaş (ö. 547/1152) döneminde Mardin kadılığı yapan Kadı Sedîdüddîn (ö. 612/1215) tarafından yaptırılmıştır. Medresenin VI. yüzyılın ilk çeyreğinde bina edildiği tahmin edilmektedir. Müderrislerinin meşhur âlimlerden seçilmiş olması ve içinde farklı ilimlerin tedrisatının yapılmış olması, hem Mardin bölgesinden hem civar memleketlerden çok sayıda ilim talebesinin buraya akın etmesine sebep olmuştur. Medresede diğer İslâmî ilimlerin yanı sıra Hanefî fıkhı okutulduğu nakledilmektedir.[35]

3. Şehîdiye Medresesi

Semânîn ismiyle de anılan Şehîdiye medresesi, Melik Mansûr Artuk Aslan'ın (ö. 637/1239) hâkimiyeti sırasında (597/1200-637/1239) inşâ edildiği tahmin edilmektedir. Bölgeye Tatâr saldırısı sırasında civar yerleşim yerlerinden Mardin merkezine yoğun bir göç yaşanmıştır. Bu göç dalgası sonucunda şehirdeki camiler halkın ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalmıştır. Bundan dolayı Melik Mansûr'un oğlu Necmüddîn İlgâzî (ö. 712/1312) tarafından medresede bir minber yapılmış ve bundan böyle burada Cuma namazı kılınmaya başlanmıştır. Medresede Şâfiî ve Hanefî mezhepleri öğretildiği kaydedilmektedir.[36] Birçok fakih yetiştiren Fahruddîn İbrahim b. Halil b. Hamîs el-Mârdinî'nin bu medresede ders verdiği nakledilmektedir.[37]

---

[33] Mardin merkezinde bulunan medreselerin isimleri şu şekildedir: Kasımiye Medresesi, Şehidiye Medresesi, Marufiye Medresesi, Hatuniye (Sitti Radiyye) Medresesi, Mardin Emineddin Medresesi, Mardin Necmeddin Medresesi, Melik Mansur Medresesi, Mardin Altunboğa Medresesi, Savurkapı Medresesi, Zinciriye Medresesi, Hüsamiye Medresesi, Muzafferiye Medresesi, Melik Mansur Medresesi.

[34] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 404; Alâ Mahmud Kadâvî, *el-Mûsıl ve'l-Cezîretü'l-Furâtiye fî 'Ahdi Devleti'l-Mûğıl el-İlhâniyye*, Dâru Bidâye li'n-Neşri ve't-Tevzî', yy. 1436/2015, s. 20, 400.

[35] İbn Şeddâd, *el-'Alâku'l-Hatîre*, s. 199; Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 400-401.

[36] İbn Şeddâd, *el-'Alâku'l-Hatîre*, s. 199.

[37] Abdurrazzak b. Ahmed İbnü'l-Fevt eş-Şeybânî (ö. 723/1323), *Mecma'u'l-Âdâb fî Mu'cemi'l-Elkâb*, (thk. Muhammed el-Kâzım), Vizâretü's-Sikâfe, İran 1416/1995, II, 518; Kadâvî, *el-Mûsıl ve'l-Cezîretü'l-Furâtiye*, s. 206.

4. Hatuniye Medresesi

Medrese, Sultan Necmüddîn Alpi'nin (ö. 572/1176) eşi ve Sultan İlgazi'nin annesi Sıtti Raziye tarafından yaptırılmıştır.[38] Medresede Hanefî fıkhı öğretildiği kaydedilmektedir.[39] Hanefî fakihi İbnü'ş-Şemmâʿ Muhammed b. Abdilkerîm b. Osman el-Mârdînî'nin (ö. 676/1277), bu medresede fıkıh dersleri okuttuğu nakledilmektedir.[40] Bazı kaynaklarda ismi el-Medresetü'l-Hâtûniyye el-Hanefîyye şeklinde geçmektedir ki; bu da medresenin Hanefî fıkhının öğretimine özgü olduğuna işaret etmektedir.[41]

5. Zeytûniyye Medresesi

Medresenin kimin tarafından ne zaman inşâ edildiğine dair kaynaklarda her hangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak VIII. yüzyıldan önce bina edildiği muhakkaktır. Nitekim 709/1309'a kadar hayatta olduğu bilinen Hanefî fakihi Alemüddîn Süleyman b. Zekeriya el-Mûltânî el-Hanefî bu medresede ders vermiştir.[42]

6. Zinciriyye Medresesi

Banisine nispetle "Sultan İsa Medresesi" olarak da anılan medresenin, 787/1385 tarihinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Sultan İsa (ö. 809/1406), Hanefî ve Şâfiî mezheplerine mensup bir grup meşhur âlimi Mardin'e getirerek bu medresede fıkıh ilminin tedrisatı için görevlendirmiştir. Ayrıca medresede, dinî ve kültürel konuların müzakeresi için bir konferans salonu tahsis edildiği de kaydedilmektedir.[43]

B. Düneyser/Kızıltepe

Artuklu döneminde Mardin bölgesinde fıkıh tedrisatı yapıldığı bilinen önemli yerlerden biri Düneyser/Kızıltepe olmuştur. Bu dönemde Düneyser'de yaşanmış fıkhî hareketlilik ile ilgili bilgiyi ise daha çok İbn İlalmış'ın *Târîhu Düneyser* adlı eserinden öğrenmekteyiz. İbn İlalmış bu eserde, Düneyser'e İslâmî ilimlerin farklı dallarında ün yapmış altmış âlimin kısa biyografisi yanında şehirde ilmî faaliyet gösteren medrese ve camiler ile ilgili bilgileri de aktamıştır. Artuklu döneminde Düneyser'de içinde fıkıh öğretimi yapıldığı tespit edilen medrese ve camileri şöyle sıralayabiliriz:

1. Şihâbiyye Medresesi

Medresenin kimin tarafından ne zaman yapıldığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat İbn İlalmış'ın ifadelerinden medresenin Artuklu döneminde aktif olup öğrencileri diğer medreselerin öğrencilerine nispeten daha kalabalık olduğu anlaşılmaktadır.[44] Medresede kıraat, hadis, Arap dili ve edebiyatı gibi ilimlerin yanı sıra ağırlıklı olarak Şâfiî fıkhı öğretildiği görülmektedir.[45] Nitekim İbn İlalmış, medresede ders vermiş âlimlerden bahsederken "bir topluluk ondan fıkıh öğrendi", "fıkıh öğrenmek isteyenler

[38] Çaça, *Mardin'de Artuklu Dönemine Ait Bir Medrese: Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi*, s. 27.
[39] Kadâvî, *el-Mûsıl ve'l-Cezîretü'l-Furâtiye*, s. 206.
[40] Halîl b. Aybek es-Safedî (ö. 764/1363), *el-Vâfî bi'l-Vefyât*, (thk. Ahmed el-Arnavût ve Mustafa Türkî), Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut 1420/2000, III, 231.
[41] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 402.
[42] İbnü'l-Fevt, *Mecma'u'l-Âdâb, I, 520;* Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 403-404.
[43] Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 404; medrese ile ilgili geniş bilgi için bkz. Çaça, *Mardin'de Artuklu Dönemine Ait Bir Medrese*.
[44] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 105, 114, 116, 119,123 vd.
[45] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 114, 123, 133, 150 vd.

ondan çok istifade ettiler", "en çok fıkıh öğrendiğim kişi", gibi ifadeler kullanmıştır. Keza bahsedilen âlimlerin tamamının eş-Şâfiî nisbesiyle anıldığını görüyoruz.[46]

2. Kutbiyye Medresesi

Medresenin Artuklu hükümdarlarından Kutbeddîn İlgazi döneminde (572-580/1174-1184) şehrin dışında 580/1184 tarihinden önce inşâ edildiği tahmin edilmektedir.[47] İbn İlalmış, Artuklu döneminde Kütbiyye medresesinde ders veren iki âlimden söz etmektedir. Bunlardan birisi, İbn Rûhînâ el-Irâkî olarak meşhur olmuş Ebû Muhammed Abdulhâlik b. Enceb eş-Şâfiî'dir (ö. 649/1253). Diğeri ise Abdulvâhid b. Ebî Tâhir el-Büvâzîcî'dir (ö. 596/1197).[48]

Düneyser'de icra edilen fıkıh tedrisinde sözün ettiğimiz medreselerin yanı sıra camilerin de rolü olmuştur. Burada bulunan camilerin her biri ibadet mekânı olma özelliği yanında içinde tertiplendiği ilim halkaları sayesinde birer medrese fonksiyonunu da yerine getirmiştir. Bu camilerde azımsanmayacak sayıda fakih, muhaddis, kurra, hafız, kadı ve hatip yetişmiştir.[49] Artuklu döneminde Düneyser'de içinde fıkıh tedrisatı yapıldığı bilinen camiler şunlardır:

3. Batı Nâsırî Camii

Nâsırî camii, Artuklu hükümdarlarından Nâsiruddîn Artuk Arslan (ö. 636/1239) tarafından inşâ edildiği tahmin edilmektedir. Ayrıca bu caminin, günümüze kadar varlığını korumuş olan Kızıltepe Ulucami olma ihtimali üzerinde de durulmaktadır. Ebû Bekir b. Abdillah b. Ali el-Merâğî eş-Şâfiî'nin (ö. 590/1194) bu camide fıkıh dersleri verdiği nakledilmektedir.[50]

4. Ğâzî Camii

Caminin İlgazi b. Alpi döneminde (572-580/1176-1184) yaptırıldığı ve ismini buradan aldığı tahmin edilmektedir. Ebû Bekir el-Merâğî'nin bu camide fıkıh tedrisatı yaptığı kaydedilmektedir. İbn İlalmış, burada Merâğî'den Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh* adlı eserinin girişini okuduğunu söylemektedir.[51]

Zikrettiğimiz medrese ve camiler dışında, ismi belirtilmeyen ve içinde fıkıh tedrisatı yapıldığı bir camiden daha bahsedilmektedir. İbn İlalmış, Hanbelî fakihi Ebû İshak İbrahim b. Sa'd es-Sercüvî ed-Düneyserî'nin bu camide görev yaptığını ve birçok âlimin ondan fıkıh ilmini öğrendiğini aktarmaktadır.[52] Bu camide Hanbelî fıkhı öğretildiği kaydedilmektedir.[53]

---

[46] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 116, 119, 133, 194.

[47] Nitekim meşhur Seyyâh İbn Cübeyr'in (ö. 614/1216), Kutbeddîn İlgazi'nin şehre hâkim olduğu 580/1184 yılında Düyeser'i ziyaret ettiğinde şu ifadelere yer verdiğini görüyoruz: "Düneyser'in dış mahallelerinde yeni yapılmış etrafı güzel bahçelerle çevrili bir medrese gördüm." Zikredilen medrese Kutbiyye medresesi olduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır. Muhammed b. Ahmed İbn Cübeyr el-Endülüsî (ö. 614/1216), *Rihletu İbn Cübeyer*, Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut ty., s. 194; Dervîş Yusuf Hasan, Medîntu Düneyser, s. 11.

[48] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 118.

[49] Şumeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 370.

[50] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 111.

[51] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 111-112.

[52] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 133.

[53] Düneyser'de bulunan medrese ve camiler için ayrıca bkz. Derviş, Medîntu Düneyser, s. 109-112; Halil Akçay, *Târîhu Duneyser'in Kızıltepe'sinde Eğitim-Öğretim Kurumları,* Uluslararası Mardin Kültür ve Medeniyet Kongresi, İksad Yayınları, Mardin 2017, s. 94-95.

III. Artuklu Döneminde Mardin Bölgesinden Çıkmış Fakihler

Artuklu döneminde (505/1108-811/1409) Mardin bölgesinden fakih olarak anılan çok sayıda âlimin çıktığını görüyoruz. Bu âlimlerden bir kısmı Mardin, bir kısmı Düneyser/Kızıltepe, diğer bir kısmı ise Nusaybin'e nispet edilmektedir. Öte taraftan bu âlimlerden bir kısmı fıkıh veya usûl ilimlerinin birinde veya her ikisinde eser vermiştir. Diğer bir kısmı bu ilimlerin herhangi birisinde eser vermemiş olmasına rağmen; kaynaklarda fakih olarak anılmıştır. Zikredilen dönemde Mardin bölgesinden çıktığını tespit ettiğimiz fakihler şunlardır:

1. Ebû Muhammed Hamd b. Hamîd b. Mahmud eş-Şâfiî ed-Düneyserî (ö. 632/1234), Nizâmiye medresesinde müderris Yahya b. Rebîʿ el-Vâsıtî (ö. 606/1210) ve Muʿîd Emîn et-Tebrîzî'den (ö. 621/1245) fıkıh öğrendiği kaydedilmektedir. İslâmî ilimlerin farklı alanında söz sahibi olarak bilinen Ebû Muhammed'in asıl ihtisas alanı fıkıh olmuştur.[54]

2. İbn Fallus İsmail b. İbrahim b. Ğâzî b. Muhammed el-Hanefî el-Mârdînî (ö. 637/1240), Hanefî mezhebinde mütehassıs olmuştur. Özellikle usûlü'l-fıkıh ve usûlü'd-dîn ilimlerinde söz sahibi olmuş ve Mısır'da bu ilimlerin derslerini vermiştir.[55]

3. Ebû Ali Hasan b. Abdürrahim b. Ali b. Zeyd eş-Şâfiî en-Nesîbînî (ö. 650/1252), Nusaybin'de hatiplik yapmıştır.[56]

4. Ebû Sâlim Muhammed b. Talha b. Hasan b. Muhammed en-Nesîbînî eş-Şâfiî (ö. 651/1253), Şâfiî mezhebine mensup Ebû Sâlim'in, *Tahsîlü'l-Merâ fî Tafdîli's-Selât Alâ's-Siyâm* isminde bir fıkıh eseri bulunmaktadır.[57]

5. Kemâleddin Ebû Sâlim Muhammed b. Talhe b. Muhammed b. el-Hasan eş-Şâfiî en-Nesîbînî (ö. 652/1254), Şâfiî mezhebinin önde gelen fakihlerinden kabul edilmektedir. Dımaşk vezirliğine getirilen Kemâleddin, bu görevi sevmediğinden olmalı ki iki gün sonra bırakmıştır.[58]

6. Kemâlüddîn Ebû Sâlim Muhammed b. Ahmed b. Hibetüllah eş-Şâfiî en-Nesîbînî (ö. 652/1254), önceleri Hanefî'yken Şâfiî mezhebine geçmiştir. Birçok yerde ilmî faaliyetlerde bulunduğu bilinen Kemâlüddîn Nusaybin'de kadılık yapmıştır.[59]

7. Takiyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. el-Mübârek b. Nevfel eş-Şâfiî en-Nesîbînî (ö. 664/1265), imam, âlim, fakih ve nahvî olarak nitelendirilmektedir. Sincâr ve Musul'da Şâfiî mezhebini öğretmiştir. Farklı alanlarda çok sayıda eser telif ettiği kaydedilmektedir.[60]

8. İmâdüddîn İbnü'ş-Şümmâʿ Muhammed b. Abdilkerîm b. Osman el-Hanefî el-Mârdînî (ö. 676/1278), Hanefi mezhebinin önde gelen simalarındandır. Birçok medresede Hanefî fıkhını öğretmiştir.[61]

---

[54] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 134; Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefyât,* XIII, 96-97.
[55] Mühyiddîn Abdulkâdir b. Muhammed el-Hanefî (ö. 775/1375), *el-Cevâhiru'l-Müdîe fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, nşr. Mîr Muhammed Kütüphane, Kerâteşî ty., I, 144.
[56] Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Süyûtî (ö. 911/1505), *Büğyetü'l-Vü'ât fî Tabakâti'l-Lüğaviyyîn ve'n-Nühât,* (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), el-Mektebetü'l-ʿAsriyye, Lübnan ty., I, 511.
[57] İsmail b. Muhammed Emîn el-Bâbânî (ö. 1399/1979), *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâri'l-Müsannifîn,* el-Meârifü'l-Celîle, İstanbul 1371/1951, II, 125.
[58] Sübkî, *Tabakât,* VIII, 63.
[59] Çelebî, *Süllemü'l-Vusûl*, III, 98.
[60] Sübkî, *Tabakât,* VIII, 29.
[61] Zehebî, *Târîhu'l-İslâm,* XV, 322.

9. Mecdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Abdirrahman b. Bekir el-Mârdînî (ö. 689/1290), Arap dili ve edebiyatıyla meşgul olduğu bilinmesine rağmen asıl ihtisas alanı fıkıh olmuş ve fıkıhçı olarak şöhret bulmuştur. Dımaşk'ın kadılkudatlığı görevini icra etmenin yanında Halep ve Dımaşk'ta bulunan medreselerde ders vermiştir. Fetvâ vermekle de meşgul olduğu bilinen Mecdüddîn'in birçok fakih yetiştirdiği kaydedilmektedir.[62]

10. Cemâlüddîn Abdürrahim b. Amr b. Osman eş-Şâfiî ed-Düneyserî (ö. 699/1299), Musul ve Dımaşk'ta ilmî faaliyetlerde bulunmuştur. Gazze'nin kadılığını yapmıştır.[63]

11. Fahruddîn Ebû Amr Osman b. İbrahim İbnü't-Türkmânî el-Mârdînî (ö. 731/1331), dönemin Hanefî mezhebinin üstadı konumundadır. Daha çok fıkıh ilmiyle meşgul olmuş ve çok sayıda fakih yetiştirmiştir. Hanefî fıkhında uzmanlaşan İbnü't-Türkmânî, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 132/749)'nin furuʿa dair *el-Câmi'i'l-Kebîr* adlı eserini şerh etmiş ve bu şerhini Mısır'da talebelere okutmuştur.[64]

12. Ahmed b. Davud b. Mendik eş-Şâfiî ed-Düneyserî (ö. 743/1342), muhakkik bir fakih olarak tavsif edilmektedir. Dımaşk ve Musul gibi yerlerde dersler vermiştir.[65]

13. Tâcüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Osman el-Mârdînî (ö. 744/1344), İbnü't-Türkmânî olarak anılan Ahmed b. Osman meşhur bir Hanefî fakihidir. İslâmî ilimlerin farklı alanlarıyla ilgilendiği bilinen İbnü't-Türkmânî, fıkıh ilminde temayüz etmiş ve kaynaklarda daha çok fakih olarak anılmıştır.[66] Kadılık, müderrislik ve müftülük vazifeleri yanında farklı alanlarda eserler telif etmiştir. Fıkıh ve usûl ile ilgili eserleri şunlardır:

a) *et-Te'lîke ala'l-Mahsûl*, Fahruddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *el-Mahsul fî Usûli'l-Fıkıh* adlı usûl eseri üzerine yazılmış bir haşiyedir.

b) *et-Ta'lîke ala'l-Muntahab fî Usûli Fıkhi'l-Mezheb*,Muhammed b. Muhammed el-Ahsîkesî'nin (ö. 644/1246) *Muntahab fî Usûli Fıkhi'l-Mezheb* adlı usûl eseri üzerine telif edilmiş bir çalışmadır.

c) *Şerhu'l-Hidâye*, Ali b. Ebî Bekir el-Merğînânî'nin (ö. 593/1193) *Hidâye* adlı eserinin şerhidir. Eser tamamlanmamıştır.

d) *el-Ebhâsü'l-Celîle fî Mes'eleti İbn Teymiyye*, muhtemelen İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) Mardinli Müslümanların Moğol istilasına karşı koymaları hakkında verdiği fetvasıyla ilgili bir çalışmadır. Bunların yanında feraiz ile ilgili *Mebsût* ve *Mütevassit* ile Hisâmüddîn b. Ali b. Mekkî er-Râzî'nin (ö. 598/1202) *Hulasatü'd-Delâil fî Tenkîhi'l-Mesâil* adlı eseri üzerinde yazılmış üç haşiyesinden bahsedilmektedir.[67]

---

[62] Tarîfe Ahmed Osman el-Berezencî, *İshâmatü'l-Ulemâi'l-Ekrâd fî Binâ Hadâreti'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1439/2010, s. 211.

[63] Abdülhay b. Ahmed İbnül-ʿİmâd (ö. 1089/ 1678), *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb,* (thk. Mahmud el-Arnavut), Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1406/1986, VII, 784.

[64] Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Süyûtî (911/1505), *Hüsnü'l-Muhâdara fî Târîhi Mısır ve'l-Kahire,* (thk. Ebü'l-Fazl İbrahim), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır 1387/1967, I, 469; Çelebî, *Süllemü'l-Vusûl*, II, 327.

[65] Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448)**,** *ed-Dürerü'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Sâmine,* (thk. Mürâkebe- Muhammed Abdülmuîd Dân), Haydarâbâd, Hind 1392/1972, I, 150.

[66] Çelebî, *Süllemü'l-Vusûl*, I, 172; Hayrüddîn b. Mahmud ez-Ziriklî (ö. 1396/1976), *el-A'lâm*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, yy. 1422/2002, I, 167.

[67] Takiyüddîn b. Abdilkâdir et-Temîmî (ö. 1010/1602), et-*Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, (http://www.feqhup.com/uploads/1365974425941.pdf), Erişim tarihi: 19.03.2018.

14. Mecdüddîn İsa b. İbrahim b. Muhammed b. Sevbân el-Mârdînî (ö. 746/1345), Arap dili ve edebiyatıyla meşgul olduğu bilinmesine rağmen asıl ihtisas alanı fıkıh usûlü olmuş ve usûlcü kimliğiyle şöhret bulmuştur. Mecdüddîn'in birçok fakih yetiştirdiği kaydedilmektedir. Mecdüddîn, Râzî'nin *el-Meâlim* adlı usûl eserini, *Muhtasaru'l-Meâlim* ismiyle ihtisar etmiştir.[68]

15. Abdülaziz b. Osman b. İbrahim b. Mustafa el-Mârdînî (ö. 749/1348), akıllı ve faziletli bir fakih olarak anılmaktadır. İslâmî ilimler arasında daha çok fıkıh ile meşgul olmuş ve bu alanda dersler vermiştir.[69]

16. Alâüddîn Ali b. Osman b. el-Mârdînî (ö. 750/1350), Tâcüddîn İbn et-Türkmânî'nin kardeşidir. Başta babası Osman et-Türkmânî ve ağabeyi Tâcüddîn olmak üzere dönemin meşhur âlimlerinden ilim öğrenen Alâüddîn'nin fıkıh, hadis, tefsir ve diğer İslâmî ilimlerin hemen hepsinde yetkinliği kabul edilmiştir. Farklı medreselerde ders vermiş ve müftülük yapmıştır. Değişik alanlarda çok sayıda eser telif eden Alâüddîn, daha çok Hanefî fıkhında ün yapmıştır. Fıkıh ve usûl ile ilgili eserlerini şöyle sıralamak mümkündür:

a) *Mukaddimetün fi Usûli'l-Fıkıh.*
b) *el-Kifâye*, Merğînânî'nin *el-Hidâye* adlı eserinin muhtasarıdır.
c) es-Sa 'diyye, fıkıh usulüne dair bir eserdir.
d) *Keşfü'l-Kâşif ez-Zihnî fi Şerhi'l-Müftî li'l-Habbâzî.*[70]

17. Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman İbrahim el-Mârdînî (ö. 750-760/1350-1360), fetvâ ve tedrisatla meşgul olmuştur. Başta Ali b. Yusuf el-Konevî (ö. 639/1242) olmak üzere dönemin meşhur fakihlerinden fıkıh öğrenmiştir. Fıkıh ve usûl ile ilgili şu eserleri bulunmaktadır:

a) *el-Kâşifü'l-Müdnî fi Şerhi'l-Müğnî,* Ömer b. Muhammed el-Habbâzî'nin (ö. 691/1291) *el-Müğnî fi Usûli'l-Fıkıh* adlı eserinin şerhidir.
b) *Kitabü'l-Vıtr.*
c) *Kitâbü'l-Menâsik.*[71]

18. Cemâlddîn Abdullah b. Alâüddîn Ali b. Osman el-Hanefî el-Mârdînî (ö. 769/1367), baş kadı olan babası Fahruddîn Osman'ın vefatından sonra baş kadılık görevinin kendisine tevdi edildiği söylenmektedir. Ömrünün sonuna kadar fetva ve tedrisatla meşgul olmuştur. Başta Arap dili ve edebiyatı olmak üzere İslâmî ilimlerin hemen hepsinde yetkinlik kazandığı bilinen Cemâlüddîn'in uzmanlık alanı fıkıh olmuş ve fıkıh ilminde temayüz etmiştir. *Tekmiletu Şerhi'l-Hidâye* adında bir fıkıh çalışması bulunmaktadır. Çalışma, Cemâlddîn'in dedesi Osman'ın başlayıp bitiremediği *Şerhu'l-Hidâye*'nin devamıdır.[72]

19. Bedruddîn Muhammed b. Muhammed b. Ebi'l-İz el-Hanefî el-Mârdînî (ö. 780/1380), İslâmî ilimler arasında daha çok fıkha ağırlık vermiştir. Bu ilimde söz sahibi olmuş ve akranları arasında temayüz etmiştir. Birçok fakih yetiştiren Bedruddîn'nin bir müddet Mardin'de ders verdiği kaydedilmektedir. Fıkıh ilmiyle ilgili eserleri şöyledir:

a) *Ercûzet fi'l-Hilâfi Beyne'ş-Şâfiîyye ve'l-Hanefîyye*.

---

[68] Ömer Rızâ Kehhâle (ö. 1408/1987), *A'lâmü'n-Nisâ fi Âlemeyi'l-Arabî ve'l-İslâm,* Müessesetü'r- Risâle, Beyrût ty. VIII, s. 18; Şümeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 376; Berezencî, *İshâmatü'l-Ulemâi'l-Ekrâd*, s. 211.
[69] Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine,* III, 174.
[70] Zeynüddîn Ebu'l-Fedâ İbn Kutlûboğâ (ö. 879/1475), *Tâcü't-Terâcim*, (thk. Muhammed Hayr-Ramaz Yusuf), Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1413/1992, s. 211; Çelebî, *Süllemü'l-Vusûl*, II, 373; *Keşfü'z-Zünûn,* II, s. 991.
[71] İbn Kutlûboğâ, *Tâcü't-Terâcim,* s. 252.
[72] Yusuf b. Tağrîberdî (ö. 874/1470), *en-Nucûmu'z-Zâhire fi Mulûki Mısır ve'l-Kâhire,* Dâru'l-Kütüb, Mısır 1348/1929, VII, 129; Berezencî, *İshâmatü'l-Ulemâi'l-Ekrâd*, s. 220.

b) *Ercûzetün fi'l-Ferâiz.*
c) *Muhtasarun fî Usûli'l-Fıkıh.*[73]

20. Cemâlüddîn Abdullah b. Ali b. Osman el-Mârdînî el-Hanefî (ö. 799/1397), Mısır'da kadılkudâtlık vazifesini yapmış bir Hanefî fakihidir. Müderrislik ve müftülük gibi görevler de ifa etmiştir. Farklı ilim dallarıyla meşgul olmasına rağmen asıl ihtisas alanı Hanefî fıkhı olmuştur. *Kitâbu'l-Fürûk fî Fürû'i'l-Hanefiyye* adında bir fıkıh eseri bulunmaktadır.[74]

21. Hamîdüddîn Ebu'l-Bekâ Hammâd b. Abdürrahim b. Ali b. Osman et-Türkmânî el-Hanefî el-Mârdînî (ö. 819/1416), kadı Alâüddîn el-Mârdînî'nin torunudur. el-ʿİz b. Cemâʿe (ö. 767/1365) ve Zehebî (ö. 748/1347) gibi dönemin meşhur alimlerinden icâzet almıştır.[75]

22. el-Bedr İbn Selâme Hasan b. Ebî Bekir b. Muhammed b. Osman el-Hanefî el-Mârdînî (ö. 850/1446), kardeşi el-Bedr Muhammed'den çok istifade etmiştir. *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Menâr* gibi birkaç usûl metni ezberlediği bilinen el-Bedr, Halep'te ikamet etmiştir.[76]

23. Zekeriyâ b. Erğûn el-Hanefî el-Mârdînî (ö. ?), Mardin'de Hanefî fıkhını öğretmiştir. Kendisinden fıkıh öğrenenler arasında Bedrüddîn İbn Selâme de bulunmaktadır.[77]

24. Kadı Ebû Bekr Atîk b. İbrâhîm el-Eyzûlî el-Muhallebî eş-Şâfiî ed-Düneyserî (ö. ?), Ebû Saʿîd b. Ebî ʿAsrûn'dan fıkıh tahsilini görmüştür. Düneyser'in kadılığı yanında Şihâbiyye medresesinde muʿîdlik yapmıştır. Başta İbn İlalmış olmak üzere birçok kişi kendisinden fıkıh öğrenmiştir.[78]

IV. Dışardan Gelip Mardin'e Yerleşen Fakihler

Artuklu hâkimiyeti döneminde başta kadılık[79] ve müderrislik olmak üzere farklı amaçlar için dışardan gelip Mardin bölgesine yerleştiğini tespit ettiğimiz fakihleri şöyle sıralamamız mümkündür:

1. Kadı Mecdüddîn Davud İbnu'l-Kadı es-Sedîd (ö. ?), Hisâmüddîn Timurtaş döneminde (516/1122-547/1153) Mardin kadılığına getirilmiştir. Bu görevini 538/1144'te azledilene kadar sürdürmüştür.[80]

2. Kadı Alemüddîn Ebu'l-Feth Muhammed b. Ali b. Nubâte (ö. ?); fıkhî hükümleri iyi bilen güvenilir bir âlim olarak tavsif edilmektedir. Hisâmüddîn Timurtaş tarafından 538/1144 yılında Mardin kadılığına tayin edilmiştir. Otuz dört yıl bu görevde kalmıştır.[81]

3. İbnü'l-Hıll Muhammed b. el-Mübârek b. Muhammed el-Bağdâdî eş-Şâfiî (ö. 552/1157), Dünyeser'de bulunan Şihâbiyye medresesinde müderrislik yapmıştır. Şîrâzî'nin *et-*

[73] Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine,* V, 517; Çelebî, *Süllemü'l-Vusûl*, II, 375.
[74] Mühyiddîn Abdulkâdir, *el-Cevâhiru'l-Müdîe,* I, 297; Bâbânî, *Hediyetü'l-Ârifîn*, I, 467.
[75] Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahman es-Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Davü'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi,* Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrût ty., III, 162.
[76] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi',* III, 97.
[77] Askalânî**,** *ed-Dürerü'l-Kâmine*, II, 245.
[78] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 118.
[79] Artuklu döneminde Mardin bölgesinde kadılık yapmış olanlar için bkz. Abdurrahman Acar, *Mardin Artuklularında Adli Teşkilat ve Artuklu Kadıları*, I. Uluslararası Artuklu Sempozyumu Bildirileri, Mardin 2007, ss. 287-300.
[80] Ahmed Yusuf b. Ali İbu'l-Ezrak (ö. 577/1181), *Târîhu Meyâ Fârkîn*, (thk. Kerîm Fârûk el-Hûlî- Yusuf Baluken), Nubihar, İstanbul 2014, s. 584.
[81] İbu'l-Ezrak, *Târîhu Meyâ Fârkîn,* s. 584-585; Şumeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 388.

Tenbîh adlı eseri üzerinde *Tavcîhü't-Tenbîh fî Şerhi't-Tenbîh* adında bir şerh çalışması vardır.[82]

4. Ebû Abdurrahman Asker b. Usâme b. Câmiʿ el-ʿAdevî eş-Şâfiî (ö. 560/1167), Bağdat'ta Şâfiî fıkhını öğrenmiştir. Nusaybin'de bulunan Kende mescidinin imamlığını yapan Ebû Abdurrahman fetvâ ve tedrisatla da ilgilenmiştir.[83]

5. Ebu'n-Necîb Abdurrahman b. Ahmed b. el-Mufarric et-Tikrîtî (ö. 576/1182), Bağdat'ta bulunan Nizâmiye medresesinde fıkıh tahsilini görmüştür. Şâfiî mezhebine vükufiyeti olan Ebu'n-Necîb, dönemin meşhur âlimleriyle hilafî meseleleri tartışmıştır. Mardin'de müderrislik yapmıştır.[84]

6. Şerafüddîn Ebû Abdullah İbn Ebî ʿAsrûn et-Temîmî el-Mavsılî eş-Şâfiî (ö. 585/1191), Şâfiî mezhebinin önemli simalarındandır. Sincâr, Nusaybin, Harran, Diyar-ı Bekir ve Mardin'de kadılık yapmıştır.[85]

7. Ebû Bekir b. Abdillah b. Ali el-Merâğî eş-Şâfiî (ö. 590/1194), Şâfiî mezhebinin muğlak/anlaşılması zor ifadelerini iyi bilen bir Şâfiî fakihi olarak bilinmektedir. Azerbaycan'ın Merâğ kentinde fıkıh tahsiline başlayan Merâğî, bu alandaki tahsilini Şâm'da Ebû Saʿîd b. Ebîʿ Asrûn'un yanında bitirdiği nakledilmektedir. Düneyser'de bulunan Nâsır ve Ğâzî camilerinde görev yaptığı bilinen Merâğî, bu camilerde ders halkaları oluşturarak fıkıh dersleri verdiği kaydedilmektedir.[86]

8. Ebu'l-Kerem Muhammed b. Abdillâh el-Ekkâf el-Mavsılî (ö. 590/1193), akıllı, zeki, dürüst ve mütevazı bir âlim olarak anılmıştır. Şihâbiyye medresesinde müderrislik yaptığı bilinen Ebu'l-Kerem çok sayıda fakih yetiştirmiştir.[87]

9. Muvaffakuddîn Ebu'l-Ferec Abdulvâhid el-Bevâzîcî (ö. 594/1197), Düneyser'de bulunan Kutbiyye medresesinde fıkıh dersleri okutmuştur. Çok sayıda fakihin kendisinden ders aldığı kaydedilmektedir.[88]

10. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ebî ʿAsrûn eş-Şâfiî (ö. 601/1205), 599/1203'te Düneyser'e gelmiştir. Burada bulunan Şihâbiyye medresesinde müderrislik yapmıştır.[89]

11. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Mesud el-Hazrecî eş-Şâfiî (ö. 601/1205), İslâmî ilimlerde hüccet olarak kabul edilmiştir. Çok yönlü bir âlim olarak bilinen Ebu'l-Abbâs, Hindistan'ın da içinde bulunduğu birçok yere ilmî yolculuklar yapmıştır. Düneyser'de bulunan Şihâbiyye medresesinde fıkıh tedrisatı yapmış ve vefatına kadar burada kalmıştır.[90]

---

[82] Ziriklî, *el-Aʿlâm,* VII, 17.
[83] Zehebî, *Târîhu'l-İslâm,* XII, 172.
[84] Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefyât,* XVIII, 64.
[85] Şumeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 389.
[86] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 111.
[87] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 116.
[88] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 118.
[89] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 123.
[90] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 114; Çelebî, *Süllemü'l-Vusûl*, I, 252.

12. Behâüddîn b. Ali b. Nubâte (ö.), dönemin önemli fakihlerindendir. Hisâmüddîn Timurtaş tarafından 538/1144 tarihinde Mardin hatipliğine atanmıştır.[91]

13. Ebu'l-Feth Nasrullah b. Ebî Bekir b. Mütevvic el-Besravî eş-Şâfiî (ö. ?), Irak, Şam ve Mısır bölgelerinde bulunan fakihlerden fıkıh ilmi öğrenmiştir. Mısır'ın Buhayre kasabasında bir müddet kadılık görevini ifa etmiş olan Ebu'l-Feth Düneyser'in Şihâbiyye medresesinde müderrislik yapmıştır.[92]

14. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yahyâ b. Ebi'l-Meʿâlî en-Numeyrî ed-Duneyserî (ö. ?), Müvaffekuddîn el-Bevâzîcî, Ahmed b. Mesud el-Ensârî ve Ebu'l-Kerem el-Ekkâf el-Mavsılî'den fıkıh ilmini öğrenmiştir. Şihâbiyye medresesinde fıkıh alanında muʿîdlik/asistanlık yapmıştır. Birçok talebe ondan fıkıh öğrenmiştir.[93]

15. Ebû İshak İbrahim b. Saʿd b. Ebî Muhammed b. Saʿd et-Tağlibî es-Sercüvî ed-Düneyserî (ö. ?), Hanbelî fakihidir. Ebû Bekir Mesud b. Ahmed en-Nehremilkî'den fıkıh ilmini tahsil etmiştir. Düneyser'de ikamet ettiği bilinen Ebû İshak çok sayıda talebe yetiştirmiştir.[94]

16. Kadı Ebû İmrân Mûsâ b. Muhammed el-Mâkisînî eş-Şâfiî (ö. 607/1209), Şerafüddîn Muhammed b. ʿİlvân el-Mavsılî'den fıkıh ilmini tahsil etmiştir. Şihâbiyye medresesinde müderrislik yapmıştır. İbn İlalmış, kendisinden fıkıh öğrendiğini kaydetmektedir.[95]

17. Ebû Bekir Mesud b. Ahmed en-Nehremilkî (ö. ?), Şeyh Abdulkadir el-Cîlî (ö. 561/1166) ve Ebû Yaʿlâ el-Ferrâ es-Sağîr (ö. 560/1165) gibi dönemin meşhur Hanbelî fakihlerinden fıkıh ilmini tahsil etmiştir. Düneyser'de müderrislik yapmıştır. Burada vefat eden Ebû Bekir'in na'şı Kefertûsâ köyünde defnedilmiştir.[96]

18. Ebu'l-Mecd Yahya b. Saʿîd b. Ebî Nasr Muhammed et-Tikrîtî (ö. 620/1223), Bağdat'ta fıkıh tahsilini görmüştür. Mardin'de kadılık vazifesini ifa etmiştir.[97]

19. Ebu'l-Hayr Selâme b. Sadeka el-Herrânî el-Hanbelî (ö. 627/1230), daha çok ferâiz ilminde yetkinleşmiştir. Düneyser'de bir müddet ikamet eden Ebu'l-Hayr, burada bulunan çok sayıda ilim talebesine ferâiz ilmini öğretmiştir.[98]

20. Diyâüddîn Ebû Muhammed Abdulhâlik b. el-Enceb b. el-Muammer el-Irâkî en-Nışteberî el-Mârdînî (ö. 649/1251), İbn Rûhînâ olarak meşhur olmuştur. Dönemin meşhur pek çok âliminden icazet aldığı bilinmektedir.[99] Özellikle fıkıh ilminde şöhret bulan İbn Rûhînâ için Düneyser'e bağlı Harzem köyünde bir medrese inşâ edilerek buraya müderris olarak tayin edilmiştir.[100]

---

[91] Şumeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 391.
[92] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 123.
[93] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 132.
[94] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 133.
[95] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 127.
[96] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 112.
[97] Zehebî, *Târîhu'l-İslâm,* XIII, 624.
[98] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 128.
[99] Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XIV, 618.
[100] İbn İlalmış, *Târîhu Düneyser*, s. 89.

21. Kadı Mühezzebüddîn Muhammed Mücellâ el-Mârdînî (ö. 658/1260), büyük fakihlerden olup hükümleri iyi bilen, zeki, vakur bir âlim olarak anılmıştır. Artuklu hükümdarlarının iltifatına mazhar olmuş Mühezzebüddîn'in Mardin'de vezirlik makamı dâhil önemli birçok görevde bulunduğu kaydedilmektedir.[101]

22. Kemâlüddîn Ebû Hafs Ömer b. Bidâr et-Tiflisî eş-Şâfiî (ö. 672/1274), Şâfiî mezhebinde uzmanlaşmasının yanında Hanefî mezhebine de aşinalığı olmuştur. Değişik yerlerde ders ve fetvâ vermiştir. On beş yıl Dımaşk kadılığının naipliğini yapmıştır. Ayrıca Şam, Musul ve Mardin kadılkudatlığını da yapmıştır.[102]

23. Kadılkudat Burhânüddîn el-Mavsılî (ö. ?), İslâmî ilimlerin hemen hepsinde birikimi bulunan bir fakih ve muhaddis olarak bilinmektedir. Artuklu hükümdarları tarafından saygı gören Burhânüddîn, el-Melikü's-Sâlih Şemsüddîn (ö. 712/1312) döneminde Mardin'in kadılkudatlık görevini deruhte etmiştir.[103]

24. Şemsüddîn Ebu'l-ʿAlâ Mahmud b. Ebî Bekir el-Buhârî el-Hanefî (ö. 700/1300), ferâizde uzmanlaşmıştır. Bir grup talebe ferâiz ilminde kendisinden icazet almıştır. Ebu'l-ʿAlâ Mardin'de vefat etmiştir.[104]

25. Rüknüddîn Ebû Muhammed el-Hasan b. Şeraf el-Hüseynî el-İstirbâdî eş-Şâfiî (ö. 707/1307), Musul'da Şâfiî mezhebinin müderrisliğini yapmıştır. Mardin'de bulunan Şehîdiyye medresesinde ders vermiştir.[105]

26. Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Semerkandî es-Sincârî el-Hanefî (ö. 721/1321), fıkıh ve usûl alanlarında temayüz etmiştir. Mardin'de müderrislik ve müftülük vazifelerini yapmıştır.[106]

27. Yusuf b. Harb el-Mekkî (ö. 743/1342), Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277)'den ders almıştır. Fakih Zeynüddîn Serîcâ el-Malatî (ö. 788/1289) ondan fıkıh öğrenmiştir. Mardin'de vaizlik yaptığı nakledilmektedir.[107]

28. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed es-Sincârî el-Kâkî el-Hanefî (ö. 743/1342), fıkıh ve usûl ilimlerinde ün yapmıştır. Kahire'de bir müddet ilmî faaliyetlerde bulunduktan sonra Mardin'e gelmiştir. Burada ders ve fetva vermiştir. *Câmi'u'l-Esrâr Şerhu Menâri'l-Envâr li'n-Nesefî, Beyânü'l-Vüsûl fî Şerhi'l-Usûl li'l-Pezdevî, Mi'râcü'd-Dirâye Şerhu'l-Hidâye* ve *'Uyûnü'l-Mezheb fî Fürû'i'l-Fıkhi'l-Hanefî* isimlerinde eserleri bulunmaktadır.[108]

---

[101] Şumeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 389.
[102] Şumeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 389-390.
[103] Ebû Abdullah Muhammed İbn Batûte (ö. 779/1377), *Rihletu İbn Batûte*, Akedemiyetu Memleketi'l-Mağribiyye, er-Ribât 1417/1996, II, 87.
[104] Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *el-Mu'cemü'l-Muhtass***,** (thk. Muhammed el-Habîb el-Heyle), Mektebetü's-Sıddîk, Tâif 1408/1988, s. 278.
[105] Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiîyyetü'l-Kübrâ,* IX, 408.
[106] Ziriklî, *el-A'lâm,*VI, 192.
[107] Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine,* VI, 222-223.
[108] Ömer b. Ridâ Kehhâle (ö. 1408/1988), *Mu'cemü'l-Muellifîn*, Mektebetü'l-Müsennâ, Beyrut ty., XI, s. 182.

29. Ebû ʿUkayl Serîcâ b. Muhammed b. Serîcâ eş-Şâfiî (ö. 780/1378), Mardin vilayetinin şeyhi olarak tarih kayıtlarına geçmiştir. Fakih ve edebiyatçı olarak bilinen İbn Serîcâ, Mardin'de müftülük yapmıştır.[109]

30. Alâüddîn Ahmed b. Muhammed es-Sîrâmî el-Hanefî (795/1393), fıkıh ve usûl yanında meʿânî ve bedîʿ ilimlerinde de kendisini yetiştirmiştir. "Şeyhu's-sûfiyye" ve "Müderrisü'l-Hanefîyye" olarak şöhret bulmuştur. Mardin'in de içinde bulunduğu birçok yerde tedrisat faaliyetleri icra ettiği bildirilmektedir.[110]

31. İzzüddîn Yussuf b. el-Hasan es-Serâî el-Hilvânî (ö. 802/1412), Arap dilinde mütebahhir olmakla birlikte daha çok fakih ve usûlcü olarak şöhret bulmuştur. Önce Bağdat ve Tebrîz'de talebeler yetiştirmiş, sonra Mardin'e gelmiştir. Mardin hükümdarından saygı gören İzzüddîn el-Hilvânî, vefatına kadar burada ilmî faaliyetlerde bulunmuştur.[111]

32. Alemüddîn Süleyman b. Zekeriya b. Ammâr el-Hanefî (ö. ?), dönemin önde gelen âlimlerinden olup kendisinden fakih ve tarihçi olarak bahsedilmektedir. Zeytûniyye medresesinde görevlendirilmiştir.[112]

SONUÇ

Hicri VI. Yüz yılın başlarında Mardin bölgesinin yönetimini ele geçiren Artulular, üç asır boyunca bu bölgede hüküm sürmüştür. Artuklular, diğer Müslüman hükümdarlar gibi ilim ve kültürün gelişimi için büyük gayret sarf etmişlerdir. Genelde İslâmî ilimlere özelde ise fıkıh ilmine büyük önem veren Artuklu hükümdarları, bölgenin dört bir tarafında dönemin en önemli eğitim-öğretim kurumları olan medreseler inşa etmişlerdir. Fıkıh ilmine özel bir önem atfeden Artuklular, bu ilmin tedrisatı için fıkıh ilmine özel medreseler kurmuş ve İslam coğrafyasının farklı bölgelerinden bu alanda yetişmiş fakihleri getirerek görevlendirmişlerdir. Bu bakımdan Mardin bölgesinden, çok sayıda fakih yetişmiştir. Nitekim Tabakatu'l-Fukehâ türü kaynaklarda bunlardan bahsedilmektedir. Artuklular, fıkha verdikleri önemden ötürü bu alanda söz sahibi olmuş âlimleri her zaman desteklemiş ve devletteki önemli makamları onlara tahsis etmişlerdir.

Artuklu döneminde Mardin bölgesinin mezhepsel durumuna baktığımızda hangi mezhebe ne zaman intisap edildiğine dair net bir ifade kullanmak güçtür. Fakat Mardin bölgesinin Şâfiî mezhebinin yayıldığı bölgelere yakın olması ve mezheplerin teşekkülünden itibaren Şâfiî fakihlerin buraya gelip yerleşmeleri gibi hususlardan hareketle erken dönmelerde bu bölgede Şâfiî mezhebinin görüşleri yayılmaya başlandığı denilebilir. Bunun yanında Şâfiî-Eşʿarî ekollerinin yayılması için kurulan Nizâmiye medreseleri de Mardin bölgesinde Şâfiî mezhebinin yayılmasında önemli katkı sunduğu görülmektedir. Nitekim dönemin önemli yerleşim yerlerinden Cezire ve Diyarbakır bölgelerinde, Nizâmiye medreselerini örnek alan çok sayıda medrese kurulmuştur. Bölgeden çok sayıda talebe bu medreselerde fıkıh eğitimini tamamlayıp öğrendiklerini yaymışlardır. Mardin merkezi hariç bölgenin genelinde, diğer dönemlerde olduğu gibi Artuklu döneminde, Şâfiî mezhebi her zaman birinci mezhep konumunda olmuştur. Mardin merkezinde ise Şâfiî mezhebinin yanında Hanefî mezhebinin yoğunluğu da göze çarpmaktadır.

[109] Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine,* II, 265.
[110] Çelebî, *Süllemü'l-Vusûl*, I, 242.
[111] Süyûtî, *Büğyetü'l-Vü'ât,* II, 356; Şumeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 394.
[112] Şumeysânî, *Medînetu Mârdîn,* s. 392.

KAYNAKÇA

Acar, Abdurrahman, *Mardin Artuklularında Adli Teşkilat ve Artuklu Kadıları*, I. Uluslararası Artuklu Sempozyumu Bildirileri, Mardin 2007.

Ağırakça, Ahmet, *Mardinli Bazı İlim Adamları,* I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Mardin 2006.

Akçay, Halil, *Târîhu Duneyser'in Kızıltepe'sinde Eğitim-Öğretim Kurumları,* Uluslararası Mardin Kültür ve Medeniyet Kongresi, İksad Yayınları, Mardin 2017.

Askalânî, Ahmed b. Ali İbn Hacer (ö. 852/1448)**,** *ed-Dürerü'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Sâmine,* (thk. Mürâkebe- Muhammed Abdülmuîd Dân), Haydarâbâd, Hind 1392/1972.

Aslan, Ahmet, "Artuklular Zamanında Düneysir (Kızıltepe)'de Arap Edebiyatı Çevresi", *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20, (2008), ss. 259-281.

Bâbânî, İsmail b. Muhammed Emîn (ö. 1399/1979), *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâri'l-Müsannifîn,* el-Meârifü'l-Celîle, İstanbul 1371/1951.

Bedlisî, Şerefhân (ö. 1603/1011), *Şerefnâme fî Târîhi'd-Düvel ve'l-İmârati'l-Kürdiyye*, (trc. Muhammed Ali Avnî), Dâru'z-Zaman, Dımaşk 1427/2006.

Berezencî, Tarîfe Ahmed Osman, *İshâmatü'l-Ulemâi'l-Ekrâd fî Binâ Hadâreti'l-İslâmiyye,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1439/2010.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin (ö. 458/1066), *Menâkibu'ş-Şâfiî,* (thk. Seyyid Ahmed Sakar), Mektebetu Dâri't-Turâs, Kahire 1390/1970.

Coşkun, Alptekin, "Artuklular", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 1991, III, 415-418.

Çaça, Sultan, "*Mardin'de Artuklu Dönemine Ait Bir Medrese: Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi*", (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2013.

Ebû Muhammed, Abdulkâdir b. Muhammed el-Hanefî (ö. 775/1375), *el-Cevâhiru'l-Müdîe fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, nşr. Mîr Muhammed Kütüphane, Kerâteşî ty.

Fendî, Reşîd, *Rihletu Evliyâ Çelebî fî Kürdistân*, Matbaʿatu Hânî, Dıhok 1429/2008.

Hamevî, Yâkût (ö. 626/1229) *Muʿcemu'l-Büldân*, Dâru Sadr, Beyrut 1415/1995.

Hasan, Dervîş Yusuf, "Medîntu Düneyser İbera't-Târîhi'l-İslâmî", *Mecelletü'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Câmiʿatu Zaho,* V/1, (2017), ss. 100-118.

İbn ʿAsâkir, Ali b. Hasan (ö. 571/1175), *Târîhu Dımaşk,* (thk. Amr b. Ğarame. el-ʿAmravî), Dâru'l-Fikr, y.y. 1415/1995.

İbn Batûte, Ebû Abdullah Muhammed (ö. 779/1377), *Rihletu İbn Batûte*, Akedemiyetu Memleketi'l-Mağribiyye, er-Ribât 1417/1996.

İbn Cübeyr, Muhammed b. Ahmed el-Endülüsî (ö. 614/1216), *Rihletu İbn Cübeyer*, Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut ty.

İbn Kâdî Şühbe, Ebû Bekir b. Ahmed (ö. 851/1447), *Tabakâtü'ş-Şâfiîyye,* (thk. el-Hâfiz Abdulʿalîm Hân), Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1407/1987.

İbn Kesîr, İsmail b. Ömer (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (thk. Ali Şîrî), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, yy. 1408/1988.

……, *Tabakâtü'ş-Şâfiîyyîn*, Mektebetü's-Sikâfetü'd-Dîniyye, yy. 1413/1993.

İbn Kutlûboğâ, Zeynüddîn Ebu'l-Fedâ (ö. 879/1475), *Tâcü't-Terâcim,* (thk. Muhammed Hayr-Ramaz Yusuf), Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1413/1992.

İbn Şâkir, Muhammed b. Şâkir b. Ahmed (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-Vefeyât*, (thk. İhsân Abbâs), Dâru Sâdr, Beyrut 1394/1974.
İbn Şeddâd, Muhammed b. Ali (ö. 684/1285), *el-'Alâku'l-Hatîre fî Zikri Ümerâi'ş-Şâm ve'l-Cezîre*, yy. ty.
İbn Tağrîberdî, Yusuf (ö. 874/1470), *en-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısır ve'l-Kâhire,* Dâru'l-Kütüb, Mısır 1348/1929.
İbnü'l-ʿİberî, Grigorios, (ö. 685/1286), *Târîhu Muhtasar'd-Duvel*, (thk. Antûn Sâlihî el-Yesûʿî), Dâru'ş-Şark, Beyrut 1992/1413.

İbnü'l-Müstafî, Mübârek b. Ahmed (ö. 637/1239), *Târîhu Erbil*, (thk. Sâmî b. Seyyid Hammâs es-Sakâr), Dâru'r-Raşîd, Irak 1400/1980.
İbnül-'İmâd, Abdülhay b. Ahmed (ö. 1089/ 1678), *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb,* (thk. Mahmud el-Arnavut), Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1406/1986.
Sarı, İbrahim, *Büyük Türk Tarihi*, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2017.
İbu'l-Ezrak, Ahmed Yusuf b. Ali (ö. 577/1181), *Târîhu Meyâ Fârkîn*, (thk. Kerîm Fârûk el-Hûlî- Yusuf Baluken), Nubihar, İstanbul 2014.
Kadâvî, Alâ Mahmud, *el-Mûsıl ve'l-Cezîretü'l-Furâtiye fî 'Ahdi Devleti'l-Mûğıl el-İlhâniyye*, Dâru Bidâye li'n-Neşri ve't-Tevzîʿ, yy. 1436/2015.
Kâtib Çeleb, Mustafa b. Abdillah (ö. 1067/1657), *Süllemü'l-Vusûl İlâ Tabakâti'l-Fühûl,* (thk. Muhammed Abdulkâdir el-Arnavut), Mektebetu İrcica, İstanbul 1431/2010.
Kavâsimî, Ekrem Yusuf Ömer, *el-Medhal İlâ Mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*, Dâru'n-Nefâis, Ürdün 1423/2003.
Kehhâle, Ömer Rızâ (ö. 1408/1987), *A'lâmü'n-Nisâ fî Âlemeyi'l-Arabî ve'l-İslâm,* Müessesetü'r- Risâle, Beyrût ty.
Merçil, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.
Nuʿaymî, Abdulkâdir b. Muhammed (ö. 927/1521), *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris,* (nşr. Cafer el-Hasenî), Beyrût 1408/1988.
Okumuş, Ejder, "Artuklularda Din-Toplum İlişkileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, VII/26, (2008), ss. 235-251.
Safedî, Halîl b. Aybek es- (ö. 764/1363), *el-Vâfî bi'l-Vefyât I-XXIX*, (thk. Ahmed el-Arnavût ve Mustafa Türkî), Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut 1420/2000.
Sehâvî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahman (ö. 902/1497), *ed-Davü'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi,* Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrût ty.
Sübkî, Abdulvehhâb b. Ali (ö. 771/1369), *Tabakâtü'ş-Şâfiîyyetü'l-Kübrâ,* (thk. Mahmud Muhammed et-Tenûhî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, yy. 1413/1992.
Süyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir (ö. 911/1505), *Büğyetü'l-Vü'ât fî Tabakâti'l-Lüğaviyyîn ve'n-Nühât,* (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), el-Mektebetü'l-ʿAsriyye, Lübnan ty.
……, *Hüsnü'l-Muhâdara fî Târîhi Mısır ve'l-Kahire,* (thk. Ebü'l-Fazl İbrahim), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır 1387/1967.
Şeybânî, Abdurrazzak b. Ahmed İbnü'l-Fevt (ö. 723/1323), *Mecma'u'l-Âdâb fî Mu'cemi'l-Elkâb*, (thk. Muhammed el-Kâzım), Vizâretü's-Sikâfe, İran 1416/1995.
Şîrâzî, İbrahim b. Ali Ebû İshâk (ö. 476/1083), *Tabakâtü'l-Fukahâ*, (thk. İhsân Abbâs), Dâru'r-Râidü'l-Arabî, Beyrut 1390/1970.
Şümeysânî, Hasan, *Medînetu Mârdîn mine'l-Fethi'l-Arabî ilâ Seneti ٩٢١/١٥١٥*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1407/1987.

Tâhâ, Yâsîn, "el-Mezhebü'ş-Şâfiî ve İntişâruhu Beyne'l-Kürd", (http://www.medaratkurd.com/المذهب-الشافعي-وانتشاره-بين-الكرد), (Erişim Tarihi: 05.03.2018).

……, "Meşâhîru'l-Ulemâi'l-Kürd fî Nizâmiyeti Bağdad", (http://www.medaratkurd.com/مشاهير-علماء-الكُرد-في-نظامية-بغداد), (Erişim Tarihi: 05.03.2018).

İbn İlalmış, Ömer b. el-Hadir (ö. 640/1242), *Târîhu Düneyser*, (thk. İbrahim Sâlih), Dâru'l-Beşâir, Dımaşk 1413/1992.

Temîmî, Takiyüddîn b. Abdilkâdir (ö.1010/1602), et-*Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, (http://www.feqhup.com/uploads/1365974425941.pdf), (Erişim Tarihi: 19.03.2018).

Timur Paşa, Ahmed, *Nezratün Târîhiyye fî Hüdûsi'l-Mezâhibi'l-Fıkhiyeti'l-Erba'a*, Dâru'l-Kâdirî, Beyrut 1411/1990.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1347), *el-Mu'cemü'l-Muhtass*, (thk. Muhammed el-Habîb el-Heyle), Mektebetü's-Sıddîk, Tâif 1408/1988.

……, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Şuayb el-Arnavut ve diğerleri), Müessesetü'r-Risâle, y.y., 1405/1985

……, *Târîhu'l-İslâm ve Vefyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, el-Mektebetü't-Tavfîkiyye, y.y, t.y.

Ziriklî, Hayrüddîn b. Mahmud (ö. 1396/1976), *el-A'lâm*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, yy. 1422/2002, I, 167.

SÜBKÎ'NİN CEM'U'L-CEVÂMİ' ADLI ESERİNİN FIKIH USÛLÜ BAKIMINDAN DEĞERİ

THE PROPERTY OF THE WORKS OF THE SUBKİ'S JAM'U'L-JAWAMİ'

Dr. Mehmet Aziz YAŞAR
Mardin Artuklu Üniversitesi, ya-ar19801@hotmail.com

ÖZET

Tâcüddîn Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî, fıkıh usulü alanında farklı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarına Beydâvî'nin *Minhâcü'l-Vusûl*'u ile İbn Hâcib'in *Muhtasar*'ı üzerine birer şerh yazarak başlamıştır. Daha sonra ilmî birikim açısından ileri seviyede olduğu bir dönemde *Cem'u'l-Cevâmi'* adlı eserini yazmıştır. Eser ilim dünyasında büyük ilgi görüp neredeyse Sübkî'nin şöhretini geçmiştir. Bu bağlamda bildirimizde *Cem'u'l-Cevâmi'*'in fıkıh usulü bakımından önemi çerçevesinde şu hususlar üzerinde durulacaktır: *Cem'u'l-Cevâmi'*'in telifinden itibaren medreselerde temel ders kitabı olarak okutulması, çok sayıda fıkıh âlimi tarafından ezberlenmesi ve günümüze dek pek çok araştırmacı tarafından çalışma konusu yapılmış olması. Ayrıca bildiride gerek muhteva gerekse metot açısından *Cem'u'l-Cevâmi'*, fıkıh usulü tarihinde en çok itibar gördüğü bilinen diğer muhtasar usûl eserlerinden Beydâvî'nin *Minhâcü'l-Vüsûl'*u ve İbn Hâcib'in *Muhtasar*'ı ile mukayese edilerek farklı yanlarına temas edilecektir.

Anahtar kelimeler: Sübkî, Cem'u'l-Cevâmi', fıkıh usulü.

ABSTRACT

Taj al-Din al-Subki has conducted different studies in the field of jurisprudence. He began his work by writing an annotation on *Minhāj al-Vusul* of Baydawi and Ibn Hajib's Concise. He wrote *Jam'u'l-Jawami'* in a period when he was advanced in terms of scientific knowledge. The work attracted great interest in the world of science and almost passed the reputation of Subki. In this context, the following points will be emphasized in the context of the importance of *Jam'u'l-Jawami'*in terms of jurisprudence: From the copyright of *Jam'u'l-Jawami'* to be taught as a basic textbook in madrasas, to be memorized by many fiqh scholars and to date have been studied by many researchers. In addition, in terms of both content and method, *Jam'u'l-Jawami'*, contact with different sides of Baydawi's *Minhāj al-Vusul* and Ibn Hajib's conclusions are compared with the other concise meticulous works most well-known in the history of jurisprudence. It will be.

Keywords: Subki, *Jam'u'l-Jawami'*, fıqıh usulü.

GİRİŞ

Sübkî, 728/1328 tarihinde Mısır'ın başkenti Kahire'de doğmuştur. Erken yaşta ilim tahsiline başlayan Sübkî, dönemin en önemli ilim merkezleri olarak bilinen Kahire ve Şam âlimlerinden istifade etme fırsatı bulmuştur. Sübkî, farklı ilim şubelerinde yetkin bir şahsiyet olup hadisten fıkha, tarihten usûle İslâmî ilimlerin hemen her alanında birbirinden kıymetli eserler telif etmiştir. Kendisine esas şöhreti kazandıran yönü ise usûlcü kimliğidir. Sübkî, usûl çalışmalarına dönemin en meşhur ve medreselerde en çok okutulan; İbn Hâcıb'in (v.

646/1248) *Muhtasaru Munteh'-Sûl ve'l-Emel fî 'İlmeyi'l-Usûli ve'l-Cedel* ve Beydâvî'nin (v. 685/1286) *Minhâcü'l-Vusûl ilâ 'İlmi'l-Usûl* üzerine birer şerh yazmakla başlamıştır. Ancak onun usûl İlminde şöhret bulmasına vesile olan husus, yaklaşık yüz eserden istifade ederek kaleme aldığı *Cem'u'l-Cevâmi'* adlı eseri olmuştur. *Cem'u'l-Cevâmi'*, mastar olan (جَمْع) ve son çoğullardan olan (جوامع) kelimelerinden mürekkep olup kapsamlı kitapları derleyen anlamındadır. Mahallî (v. 864/1460), *Cem'u'l-Cevâmi'*'in bu şekilde isimlendirilmesini şöyle anlatmaktadır: "Bütün muhtasarları ihtiva etmenin yanı sıra kapsamlı kitapları da içermektedir."[1] Aynı şekilde *Cem'u'l-Cevâmi'*'i şerh edenlerden Hasan el-Yûsî de (v. 1102/1690) "Fıkıh usûlü alanında yazılmış câmi kitapları ve bunların muhtevi olduğu maksatları derlediğinden ötürü *Cem'u'l-Cevâmi'* denilmiştir."[2] diyerek eserin bu isimle anılma nedenine temas etmiştir.

Müteahhirîn/memzûc metodun takip edildiği eserde fıkıh usûlünün temel konuları sistematik bir tarzda ele alınmıştır. Sübkî bu konularla ilgili kendisinden önceki fukahâ ve mütekellimin usûlcülerinin görüşlerini zaman zaman kısa ifadelerle kendisine özgü bir metot ve üslupla özetlemeye çalışmıştır. Usûlde bu yöndeki ilk girişim Sübkî'ye ait olmasa da bu sentezin en başarılı örneğini o sergilemiştir. Nitekim kaleme almış olduğu *Cem'u'l-Cevâmi'* yazıldığı andan günümüze kadar fıkıh usûlü eğitiminde temel eser olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle eser, âlimlerin de başucu kitabı olmuştur. Bu bakımdan *Cem'u'l-Cevâmi'* üzerine farklı çalışmaların yapıldığı bir eser olmuştur.

I. Cem'u'l-Cevâmi''in Kaynak ve Muhtevası

Sübkî'nin *Cem'u'l-Cevâmi'* adlı eseri diğer iki usûl eseri olan *el-İbhâc* ve *Raf'u'l-Hâcib*'in özü mahiyetinde olup bilgi açısından daha zengin bir içeriğe sahiptir.[3] Sübkî, sözü geçen eserler yanında daha önce telif edilmiş kapsamlı diğer usûl eserlerinde bulunan usûlcülerin görüşlerini kısaca ortaya koymuştur. Sübkî'nin "Yüz civarı eserden istifade ederek (*Cem'u'l-Cevâmi'*)'i[4] telif ettim." demesi de bunu göstermektedir. [5] Sübkî *Cem'u'l-Cevâmi'*adlı eserinin telif ederken *İbhâc* ve *Raf'u'l-Hâcib*'ın yanında başka kaynaklardan da istifade etmiştir.[6] Nitekim o, her ne kadar pek çoğunda isim belirtmemiş olsa da her dört

[1] Abdurrahman b. Câdullah el-Bennânî, *Hâşiyetü'l-Allametü'l-Bennânî ala Şerhi'l-Mahallî alâ Cem'i'l-Cevâmi'*, Dâru'l-Fikr, 1415/1995, I, 20.
[2] Hasan b. Mesud el- Yûsî, *el-Büdûru'l-Levâmi' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*, Matba'atu Dâru'l-Fürkân, yy. 1422/2002, I, 123.
[3] Sübkî, *Cem'u'l-Cevâmi'*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1424/2003, s. 11.
[4] Sübkî, *Cem'u'l-Cevâmi'*, s. 11.
[5] Sübkî, *Cem'u'l-Cevâmi'*, s. 11.
[6] Sübkî'nin *Raf'ü'l-Hâcib*'de istifade ettiği kaynakların listesi şöyledir: İmam Şâfiî'nin Risâle'si, Ebû Bekir es-Sayrâri, Ebu'l-Velid en-Nisâbûrî, Kaffâl eş-Şâşî el-Kebîr ve Ebû Muhammed el-Cüveyn'in Riâsale'ye yazdıkları şerhleri, Bâkıllânî'nin Tekrîb'i, Cüveynî'nin Talhîs'i, Ebû Hâmid ve Ebû İshak'ın Ta'likleri, Ebû'l-Hüseyin el-Cellâl'ın Âdâbü'l-Cedel'i ve Ebû Mansûr'un Mi'yâru'l-Cedel'i, Ebû Tayyib et-Taberî'nin Şerhü'l-Kifâye'si, Kâdı Abdulcebbâr'ın el-'Umed'i, Ebu'l-Hüseyin el-Basrî'nin Mu'temed'i, Süleym er-Râzî'nin Takrîb'i, İbn Fevrek'in Kitab'ı, Cüveynî'nin Burhân'ı, Mâzırî'nin Şerhü'l-Burhân ve el-Kelâm ala Müşkili'l-Burhâ'ı, Ebyârî'nin Şerhü'l-Burhân'ı, Şirâzî'nin Lume', Şerhi, Mulahhas ve Ma'rife (Cedel), Sem'ânî'nin Kavâti''i, Gazzâlî'nin Mustesfâ, Manhûl ve şifâü'l-Galil'i, İbn Sabbâğ'ın 'Uddetü'l-Âlem'i, Kiyâ el-Herrâî'nin Ta'lik'i, Kâdı Abdulvehhâb'ın Talhis'i, Ebû Nasr el-Kuşayrî'nin Usûlü'l-Fukh'i, İbn Behân'ın Vecîz'i, Muhammed b. Yahya'nin Kitab'ı, Şeref Şâh İbn Melekdâd'ın Âkides'i, Osman b.İsa el-Kürdî'nin Şerhü'l-Lume''i, Mas'ûd b. Ömer el-Yemânî'nin Müşkilâtü'l-Lume''i, Râzî'nin Mahsûlü, Karâfî, İsfahânî'nin Mahsûlün Şerhleri, Nekşıvânî'nin Muâhazât'i, Tebrizî'nin Tenkîh'i, İbn Tilmisânî'nin Şerhü'l-M'âlim'i, Safiyüddîn el-Hindî'nin en-Nihâye ve'l-Fâik'i, Âmidî'nin İhkâm ve Müntehâs'ı, Kâdı Ebû Tayyib'in Minhâc'ı, Ebû İshâk'ın Nüket'i, Cüveynî'nin Esâlib'i, Gazâlî'nin Tahsîn'i, Kiyâ el-Herrâsî'nin Şifâü'l-Müsterşidîn'ı, Muhammed b. Yehya, Es'ed el-Mîhenî, Kâdı er-Raşid, Tâvûs, Râzî ve Âmidî'nin Ta'likleri, Debbûsî'nin Esrâr'ı, İbn Mâre'nin Ta'lik'i

Sünni mezhebin yanında diğer mezhep ve âlimlerden de görüşler naklettiğine şahit oluyoruz. Bu bağlamda Zerkeşi'nin (v. 794/1391) *Teşnîfü'l-Mesâmi'* ve Mahallî'nin (v. 864/1460) *el-Bedru't-Tâli'* (Dâğıstânî'nin tahkikiyle) şerhlerine yapılmış çalışmalara bakıldığında bu husus açıkça görülmektir. Çünkü söz konusu çalışmaların sahipleri genelde Sübkî'nin istifade ettiği kaynakları dipnotta belirtmişlerdir.[7] Ayrıca Sübkî'nin de ifade ettiği gibi eser sadece usûlî meseleleri ele alan bir eser olmayıp kelâm, hadis, tefsir, hilâf ve fıkıh ile ilgili meselelerini muhtevidir.[8]

Cem'u'l-Cevâmi', bir mukaddime, yedi bölüm ve sonuçtan müteşekkildir.

Sübkî, mukaddimede; fıkıh usûlü ile ilgili temel kavramların tarifini yaptıktan sonra teklifi ve vaz'i hükümleri, şer'î hükmün kaynağı, konusu ve muhatabı gibi bilgileri zikreder.

İlk dört bölümde kitap, sünnet, icmâ ve kıyas gibi aslî deliller zikredilmiştir. Beşinci bölümde istidlâl olarak adlandırdığı istishâb, mesalih-i mürsele, istihsân, örf, sahâbe sözü ve İslâm'dan önceki şeriatlar gibi talî deliller ele alınmıştır. Altıncı bölümde eşit seviyede bulunan iki delilin çatışmasından ibaret olan teadül ve birinin diğerine üstünlüğü olan iki delilin çatışma hali olan terâcih konularından bahsedilmiştir. Yedinci bölümde ictihad, tâklîd ve bunlara bağlı meseleler işlenmiştir. Sonuçta ise; gerçek tasavvufun ilkelerinden bahsedilmiştir. Sübkî bu eserinde, temel konuları "kitap" adı altında, alt meseleleri ise "mesele*"* başlığı altında ele almakta olup "sonuç" başlığıyla da konuyu bitirmektedir.

II. Cem'u'l-Cevâmi''in Ders Kitabı Olarak Okutulması ve Ezberlenmesi

Cem'u'l-Cevâmi' başta Kahire ve Şam olmak üzere İslâm coğrafyasında bulunan ilim merkezlerindeki medreselerin çoğunda yüz yıllar boyunca ders kitabı olarak okutulmuştur. Bizzat Sübkî, *Cem'u'l-Cevâmi'*'i talebelerine okutmuş; hatta bir kısım âlim arkadaşı da bu derslerine katılmıştır. Bunların başında da müellifin yakın arkadaşı Salâhüddîn es-Safedî (v. 764/1363) gelmektedir. Sübkî, Safedî'nin *Cem'u'l-Cevâmi'*'in bir nüshasını yazdığını ve kendi ders halkalarına katılarak eserin tamamını zevkle dinlediğini aktarmaktadır.[9] Sübkî'nin çağdaşı olup *Cem'u'l-Cevâmi'*'i bizzat ondan dinlediğini tespit ettiğimiz diğer birkaç âlimi şöyle sıralayabiliriz: Ebu'l-Fedâ Muhammed b. İsmail b. Ali el-Kalkaşendî (v. 809/1406).[10] Burahanüddîn Ebû İshâk İbrahim b. Ahmed b. Muhammed b. İbrahim el-Makdisî eş-Şâfiî (v. 819/1416),[11] Abdullah b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Ebi'l-Feth el-'Askalânî el-Hanbelî (v. 817/1414),[12] Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Ebî Bekir el-Mısrî eş-Şâfiî (V. 813/1410).[13]

(Sübkî, *Raf'u'l-Hâcib 'an Muhtasari İbni'l-Hâcib,* (thk. Ali Muhammad Muavvaz, Âdil Ahmed Abdulmevcûd), Âlemu'l-Kütüb, Beyrût 1419/1999, I, 231-238).

[7] Örnek babında şu yerlere bakılabilir: Muhammed b. Ahmed el-Mahallî, *el-Bedru't-Tâli' fî Halli Cem'i'l-Cevâmi',* (thk. Murtezâ Ali b. Muhammed ed-Dâğıstânî), Müessesetü'r-Risâle Dımaşk 1426/2005, I, 309, 310, 328, 329, 330; II, 106, 110, 111; Bedruddîn Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî *Teşnîfü'l-Mesâmi' bi Cem'i'l-Cevâmi',* (thk. Seyyid Abdülaziz-Abdullah Rabî'), Mektebetu Kurtubâ, y.y. 1418/1998, I, 140, 274, 277; II, 577, 600 vd.

[8] Sübkî, *Men'u'l-Mevâni', an Cem'i'l-Cevâmi'***,** (thk. Saîd b. Ali Muhammed el-Humeyrî), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrût 1420/1999, s. 45.

[9] Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiîyyetü'l-Kübrâ* **,** (thk. Mahmud Muhammed et-Tenûhî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, yy. 1413/1992, X, 6.

[10] Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahman es- Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'***,** Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrût ty.**,** VII, 137.

[11] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'***,** I, 22.

[12] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'***,** V, 35.

[13] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'***,** V, 164.

Cem'u'l-Cevâmi', yakın zamana kadar İslâmî ilimlerinin en önemli eğitim kurumlarından olan Ezher Üniversitesi'nde ders kitabı olarak okutulmuştur. Sonrasında kitap ders müfredatından çıkartılıp müracaat edilen önemli kaynaklar arasına alınmıştır.[14]

Cem'u'l-Cevâmi''in Osmanlı medreselerinde de okutulmuştur. Bu eserin medreselerde okutulması ise muhtemelen *Cem'u'l-Cevâmi'*'i şerh edenlerden ve Fatih Sultan Mehmed'in (v. 886/1481) hocası olan Şihâbüddîn Ahmed b. İsmail el-Gûrânî'nin (v. 893/1488) 1440'ta Bursa'da bulunan Kaplıca'daki medreseye müderris olarak tayin edilmesiyle başlanmıştır.[15] Daha sonra diğer medreselerde de asırlar boyunca okutulmuştur. Osmanlı medreseleriyle ilgili araştırma yapanların *Cem'u'l-Cevâmi'*'i, medreselerde yoğun olarak okutulan eserler listesinde zikretmeleri de bunu göstermektedir.[16] Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ülkemizde de özellikle doğu bölgelerinde ilmî faaliyet gösteren medreselerde genelde Mahallî'nin üzerine yazdığı şerh ile birlikte son kitap olarak okutulur ve ondan sonra icazet verilir.

Diğer taraftan eser Medîne'de Hasan b. Abdilhamid el-Buhârî tarafından ders halkası oluşturarak okutulmaktadır.[17] Aynı şekilde Dımeşk'te bulunan Câmi'ü'l-İmam er-Râzî'de Şeyh Hassân el-Hindî tarafından[18] Fas'ın Selâ şehrinde bulunan Cem'iyyetü'l-İmam Ebî Şuayb ed-Dekkâlî medresesinde[19] Muhammed ar-Rûkî tarafından okutulmaktadır. Bunun yanı sıra değişik yerlerde hala bu eser okutulmaktadır. Nitekim dünyanın farklı yerlerinde bulunan kütüphanelerde *Cem'u'l-Cevâmi'* metnin yüz on, Mahallî'nin şerhiyle birlikte yüz yetmiş bir olmak üzere toplam iki yüz seksen bir civarı nüshasının bulunması, onun yaygın bir şekilde eğitim kurumlarında okutulduğunun kanıtıdır.[20]

Cem'u'l-Cevâmi' meşhur âlimlerin görüşlerini kısa ve öz bir şekilde cem ettiği için birçok kişi tarafından ezberlenmiştir. Bunlardan bazısının isimlerini şöyle sıralayabiliriz: Ebu'l-Macd et-Talhâvî Hasan b. Ali (?),[21] İbnü'l-Haşâb Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-Mahzûmî (v. 873/1468),[22] Ebû'l-Feth Muhammed b. Ebî Bekir b. Muhammed el-Menûfî (v. 897/1492),[23] İbn en-Nesibî Muhammed b. Ömer b. Muhammed (v. 916/1510),[24] Muhammed b. Muhammed b. Abdillah el-Avfî el-Medenî (886/1481),[25] Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Ahmed el-Mekkî (v. 894/1989),[26] Ebû Zür'e b. Fehd b. Muhammed b. et-Takî Muhammed el-Mekkî (926/1520), Kadilküdât Celalüddîn Muhammed b. Ömer b. Muhammed en-Nesîbî el-Helebî (916/1510),[27] Şeyh Ali el-Hesâvî el-Ezherî (v.

[14] İbrahim b. Musa eş-Şâtıbî, *el-Muvafakât*, (thk. Meşhur b. Hasan Âlu Süleyman), Dâru İbn Affân, yy. 1417/1997, (thk. mukaddimesi), s. 13; Ahmed İbrahim Hasan el-Hasanât, *Menhecü'l-İmam Tâcüddîn es-Sübkî fi Usûli'l-Fıkh*, (Yüksek Lisans**,** Câmi'atu Ürdün Külliyetü'ş-Şerî'a Amman, 1423/2002, s. 98, 101.

[15] Ahmed b. Mustafa Taşköprîzâde, *eş-Şekâikü'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd Devleti'l-Osmâniyye*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arebî, Beyrût ty. s. 51-52.

[16] Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi***,** c**.** 17, 1, 2008, s. 25-46; Mustafa Ergün**, "**Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları", *A.K.Ü***.** Afyon sy. 1, 1996, s. 22.

[17] http://bkari.com/(19.11.2016).

[18] https://www.youtube.com/watch?v=vQzEfg_Laz8 (11.02. 2016).

[19] http://downloader4youtube.co/watch/ZZXSAtbXJaM/-20-.html (11.02. 2016).

[20] Komisyon, *el-Fihrisü'ş-Şâmil li't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmî el-Mahtût (el-Fıkıh ve Usûlühu***,** Müessesetu Âli Beyt, Âmmân 1420/1999, V, 133-146.

[21] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'*, III, 115.

[22] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'*, VI, 284.

[23] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'*, VII, 190.

[24] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'*, VIII, 259.

[25] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'*, IX, 129.

[26] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'*, IX, 267.

[27] Sehâvî, *ed-Davü'l-Lâmi'*, VIII, 259.

1231/1816),[28] Ahmed b. Mahmud b. Abdillah b. Mahmud b. el-Ferfûr (v. 911/1505),[29] Ebu's-Se'âdât Muhammed b. Ahmed el-Hanbelî (v. 9581551),[30] Hammâd b. Muhammed el-Ensârî es-Sa'dî (1418/1997).[31]

III. Cem'u'l-Cevâmi''in Diğer Usûl Muhtasarlarıyla Mukayesesi

Fıkıh usûlü eserlerinin muhtasar hale getirilmesindeki sebep, kolayca hafızada tutulabilmesi ve tüm usûl meselelerini kısa ve anlaşılır ifadelerle okuyucuya sunmaktır. Bu muhtasar fıkıh usulü eserleri içerisinde en dazla rağbet görenler ise İmamü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin (v. 478/1085) *el-Verekât*'ı, İbnü'l-Hâcib'in *Muhtasar*'ı, Beydâvî'nin *Minhâc*'ı, Nesefî'nin (v. 710/1310) *Menârü'l-Envâr*'ı ve bahse konumuz *Cem'u'l-Cevâmi'* dir. Ancak bu meşhur metinlerden *el-Varakât*'ın gereğinden fazla muhtasar olmasından dolayı güdülen amacı tam ifa etmemesi, *Muhtasar*'ın içinde karmaşık ifadelerin bulunmasının yanında büyük oranda mantık meseleleriyle mündemiç olması, *Minhâc*'ın birçok ifadesinin bizzat şarihleri tarafından kusurlu bulunması ve *Menâr*'ın da bazı Hanefi âlimlerin ifade ettiği gibi içinde girift, uzun ve gereksiz ifadelerin bulunması gibi nedenlerden dolayı hiçbiri *Cem'u'l-Cevâmi'* kadar tutulmamıştır. Esasen Sübkî, başta bu meşhur metinler olmak üzere fıkıh usûlü eserlerini derin bir şekilde incelemiş, onlardaki bilgileri zihninde harmanlayıp önce zamanında en çok okutulan *Muhtasar* ve *Minhâc* üzerine birer şerh çalışması yaparak alanla ilgili bilgi ve düşüncelerini ortaya koymuştur. Daha sonra fıkıh usûlünde ileri bir seviyeye ulaştığı bir dönemde mezkûr eserini telif etmiştir. Eseri telif ederken gereksiz uzatmalara gitmediği gibi diğer eserlerdeki muğlak noktaları da açıklamıştır. Bunun yanında diğer eserlerdeki farklı üslup ve metotlardan istifade ederek kendine özgü bir üslup ve metotla mezkur eserini telif etmiştir. O, her meselede tercihe şayan bulduğu görüşleri zikretmekle kalmamış fıkıh usûlünün hemen hemen tüm meselelerini başarılı bir şekilde özetlemiştir. Böylelikle eser muhteva açısından zenginleşmiş, üslup ve metot açısından da daha tutarlı olmuştur. Bu yüzden eser alimlerin başucu kitabı olmuştur. Bu noktada *Cem'u'l-Cevâmi'*'in meşhur muhtasarlardan Beydâvî'nin *Minhâc*'ı ve İbni'l-Hâcib'in *Muhtasar*'ı ile birkaç örnek üzerinde kıyaslamalar yaparak farklılıklar üzerinde durmamız isabetli olacaktır.

1. Nehiyden sonra gelen emir sıygasının delaleti

İbn Hâcib, "Nehiyden sonra gelen emir sıygası ibâhe içindir (emredilen şeyin mubah olduğunu gösterir). Bu âlimlerin çoğu tarafından tercihen edilen görüştür." diyerek sadece bir görüşe yer verir. Ardından da sözü edilen görüşün desteklenmesi için ileri sürülmüş delilleri ve ona yönelik yapılmış itirazları ve cevapları zikreder.[32]

Beydâvî, meseleye ilişkin "Tahrimden sonra gelen emir sıygası, vücûba delalet eder; bazılarına göre ise ibâhaya delalet eder." diyerek iki görüşe yer verir. Sonra söz konusu görüşlere ilişkin delilleri sıralar.[33]

Sübkî'nin bu meseleye ilişkin ifadesi ise şu şekildedir: "Nehiy veya isti'zândan[34] sonra gelen emir sıygası, ibâhe içindir. Ebû Tayyib (v. 450/1058), Şîrâzî (v. 476/1083), Sem'ânî (v. 489/1096), ve Râzî'ye (v. 606/1209), göre nehiyden sonra gelen emir vücûb içindir. Cüveynî

[28] Abdurrazzak b. Hasan el-Meydânî, *Hilyetü'l-Beşer fi Târihi'l-Karni's-Sâlis Aşer*, Bas. 2, Dâru Sâdir, Beyrut 1413/1993, s. 1088.
[29] Abdülhay b. Ahmed İbnül-'İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, (thk. Mahmud el-Arnavut), Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1406/1986, X, 315.
[30] İbnü'l-'İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, X, 627.
[31] Komisyon, *el-Mu'cem*, s. 64.
[32] İbnü'l-Hâcib Ömer b. Osman, *Muhtasaru Müntehe's-Sûl ve'l-Emel fi İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1427/2006, I, 678; Sübkî, *Raf'ul-Hâcib*, II, 548-549.
[33] Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Minhâcü'l-Vusûl*, Müessesetü'r-Risâle, Dımaşk, 1426/2006, s. 48.
[34] Kapıyı çalana gir denmesi gibi. Buradaki "gir" emri Râzî'ye göre ibâhe içindir.

(v. 478/1085) ise bu hususta tevakkuf etmiştir." Görüldüğü gibi Sübkî meseleyle ilgili üç ayrı görüş zikretmiştir. Öte taraftan diğer eserlerde bulunmayan ve Râzî'ye atfedilen "emrin isti'zandan sonra gelme durumuna" da temas etmiştir.[35]

2. Emrin fevre ve terâhiye delaleti

İbn Hâcib ve Beydâvî, emrin fevre (emredilen şeyin hemen yapılmasına) veya terâhiye (sonraya bırakılmasına) delâlet edeceği meselesini müstakil bir başlık olarak zikretmişlerdir. Buna karşın Sübkî, bu konuyu müstakil bir başlık olarak değil; emrin tekrara delâlet edip etmeyeceği meselesinin devamında gayet veciz bir ifadeyle işlemiştir. İbn Hâcib bahse konu meseleyi zikrettiği deliller, örnekler ve itirazlar ile cevapları hariç dört satırda işlemiştir. Beydavî ilgili tüm görüşlere değinmemiş ve meseleyi çok kısa bir şekilde ele almıştır. Sübkî ise meseleyi ilgili görüşlerin tümünü zikrederek değerlendirmiştir.[36]

İbnü'l-Hâcib ve Beydâvî genellikle konuyu, hakkında varit olmuş görüşlerin yanı sıra bu görüşlerin desteklenmesinde kullanılmış delillere, konunun izahı için verilmiş örneklere ve söz konusu görüşlere yönelik yapılmış itirazlar ve cevaplara da yer vererek uzatmışlardır.[37] Buna karşılık Sübkî ise itirazlar ve cevapların hiç birine yer vermeyip, delil ve örneklere pek az değinmiştir.

Son olarak Süyûtî'nin (v. 911/1505), *el-Kevkebu's-Sâti'* adlı eserinde *Cem'u'l-Cevâmi'* hakkında dile getirdiği şu beyiti burada zikretmek istiyorum:

ولم يكن من قبله قد الفا كمثله ولاالذي بعد اقتفي

"Öncesinde benzeri telif edilmemiştir. Sonrasında da benzerine rastlanılmamıştır."[38]

IV. Cem'u'l-Cevâmi' Üzerine Çeşitli Çalışmaların Yapılması

Cem'u'l-Cevâmi''in usul eserleri arasındaki yerinin ve kendisinden sonraki dönemlerde yaptığı etkinin en önemli göstergelerinden biri de sonraki usûlcüler tarafından çalışma konusu yapılmasıdır. Eser, telif edildikten hemen sonra birçok âlim tarafından değer görmüş, üzerinde çalışmalar yapılmış ve günümüze kadar da çok sayıda şerh, haşiye ve diğer çalışmalara konu edinilmiştir. Tespit ettiğimiz kadarıyla eser üzerine bugüne kadar kırk iki şerh, yirmi yedi haşiye, üç özet, yedi nazım ve beş modern tez çalışması olmak üzere toplam seksen dört çalışma yapılmıştır.

SONUÇ

Sübkî, İslâmî ilimler sahasında daha çok fıkıh usûlü alanında uzmanlaşmış ve şöhret bulmuştur. Onun usûlcü kimliğini öne çıkaran çalışma ise *Cem'u'l-Cevâmi'* adlı eseri olmuştur. Bir ders kitabı mahiyetinde olan *Cem'u'l-Cevâmi'*, muhtasar tarzda kaleme alınmıştır. Eserde fıkıh usulünün temel konularının hemen hepsi sistematik bir biçimde yaklaşık elli küsur sayfada başarılı bir şekilde telhis edilmiştir. Eserin başarısı hem metot itibariyle farklı bir tarzda kaleme alınmasından hem de muhtasar bir eser olmasına rağmen usûlün tüm konularını kapsamasından kaynaklanmaktadır. Fıkıh usulü tarihinde hak ettiği şöhreti bulan ve veciz bir tarzda kaleme alınan *Cem'u'l-Cevâmi'* yazıldığı andan günümüze dek fıkıh usûlü eğitim ve öğretiminde başucu kitap olmuş ve ne öncesinde ne de sonrasında telif edilmiş muhtasar metinlerin hiç biri onun kadar tutulmamıştır. Nitekim yüz yıllar boyunca İslâm âleminin pek çok yerinde medreselerde ders olarak okutulmuş olması, birçok

[35] Sübkî, *Cem'u'l-Cevâmi'*, s. 42.
[36] İbnü'l-Hâcib, *Muhtasar*, I, 658; Beydâvî, *Minhâcü'l-Vüsûl*, s. 49; Sübkî, *Raf'ul-Hâcib*, II, 518; Sübkî, *Cem'u'l-Cevâmi'*, s. 42.
[37] Örnek babında şu yerlere bakılabilir: *Raf'ul-Hâcib*, II, 533, 543-547; *Minhâc*, s. 83.
[38] Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Süyûtî, *el-Kevkebu's-Sâti' Nazmu Cem'i'l-Cevâmi'*, Dâru İbnü'l-Cevzî, yy. 1431/2009, s. 8.

kişi tarafından ezberlenmiş olması ve çeşitli araştırmalara konu edinilmiş olması bunu göstermektedir.

Kaynakça

Bennânî, Abdurrahman b. Câdullah, *Hâşiyetü'l-Allametü'l-Bennânî ala Şerhi'l-Mahallî alâ Cem'u'l-Cevâmi'* , Dâru'l-Fikr, 1415/1995.

Beydâvî, Abdullah b. Ömer e, *Minhâcü'l-Vusûl*, Müessesetü'r-Risâle, Dımaşk, 1426/2006.

Ergün, Mustafa**,** "Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları", *A.K.Ü***.** Afyon sy. 1, 1996.

Hasanât, Ahmed İbrahim Hasan, *Menhecü'l-İmam Tâcüddîn es-Sübkî fi Usûli'l-Fıkh*, (Yüksek Lisans**,** Câmi'atu Ürdün Külliyetü'ş-Şerî'a Amman, 1423/2002.

Hızlı, Mefai, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, c. 17, 1, 2008.

İbnü'l-Hâcib, Ömer b. Osman, *Muhtasaru Müntehe's-Sûl ve'l-Emel fi İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1427/2006.

İbnül-'İmâd, Abdülhay b. Ahme, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, (thk. Mahmud el-Arnavut), Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1406/1986.

Komisyon, *el-Fihrisü'ş-Şâmil li't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmî el-Mahtût (el-Fıkıh ve Usûlühu***,** Müessesetu Âli Beyt, Âmmân 1420/1999.

Mahallî, Muhammed b. Ahmed, *el-Bedru't-Tâli' fi Halli Cem'u'l-Cevâmi' ,* (thk. Murtezâ Ali b. Muhammed ed-Dâğıstânî), Müessesetü'r-Risâle Dımaşk 1426/2005.

Meydânî, Abdurrazzak b. Hasan, *Hilyetü'l-Beşer fi Târihi'l-Karni's-Sâlis Aşer*, Bas. 2, Dâru Sâdir, Beyrut 1413/1993.

Râzî, Muhammed b. Ömer, *el-Mahsûl fi İlmi Usûli'l-Fıkıh***,** (thk. Tâhâ Câbir Feyyâd el-'Alvânî), Müessesetü'r-Risâle, 1418/1997.

Sehâvî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman, *ed-Davü'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'***,** Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrût ty.

Sübkî**,** Abdulvehhâb b. Ali, *Cem'u'l-Cevâmi' ,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1424/2003.

……, *Men'u'l-Mevâni', an Cem'u'l-Cevâmi'* **,** (thk. Saîd b. Ali Muhammed el-Humeyrî), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrût 1420/1999.

……, *Raf'u'l-Hâcib 'an Muhtasari İbni'l-Hâcib,* (thk. Ali Muhammad Muavvaz, Âdil Ahmed Abdulmevcûd), Âlemu'l-Kütüb, Beyrût 1419/1999, I, 231-238).

……, *Tabakâtü'ş-Şâfiîyyetü'l-Kübrâ* **,** (thk. Mahmud Muhammed et-Tenûhî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, yy. 1413/1992.

Süyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-Kevkebu's-Sâti' Nazmu Cem'u'l-Cevâmi'* , Dâru İbnü'l-Cevzî, yy. 1431/2009.

Şâtıbî, İbrahim b. Musa, *el-Muvafakât*, (thk. Meşhur b. Hasan Âlu Süleyman), Dâru İbn Affân, yy. 1417/1997.

Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa, *eş-Şekâikü'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd Devleti'l-Osmâniyye*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arebî, Beyrût ty.

Yûsî, Hasan b. Mesud, *el-Büdûru'l-Levâmi' fi Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*, Matba'atu Dâru'l-Fürkân, yy. 1422/2002.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdullah, *Teşnîfü'l-Mesâmi' bi Cem'i'l-Cevâmi'*, (thk. Seyyid Abdülaziz-Abdullah Rabî'), Mektebetu Kurtubâ, y.y. 1418/1998.

Online Kaynaklar

http://bkari.com/(19.11.2016).

https://www.youtube.com/watch?v=vQzEfg_Laz8 (11.02. 2016).

http://downloader4youtube.co/watch/ZZXSAtbXJaM/-20-.html (11.02. 2016).

YÖNETİMDE KARAR VERME SÜRECİNDE BİLİŞSEL SORUNLAR

COGNITIVE PROBLEMS IN DECISION-MAKING PROCESS OF THE ADMINISTRATION

Dr. Öğretim Üyesi Senem ALTAN
İstanbul Okan Üniversitesi, senem.altan@okan.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, yöneticilerin karar verme sürecini etkileyen bilişsel yanılgılarını ve bunların kararlara olumsuz yansımalarını irdelemektir. Yöneticiler için karar verme, örgütün etkili ve verimli olabilmesinde büyük önem taşımaktadır. Karar verme, örgütsel bir süreç olup gerek yönetsel gerekse de örgütsel eylemin odağını oluşturmaktadır. Yöneticilerin karar vermede kullandığı yaklaşımlardan; Klasik model, yönetsel model ve politik modelin seçimi; yöneticinin kişisel tercihine, kararın yapısına ve kararın koşullarına bağlıdır. Yönetimde rasyonel karar almayı sınırlandıran faktörlerden; eğilimler, önyargılar ve yanılgılar, yönetimsel bağlamda telafi edilemeyen tehlikeli durumlar doğurarak kararların etkinliğini azaltabilir.

Yöneticiler karar verme sürecinde, dikkat ve zaman gereken durumlarda çoğu kez bir takım kestirme yollara (heuristics) başvurarak karmaşık problemleri basit yargılara dönüştürerek çözmeye çalışırlar ve bu aşamada karar verirken bazı tuzaklara düşerler. Karar verme ve problem çözmede yöneticiye yardımcı olan kısa yolların (heuristics); temsil edici, kullanılabilirlik, dayanak ya da uyarlama bağlamında türleri bulunmaktadır. Karar vermede tuzaklara neden olan bu kestirme yollar; "Aşırı Güven Yanılgısı", "Onaylama (Doğrulama) Tuzağı", "Rastlantı Yanılgısı", "Sonradan Anlama Önyargısı", "Yanlış Karara Bağlılığı Sürdürme Yanılgısı" gibi birçok eğilimden etkilenmektedir. Tuzakların sonuçları ise bazen işletmenin performansına kadar etkileyebilmektedir. Karar verme sürecinde önsezilerden yararlanma, deneyimden kaynaklanan sezgisel karar verme kavramını ortaya çıkarmıştır. Sezgisel karar verme ve rasyonel karar verme birlikte kullanılabilir. Karar verme sürecinde yüksek düzeyde belirsizlik, zaman baskısı ve eksiksiz bilgi ya da zamanında bilgi sağlanamıyorsa ve akla yatan birden fazla seçenek söz konusu ise sezgisel karar vermeye başvurulmaktadır. Yönetimde karar verme sürecinde karar vericilerin, rasyonellikten uzaklaşabilecekleri düşüncesinden hareketle yaşanma ihtimali yüksek bazı yanılsama ve aldanmaların içeriği verilen kararın rasyonellik derecesini etkilemektedir. İyi bir karar; etkililik, verimlilik, uygulanabilirlik ve zamanlama değişkenlerinin fonksiyonudur. Bu bağlamıyla bu çalışmada, günümüzün yönetim paradigmalarında karar verme süreçlerinin zorlaşması ile giderek daha fazla hayati öneme sahip olan karar vermede bilişsel sorunlar irdelenerek, bu sorunların örgüte yansımaları gözden geçirilecektir. Yönetimde karar vermenin yeri ve önemine olan vurgu, geçmişe kıyasla karar vermenin gelişen teknoloji ve iletişim sistemleri sayesinde artan alternatiflerle daha karmaşık yapıya dönüşmesi ve yanlış alınan kararın örgütün tüm düzeylerine yansıması bağlamında yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karar Verme, Önyargı, Yanılgı, Eğilimler, Bilişsel Sorunlar.

ABSTRACT

The main objective of this study is to examine the cognitive fallacies that affect the decision-making process of the administrators and the negative reflections of these fallacies on their decisions. Decision-making for administrators is crucial for the organization to be effective and efficient. Decision-making is an organizational process and constitutes the focus of both administrative and organizational actions. Administrators pick among the approaches, which are the classical model, administrative model, and political model while making decisions depending on their personal preferences, the structure of the decision and the conditions. Tendencies, biases, and fallacies which are among the factors that limit the ability of rational decision making, may reduce the efficiency of the decisions by causing irrecoverable dangerous situations in terms of administration.

In the decision-making process administrators often try to solve complex problems by converting them into simple judgments by choosing the decision-making heuristics when they need attention and time and at this point, they fall into a trap while concluding decisions. These heuristics can be listed as representativeness, availability, anchoring, and adjustment. The afore-mentioned heuristics are affected by several biases such as “Overconfidence”, “Confirmation Bias”, “Coincidence Bias”, “Hindsight Bias” and “Escalation of Commitment”. The traps caused by the biases sometimes may affect even the performance of the business. Using foresight during the decision-making process has brought out the concept of intuitive decision making arising from experiences. It is possible to use both intuitive decision making and rational decision making together. If a high level of uncertainty, time pressure, the absence of complete or timely information exist and more than one reasonable option is available, then intuitive decision making is employed. Thinking that the decision-makers may move away from rationality, some of the illusions and fallacies that are likely to be encountered in the decision-making process of the administrators may affect the rationality degree of the decision. A good decision is the function of efficiency, practicality, and timing. In this regard, cognitive problems in the decision-making process, which gradually becomes more and more crucial as a result of the fact that decision-making processes have become more difficult with today’s administrative paradigms, shall be examined and their influence on the organization shall be observed in this study. It has been aimed to emphasize the place and the importance of administrative decision-making considering the fact that decision-making has gained a more complicated structure when compared with the past due to the increasing number of alternatives as a result of developing technology and communication systems and also considering the fact that any wrong decision shall have impacts at all levels of the organization.

Keywords: Decision-making, Biases, Fallacies, Tendencies, Cognitive Problems.

GİRİŞ

İnsanlar hem günlük hayatlarında hem de iş hayatlarında sürekli olarak birtakım kararlar almakta ve karar verme süreci hayatın bir parçasını oluşturmaktadır. Kararlar önemsiz olabileceği gibi, önemli olabilmekte ve beraberinde ciddi sonuçlar getirmektedir. Bu bağlamda karar vermenin bir birey ya da örgütün hayatını sürdürebilmesi ve hedeflenen temel fonksiyonları yerine getirebilmesi için gerekli temel öğelerden birisi olduğunu söylemek mümkündür.

Örgütler için yönetim oldukça önemlidir ve örgütlerin hayatlarını sürdürebilmeleri için anahtar öğe kabul edilmektedir. Yönetim çok çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Yazarlardan bazıları yönetimi "temelde karar verme süreci" olarak tanımlamakta, yönetimin kalbi olarak "karar verme" sürecini işaret etmektedir (Semerci, 2000). Karar verme; çok çeşitli amaçlar ve bu amaçları gerçekleştirmeye yarayan imkan, araç ve yollar arasında tercih ve seçim yapmakla ilgili duygusal, bedensel ve zihinsel süreçlerin toplamı olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2008). Karar verme sürecinde amaç, örgüt üyelerini etkilemek, bir çatışmayı önlemek ya da çözmek, örgütte değişiklik yapmak olabilir. Önemli olan hangi amaçla karar verilirse verilsin en uygun olası yolun seçilmesi ve bu yol seçilirken kararın yapısı ve kararın koşullarının göz önünde bulundurulmasıdır.

Yöneticiler karar verme sürecinde klasik, yönetsel ya da politik model seçebilmekte, önsezilerinden ve deneyimlerinden yararlanarak rasyonel ve sezgisel karar vermeyi birlikte kullanabilmektedir. Rasyonel karar verme sürecinde maksimum çıktı eldesi için bireylerin nasıl davranması gerektiği anlatılmaktadır. Bu süreçte problem ve buna bağlı karar verme kriterleri belirlenmekte, hangi kriterin daha ağır olduğuna karar verilmekte, alternatifler belirlenip değerlendirilerek en iyi alternatif seçilmektedir (Eren, 2014). Yani rasyonel karar verme sürecinde karar vericiler tüm bilgiye sahiptir, ön yargısız bir biçimde tüm mantıklı seçenekleri görmekte ve içinden en verimli olanı seçmektedir. Ancak insanlar her daim mantık çerçevesinde karar vermemekte ve çoğunlukla karar vermeleri gereken süre bu değerlendirme için yeterli olmamaktadır. Bu durumda karar verme en az rasyonel yolu olarak da adlandırılan ve duygu ile deneyimlere dayanan sezgisel karar verme devreye girmektedir. Aslında sınırlı rasyonellik olarak adlandırılan hem rasyonel hem de sezgisel karar verme sürecini kullanarak hem tatmin edici hem mantıklı hem de yeterli bir karar verme yolu izlenerek etkili karar verme gerçekleştirilebilmektedir. Ancak yöneticiler, rasyonel karar vermeye sınırlandırdığı düşünen ve sezgisel karar verme açısından problem olarak adlandırılan tuzaklara düşmektedir. Dikkat ve zaman gerektiren durumlarda kestirme yollara sapan yöneticiler "aşırı güven yanılgısı", "onaylama (doğrulama) tuzağı, "rastlantı yanılgısı", "sonradan anlama önyargısı", "yanlış karara bağlılığı sürdürme yanılgısı" gibi birçok tuzak eğilimden etkilenmektedir (Robbins ve Judge, 2016; Eren, 2014). Bu tuzak eğilimler ve problemler örgütler için ciddi sonuçları beraberinde getirmekte, örgüt performansını olumsuz etkileyecek kadar ciddi sonuçlar görülebilmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada rasyonel ve sezgisel-bilişsel karar verme süreçleri incelenerek, bilişsel karar verme sürecinde yaşanan problemler irdelenmekte ve örgütteki yansımaları değerlendirilmektedir.

KARAR VERME SÜRECİ VE BİLİŞSEL PROBLEMLER

Yöneticilerin karar vermesi örgütün iyileştirilmesi, örgütteki uygulamaların değiştirilmesi ve problemlerin çözülmesi konusunda oldukça önemlidir ve uygun verilen kararlar örgütlerin başarısında rol oynamaktadır. Bir yönetici karar alırken hem örgüt içi yasalarına hem de uygulamaya yönelik etkili ve doğru kararlar vermelidir. Bir örgütte çalışanların işlerini detaylı şekilde açıklayan ve denetlenmesini sağlayan yazılı kurallar bulunmakta ve karar verme sürecinde bunlar kullanılmaktadır. Yazılı standart kuralların kullanımı karar verme ve yargıda bulunma sürecinde yöneticilere iş düşmemektedir. Ancak yazılı kurallar ile düzenlenemeyen ve belirli kalıplara sığmayan durumlarla ilgili kararlar verilirken, hem yazılı kuralları iyi bilen hem de deneyim ve mantığını kullanarak doğru kararlar verebilen bir yönetici gerekmektedir. Yönetici karar verirken problemi belirlemekte, problemin çözülmesi için yaratıcı potansiyelini harekete geçirmektedir (Robbins, 1983).

İçinde bulunduğumuz çağ ve sürekli olarak gelişen koşullar nedeniyle yöneticiler karar verirken örgütün içinde bulunduğu koşulları, kararın nasıl, ne zaman ve hangi koşullarda verilmesi gerektiğini değerlendirmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Yönetici değişime yönelen, yaratıcı ve yenilikçi kararlar belirlemeli ve bunlar içerisinden örgüt için en faydalı olanını seçmelidir. Bu bağlamda yöneticinin çağcıl yönetim anlayışına göre karar alması gerekmekte ve bunun için rasyonel karar alma sürecinin yanı sıra sezgisel karar alma sürecini de kullanması söz konusu olmaktadır (Taş, 2002).

Yöneticiler bir örgütte herhangi bir konuda karar verirken, yargılanan problem ya da konu üstünde düşünmekte, yazılı kuralların yanı sıra kendi bildikleri ve deneyimlerini de kullanarak bir yargıya varmaktadır (Semerci, 2000). Bu süreçte yöneticilerin karşısına aşırı koruyuculuk, kalıplanma, entelektüel engeller ve algısal engeller olmak üzere çok sayıda engel çıkmakta ve karar verirken bu engellerin aşılması gerekmektedir (Erdoğan, 2008). Bu engellerin yanı sıra yöneticinin ruh hali de devreye girmektedir. Psikolojik faktörler olarak da adlandırabileceğimiz bu faktörler içerisinde sezgiler, eğilimler, karar çerçeveleri ve deneyimin hafızadaki bağlamı bulunmaktadır. Yönetici herhangi bir karar alırken daha önceki deneyimlerini hatırlamaya çalışmakta ve hafızasındaki bağlamı kullanmakta bu süreçte mantığının yanı sıra sezgiler olarak da adlandırdığımız "heuristics" ve yanılgılar olarak da adlandırdığımız tuzaklar devreye gitmektedir. Karar alırken kestirme yol olarak kullanılan heuristic sezgiler temsil edici, kullanılabilirlik, dayanak ve uyarlama gibi türler içermektedir. Buna göre deneyimi ya da duyguları temsil eden ve kullanılabilirliği akla yatan, bilinçaltındaki verilere dayanan ve daha önce işe yaradığı için şimdiki duruma uyarlanabilen kestirme yollar ortaya çıkmaktadır. Bu kestirme yolların kullanımı ile yönetici karar verme sürecinde "tuzaklar" olarak da adlandırılabilen bilişsel problemlerle karşılaşmaktadır (Çil, 2015).

Karar verme sürecinde bilişsel problemler, problemler karşısında doğruluğundan emin olunmayan ancak yöneticinin etkili olduğunu düşündüğü cevapların oluşturulması esnasında ortaya çıkmaktadır. Yönetici karar verirken eğitimini, bilinç altındaki verileri, duygularını ve geçmiş deneyimlerini kullanmakta, gözlem ve çıkarımlarını etkili bir kaynak kabul etmektedir (Hasanova, 2018). Bu durum rasyonel karar verme süreci ile birlikte kullanıldığında etkili olsa da, tek başına kullanıldığında bazı bilişsel problemler ortaya çıkmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

- **Aşırı Güven Yanılgısı:** Aşırı güven yanılgısı, karar vermede bilişsel problemler arasında en yaygın olanıdır. En yaygın olduğu gibi sonuçları en kötü olabilen problem de aşırı güven yanılgısıdır. Aşırı güven yanılgısı yöneticilerin bir konuda fazla bilgili olduklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bir yönetici o konu hakkında zayıf bilgiye sahip olmasına karşın, sandığından yüksek düzeyde olduğunu düşünmektedir. Konu hakkındaki bilgisi arttıkça aşırı güven gösterme eğilimi düşmektedir (Robbins ve Judge, 2016; Eren, 2014). Aşırı güven yanılgısı içindeki yöneticiler verdikleri kararın gerçekçi olmayan bilgilere dayanmadığının farkında olmamakta, bunun sonucunda yaşanabilecek sıkıntıları göz ardı etmektedir (Kavurmacı ve Altıntaş, 2017). Aşırı güven yöneticilerin düşük risk algılamasından da kaynaklanabilmektedir. Kendilerine aşırı güvendikleri için riski de düşük tahmin etmekte ve olayları kontrol etmenin kolay olacağını düşünmektedir. Yapılan araştırmalar kendilerine aşırı güvenen bireylerin daha çok risk aldıklarını göstermektedir (Akın, 2017).
- **Onaylama (Doğrulama) Tuzağı:** Doğrulama yanlılığı olarak da adlandırılan bu bilişsel problem, insanların mevcut inançlarına uygun bir şekilde bilgi arama veya yorumlama eğilimini ifade etmektedir (Nickerson, 1998). Onaylama-doğrulama

yanlılığı kanıtların yetersiz olduğu düşüncesi ve kişinin fikrini değiştirme isteksizliği gibi çeşitli sebeplerden ortaya çıkabilmektedir (Rassin, 2008). Algıda seçiciliğin bir ürünü olarak da ele alınabilen bu problem, geçmiş tecrübelerin bu duruma uygulanışında ortaya çıkaracağı sorunların elenmesi ve risklerin ortaya çıkmayacağının düşünülmesi sonucunda örgüt için önemli risklerin alınmasına neden olmaktadır (Kavurmacı ve Altıntaş, 2017).

- **Rastlantı (Tesadüf) Yanılgısı:** Rastlantı yanılgısı, yöneticilerin gerçekleşecek olayları tesadüfi şekilde tahmin etmeleri ve ne olacağını bildiklerini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Hayali durumlar ve batıl inanışlar ile rastlantısal olaylara anlam verilerek alınan kararlar, örgüt için ciddi sonuçlara neden olabilmektedir. Ayın 13'ü uğursuz olduğu için o gün karar almamak ve o gün alınan kararı geciktirerek istenmeyen sonuçlara maruz kalmak bu duruma örnek verilebilmektedir (Robbins ve Judge, 2016; Eren, 2014).
- **Sonradan Anlama Önyargısı- "Ben Demiştim" Yanılgısı- Geri Görüş Yanılgısı:** Sonradan anlama- geri görüş ya da "ben demiştim" yanılgısı olarak adlandırılan karar vermede bilişsel problem, bir olay gerçekleştikten sonra yöneticinin sonucu zaten bildiğini söylemesini ifade etmektedir. Herhangi bir karar alındıktan sonra yöneticilerin "ben demiştim", ya da "ben zaten biliyordum" demeleri genellikle kendilerine aşırı güvenmelerinden ya da elde edilen sonuca tepki vermeleri gerektiğini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır (Küçüksille ve Usul, 2012). Sonucu önceden bildiğine inanan ve sonradan anlama önyargısına sahip olan yöneticiler, yaptıkları hatalardan ve geçmişten ders çıkarabilme konusunda oldukça başarısız olmaktadır. Bu durum kendine sahte güven duymalarını ve iyi bir tahmin yeteneği olduğunu düşünmelerini sağlamakta ve gelecekteki kararlarda da sorun yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca daha önce vermiş olduğu kararın sonuçlarını tahmin edeceği için, yaşananların kaçınılmaz olduğunu düşünmekte ve geçmiş ile şimdiyi eşleştirerek kendisini hatasız kabul etmektedir (Kavurmacı ve Altıntaş, 2017).
- **Yanlış Karara Bağlılığı Sürdürme (Çıpalama) Yanılgısı:** Çıpalama yanılgısı, karar ve bilgi doğrudan bağlantılı olmasa dahi, belli bir bilginin verilen kararlarda gereğinden fazla ağırlık verilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yani yöneticiler karar verirken konuyla ilişkili olan ya da olmayan bir çıkış noktası bulmakta ve bu noktayı kullanıp düzenleyerek karara varmaktadır. Ancak çıkış noktası yetersiz ya da başarısız olduğunda bu kararın yanlışlığını kabul etmeyip, karara bağlılığı sürdürmektedir (Oran vd., 2010). Diğer bir ifadeyle yönetici ilk gelen bilgiye takılı kalmakta, daha sonraki bilgileri dikkate almadan ilk bilgiye tüm ağırlığı vermektedir. Karar verici çıpa atarak bir olay karşısında kafasında vereceği kararı belirlemekte ve olayla karşılaştığında doğrudan daha önce verdiği kararı kullanmaktadır. Ancak daha önce belirsiz gelecek için plan yapıldığı için karar yöneticiyi yanlış yönlendirebilmekte, tam olarak o olaya uygun olmadığı için sorunlar ortaya çıkmaktadır (Kavurmacı ve Altıntaş, 2017).
- **Çerçeve Etkisi:** Çerçeve etkisinde bilginin sunulma şekli oldukça önemlidir. Buna göre bilginin sunulma şekli, kullanılan vurgu, seçilen kelimeler, problemin tanımlanma şekli yöneticiyi farklı algı ve tutuma yönlendirebilmekte ve kararı etkilemektedir. Bu durum özellikle riskli kararların alınmasında ön plana çıkmakta, yönetici riskli olan yerine sonucundan emin olduğu seçeneğe yönelmektedir (Kavurmacı ve Altıntaş, 2017).

Bu bilişsel problemler karar verme sürecinde görülen yaygın problemlerdir. Bunların yanı sıra bunlara bağlantılı olan, alt grubu olarak sınıflandırılan ya da farklı yorumlar getirilen bilişsel

problemler de bulunmaktadır. Örneğin; aşırı güven yanılgısından ortaya çıkan *optimizm önyargısı*, *kontrol yanılsaması* ve *bilgi yanılsaması*, çıpalama yanılgısından ortaya çıkan *tutuculuk yargısı* ve *aşina olma ön yargısı*, rastlantısal yanılgıdan ortaya çıkan *yükleme ön yargısı* (Küçüksille ve Usul, 2012) gibi bilişsel problemler de bulunmaktadır. Geçmişe kıyasla karar vermenin gelişen teknoloji ve iletişim sistemleri sayesinde artan karmaşık yapılara dönüşmesi ve alınan kararların yanlışlığına neden olan bilişsel problemler, örgütün tüm düzeylerine yansımaktadır.

BİLİŞSEL PROBLEMLERİN ÖRGÜTE YANSIMALARI

Karar verme genel olarak somut bir amaç doğrultusunda yapılmaktadır. Örneğin bir faaliyetin sıkıntı ve risklerini azaltmak, stokları azaltmak, üretim programını uygun şekilde düzenlemek, maliyeti belli oranda düşürmek gibi örgütün önemli fonksiyonları hakkında karar verilmekte ve verilen karar doğrultusunda sonuçlar elde edilmektedir. Hatayı yönetici de yapsa, astlardan birisi de yapsa karar verme yetkisi yönetimde olduğu için tüm örgüt etkilenmektedir. Yönetimin karar verme sürecinde bilişsel problemlerin örgüte yansımaları ciddi sonuçlar şeklinde kendisini göstermektedir. Bunlar genel olarak şu şekilde sıralanabilmektedir (Güney, 2012):

- Karar alma sürecindeki bilişsel problemler nedeniyle işler aksayacak ve hem çalışanlar hem de yöneticiler strese girecektir.
- Karar alma sürecindeki bilişsel problemler örgütün fonksiyonlarında sorunlara neden olacak ve örgütün rekabet gücü azalacaktır.
- Karar alma sürecinde bilişsel problemler çıktığı için eldeki olanaklardan yararlanma imkanı kaçacak, bir sonraki olanakta daha önceki hatadan ders çıkarılmamasına neden olan bir bilişsel problem tekrarlandığında ise örgütün devamlılığı tehlikeye girecektir.
- Örgütte birçok konuda belirsizlik ortaya çıkacak ve belirsizlik yönetim ile çalışanların çatışmalarına neden olacaktır.
- Karar alma sürecindeki bilişsel problem nedeniyle faaliyetler koordineli şekilde yürütülemeyecektir. Birbiri ardına yapılması gereken faaliyetler, faaliyet zincirinde yanlış bir karar nedeniyle tüm zincirin çalışmasını etkileyecektir.
- Bir süre sonra bilişsel problemler çözülmemeye devam ederse örgütün performansında ciddi düşüklük görülecek, örgütün piyasadaki gücü ciddi şekilde düşecek ve gelecek planları sağlıklı şekilde yapılamaz olacaktır.

SONUÇ

Karar verme süreci yönetimin kalbini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yöneticiler karar vermekte, hedeflere ulaşmak için etkili kararlar almaya çalışmaktadır. Karar verirken rasyonel karar verme süreçlerinin yanı sıra deneyimlerini de devreye sokmakta ve sezgisel karar verme sürecini de kullanmaktadır. Ancak bazı durumlarda karar verme süreci heuristic olarak adlandırılan kestirme yollara sapmakta ve aşırı güven yanılgısı, onaylama tuzağı, rastlantı yanılgısı, sonradan anlama önyargısı, yanlış karara bağlılığı sürdürme yanılgısı gibi birçok bilişsel probleme neden olmaktadır. Bu çalışmada yönetimde karar verme sürecinde bilişsel problemler ele alınarak örgüte yansımalarına yer verilmiştir.

Yönetimde karar verme sürecinde bilişsel problemler aşırı güven, kendine inanç ve deneyimi hatırlama nedeniyle çıkabilmektedir. Diğer bir ifadeyle yöneticinin bireysel hedefleri ve örgütün hedefleri birbirine uymadığında, yönetici örgüt içi güç ve politika mücadeleleri nedeniyle çekimser davrandığında, kişiliği nedeniyle kararsız bir tip olması ya da çok kararlı olmasına bağlı olarak inatçı davrandığında, risk almak istemediğinde, alternatifler olumlu sonuç vermediğinde sonuçlar daha riskli olduğu için güvenli oynamak

istediğinde, kendisine aşırı güvendiği için düşünmeden karar verdiğinde, sonucu bildiğini düşünerek çok riskli kararlar verdiğinde ve eldeki bilgi yetersiz olmasına rağmen karar vermeye devam ettiğinde bilişsel problemler ortaya çıkmakta ve örgütlerin devamlılığını tehdit edecek kadar ciddi sorunları olabilmektedir. Bu nedenle bilişsel problemlerin belirlenmesi için daha çok çalışma yapılmalı ve yönetim karar verme sürecindeki rolü ile örgütteki yansımaları için çözüm önerileri sunulmalıdır.

Yönetimde karar verme sürecinde bilişsel problemlerin önlenmesi yönetici özellikleri ile de yapılabilmektedir. Yöneticiler özgüven sahibi olmalı ancak bu konuda aşırıya kaçmamalıdır. Karar vermenin bir sorumluluk olduğunu bilerek, aldığı karar sonucunda oluşabilecek olumlu ve olumsuz etkileri düşünmeli ve bu etkileri iyi anlamalıdır. Ayrıca herkes için faydalı olanı gözetmeli, çalışanların fikirlerini alarak kararlarını güçlendirmeli ve gerektiğinde risk alabilmelidir.

KAYNAKLAR

Akın, I. (2017). *Davranışsal Finans Açısından Yatırımcıların Kararlarının İncelenmesi. 3*(15), 11-21.

Çil, İ. (2015). Karar Teorisi ve Analizi: Karar Vermeyi Etkileyen Faktörler Ve Davraniş Eğilimleri. http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/49858/34864/06.hafta_davran%C4%B1%C5%9Fsal_karar.pdf adresinden 03.11.2018 tarihinde erişilmiştir.

Erdoğan, İ. (2008). *Eğitim ve Okul Yönetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Eren, E. (2014). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Güney, S. (2012). *Örgütsel Davranış* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Hasanova, H. (2018). *İşletme Yönetiminde Karar Alma Tekniklerinde Psikolojik Faktörler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kavurmacı, C., Altıntaş, F. Ç. (2017). Stratejik Karar Verme Sürecine Bilişsel Yaklaşım. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 15*(3), 91-113.

Küçüksille, E., Usul, H. (2012). Bilişsel Önyargılar ve Yatırımcı Kararlarına Etkileri. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(4).

Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of general psychology*, *2*(2), 175.

Oran, A., Yılmaz, Ö., Özer, G. T. (2010). Türkiye'de Algısal Sapmalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, *12*(2), 297-307.

Rassin, E. (2008). Individual differences in the susceptibility to confirmation bias. *Netherlands journal of psychology, 64*(2), 87-93.

Robbins, S. P. (1983). *Organization Theory: The Structure and Design of Organizations*. New Jersey: Prentice-Hall.

Robbins, S. P., Judge, T. A. (2016). *Örgütsel Davranış* (14. Baskı'dan Çev Ed: İnci Erdem). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Semerci, N. (2000). Yönetimde karar vermenin kritik düşünmeyle ilişkisi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 2*, 191-200.

Taş, H. (2002). Yaratıcı örgüt kültürünün oluşturulmasında yönetin süreçlerinin yönetimi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 32*, 537-555.

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA ÖRGÜTSEL SESSİZLİK, PRESENTEİZM VE ALGILANAN ÖRGÜTSEL DESTEK İLİŞKİSİ: BİR HASTANE ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Ece ÖZEN
Nişantaşı Üniversitesi, atilla_ece@hotmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Selma SÖYÜK
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, selmasoyuk@hotmail.com

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı sağlık çalışanlarının örgütsel sessizlik, örgütsel destek ve presenteizm algılarını ölçmektir.

Yöntem: Araştırma örneklemi olarak Yalova ilindeki kamu hastanesinde görev yapan sağlık çalışanları seçilmiştir. Hastanenin sağlık çalışanı sayısı 355'tir. Araştırma boyunca bütün örnekleme ulaşılmaya çalışılmış ancak 264 kişi anket formunu eksiksiz tam doldurmuştur. Geri dönüş alınan anketlerin oranı %74,36'dır. Toplanan anket verileri $p<0.05$ anlamlılık düzeyinde istatistiki analize tabi tutulm uştur. Tanımlayıcı ve kesitsel bir araştırmadır.

Bulgular: Sağlık çalışanlarının örgütsel sessizlik ortalaması 3,04, algılanan örgütsel destek ortalaması 3,53 ve presenteizm ortalaması 3,26 olarak bulunmuştur. Örgütsel sessizlik, algılanan örgütsel destek ve presenteizmin sosyo-demografik değişkenler ile arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Örgütsel sessizlik ve algılanan örgütsel destek arasında negatif yönlü düşük düzeyde (r=-372), örgütsel sessizlik ve presenteizm arasında pozitif yönlü orta düzeyde (r=.481) ve algılanan örgütsel destek ile presenteizm arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır (r=.-145).

Sonuç: Değerlendirmeye göre, sağlık çalışanlarının örgütsel destek algıları yüksek iken, presenteizm ve örgütsel sess izlik durumları orta seviyede kalmıştır. Kurum içerisinde örgütsel destek algısının yüksek olması, çalışanlar ile üst yöneticiler arasındaki iletişimin yeterli olduğunu ve fikirlerini ifade etmekten çekinmediklerini, kendilerini örgüt içerisinde güvende hissettiklerini göstermektedir. Ancak presenteizmin çalışanlar arasında bilinirliğinin arttırılması ve saklanmaması gerekmektedir. Çünkü çalışanların presenteizm yaşaması, giderek sessizleşmelerine neden olabilecektir. Örgütsel sessizlik ile eğitim, çalışma süresi, görev, aylık kazanç, medeni durum, işini sevme ve işinden memnun olma arasında, algılanan örgütsel destek ile eğitim, iş yerindeki görev, aylık kazanç ve işinden memnun olma arasında, presenteizm ile eğitim, bölüm, aylık kazanç ve işinden memnun olma arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel sessizlik, presenteizm, algılanan örgütsel destek

ABSTRACT

Objective: The aim of this research is to measure organizational silence, organizational support and presenteism perceptions of health workers.

Method: The sample of the research was selected as health workers working in public hospital in Yalova province. The number of health workers in the hospital is 355. Throughout the survey, all the samples were tried to be reached, but 264 people filled the questionnaire completely. The rate of returned surveys is 74.36%. The collected questionnaires were analyzed statistically at the level of p <0.05 significance. It is a descriptive and cross-sectional study.

Findings: The average organizational silence of health workers was found to be 3,04, the perceived organizational support averages 3,53 and presenteism averages 3,26. Significant differences were found between organizational silence, perceived organizational support and presenting socio-demographic variables (p <0.05). There was a negative correlation between organizational silence and perceived organizational support (r = -372), a positive relationship between organizational silence and presenteism (r = .481), and a negative relationship between perceived organizational support and presenteism (r =. -145).

Conclusion: According to the evaluation, the organizational support perceptions of health workers were high, while the status of presenteism and organizational silence remained moderate. The high perception of organizational support within the organization shows that the communication between the employees and the top managers is sufficient and that they do not hesitate to express their ideas and feel safe within the organization. However, presenteeism should not be kept among employees. Because employees' experience to live presenteism, they can lead to silence. Organizational silence with education, working time, a duty at work, monthly income, marital status, liking a job and being glad with a job, perceived organizational support and education, a duty at work, monthly income and being glad with a job, presenteism and education, department, monthly income, being glad with a job between significant differences were found.

Key words: Organizational silence, presenteism, perceived organizational support

GİRİŞ

Örgütsel Sessizlik Kavramı

Hizmet üreten işletmeler olan sağlık kurumları artan rekabet ve piyasa şartları altında, ekonomik ve çevresel etkiler ile başa çıkabilmek adına çalışanlarına gereken önemi ve değeri vermek zorundadır. Ancak örgütsel şartlar altında çoğu zaman bu durum göz ardı edilebilmekledir. Sağlık kuruluşlarının kaçınılmaz olan sorunlardan bazıları çalışanların sessizleşmesi, örgütsel destek algısını yitirmesi ve presenteizm yaşamasıdır.

Örgütsel sessizlik çok eski zamanlardan beri işletmelerde var olan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamıyla örgütsel sessizlik, çalışanların bilgisini, görüşlerini, duygu ve düşüncelerini gizlemesi olarak tanımlanabilir (Dyne ve ark. 2003:1359). Morrison ve Milliken'e göre çalışanların değer ve görüşlerini yansıtan çoğulcu örgütler için sessizleşme bir tehdit unsuru sayılmaktadır. Ayrıca sessizlik gelişimin ve değişimin önündeki en büyük engellerden biridir (Morrison ve Milliken, 2000:707). Çalışanın sessizleşmesi diğer yandan sorunlara ve problemlere çözüm üretme yeteneğine sahip bireylere karşı çekinme davranışı sergilemesidir (Pinder ve Harlos, 2001). Örgütsel sessizliğin öneminin giderek arttığı koşullarda farklılıklar çalışanlar için rahatsız edici olabilmekte ve bu nedenle düşüncelerini iş arkadaşlarıyla ya da yöneticileriyle paylaşmak istememektedir (Perlow ve Williams, 2003:2-3).

Çakıcı (2008)'nın araştırmasında sessizlik ve nedenleri beş başlık altında toplanmıştır. Bunlar; yönetime ve örgütse bağlı nedenler, çalışma ortamındaki korku iklimi, deneyimsizlik, izole olmaktan korkma ve iş ilişkilerinin zedelenmesinden çekinmektir (Çakıcı, 2008:125).

Örgütsel sessizliğin gelişmesinde etkili olan faktörler Morrison ve Milliken tarafından üst yönetimin karakteristik özellikleri, örgütsel ve çevresel faktörler, çalışanların iletişimini etkileyen faktörler, yönetimsel inançlar, örgütsel yapı ve ilkeler ile yönetimsel ilkeler olarak sınıflandırılmıştır (Morrison ve Milliken, 2000:709). Sessizliğin örgüt içinde organize edilerek yönetilmesi güç bir süreçtir (Ashcraft, 2000:419). Bu sürecin anlaşılabilmesi için Van Dyne ve ark. (2003) sessizlik kavramını üç tür olarak incelemiştir:

Kabullenici Sessizlik: Bu sessizlik türüne göre çalışan örgütsel koşulları sorgulamadan, ses ve sessizliğin diğer alternatiflerinin farkında olmadan itaat etme eğilimindedir (Brinsfield ve ark. 2009:20). Örneğin, yöneticilerin fazla sorumluluğa sahip olması, kararların üst kademede alınması (Durak, 2012:53).

Savunmacı Sessizlik: Çalışan için algılanan korkuya bağlı olarak konuşmanın risk veya tehdit oluşturacağı kanısı onu sessizliğe yöneltmektedir (Perkins, 2014:11). Örneğin, işten atılacağından endişe duyan çalışan kendini korumak adına susabilir (Dyne ve ark., 2003:1353).

Korumacı Sessizlik: Gönüllülük esasına dayanarak, iş ile ilgili konularda başkalarına yardım etmek ya da sorunların gün yüzüne çıkmasını engellemek adına ortaya çıkar (Podsakoff ve ark., 2000:517).

Algılanan Örgütsel Destek Kavramı

Örgütsel destek kavramına göre, çalışanlar işyerlerinde kendini iyi hissetmelidir ve bunun için onların katkılarına, fikirlerine ne kadar değer verildiğiyle ilgili inançlar oluştururlar (Eisenberger ve ark., 2001:42). Çalışan ilişkilerinin dengeli olması örgüt içerisindeki tutum ve davranışların gidişatını da etkilemektedir (Schaffer ve ark., 2001:102). Rhoades ve Eisenberger (2002:699) algılanan örgütsel desteğin oluşmasında etkili olan faktörleri dört başlık altında incelemişlerdir. Bunlar;

Örgütsel Adalet: Çalışanların örgütsel adaleti algılama biçimleri farklıdır ve özgündür. Her uygulama her çalışan için adil olmayabilmektedir (Söyük; 2007:4).

Yönetimin Desteği: Çalışanların yönetim tarafından algıladıkları destek güven ortamını da etkiler ve olumlu ya da olumsuz tutum oluşturmalarını sağlar (Nikandrou ve ark.; 2000:336).
Örgütsel Ödüller ve İş Koşulları: Örgütsel ödüller ve iş koşullarının algılanan örgütsel desteğe ilişkin yanları terfi, tanıma, özerklik, stres, eğitim, iş kaygısı ve ücretlendirmedir (Rhoades ve Eisenberger; 2002:700).

Kurum içerisi nde algılanan örgütsel desteğin oluşması halinde doğabilecek sonuçlar performans-ödül beklentisi, sorumluluk hissetme, örgütsel bağlılık, role bağlı stres ve işten ayrılma niyetini etkileme, işe katılım kendini işe adama ve örgütsel sessizliği etkilemesi olarak sınıflandırılabilmektedir.

Presenteizm Kavramı

Arronson ve arkadaşlarına göre presenteizm çalışanların sağlıklarının bozulması halinde bile dinlenme ve istirahat etme yerine işte var olmalarını ifade etmektedir (Arronson ve ark.;2000:503). Johns (2010:519) bu kavramı hasta iken işe devam etmek olarak tanımlamaktadır. Ancak çalışanların hasta iken işe devam etme durumlarında istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilir bunlar; işlerin yavaşlaması, görevlerin tekrarlanması ve ciddi hataların yapılmasına yol açması olabilir (Hemp; 2004:2).

Yazın alanının incelenmesi sonucunda presenteizmin ortaya çıkmasında birçok faktörün etkili olduğu görülmüştür. Bu faktörler üç ana başlık halinde toplanmaktadır:

İşe İlişkin Faktörler: İş yerindeki bazı koşullar risk faktörlerini iki katına çıkarabilir bunlardan bir tanesi zaman baskısıdır. Zaman baskısına maruz kalan çalışan stresle de başa çıkmak zorundadır (Arronson ve Gustafsson; 2005:964).

Kişisel Durumlar: Kişisel faktörler presenteizm kavramının varlığında önemli etkenlerdir. Örneğin, fazla mesai, aile hayatı, iş dağılımı ve iş yükünün fazla olması kişinin presenteizm halini etkilemektedir (Bayar; 2016:12).

Tutumlar: Presenteizmin doğmasında kişinin bu davranışa karşı olan tutumları da rol oynar. Çalışan psikolojik olarak bu davranışa karşı bir tepki oluşturabilir (Johns; 2010:535).

Presenteizm verimlilik üzerinde etki ederken, çalışan performansını da azaltır. Stres, depresyon, iş-yaşam dengesini etkiler. Motivasyon eksikliğiyle beraber, işe devamsızlıkların artmasına neden olur. Çalışanlarda tükenmişlik sendromu, iş memnuniyetsizliği gibi psikolojik boyutta etkiler yaratabilir.

GELİŞME

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın amacı, sağlık çalışanlarının örgütsel sessizlik, örgütsel destek ve presenteizm algılarını ölçmektir. Araştırma evrenini Yalova ilindeki kamu hastanesi sağlık çalışanları oluşturmaktadır. Toplam sağlık çalışanı sayısı 355, ulaşılan sağlık çalışanı sayısı ise 264'tür. Anketlerin geri dönüş oranı %74,36'dır.

Anketlerde kullanılan ölçekler Örgütsel Sessizlik Ölçeği (Kahveci ve Demirtaş;2013), Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği (Stassen ve Ursel;2009) ve Standford Presenteizm Ölçeğidir (Koopman ve ark.;2002). Bunların yanı sıra sosyo-demografik özellikleri içeren on bir soru bulunmaktadır. Örgütsel sessizlik ölçeği Cronbach alfa katsayısı .91, algılanan örgütsel destek ölçeği Cronbach alfa katsayısı .85 ve presenteizm ölçeği Cronbach alfa katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerin değerlendirilmesinde 5'li likert tipi ölçeğinden yararlanılmıştır. İstatistiki analizlerin yapılabilmesi için SPSS 22.0 programında Kruksall Wallis, Mann-Whitney U testleri ile Spearman Korealasyon analizi yapılmıştır. Araştırma yapılmadan önce bağlı olunan kamu hastaneler birliğinden gerekli izinler alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma sonuçlarına göre sosyo-demografik verilere ait bilgiler Tablo 1'de gösterilmektedir. Çalışanların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır (n=178, %67,7). Evli çalışan sayısı 150 (%56,8) iken en çok mezun sağlık meslek lisesi düzeyindedir (n=67,

%25,4). Çalışma süresi en fazla olanlar 1 -5 yıl arası çalışanlar (n=106,%40,2), görev dağılımında en çok sayıya sahip olanlar ise hemşire ve ebelerdir (n=133, %50,4). 657 devlet memuru olan sayısı 202 (%76,5), dahili birimlerde çalışan sayısı 80 (%30,3)'dir. Aylık kazanç bakımından 3001 ve üzeri geliri olanlar 113 (%42,8) kişidir. İşini sevenlerin sayısı 246 (%93,2) ve işinden memnun olan sayısı ise 204 (%78,4) olarak bulunmuştur.

Tablo 1: Demografik Bilgilere Ait Verilerin Dağılımı

Özellikler		n	%
Cinsiyet	Kadın	178	67,4
	Erkek	86	32,6
Medeni Durum	Evli	150	56,8
	Bekâr	114	43,2
Eğitim	Sağlık Meslek L.	67	25,4
	Ön Lisans	57	21,6
	Lisans	54	20,5
	Yüksek Lisans	25	9,5
	Doktora	33	12,5
	Diğer	28	10,6
Çalışma Süresi	1-5 Yıl	106	40,2
	6-10 Yıl	80	30,3
	11-15 Yıl	48	18,2
	16-20 Yıl	21	8,0
	20 ve üzeri Yıl	9	3,4
Görev	Hemşire-Ebe	133	50,4
	Doktor	41	15,5
	Yönetici	32	12,1
	Laborant	16	6,1
	Tekniker	42	15,9
Çalışma Şekli	Sadece Gündüz	129	48,9
	Nöbet Usulü	135	51,1
Kadro	657 Devlet Memuru	202	76,5
	4/a Sözleşmeli	21	8,0
	4/b Sözleşmeli	41	15,5
Bölüm	Dâhili Birimler	80	30,3
	Cerrahi Birimler	53	20,1
	Laboratuvar	32	12,1
	Radyoloji	17	6,4
	Acil-Yoğun Bakım	59	22,3
	Çocuk	23	8,7
Aylık Kazanç	1000-1500 TL	15	5,7
	1501-2000 TL	15	5,7
	2001-2500 TL	65	24,6
	2501-3000 TL	56	21,2
	3001 ve üzeri TL	113	42,8
İşini Sevme	Evet	246	93,2

Örgütsel sessizlik ortalaması 3,04, hastane ortamı boyutu 3,25, yönetici boyutu 3,09, sessizliğin kaynağı boyutu 2,95, duygu boyutu ve izolasyon boyutu ortalaması 3,05'tir. Algılanan örgütsel destek ölçeği genel ortalaması 3,53, presenteizm ölçek ortalaması ise 3,26 olarak tespit edilmiştir.

Çalışanların örgütsel sessizlik ve alt boyutlarına ilişkin ortalama puanlar incelendiğinde örgütsel sessizlik düzeyinin kurum içerisinde iyi olduğu bulunmuştur. Algılanan örgütsel destek puanı yüksek çıkarken, presenteizm ortalaması orta düzeydedir.

Örgütsel sessizlik ve alt boyutlarının, algılanan örgütsel destek ve presenteizmin sosyo-demografik değişkenler üzerinde anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğinde bakıldığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Örgütse l sessizlik ile eğitim, çalışma süresi, görev, aylık kazanç, medeni durum, işini sevme ve işinden memnun olma arasında,
- Hastane ortamı boyutu ile eğitim, görev, cinsiyet, işinden memnun olma ve bölüm arasında,
- Duygu boyutu ile eğitim, çalışma süresi, görev, aylık kazanç, medeni durum, işini sevme ve işinden memnun olma arasında,
- Yönetici boyutu ile eğitim, çalışma süresi, görev, aylık kazanç, medeni durum, işini sevme ve işinden memnun olma arasında,
- İzolasyon boyutu ile eğitim, görev, aylık kazanç, medeni durum ve işinden memnun olma arasında,
- Sessizliğin kaynağı boyutu ile eğitim, çalışma süresi, görev, aylık kazanç, işini sevme ve işinden memnun olma arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$).
- Algılanan örgütsel destek ile eğitim, görev, aylık kazanç ve işinden memnun olma arasında,
- Presentezim ve bölüm, işinden memnun olma, eğitim, görev, aylık kazanç arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur ($p<0.05$).

Kavramların birbirleri ile olan ilişki durumlarında bakıldığında;

- Algılanan örgütsel destek ve örgütsel sessizlik arasında düşük düzeyde negatif yönlü bir ilişki (r=.372),
- Algılanan örgütsel destek ve presenteizm arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki (r=.-145),
- Örgütsel sessizlik ve presenteizm arasında ise pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki söz konusudur (r=.449).

SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre, örgütsel sessizlik ve alt boyutlarında en yüksek ortalamaya sahip eğitim düzeyi ön lisans düzeyinde olanlar olarak karşımıza çıkmıştır (3,51). Kadın ve evli çalışanların ortalaması erkek ve bekâr çalışanlara göre daha yüksektir (3,29; 3,15). Kurum içinde 16 -20 yıl çalışanlar 3,66 ile oldukça yüksek bir ortalama puanına sahiptir. Hemşire-ebe mesleğini icra edenler ile aylık geliri 2501-3000 TL arası olan sağlık çalışanları diğer meslek grubu ve aylık geliri olanlara göre daha yüksek ortalama almıştır (3,37;3,48). İşini sevmeyen çalışanların ortalaması sevenlere göre, işinden memnun olmayanların ortalaması memnun olanlara göre yüksek saptanmıştır (3,56;3,55).

Algılanan örgütsel desteğin anlamlılık gösterdiği değişkenlerden eğitim durumu içerisinde en yüksek ortalama doktora eğitim düzeyinde (3,95) ve yöneticilik mesleğini yapanlardadır

(3,85). Aylık kazanç değişkeninde en yüksek ortalama değer örgütsel sessizlikte olduğu gibi 2501-3000 TL arası geliri olanlarda görülmüştür (3,84). İşinden memnun olan çalışanların ortalama puanı, işinden memnun olmayanlara göre yüksektir (3,65).

Presenteizm kavramı için anlamlı farklılık gösteren sosyo-demografik değişkenlerden eğitim durumunda en yüksek değer diğerlerinde olduğu gibi ön lisans düzeyindedir (3,61). Görev bakımından ortalama puanı en yüksek olanlar hemşire ve ebeler olmuştur (3,45). Aylık 2501- 3000 TL gelire sahip çalışanların puanı 3,56 olurken, çocuk biriminde çalışanların aldıkları ortalama diğer birimlere göre daha yüksektir (3,66). İşinden memnun olmayan sağlık çalışanı ortalama değeri ise 3,62 olarak karşımıza çıkmıştır.

Örgütsel sessizlik, algılanan örgütsel destek ve presenteizm kavramları sağlık sektöründe oldukça az çalışılan kavramlar olarak görülmüştür. Bu nedenle kavramların karşılaştırılması güç olmuştur. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, Tayfun ve Çatır (2013), çalışanların sessizlik ve performans düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve birbirlerini etkilediklerine ulaşılmıştır. Araştırmamıza göre algılanan örgütsel desteğin azalması çalışanı sessizleştirecektir bu da beraberinde performans ve verimlilik kayıplarına neden olacaktır.

Erigüç ve ark. (2014)'nın 137 hemşire üzerindeki araştırmasında ise çalışanların büyük çoğunluğunun yöneticileri yüzünden sessiz kaldıkları görülmüştür. Premaux ve Bedeian (2003) 118 telekomünikasyon çalışanı üzerinde araştırma yapmış ve yönetimin desteğinin çalışanın ses çıkarmasında etkili olduğuna ulaşılmıştır.

Perakendecilik sektöründe Oruç (2015)'un yaptığı araştırmada, presenteizm kavramının sosyo-demografik özelliklerde ilişkisi bulunamamıştır. Ancak araştırmamıza göre sosyo- demografik değişkenlerden bazılarının presenteizm ile anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Hansen ve Andersen (2008), işe ilişkin bazı faktörlerin presenteizm ile olan ilişkisini inceleyerek bunların birbirlerini etkilediğini tespit etmiştir.

Turunç ve Çelik (2010) algılanan örgütsel destek ve örgütsel özdeşleşme ilişkisini ölçmek için savunma sanayide yaptıkları araştırmada işten memnun olma gibi bazı faktörlerin destek algısını etkilediği belirtilmiştir.

Sonuç olarak, k urum yöneticileri çalışanlarının farkında olmak zorunda ve onların daha güvenli, istekli bir ortamda çalışmalarını desteklemesi gerekmektedir. Ayrıca örgütsel destek algısının yüksek olması, çalışanlar ile üst yöneticiler arasındaki iletişimin yeterli olduğunu ve fikirlerini ifade etmekten çekinmediklerini, kendilerini örgüt içerisinde güvende hissettiklerini göstermektedir. Ancak presenteizmin çalışanlar arasında bilinirliğinin arttırılması ve saklanmaması gerekmektedir. Çünkü çalışanların presenteizm yaşaması, giderek sessizleşmelerine neden olabilecektir.

KAYNAKLAR

1. Armstrong-Stassen, M., & Ursel, N. D. (2009). Perceived organizational support, career satisfaction, and the retention of older workers. Journal of occupational and organizational psychology, 82(1), 201-220.
2. Aronsson, G., & Gustafsson, K. (2005). Sickness presenteeism: prevalence, attendance-pressure factors, and an outline of a model for research. Journal of Occupational and Environmental Medicine, 47(9), 958-966.
3. Ashcroft, K. L. (2000). Hearing Silence: Organizing from an Aesthetic Perspective. Human Studies, 23(4), 413-421.
4. Bayar, A. (2016). Eğitim Kurumlarında Presenteizm'in Azaltılmasında Ödüllendirmenin Rolü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

5. Brinsfield, C. T. (2009). Employee silence: Investigation of dimensionality, development of measures, and examination of related factors (Doctoral dissertation, The Ohio State University).
6. Çakıcı, A. (2008). Örgütlerde sessiz kalınan konular sessizliğin nedenleri ve algılanan sonuçları üzerine bir araştırma. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1).
7. Durak, İ.(2012). Korku Kültürü ve Örgütsel Sessizlik. Bursa, Ekin Yayınevi.
8. Dyne, L. V., Ang, S., & Botero, I. C. (2003). Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs. Journal of management studies, 40(6), 1359-1392.
9. Eisenberger, R., Armeli, S., Rexwinkel, B., Lynch, P. D., & Rhoades, L. (2001). Reciprocation of perceived organizational support. Journal of applied psychology, 86(1), 42.
10. Erigüç, G., Özer, Ö., Sonğur, C., & Turaç, İ. S. (2014). Bir devlet hastanesinde hemşirelerde örgütsel sessizlik üzerine bir araştırma. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 61-84.
11. Hansen, C. D., & Andersen, J. H. (2008). Going ill to work–What personal circumstances, attitudes and work-related factors are associated with sickness presenteeism?. Social science & medicine, 67(6), 956-964.
12. Hemp, P. (2004). Presenteeism: at work-but out of it. Harvard business review, 82(10), 49-58.
13. Johns, G. (2010). Presenteeism in the workplace: A review and research agenda. Journal of Organizational Behavior, 31(4), 519-542.
14. Kahveci, G., & Demirtaş, Z. (2013). Öğretmenler için örgütsel sessizlik ölçeği geliştirme çalışması. Elektronik sosyal bilimler dergisi, 43(43).
15. Koopman, C., Pelletier, K. R., Murray, J. F., Sharda, C. E., Berger, M. L., Turpin, R. S., & Bendel, T. (2002). Stanford presenteeism scale: health status and employee productivity. Journal of occupational and environmental medicine, 44(1), 14-20.
16. Morrison, E. W., & Milliken, F. J. (2000). Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world. Academy of Management review, 25(4), 706- 725.
17. Nikandrou, I., Papalexandris, N., & Bourantas, D. (2000). Gaining employee trust after acquisition: implications for managerial action. Employee Relations, 22(4), 334- 355.
18. Oruç, Ş. Presenteizm ile örgütsel sessizlik arasindaki ilişki üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi Aksaray: Aksaray Üniversitesi S osyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.

19. Perkins, D. (2014). Conceptualizing defensive silence in project-manager-to-project-sponsor communication. Leadership & Organization Development Journal, 35(1), 2- 19.
20. Perlow, L., & Williams, S. (2003). Is silence killing your company?. Ieee Engineering Management Review, 31(4), 18-23.
21. Pinder, C. C., & Harlos, K. P. (2001). Employee silence: Quiescence and acquiescence as responses to perceived injustice. In Research in personnel and human resources management (pp. 331-369). Emerald Group Publishing Limited.
22. Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Paine, J. B., & Bachrach, D. G. (2000). Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research. Journal of management, 26(3), 513-563.

23. Shaffer, M. A., Harrison, D. A., Gilley, K. M., & Luk, D. M. (2001). Struggling for balance amid turbulence on international assignments: Work–family conflict, support and commitment. Journal of Management, 27(1), 99-121.
24. Shanock, L. R., & Eisenberger, R. (2006). When supervisors feel supported: relationships with subordinates' perceived supervisor support, perceived organizational support, and performance. Journal of Applied psychology, 91(3), 689.
25. Söyük, S. (2007). Örgütsel adaletin iş tatmini üzerine etkisi ve İstanbul ilindeki özel hastanelerde çalışan hemşirelere yönelik bir çalışma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
26. Tayfun, A., & Çatır, O. (2013). Örgütsel sessizlik ve çalışanların performansları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 5(3), 114-134.
27. Turunç, Ö., & Çelik, M. (2010). Çalışanların algıladıkları örgütsel destek ve iş stresinin örgütsel özdeşleşme ve iş performansına etkisi. Yönetim ve Ekonomi, 17(2), 183-206.

ORGANIZATIONAL PERFORMANCE MANAGEMENT & MEASUREMENT*

Assoc. Prof. Dr. Zekeriya Nas
Van Yuzuncu Yil University, idilbret@hotmail.com

The current study aims and examines organizational performance management and measurement. This topic is one of the most common topics in management terminology. With organizational performance management and measurement, organization observers significant facets of its current systems, programs. The collected data reveal how its processes are functioning and how its resources may be assigned to enhance productivities and effectiveness of programs. The reason why this this area is vital is that organizations need to compare goals and objectives of organization. Performance management make available a dependable procedure to regulate if an organization's present organism is working well or not.

Organizational perpormance management and measurement also helps an organization for setting goals to establish a starting point, making decisions based on solid proof, demonstrating that variations have as a result to developments, improving success and better understanding systems or process to accomplish strategic formulation, implementation and aims and promote an mission and values of an organization.

Keywords: Performance, performance management, organizational performance, performance measurement.

Note: This abstract was presented in 2nd international congress on culture and civilization, Cairo/Egypt.

Introduction

Background

Performance measurement is an accounting practices in modern management as it has become one of a very widespread topics for industrialists and academics as well. An organization can be successful by by both planning measures and broad measurement systems. The purpose of performance measurement is to convey information (Siljanen, 2010).

Performance measurement and management is accepted as a multidisciplinary area of investigation. It consists of dissimilar parts, such as human resource management, management accounting, operations management, strategic management and organizational behavior. Having been consisting of different parts can provide richer understanding and explanation of phenomena (Allison Beer & Micheli, 2018).

The accountability for performance is progressively critical in all types of organizations as it is essential for organizations to comprehend the crucial drivers behind their performance and establish the results of their works. It is known that performance measurement has various interrelationships with quality improvement. It helps organizations how well their systems are working at present and what happens while changes are applied. One of the other benefits performance measurement data and quality improvement is supporting and maximizing the usefulness of quality improvement tools (HRSA, 2011). Performance management and measurement systems can be accepted as the process of observing and sustaining control of an organization. Performance management and measurement systems have as a result for the accomplishment of inclusive objectives and purposes. These objectives ought to be related to organizational assignment and planned coordination as well (Salem, 2003). Finally, this investigation mainly focuses on organizational performance management and measurement.

The purpose of the study

The purpose of this survey is to investigate the important theories of organizational performance management and measurement and help an organizational development a theoretical strategy for accomplishing its inferiority development aims. This survey highlights the use of evidence-based performance measures to set quality improvement goals and assess an organizational progress (W. Moran; D. Epstein & M. Beitsch, 2013). It also aims to observe how an organizational performance measurement and performance management affects its success (Siljanen, 2010).

Literature review

All organizations try to develope performance measures and management system as well as aims and objectives as it helps to understand and guide operations. Hence, those organizations use some form of performance measurement participating performance measurement into the current organizational management (W. Moran; D. Epstein & M. Beitsch, 2013).

Performance is referred to a process for doing the work and frequently checking improvement concerning accomplishing those goals, as well as the consequences accomplished from the work. Performance is the outcomes of the organizational strategic aims, satisfaction of client and economical aids. Performance management is related to the activities that confirm goals organizations are reliably met in an efficient and effective method. Performance management and measurement of an organizational can be one of the furthermost common topics that has been studied by scholars as it is being extensively known all over the world. It is being accepted not only in the the private sector but in the public sector as well. The term "Performance Management and Measurement" is related to cohesive, systematic approach in order to improve organizational performance to accomplish all strategic objectives, promote mission and values of an organization. As a matter of the fact, with a Performance Management Measurement organizations desire to improve the results of people's efforts. Performance Measurement refers to consideration of the total Performance Management system and the process of enumerating the proficiency and efficiency of actions (HRSA 2011 & Salem, 2003).

According to Salem (2003), a successful performance measurement methodology needs ruminate measuring and assessing following variables such as;

Economy:

Obtaining and distribution of contributions

Human resources, physical resources and economic resources

Capacity and superiority

Charge component

Suitability

Operative level

Productivity:

The optimum alteration of feedbacks into productivities

Use of means to accomplish consequences and goals

Balanced usage of capitals

Minimum costs supreme results

Accomplishments in viewpoint of consequences

Effort organization and timelines

Strategic levels

Efficiency:

Accomplishments of consequences, aims and objectives

Emphasis on target customers, recipients, groups

Medium and long term perception

Much more challenging to determine and evaluate

Planned level

According a survey done by HRSA (2011), performance measurement can be defined as a procedure through which an association observes significant characteristics of organizational curriculums, coordination, and maintenance practices as well to measure and compare to goals and objectives an organization. With the help of performance measurement organizations can get data on how organizations recent agendas are working and how their capitals can be distributed to enhance the effectiveness and efficiency of the programs. That why, performance measurement should be well inauguarated all the way through organization maintenance in the essential parts of all departments such finance, operations, and other services. Finally, performance measurement can allow and facilitate organizations opportunities in order to assess present process.

Many reasons can be given why an association might pick out to determine performance of an organization. Organizations need measurement of performance to provide dependable processes to determine to find out providing that an organizational current systems are working well or not. It can be added more and more reasons why organizations might pick out to assess organizational performance, such as:

- ✓ Making a distinction what seems to be taking place from what is certainly taking place
- ✓ Inaugurating a starting point
- ✓ Making decisions should be based on solid confirmation
- ✓ Showing that vicissitudes have as a result to enhancements
- ✓ Permit performance contrasts across sites
- ✓ Monitoring procedure variations to certify enhancements are constant over time
- ✓ Recognizing enhanced performance (HRSA (2011).

Performance management an organizational and measurement is one of the supreme important concepts in management sciences. It has been found out that a multidimensional conceptualization of performance of an organization associated to shareholders, varied manufactured goods marketplace conditions, and time (J. Richard, et al. 2009).

Result & Recommadations

There are various benefits of a well-defined and organized performance measures and management system including goals and targets may make sure that strategic and operational goals and objectives can be made straight and strengthen one another (W. Moran, et al, 2013).

Organizational performance management and measurement is one of the most popular topics in management terminology as with organizational performance management and measurement, organization can observer significant facets of its current systems and programs as well. On the other hands, performance management may provide a dependable procedure to conclude if current system of an organization is in work well or not.

Organizational performance management and measurement should be considered comprehensively by all organizations as it is a critical element of accountability for organizations.

References

1. Allison Beer, H. & Micheli, P. (2018). Advancing Performance Measurement Theory by Focusing on Subjects: Lessons from the Measurement of Social Value. International Journal of Management Reviews, Vol. 20, 755–771.
2. HRSA (2011). Performance management and measurement. U. S. Department of Health and Human Services .Health Resources and Services Administration.
3. J. Richard, P.; M. Devinney, T.; S. Yip, G. & Johnson, G. (2009). Measuring Organizational Performance: Towards Methodological Best Practice. Journal of Management, Volume: 35 issue: 3, page(s): 718-804.
4. Salem, H. (2003). Organizational Performance Management and Measuremen. Meeting Innovation of Public Administration in the Euro-Mediterranean Region, UNDESA.
5. Siljanen, M. (2010). An Employee Perspective to Performance Measurement and Management: A Public Sector Case Study. Open your mind.LUT. Lappeenranta University of Technology.
6. (W. Moran, J.; D. Epstein, P. & M. Beitsch, L. 2013). Designing, Deploying and Using an Organizational Performance Management System in Public Health: Cultural Transformation Using the PDCA Approach. Public Health Foundation.

PERSONNEL EMPOWERMENT AND HUMAN RESOURCES IN ORGANIZATIONS*

Assoc. Prof. Dr. Zekeriya NAS
Van Yuzuncu Yil University, idilbret@hotmail.com

This study discovers the consideration to an important issue personnel empowerment and strategic asset human resources in business organizations. Both increase productivity, quality and profitability in organizations. It is substantially crucial for organizations to achieve sustainable competitive advantages and to survive in a global competitive environment. Human resources are the most important factor that brings this competition to the forefront. Human resources is the most important competitive tool of organizations. They provide competitive advantage for organizations. Organizations need to strengthen their human resources for this purpose. The number of human resources of each organization has depends on the size, activity area and also geographical conditions. That is why, organizations should consider these situations in order to increase the competitiveness of companies.

Human resources need to develop and renew themselves in order for organizations to be successful. Organizations need creative and innovative human resources. Because enterprises must ensure all kinds of adaptation to fast-growing technological, and they must accordingly have a look at their human resources. Organizations allow and empower human resources in order to think, take action, decision-making, control and manage about work. Empowerment increases the productivity and effectiveness of the workplace. It is said that organizations can also remain strong as they empower human resources and responsibilities. As a result, staff empowerment increases awareness of global competition and customer demands. However, all obstacles such as educational, personal and managerial factors before staff empowerment must be removed.

Keywords: Human Resources, Empowerment, Productivity

Note: Note: This abstract was presented in 2nd international congress on culture and civilization, Cairo/Egypt.

INTRODUCTION

Background

It is the fact that the role of human resources and personnel empowerment in organizations have been discussed by several researchers. They suggested that some of the more scientific personnel human resources functions practitioners should be personalized in order to encourage a focus on personnel empowerment in organizations. Then it can help organizations to achieve organizational goals. Because there are empirical studies that explore the relationship between personnel empowerment, human resources and success of organizations. This study aims to address this deficiency. More specifically, the aim of this work is to analyze the role of human resources and personnel empowerment in organizations (López, Peón & Ordás, 2006).

Objectives of the research study

Personnel empowerment and strategic human resources increase productivity, quality and profitability in organizations. With personnel empowerment and strategic human resources organizations can achieve sustainable competitive advantages and to survive in a global competitive environment. Because human resources are the most important factor that brings this competition to the forefront and human resources are the most important competitive tool of organizations. The objectives of this study are to find out how important personnel empowerment and strategic asset human resources are in business organizations.

Literature review

According to Conger & Kanungo (1988), the interest in the concept of empowerment has been growing among both management researchers and practitioners as well. There numerous reasons why this interest has been growing; studies on leadership, management skills, analysis of power, control within organizations. The practice of empowering subordinates may be a principal component of both managerial and organizational effectiveness. The superiors' sharing of power and control with subordinates facilitate the overall creative forms of organizational power, efficiency grow and practices in team building within organizations. Finally, empowerment techniques can play a vital role not only in group development but in maintenance as well.

It has been found out in literature that theorists use empowerment as an emerging construct in order to explain effectiveness of an organization. On the other hand, empowerment influences not only initiation but perseverance of subordinates' task behavior as well. The outcomes of behavior are very crucial for leaders in organization as processes of empowerment can let leaders in order to diminish the emotional influence of discouraging organizational changes. These procedures would help leaders having much better performance goals. One's emotional provocation state affects one's personal competence expectations as emotional provocation states that result from stress, fear, anxiety, depression can lower self-efficacy expectations. The importance of empowerment techniques and strategies is that it provides emotional support for subordinates and creates a supportive and trusting group atmosphere. Finally, it can be said that on various occasions, employees' stress, anxiety, and tension on the job may be diminished by managers obviously describing employees' roles, decreasing information overload, and offering them technical support in order to achieve tasks of job. Finally, it can said that there is a direct relation between empowerment and leadership as empowerment is a crucial form of for leaders endeavoring to tempt and manage organizational change. It may lead to overconfidence on parts of human resources (Conger & Kanungo (1988).

According to Zhua; Chewb & Spangler (2005), the employees who are committed and motivated and working in an environment of trust, suppleness, and empowerment intensify the management of the CEO and other senior managers; employees deficient this commitment and motivation and working in an environment categorised by inflexibility and deficiency of trust may depress the management. That is why. It is asserted that human resource improving human resource management facilitates the relationship between management and outcomes in organizations as well. On the other hands, it is believed that human capital could not come to know there was any a priori expectations that individual components of transformational management would differentially be associated with either levels of empowerment or commitment.

The scholars of Strategic Human Resource Management believe that human resources should be managed strategically as it will help organizations to improve performance of organizations. Through literature review it has been found out that empowerment facilitates and increases the performance human resources in an organization. Hence, it would be much better if motivation and empowerment can be increased in organizations as empowerment is

often the key outcome of human capital. Empowering human resources fosters a service climate that allows service workers to offer the best service possible (Combs; Liu; Hall & Ketchen, 2006).

According to findings of work done by Wat, Shaffer, (2005), there are strong effects of trust in both the supervisor and psychological empowerment on all dimensions of organizational citizenship behaviour. And the trust in the supervisor has a significant mediating role in all dealings. The effect of empowerment on organizational citizenship behaviours makes more visible the significance of providing staffs with the motivation in order to engage in these behaviours.

Managing human resources strategically is crucial. There will be much high performance in an organization if the approaches of employees about their organization's human resource management practices and approaches of customers about the service they receive from the organization can be understood by human capitals. That is why, human resource specialists need to take more extremely the service quality connection of human resource management. For example, human resources management practices such as selection, training, and compensation can be the origin of sustainable competitive advantage for an organization (Schneider & Bowen, 1993).

In recent years, many organizations especially from U.S. have tried to implement various performance-enhancing or advanced human resource management practices in order to develop their effectiveness in the global marketplace. In particular, one of the most important practices is empowerment out of employee participation, job redesign, including team- based production systems, extensive employee training, and performance- contingent incentive compensation. Those various human resource management practices can be also adopted to improve employee skills. The other way for organizations to improve the quality of present human resources can be by providing comprehensive training and development activities after selection procedures (Delaney & Huselid 1996).

Results and recommendations

The data presented in this article were obtained from the literature. There is an increasing consideration on the topic of personnel empowerment and human resources in organizations. With personnel empowerment and human resources productivity, quality and profitability

increase in organizations. They are crucial for organizations to achieve sustainable competitive advantages and to survive in a global competitive environment. Human resources are the most important resource that brings this competition to the forefront. Human resources is the most important competitive tool of organizations as well. That is why, organizations should to strengthen their human resources for this purpose.

Organizations need to develop and renew their human capital much better in order to be successful. The human resources that the organizations have should be creative and innovative. Organizations allow and empower human resources in order to think, take action, decision-making, control and manage about work. As personnel empowerment can increase the productivity and effectiveness of the workplace, organizations need to give more consideration about personnel empowerment and human resources in organizations. Organizations can also remain strong as they empower human resources and responsibilities. As a result, staff empowerment increases awareness of global competition and customer demands. However, all obstacles such as educational, personal and managerial factors before staff empowerment must be removed.

References

1. Combs, J.; Liu, Y.; Hall, A. & Ketchen, D. (2006). How much do high-performance work practices matter? A meta-analysis of their effects on organizational performance, Personnel Psychology, 59, 501–528
2. Conger, J. A. & Kanungo, R. N. (1988). The Empowerment Process: Integrating Theory and Practice. Academy of Management Review, Vol. 13, No. 3.
3. Delaney, J.T. & Huselid, M.A. (1996). The Impact of Human Resource Management Practices on Perceptions of Organizational Performance. The Academy of Management Journal, Vol. 39, No. 4, pp. 949-969.
4. López, S. P. ; Peón, J. M. M. & Ordás, C. J. V. (2006). Human Resource Management as a Determining Factor in Organizational Learning. SAGE Journals, Volume: 37 issue: 2, page(s): 215-239.
5. Schneider, B. & Bowen, D. E. (1993). The service organization: Human resources management is crucial. Organizational Dynamics, Volume 21, Issue 4, Pages 39-52.
6. Zhua, W.; Chewb, I. K.H. & Spangler, W. D. (2005). CEO transformational leadership and organizational outcomes: The mediating role of human–capital-enhancing human resource management. The Leadership Quarterly 16-39 – 52.
7. Wat, D. &. Shaffer, M. A (2005). "Equity and relationship quality influences on organizational citizenship behaviours: The mediating role of trust in the supervisor and empowerment", Personnel Review, Vol. 34 Issue: 4, pp.406-422.

THE ROLE OF HUMAN RESOURCES IN HOTEL ENTERPRISES*

Assoc. Prof. Dr. Zekeriya NAS
Van Yuzuncu Yil University

Abstract

The main aim of this study is to search the role of human resources in hotel enterprises. The tourism sector is a labor-intensive sector hence the human factor is important in tourism businesses. The reason is that human resources management functions in tourism enterprises are crucial as the role of human resources management parts can solve problems in hotel enterprises. Whichever field of activity, businesses have an important human resource function. Hotel enterprises are undoubtedly influenced positively from technological developments. But technological developments alone are not enough to be successful in hotel enterprises. It is the human resources who use technology in the most efficient way. That is why it is vital to search the role of human resources in hotel enterprises.

It has been found out that hotel enterprises do not give the required importance to human resources. This situatıon affects the human resources and organizational climate negatively.

Human resources are the most important inputs and outputs of an organization. It is the human resources that benefit the hotel business. Every each thing is done by them; people come to hotel, the registration is done by them. The ground and rooms are cleaned by the housekeepers, the food is prepared by the cooks and the services are done by the service staff. That means every things done and met by hotel enterprises' personnel. Hotel enterprises that attach importance to the human resources they operate should firstly ensure that their employees work in a safe environment. Organizations must absolutely engage people no matter what their activities are. Human resources play an important role in the success of the tourism enterprises. It can be said that the main element in any organization is human resources. Along with the information age, tourism organizations that develop and motivate human power can more easily reach their goals but tourism organizations that have failed to do so cannot continue their activities, no matter how perfect their physical resources and facilities are. Therefore is advised that hotel enterprises should focused on the training and development of qualified staff to work in the tourism sector.

Keywords: Hotel enterprises, human resource management/development, role of human resources.

Note: This abstract was presented in 2nd international congress on culture and civilization, Cairo/Egypt.

Introduction

Background

The aim of this survey is to identify the role, significance and consequences attributed to human resources in hotel enterprises. And this survey desires to examine the role of individual competencies of human resources in the hotel enterprises as well (Salehi; Rudsari & Mohammadi, 2016). Human resources being a field of management sciences have a significant influence on hotel enterprises. That is why the growing importance of human resources is mentioned in the literature. There are various studies which mention the importance of human resources. The role of human resources is an important subject of research in hotel enterprises. One of the roles of human resources is creating innovation in hotel industries. Many researches show that one of the important resources needed in performance processes in hotel enterprises, is human resources. According to the scholars human resources are very important in achieving performance in the hotel enterprises as the assessment of knowledge transfer and knowledge management can be fulfilled by human resources in hotel enterprises. And the main purpose of human resources is to classify the level of utilization of human resources in advanced accomplishments of the investigated hotel enterprises. Hotel enterprises doesn't take in the human resources as a key role in creating innovation in this market. It can be said that the main driver of innovation is the impact of human resources in hotel enterprises. Hence, it would be much better to change the method of human resources of hotel enterprises. For being successful, hotel enterprises need to develop human resources according to their quantity and quality. Hence human resource with a high level of education can create a better environment for tourism sector (Zontek, 2016).

The objectives of the study

The objective of the study is to review the literature that analysed the role of human resources in the hotel enterprises and to examine the level of utilization of human resources in the hotel enterprises as human resources is a vital topic of research in hotel enterprises. The other objective of this survey is to consider human resources in tourism sector. Finally, the objective of this survey is to address matters related to competency gap in human resources in hotel enterprises.

Literature review

Studies show that all types of hotel enterprises, small, medium and big aspire to development their human resource assets. Development can be fulfilled through selection, training and education. And all hotel enterprises aim to have successfully organized initiatives. As it has been said before, it can be with successful human resources though there is vertiginous development of information and communication technologies nowadays. Because there can be the copy of human resources for competition as having very significant role in hotel enterprises. That is human resources improving work efficiency of staffs in strategic, ethical

and socially responsible way. Effective human resources can increase of profit, productivity and satisfaction as well (Ceranic & Popovic).

Ismajli; Behluli & Bajrami, (2018) investigated a work which describing and examining the complete level of motivation of the human resources of hotel enterprises in the region of Ferizaj, in the Republic of Kosova. The survey was regarding the factors affecting it. It has been found out that human resources of hotel enterprises are above average motivated in their work. The furthermost significant factor on motivation is salary while the second one is the work-related relationships. But it can be said that motivation of human resources may affect the quality of hotel enterprises. Human relationships can also affect human resources success.

Hotel enterprises should have plans for maximizing their profits. For the hotel enterprises to achieve maximizing their profits, they need to develop the human resources by managing and selecting human resources, developing their skills and motivation (Ismajli, et at, 2018).

Human resources are critical features for hotel enterprises as human resources can be potential resources for competitive advantage while utilizing human resources. That why, there are many hotel enterprises want to be human resources oriented and believing in human resource development. Relying on assets of human resources such as the knowledge, competence and capabilities of employees by hotel enterprises is increasing gradually. They are accepted as sources of competitive advantage. That is why, human resource development can be accepted as the strategic management of some activities such as training, development and of management education involvements. With the full utilization of these activities hotel enterprises can achieve their objectives. Finally, it can be said that effective human resource development depends on the skills, attitudes and experience of one individual (Nolan, 2002).

Human resources are one of the most important parts of hotel enterprises. Competent human resources can play a vital role for the success of hotel enterprises as hotel enterprises have been facing serious problems and constraints because of shortage of skilled, trained, educated and qualified human resources. So hotel enterprises can overcome the challenges with having competent human resources. With utilizing their human resources effectively, hotel enterprises can provide quite high quality services to their customers and can develop productivity and profitability as well. But hotel enterprises have also poor quality human resources. The competency gap causes poor quality human resources. And the poor quality human resources may give deprived image for hotel enterprises (Gupta, 2011).

A study called ‘‘Human Resource Development in the Hotel Industry of Mauritius: Myth or Reality?’’ done with 135 hotel line managers by Prayag and Hosany, (2015) aimed to find out the role, prominence and conclusions attributed to human resources. The results of this study show that there is positive relationships between hotel enterprises’ success, service quality improvements, sharing of knowledge and improvements in operational efficiency and human resources. In this survey four key results of human resources could be identified: improvements in staff attitude, better teamwork, enhanced productivity and better service delivery. As a matter of the fact that success of hotel enterprises is dependent on human

resources quality. In contrast, lack of qualified human resources has impacts on the service experience and affects future hotel investment demand as human resources have a significant determining factor of hotel enterprises production and affects, of course, destination competitiveness. That is why it is vital to invest in human resource in order to enhance staff knowledge, learning, performance, change and capabilities.

Methodology

In this study qualitative research method was applied. The scholar presented also his own empirical research with help of detailed literature review.

Conclusion & Recommendations

There is an increased demand for hotel enterprises worldwide. The demand for human resources is also increasing. It is often difficult to find an adequate amount of skilled, competent and experienced human resources for hotel enterprises. The most significant assets of hotel enterprises are human resources as they are generally the first point of contact between hotel enterprises and customers. That is why, the management of human resources effectively is crucial to the success of the hotel enterprises (Ivanović; Ivanović & Blažević, 2016).

This study is an endeavor to investigate and show the role of human resources in hotels enterprises as being a fundamental factor in the success of their business. These contributions can be through satisfaction of human resources, career development of staff; motivation of human resources; a propensity to continuous learning by employees; commitment to the hotel enterprises; innovation and creativity in tourism sector, relationship to work environment; relationship to quality of service of organization and finally the possibility of accepting changes in business. So it can be said that the role of human resources in hotel enterprises are the fundamental elements and key resources so as to straightforwardly affect the achieving growth, competitive positions of hotel enterprises. It has been approved that there is a very positive high correlation between achievements and human resources in hotel enterprises (Dragan, 2017).

There have been occurring various changes in modern hotel enterprises. In global village, organizations need more and more orientation for the development of new resources in hotel enterprises. It is believed that the most crucial and successful implementations of innovations are having very strong human resources as human resources are the most vital resource out of all resources (Zontek, 2016). This survey analyses the role of human resources in hotel enterprises. This survey indicates that the influence of human resources on improvement action in hotel enterprises is quite high. On the other hands, the results of this survey show that human resources should be treated responsibly, in terms of modern progressions.

Organizations should have paid more and more significant attention to the quality of human resources. Unfortunately, although human resources are one of the key sources of creating novelties, hotel enterprises do not perceive the human resources crucial role in creating improvement (Zontek, 2016). Organizations may have different strategies to motivate human resource in hotel enterprises such as: many human resources training, rewards, much better working relationships, agreeable pay and better working conditions (Ismajli, et al, 2018).

References

1. Ceranic & Popovic, Human resources management in small and medium enterprises. Applied Studies in Agribusiness and Commerce – APSTRACT, Agroinform Publishing House, Budapest
2. Dragan, M. (2017). The role of human resource in the success of small hotels. International Journal - VALLIS AUREA, Volume 3, Number 2.
3. Gupta, B. (2011). Competencies' Importance and Performance in Tourism Industry: An Application of the Importance Performance Analysis Model. The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences, Volume 5, Number 10.
4. Ismajli, N.; Behluli, A. & Bajrami, R. (2018). The Role of Human Resources Motivation in the Development of Hotel Enterprises in the Ferizaj Region (Republic of Kosovo). European Journal of Economics and Business Studies, Volume 4, Issue 2.
5. Ivanović, S.; Ivanović, V. & Blažević, M.(2016).
6. Nolan, C. (2002). Human resource development in the Irish hotel industry: the case of the small firm. Journal of European Industrial Training, Vol. 26 Issue: 2/3/4, pp.88-99.
7. Prayag, G. and Hosany, S. (2015). Human resource development in the hotel industry of Mauritius: myth or reality? , Current Issues in Tourism, Vol. 18, No. 3, 249 –266.
8. Salehi, S.; Rudsari, S.M.M. & Mohammadi, M. (2016). Individual Competencies of Human Resources and Loyalty Intentions of Guests in the Four Stars Hotels of Mazandaran Province. Muṭāliāt-i Mudīriyyat-i Gardishgarī, Vol 11, Iss 35, Pp 63-84.
9. Zontek, Z. (2016). The Role of Human Resources in Enhancing Innovation in Tourism Enterprises. Managing Global Transitions, Volume 14 · Number 1.

ORTAOKUL 5, 6 ve 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİMİNE VE ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF SECONDARY SCHOOL 5, 6 AND 7 CLASS STUDENTS ON SOCIAL STUDIES LEARNİNG AND TEACHING

Dr. Kemal Kaya

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı kemalkayayu.edu.tr

Ayşe ALTUN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi aysecan65@hotmail.com Van/Türkiye

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin Sosyal Bilgiler öğrenimine ve öğretimine ilişkin görüşlerini tespit etmek olup bu doğrultuda öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde en çok keyif aldıkları etkinlikler, en kolay ve en zor öğrendikleri konular, derse en fazla katıldıkları durumlar, öğrencilere göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin dikkat etmesi gereken noktalar, yine öğrencilere göre Sosyal Bilgiler dersi için ideal sınıf ortamı ve özelliklerinin neler olduğu ve tüm bunların nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Van il merkezindeki farklı sosyo-ekonomik yapıdaki 3 ortaokulda gönüllülük esas alınarak 5. Sınıflardan 21(13 kız, 8 erkek), 6. Sınıflardan 21(11 kız, 10 erkek) ve 7. Sınıflardan 21(7 kız, 14 erkek) öğrenci olmak üzere toplamda 63 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada verilerinin toplanması amacıyla, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Araştırmada veriler yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir ve veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda, her sınıf düzeyinden öğrencilerin en çok kendilerine soru sorulduğunda derse katıldıkları, yine her sınıf düzeyinden öğrencilerin en çok soru-cevap etkinliğinden keyif aldıkları, 5. Sınıfların Haklarımı Öğreniyorum konusunu, 6. Sınıfların Ülkemizin Kaynakları konusunu ve 7. Sınıfların ise İletişim ve İnsan İlişkileri konusunu daha kolay öğrendikleri, 5. Sınıfların zorlandığım konu yok derken sonrasında ise Bölgemizi Tanıyalım konusunu, 6. Sınıfların İpek Yolunda Türkler konusunu, 7. Sınıfların ise Türk Tarihinde Yolculuk konusunu öğrenirken zorlandıkları, 5. Sınıfların Sosyal Bilgiler öğretmenleri derse katılımı arttırmalı, 6. Sınıfların tüm öğrencilere söz hakkı vermeli ve 7. Sınıfların ise daha iyi ders anlatmalı görüşlerini ifade ettikleri, 5. Sınıflar ve 7. Sınıfların dersi eğlenceli işlerdim, 6. Sınıfların ise soru sorarak işlerdim görüşlerini ifade ettikleri, her sınıf düzeyinden öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi için en ideal sınıf ortamı ve özellikleri ile ilgili olarak en çok sessiz olması gerektiği cevabını verdiği ve sonrasında ise her sınıf düzeyinden öğrencinin sınıf mevcudunun az olması gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Öğrenimi ve Öğretimi, Öğrenci Görüşleri.

Abstract

The aim of this study is to determine the views of secondary school students on social studies learning and teaching, in this respect, the activities that the students enjoy most in the Social Studies course, the easiest and the most difficult subjects they learned, the situations in which they participate the most, the points that the Social Studies teachers should take into consideration. According to the students, the ideal classroom environment and features for Social Studies course and the reasons for all these are tried to be determined. In the 2017-2018 academic year, 21 (13 girls, 8 boys) of the 5th Grade and 21 (11 girls, 10 boys) of 6th Grade and 21 of the 7th Grades were taken into consideration. A total of 63 students (7 female, 14 male) are students. In order to collect the data in the research, phenomenological design is used from qualitative research designs. Data were collected through structured interview form and data were analyzed by descriptive analysis method. At the end of the research, the students from each class level attended the class most when asked themselves the questions, and the students from each class level enjoyed the most question-answer activity, the 5th Grade students learned the subject of my rights, the 6th classes were the sources of our country, and the 7th grade students were When the 5th grade is no longer a subject that they have learned about their relationship, then the subject of Sınıf Let's Know Our Region us, kon 6th Grade ın, ın Turkish Language unda, unda 7th Grade ım are forced to learn the subject of Bölge Journey in Turkish History ın. Classes should give all students the right to speak and the 7th classes should have a better course. The classes of the 5th and 7th classes were fun. In addition, it is seen that students from each class level stated that they should be the most silent in terms of the most appropriate class environment and characteristics for Social Studies course and that after each class level, the students should have less class size.

Key Words: Social Studies, Social Studies Learning and Teaching, Student Opinions.

1.GİRİŞ

Eğitim sisteminin ilk ayağı olan ilköğretim, çocuğun toplumsal bilgi ve becerileri kazandığı yerdir. Bundan sonraki basamaklar ilköğretimde kazanılan birikimler üzerine yükselmektedir. Bu dönem çocuğun tutum ve tavırlarının geliştiği dönem olduğu kadar, toplumsal davranışlar, aile yaşantısı, yakın çevre ilişkilerinin de gelişim gösterdiği dönemdir. Bu dönemde edinilen bilgiler bireyin gelecek dönemdeki yaşamını da etkilemektedir. Bu bilgilere göre ilköğretim, eğitim sistemi içinde üzerinde hassalıkla ve titizlikle durulması gereken bir eğitim dönemidir. Sosyal Bilgiler öğretimi de öğretim basamakları içerisinde ilköğretim kısmında verilen gerek içeriği gerekse verildiği yaş aralığı bakımından dikkat edilmesi gereken bir derstir(Turan, Sünbül, Akdağ, 2009, s.2-3). 20. yüzyıl boyunca Sosyal Bilgiler hakkında birçok tanımlama yapılmıştır bunlardan birkaçına değinmek yararlı olacaktır.

- Sosyal Bilgiler, hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır(Öztürk, 2009).
- Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimlerin bulgularını entegre edip öğrencilerin düzeyine göre basitleştiren, bunları kullanarak öğrencilere sosyal yaşama uygum sağlamada ve sosyal sorunlara çözüm üretmede ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan bir yuttaşlık eğitimi programıdır(Turan, Sünbül, Akdağ, 2009, s.3).

- Sosyal Bilgiler, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu bir vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır(Çelikaya, 2015, s.31).

Sosyal Bilgiler dersi, çocukların toplum ve sorunları hakkında bilgi sahibi olmalarım ve bir vatandaş olarak sorumluluklarını öğrenmede, insan ilişkilerini anlamada, ulusal özellikleri kavramada en gerekli olan derslerden birisidir. Bu bağlamda öğrencilerin Sosyal Bilgileri öğrenmelerini etkileyen unsurların belirlenerek önlemlerin alınması gerekmektedir. Ülkenin ihtiyaçları, toplumsal ve kültürel özellikler, çocukların toplumsal olaylarla ilgili eğitim ihtiyaçları belirlenerek Sosyal Bilgiler dersinin hedefleri tespit edilmeli ve ögrenmeyi gerçekleştirmek için uygun yollar seçilmelidir(Yanpar, 1994, s.43).

Sosyal Bilgiler dersinin , demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamalarını ve öğrencilere bu bilgi birikimini yaşama geçirebilecek donanımlar kazandırmayı amaçladığı(Turan, Sünbül, Akdağ, 2009, s.11) düşünüldüğünde bu dersin öğrenciyi yaşama hazırlamak gibi önemli bir amacı olduğu görülmektedir. Bir ders olarak ele alındığında sosyal bilgiler yaş itibariyle 9-13 yaş grubu çocuklara hitabetmektedir. Bu yaş grubundaki çocukların gelişim dönemlerine baktığımızda işlem dönemleri bakımından somut işlemlerden soyut işlemlere geçiş dönemidir. Özellikle çocukların bu yaşlarda edindikleri kazanımları, beceri ve değerleri ileriki yaşalarda değiştirmek zordur. Bu yaşlarda çocuklara verilen vatan ve millet sevgisi, tutumlu olma, haklara saygılı olma vb. Sosyal Bilgiler içerisinde yer alan tüm amaçlar doğrultusunda düşünüldüğünde Sosyal Bilgiler önemi bir kat daha artmaktadır(Turan, Sünbül, Akdağ, 2009, s.11). Bu nedenle böylesine önemli bir dersin üzerinde titizlikle durulması gerekmekte özellikle de eğitimcilerin bu bilinçle yetiştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yaşanan değişimler birçok alanı olduğu gibi eğitim sistemini de etkilemektedir. Eğitim sisteminde yaşanan değişimler ise, çağdaş eğitim anlayışına uygun programların geliştirilmesine neden olmaktadır(Ersoy, Kaya, 2009, s.71). Günümüz bireylerinden, bilgi üretmeleri beklenmektedir. Birey kendisine aktarılan bilgileri aynen kabul etmek yerine bilgiyi yorumlayarak, sorgulayarak ve araştırarak anlamın yapılandırılması sürecine etkin olarak katılmalıdır(Ünal, Çelikkaya, 2009, s.198). Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de ilk ve orta dereceli okullarda eğitim ve öğretim etkinliklerinin yapılandırmacı öğrenme kuramına dayalı olarak yürütülmesine gayret edilmektedir. İlköğretim programında yer alan derslerden biri olan sosyal bilgiler de yapılandırmacı yaklaşım üzerine kurulmuştur. Bu yaklaşımda öğrencilerin öğrenmelerinde aktif bir rol oynamaları, yeni karşılaştıkları bilgileri ezberlemeden önceki bilgi ve deneyimleri ile ilişkilendirerek anlamlandırmaları, yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri hedeflenmektedir(Yılmaz, Şeker, 2011, s.22). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı, öğrenmenin zihindeki yapılandırma sonucu oluştuğunu savunur. Buna göre bireyler, öğrenilecek öğeleri daha önceki bilgileriyle ilişkilendirerek tekrar yapılandırırlar. Bu süreçte birey, zihninde bilgiyle ilgili anlam oluşturmaya ve oluşturduğu anlamı kendisine mal etmeye çalışır. Başka bir deyişle, bireyler öğrenmeyi kendilerine sunulan biçimi yerine zihinlerinde yapılandırdıkları biçimiyle oluştururlar. Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına dayalı Sosyal Bilgiler eğitiminde, öğrencilerin bilgilerini yapılandırmalarını sağlayacak öğrenme yaşantıları düzenlenmelidir. Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler, sosyal olayları sorgulayan, düşünen ve araştıran bireyler olmalıdırlar. Ancak, yapılandırmacı Sosyal Bilgiler eğitiminin başarılı olması, öğrenme sürecinde öğretmenlerin öğrencilere etkili rehberlik yapabilmelerine bağlıdır(Ersoy, Kaya, 2009, s.72-73). Öğrencilerin

öğretmenlerden ve sosyal bilgiler dersinden istek ve beklentileri oldukça geniş ve karmaşıktır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve Sosyal Bilgiler öğretim programı bu istek ve beklentileri karşılayabilecek düzeyde olmalıdır. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinden ve öğretmenlerden beklentilerinin ve isteklerinin neler olduğunu ortaya çıkarmaya çalışan bu araştırmanın yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına hizmet etdeceği düşünüldüğü için ortaokul 5, 6 ve 7. Sınıf öğrencilerin Sosyal Bilgiler öğrenimine ve öğretimine ilişkin öğrenci görüşleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1.1.Çalışmanın Amacı

Sosyal Bilgiler dersi ile iligili olarak yapılan bazı çalışmalar incelendiğinde (Akdağ, 2009; Akengin, Sağlam, Dilek, 2002; Tarman, Ergür, Eryıldız, 2012) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının uygulama sürecine ve Sosyal Bilgiler dersine ilişkin değerlendirmelere yönelik olduğu ancak öğrencilerin bu dersin öğrenimi ve öğretimine ilişkin görüş ve önerilere yönelik olan araştırma (Ersoy ve Kaya, 2009; Ayva, 2010; Akengin, Demirsoy, 2012; Çelikkaya, 2015) sayısının pek fazla olmadığına rastlanamıştır. Bu çerçevede konu ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmı çalışmanın tartışma bölümüne katkı sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin Sosyal Bilgiler öğrenimine ve öğretimine ilişkin görüşlerini tespit etmek olup bu doğrultuda öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde en çok keyif aldıkları etkinlikler, en kolay ve en zor öğrendikleri konular, derse en fazla katıldıkları durumlar, öğrencilere göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin dikkat etmesi gereken noktalar, yine öğrencilere göre Sosyal Bilgiler dersi için ideal sınıf ortamı ve özelliklerinin neler olduğu ve tüm bunların nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla aşağıdaki soruların cevapları aranmaya çalışılmıştır:

1. Ortaokul öğrencileri en çok hangi durumlarda derse katılmaktadırlar?

2. Ortaokul öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde en çok keyif aldıkları etkinlikler nelerdir ve bunların nedenleri nelerdir?

3. Ortaokul öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde kolay öğrendikleri konular hangileridir ve bunların nedenleri nelerdir?

4. Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde öğrenirken zorluk çektikleri konular hangileridir ve bunların nedenleri nelerdir?

5. Ortaokul Öğrencilerine göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ders işlerken dikkat etmesi gerekenler nelerdir?

6. Ortaokul öğrencileri Sosyal Bilgiler öğretmeni olsaydılar dersi nasıl işlemeyi tercih ederlerdi?

7. Ortaokul öğrencilerine göre Sosyal Bilgiler dersi için en ideal sınıf ortamı ve özellikleri nasıl olmalıdır?

2.YÖNTEM

Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler öğrenimine ve öğretimine ilişkin görüşlerini tespit etmek amacında olan bu çalışmada verilerinin toplanması amacıyla, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa

sahip olmadığımız olgulara adaklanmaktır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zemini oluşturur(Yıldırım ve Şimşek, 2016, 41-69).

2.1. Araştırma Grubu

Araştırma grubu 2017-2018 eğitim öğretim yılında Van il merkezindeki farklı sosyo-ekonomik yapıdaki 3 ortaokulda gönüllülük esas alınarak 5. Sınıflardan 21(13 kız, 8 erkek), 6. Sınıflardan 21(11 kız, 10 erkek) ve 7. Sınıflardan 21(7 kız, 14 erkek) öğrenci olmak üzere toplamda 63 öğrenciden oluşmaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu (görüşme cetveli veya mülakat klavuzu) ile yapılan görüşme "yapılandırımış görüşme"dir. Bu görüşme görüşülen kişilerle bir form çerçevesinde, yapılandırılmış sorularla gerçekleştirilir. Belirlenmiş bir konu / sorun odaklı bu görüşme önceden planlanır. Her soru aynen yazıldığı gibi ve o sıraya göre sorulur, ek soru dahil edilmez. Her katılımcıya aynı sorular sorulmasıyla karşılaştırma olanağı sağlanır(Bal, 2016, s.162).

2.3. Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırma kapsamında öğrencilerleden toplanan veriler çeşitli temalar altında sınıflandırılarak betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz yaklaşımına göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır(Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.239-240). Böylelikle Sosyal Bilgiler dersi öğrenimine ve öğretimine ilişkin veriler tanımlanmış ve öğrenci görüşleri çözümlenmiştir.

3.BULGULAR

Bu kısımda araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerine sorulan soruların cevapları tablolaştırılarak sunulmaya çalışılmıştır. Tablolar görüşme formunda yer alan soru sırasına göre yapılmıştır. Çalışmada verileri destekler nitelikte öğrenci görüşlerine de sıkça yer verilmiştir. Görüşlerin kime ait olduğunu belirtmek amacıyla 5. Sınıf öğrencileri için 5K1, 5K2, 5K3…..…..5K21 kodları; 6. Sınıf öğrencileri için 6K1, 6K2, 6K3……....6K21 kodları; 7. Sınıf öğrencileri için 7K1, 7K2, 7K3……7K21 kodları kullanılmıştır.

Tablo 1: Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Katılma Durumlarına İlişkin Görüşleri

Görüşler	Sınıflar		
	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
Bildiğim konularda	4	8	2

Soru sorulduğunda	7	9	9
Yeni bir konuya başlandığında	2	-	-
Kitaptan okuma yapıldığında	-	-	3
Eğlenceli konularda	1	-	1
Mutlu ve aktif olduğumda	-	-	2
İlgili olduğum, sevdiğim konularda	4	6	6
Sınavda çıkacak, önemli konularda	2	-	-
Her durumda	5	3	3
Konuyu anlamadığımda	1	-	2
Not tutarak	-	1	-
Paramak kaldırarak	-	1	-
Konu anlatarak	-	2	1
Toplam	**26**	**30**	**29**

Ortaokul öğrencilerinin "*Sosyal Bilgiler dersinde en çok hangi durumlarda derse katılıyorsun?"* sorusuna verdikleri cevaplar incelenerek Tablo 1'de gösterilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde her sınıf düzeyinden öğrencilerin en çok soru sorulduğunda (7, 9, 9,) sonrasında 5. Sınıflar her durumda (5); 6. Sınıflar bildiğim konularda (8); 7. Sınıflar ise ilgili olduğum, sevdiğim konularda (6) derse katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Soru sorulduğunda derse katıldığını ifade eden 5K20 bu durumu *"Bir konu hakkında yorumlarım ve düşüncelerim sorulduğunda katılırım."* Şeklinde; 6K15 bu durumu *"Öğretmenimiz bize cevap vermemiz için soru sorduğunda derse katılıyorum."* şeklinde; 7K6 ise bu durumu *"Hocamız bize işlediğimiz konularda soru sorunca derse katılıyorum"* şeklinde ifade etmiştir. Her durumda derse katılma konusunda ise 5K12 düşüncelerini *" Ben Sosyal dersine bütün durumlarda katılıyorum."* şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 2: Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde En çok Keyif Alınan Etkinlikler ve Bunların Nedenlerine İlişkin Görüşleri

Etkinlikler	**Sebepler**	**Sınıflar**		
		5. Sınıf	**6. Sınıf**	**7. Sınıf**
Proje çalışmaları	Eğlenceli ve keyif verici olması Konuyu daha iyi kavratıyor olması Daha çok bilgi verici olması Bilgilerin tekrarlanıyor olması Konuyu daha iyi anlıyor olmak	3	1	1
Yok	Çok fazla etkinlik yapmıyoruz Eğlenceli geçmiyor Sadece soru çözüyoruz	2	2	1

Tüm etkinlikler	Hem öğretici hem de eğlendirici olması	1	-	-
Bilgisayar destekli eğitim	Eğlenceli olması Daha çok bilgi veriyor olması Öğrenciye hitap etmesi Kolay öğrenme sağlaması Zevkli olması	4	2	6
Yaparak yaşayarak	Derse daha çok katılmış olmak ve konuyu daha iyi anlamış olmak	1	-	-
Soru-cevap	Öğretmenin sorulardan sözlü sınavı yapıyor olması Bilgilerin tekrarlanıyor olması Başımızdan geçen ya da geçebilecek olayaları anlatabiliyor olmak Heyecanlı ve eğlenceli olması Hoşa gidiyor olması Bilgilerin kalıcılığını arttırması Bilgileri pekiştirmesi	7	9	11
Tartışma	Heyacanlı ve keyif verici olması Hoşa gidiyor olması Fikir alışverişi sağlaması Verilen cevapların komik olması Zevkli olması	2	3	2
Grup çalışması	Fikir üretmesi Zevkli olması	-	1	1
Ödev çalışması	Sınıftakilerle paylaşılması Eğlenceli olması Daha çok bilgi verici olması Bilgileri pekiştiriyor olması	3	1	-
Okuma etkinliği	-	-	1	-
Yarışmalar	İlgi çekici ve eğlenceli olması	-	1	1
Toplam		**23**	**21**	**23**

Ortaokul öğrencilerinin *" Sosyal Bilgiler dersinde en çok keyif aldığın etkinlikler nelerdir ve bunların nedenleri nelerdir?"* sorusuna verdikleri cevaplar incelenerek Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2 incelendiğide her sınıf düzeyinden öğrencilerin en çok Soru-cevap (7, 9, 11) etkinliğinden keyif aldıkları görülmektedir. Bunlara gerekçe olarak ise sırası ile öğretmenin sorulardan sözlü sınavı yapıyor olması; bilgilerin tekrarlanıyor olması; başımızdan geçen ya da geçebilecek olayaları anlatabiliyor olmak; heyecanlı ve eğlenceli olması; hoşa gidiyor olması; bilgilerin kalıcılığını arttırması; bilgileri pekiştirmesi görüşlerini belirmişlerdir. Sonrasında ise 5. ve 7. sınıflar Bilgisayar destekli eğitim (4, 6); 6. Sınıflar ise Tartışma (3) etkinliğinden keyif aldıklarını belirtmişlerdir.

En çok soru-cevap etkinliğinden keyif aldığını belirten 5K18 bu durumu *"Tema sonu değerlendirme sorularını çözmek çünkü Sosyal Bilgiler hocası buradan sözlü sınavı yapar"* şeklinde ifade ederken 6K20 ise bu durumu *" Sosyal Bilgiler dersinde en çok soru çözme etkinliğni seviyorum, çünkü Sosyal dersinde çok sıkılıyorum, soru çözdüğümde derse daha çok katılıyotum."* şeklinde ifade etmiştir. Aynı durumu 7K17 *"En çok keyif aldığım etkinlik Sosyal Bilgiler dersinde test çözmek, çünkü konuyu anladıktan dinledikten sonra test çözerek pekiştirebiliyoruz."* biçiminde ifade etmiştir.

Tablo 3: Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Kolay Öğrenilen Konular ve Bunların Sebeplerine İlişkin Görüşleri

Konular	Sebepler	Sınıflar		
		5. Sınıf	6. Sınıf	7.Sınıf
Tüm konular	Kolay öğreniliyor olması Sevdiğim bir ders olması Öğretmenin güzel anlatıyor olması	5	2	1
Haklarımı Öğreniyorum	Önceki konularla ilişkili olması Günlük hayat ile ilişkili olması Kolay öğreniliyor olması Öğretmenin güzel anlatıyor olması	9	-	-
Ürettiklerimiz	Kolay öğreniliyor olması Eğlenceli olması	4	-	-
Coğrafya ile ilgili konular	Kolay öğreniliyor olması Önceki konularla ilişkili olması Kolay ezberleniyor olması	3	1	-
Adım Adım Türkiye	Eğlenceli olması	2	-	-
Meslek seçimi ile ilgili konular	Daha rahat meslek seçimi yapılması için Geleceğe yönelik konular olması Ezber gerektirmiyor olması Kolay öğreniliyor olması	-	3	1

Tarih ile ilgili konular	Tarihi konuların seviliyor olması Önceki konularla ilişkili olması Hoşa gidiyor olması Kolay öğreniliyor olması Eğlenceli olması İlginç olması	-	2	6
Olgu, olay ve görüş	Ezber gerektirmiyor olması Günlük hayat ile ilişkili olması	-	3	-
Savaş ve uygarlık konuları	Kolay öğreniliyor olması Öğretmenin güzel anlatıyor olması	-	3	-
Ülkemiz ve Dünya	Konunun güzel olması	-	1	-
Ülkemizin Kaynakları	Önceki konularla ilişkili olması İligi olduğum bir konu olması Eğlenceli olması	-	4	-
İlk konular	Kolay öğreniliyor olması Günlük hayat ile ilişkili olması	-	3	-
İletişim ve İnsan İlişkileri	Ezber gerektirmiyor olması Kolay öğreniliyor olması Günlük hayat ile ilişkili olması	-	-	7
Yaşayan Demokrasi	Kolay öğreniliyor olması Günlük hayat ile ilişkili olması	-	-	2
Tarih dışındaki tüm konular	Tarih konularını anlayamıyor olmak	-	-	1
Zaman İçinde Bilim	Eğlenceli olması İlginç olması Zevkli olması Kolay öğreniliyor olması Önceki konularla ilişkili olması	-	-	4
Toplam		**23**	**21**	**22**

Ortaokul öğrencilerinin *"Sosyal Bilgiler dersinde kolay öğrendiğin konular hangileridir ve bunların nedenleri nelerdir?"* sorusuna verdiği cevaplar incelenerek Tablo 3'te sunulmuştur. Tablo 3 incelendiğinde 5. Sınıflar Haklarımı Öğreniyorum konusunu (9); 6. Sınıflar Ülkemizin Kaynakları konusunu (4); 7.Sınıflar ise İletişim ve İnsan İlişkileri konusunu (7) daha kolay öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bunların gerekçeleri olarak sırasıyla Haklarımı Öğreniyorum konusu için önceki konularla ilişkili olması, günlük hayat ile ilişkili olması, kolay öğreniliyor olması ve öğretmenin güzel anlatıyor olması; Ülkemizin Kaynakları konusu için önceki konularla ilişkili olması, iligi olduğum bir konu olması ve eğlenceli olması; İletişim ve İnsan İlişkileri konusu için ezber gerektirmiyor olması, kolay öğreniliyor olması ve günlük hayat ile ilişkili olması görüşlerini ifade ettikleri görülmektedir.

Haklarımı Öğreniyorum konusunu kolay öğrendiğini ifade eden 5K21 bu durumu *"Haklarımı Öğreniyorum. Çünkü çoğunu zaten bildiğimden dolayı kolay geldi."* biçiminde, Ülkemizin Kaynakları konusunu kolay öğrendiğini ifade eden 6K4 bu durumu *"4. Ünite bana çok kolay geldi çünkü eskiden öğrendiğim şeyler vardı ayrıca yeni öğrendiğimiz şeyler de kolaydı."* şeklinde, İletişim ve İnsan İlişkileri konusunu daha kolay öğrendiğini ifade eden 7K16 ise bu durumu *"İletişim (7. Sınıf 1. Ünite) konusu, fazla detay yok, ezberlenecek bigi yok, leziz."* şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 4: Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrenilmekte Zorlanılan Konular ve Bunların Sebeplerine İlişkin Görüşleri

Konular	Sebebler	Sınıflar		
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
Adım Adım Türkiye	Zor öğrenilen bir konu olması	4	-	-
Yok	Konuların kolay olması Sevdiğim bir ders olması Derse katıldığım için Öğretmenin güzel anlatması	8	2	3
Haklarım ve Sorumluluklarım	Zor öğrenilen bir konu olması	1	-	-
Bölgemizi Tanıyalım	Ayrıntılı olması Uzun olması Karmaşık olması Sıkıcı olması	7	-	-
Ürettiklerimiz	Ayrıntılı olması	2	-	-
İpek Yolunda Türkler	Ezbere yönelik olması İlgi çekici olmaması Karmaşık olması Çok ayrıntılı olması Sıkıcı olması Zor öğrenilen bir konu olması Günlük hayat ile ilişkili olmaması	-	12	-
Coğrafya konuları	Karmaşık olması Ezbere yönelik olması Sayısal verilerin olması Sıkıcı olması	-	5	-
Ülkemiz ve Dünya	Zor öğrenilen bir konu olması	-	2	-
Türk Tarihinde Yolculuk	Öğretmenin güzel anlatamıyor olması Zor öğrenilen bir konu olması Uzun olması Ezbere yönelik olması Savaşlar, tarihler, yabancı isimler vb. zor hatırlanması	-	-	15

	Karmaşık olması			
Ülkeler Arası Köprüler	Zor öğrenilen bir konu olması	-	-	1
Yaşayan Demokrasi	Anlamakta zorluk çekiliyor olunması	-	-	4
	Ezber gerektiriyor olması			
Toplam		**22**	**21**	**23**

Ortaokul öğrencilerinin *"Sosyal Bilgiler dersinde zorluk çekerek öğrendiğin konular hangileridir ve bunların nedenleri nelerdir?"* sorusuna verdikleri cevaplar icelenerek Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde 5. Sınıfların zorlandığım konu yok (8) derken sonrasında ise Bölgemizi Tanıyalım konusunu (7); 6. Sınıflar İpek Yolunda Türkler konusunu (12); 7. Sınıfların ise Türk Tarihinde Yolculuk konusunu (15) öğrenirken zorlandıkları görülmektedir. Bunlara gerekçe olarak ise sırayla zorlanılan konu olmaması ile ilgili olarak konuların kolay olması, sevdiğim bir ders olması, derse katıldığım için ve öğretmenin güzel anlatması; İpek Yolunda Türkler konusu ile ilgili olarak ezbere yönelik olması, ilgi çekici olmaması, karmaşık olması çok ayrıntılı olması, sıkıcı olması, zor öğrenilen bir konu olması ve günlük hayat ile ilişkili olmaması; Türk Tarihinde Yolculuk konusu ile ilgili olarak öğretmenin güzel anlatamıyor olması, zor öğrenilen bir konu olması, uzun olması, ezbere yönelik olması, savaşlar, tarihler, yabancı isimler vb. zor hatırlanması ve karmaşık olması görüşlerini ifade ettikleri görülmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinde öğrenirken zorlandığı herhangi bir konunun olmadığını belirten 5K8 bu durumu *"Zorluk çektiğim konu yok. Sosyal Bilgiler dersinden çok keyif alıyorum ve çok seviyorum."* biçiminde, Bölgemizi Tanıyalım konusunu öğrenirken zorluk çektiğimi belirten 5K15 ise bu durumu *"Bölgeler konusu çünkü çok karışık."* şeklinde, İpek Yolunda Türkler konusunu belirten 6K5 bu durumu *"Sosyal Bilgiler dersinde en çok zorluk çekerek öğrendiğim konu İpek Yolunda Türkler. Çünkü hayatımın hiçbir alanında karşılaşmadım."* biçiminde, Türk Tarihinde Yolculuk konusunu belirten 7K7 ise bu durumu *"Türk Tarihinde Yolculuk çünkü uzun olduğu için bütün konuları unutabiliyoruz ve savaş tarihlerinden dolayı ezber gerektiriyor."* biçiminde düşüncelerini belirtmişlerdir.

Tablo 5: Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Ders İşlerken Dikkat Etmesi Gerekenlere İlişkin Görüşleri

Görüşler	**Sınıflar**		
	5. Sınıf	**6. Sınıf**	**7. Sınıf**
Ses düzeyini yükseltmeli	1	-	-
Dersi eğlenceli anlatmalı	2	1	1
Yok	2	1	-
Öğrencilerle bireysel olarak ilgilenmeli	3	3	6
Derse katılımı arttırmalı	4	1	3
Dersi sinirli anlatmamalı	2	-	-
Akıllı tahtayı kullanmalı	2	-	-
Yazı yazdırmamalı	1	1	-
Bağırmamalı	1	-	-

Etkinlik yaptırmalı	1	-	1
Telefon ile uğraşmamalı	1	-	-
Dersi daha iyi anlatmalı	3	-	-
Not tutturmalı	-	2	-
Sıkıcı ve uzun anlatmamalı	-	2	3
Keyifli ve mutlu ders anlatmalı	-	1	
Tüm öğrencilere söz hakkı vermeli	-	4	-
Öğrencilerin ruh halini dikkate almalı	-	1	-
Daha iyi ders anlatmalı	-	2	7
Soru sormamalı	-	1	1
Türkçe'yi düzgün konuşmalı	-	1	-
Mimiklerini kullanmalı	-	1	-
Sınıfta otorite sağlamalı	-	2	3
Toplam	**23**	**24**	**25**

Ortaokul öğrencilerinin "*Sana göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ders işlerken dikkat etmesi gerekenler nelerdir?"* sorusuna verdikleri cevaplar incelenerek Tablo 5'te gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde 5. Sınıfların Sosyal Bilgiler öğretmenleri derse katılımı arttırmalı (4); 6. Sınıfların tüm öğrencilere söz hakkı vermeli (4); 7. Sınıfların ise daha iyi ders anlatmalı (7) görüşlerini ifade ettikleri görülmektedir.

Derse katılımı arttırma ile ilgili olarak 5K4 bu durumu *"Öğretmenin sorduğu soruya daha fazla kişi katılsın."* Biçiminde, tüm öğrencilere söz hakkı vermeli ile ilgili olarak 6K20 bu durumu *"Öğretmenim bir öğrenciyi soru için kaldırdığında sürekli o öğrenciyi kaldırmasın diğer öğrencileri kaldırsın."* şeklinde, daha iyi ders anlatmalı ile ilgili olarak 7K1 bu durumu *"Dersi iyi anlatması çünkü Sosyal Bilgiler dersini kendi başıma anlayamıyorum."* şeklinde ifade etmişlerdir.

Tablo 6: Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersininin Nasıl İşlemesi Gerektiğine İlişkin Görüşleri

Görüşler	**Sınıflar**		
	5. Sınıf	**6. Sınıf**	**7. Sınıf**
Dersi eğlenceli işlerdim	7	6	8
Konuyu anlatarak	3	-	1
Ödev vererek	3	1	3
Soru sorarak işlerdim	5	7	6
Bilgisayar destekli eğitim yaparak	4	1	2
Etkinlik yaparak	5	2	5
Öğrencilerin isteğine göre işlerdim	1	-	-
Konuyu anlattırarak	1	-	5
Not tutturarak	1	3	4
Kendi öğretmenim gibi işlerdim	1	2	-
Beyin fırtınası yaparak	1	-	-
Keyifli ve mutlu	1	1	-
Konuyu okuyarak	-	1	-
Konuyu okutarak	-	1	-
Karikatürlerle işlerdim	-	-	1

Toplam	**33**	**25**	**35**

Ortaokul öğrencilerinin *" Sen Sosyal Bilgiler öğretmeni olsaydın dersi nasıl işlemeyi tercih ederdin?"* sorusuna verdikleri cevaplar incelenerek Tablo 6' da gösterilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde 5. Sınıflar ve 7. Sınıfların dersi eğlenceli işlerdim (7, 8,); 6. Sınıfların ise soru sorarak işlerdim (7) görüşlerini ifade ettikleri görülmektedir.

Dersi eğlenceli işlemek ile ilgili olarak 5K15 bu durumu *"Eğlenceli işlemeyi tercih ederdim çünkü çocukların eğlenceye ihtiyaçları vardır."* şeklinde, aynı durumu 7K4 *" Daha çok eğlenceli işlerdim ki çocuklar Sosyal Bilgiler dersinden sıkılmasınlar."* biçiminde, soru sorarak işlemek ile ilgili olarak ise 6K14 bu durumu *"Birincisi Sosyal Bilgiler hocası hayatta olmam ama olsaydım konuyu okuduktan sonra o konu hakkında sorular sorarım anlamadıkları yerin noktasını bulur ve o sorunu çözerim."* şeklinde ifade etmişlerdir.

Tablo 7 : Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi İçin En İdeal Sınıf Ortamı ve Özelliklerinin Nasıl Olması Gerektiğine İlişkin Görüşleri

Görüşler	**Sınıflar**		
	5. Sınıf	**6. Sınıf**	**7.Sınıf**
Sessiz olmalıdır	13	14	12
Sosyal Bilgiler ile ilgili materyaller olmalıdır	4	2	1
Sınıf mevcudu az olmalıdır	6	5	7
Işık düzeyi yeterli olmalıdır	2	1	-
Temiz olmalıdır	2	-	-
Teknoloji kullanılmalıdır	2	-	1
Derse katılım olmalıdır	5	1	1
Dikkat dağıtıcı nesneler olmamalıdır	1	2	-
Eğlenceli olmalıdır	-	3	1
Rekabet ortamı sağlanmalıdır	-	1	-
Öğrenciler dersi dinlemelidir	-	2	3
Sınıf alanı geniş olmalıdır	-	1	-
Toplam	**36**	**32**	**26**

Ortaokul öğrencilerinin *"Sana göre Sosyal Bilgiler dersi için en ideal sınıf ortamı ve özellikleri nasıl olmalıdır?"* sorusuna verdikleri cevaplar incelenerek Tablo 7'de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde her sınıf düzeyinden öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi için en ideal sınıf ortamı ve özellikleri ile ilgili olarak en çok sessiz olması gerektiği (13, 14, 12) cevabını verdiği görülmektedir. Sonrasında ise her sınıf düzeyinden öğrencinin sınıf mevcudunun az olması gerektiği cevabını verdiği görülmektedir.

Sınıfın sessiz olması gerektiği ile ilgili olarak 5K15 bu durumu *"Böyle sessiz, gürültüsüz ve her yerde Sosyal Bilgiler ile ilgili materyallerin olmasını isterdim."* şeklinde, 6K15 bu durumu *"Herkes çok sessiz olmalıdır, bırak kavga etmeyi yerinden bile kalkmamalıdır."* şeklinde, 7K17 ise bu

durumu *"Bence bunun için sessiz bir sınıf ortamı olması gerekir çünkü en ince ayrıntıyı kaçırdığımızda konuyu anlamamız zorlaşır."* şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Öğrencilerin, genel olarak Sosyal Bilgiler dersine yönelik olumlu bir tutuma sahip olmaları beklenir. Derse yönelik olumlu tutum, öğrencinin dersi severek öğrenmesine yardımcı olur. Öğrencinin merkeze alındığı ve aktif katılımının sağlandığı, öğrenciye ve düşüncelerine değer verildiği, bilginin yaşamla bütünleştirilerek anlamlı hâle getirildiği bir öğrenme ve öğretme ortamı sağlamak, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine karşı olumlu tutum geliştirmesine katkı sağlayacaktır(Çelikkaya, 2015, s.39).

Çalışmaya katılan öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde en çok soru sorulduğunda derse katılırken, sonrasında 5. Sınıflar her durumda, 6. Sınıflar bildiğim konularda ve 7. Sınıfların ise ilgili olduğum, sevdiğim konular durumlarında derse katıldıkları görülmektedir. Çalışma bu açıdan ele alındığına, Çelikkaya(2015), çalışması ile çeliştiği görülmektedir. Nitekim Çelikkaya, yapmış olduğu çalışmada her sınıf düzeyinden öğrencilerin en çok parmak kaldırarak derse katıldıkları sonucunu elde etmiştir.

Öğrencilerin, Sosyal Bilgiler dersinde *en çok keyif aldıkları etkinlik* olarak her sınıf düzeyinden öğrencilerin en çok Soru-cevap etkinliğinden keyif aldıkları görülmektedir. Bunların nedenleri ise sırası ile öğretmenin sorulardan sözlü sınavı yapıyor olması; bilgilerin tekrarlanıyor olması; başımızdan geçen ya da geçebilecek olayları anlatabiliyor olmak; heyecanlı ve eğlenceli olması; hoşa gidiyor olması; bilgilerin kalıcılığını arttırması; bilgileri pekiştirmesi şeklindedir. Çelikkaya(2015), çalışmasında etkinliklerin sınıflara göre farklılık gösterdiği 5. sınıfların gezi çalışmalarından, 6. sınıfların harita çalışmalarından ve 7. sınıfların ise en çok soru-cevap etkinliğinden keyif aldıkları, bunlara gerekçe olarak; gezi için ilgi çekici olması ve öğrenmeyi kolaylaştırması; harita için eğlenceli olması ve bilginin kalıcılığını arttırması; soru-cevap için ise heyecan verici olması, düzenli çalışmaya zorlaması, bilginin kalıcılığını arttırması, hocanın gözüne girmeyi sağlaması sonucuna ulaşmıştır. Çalışma bu açıdan ele alındığında 5. ve 6. sınıfların keyif aldığı etkinliklerle çelişen ancak 7. sınıfların keyif aldıkları etkinlikler bağlamında paralel bir durum sergilediği görülmektedir. Akdağ(2009), yaptığı çalışmada etkinlikler hakkında olumlu görüşe sahip 6. sınıfların etkinliklerle konuları daha iyi pekiştirdiklerini, etkinlikler sonucu yapılan tartışmaların, fikir üretmelerinin çok iyi olduğu, olumsuz görüşe sahip öğrencilerin ise etkinlikleri sıkıcı bulmaları, öğrencilerin ilgisini çekmediği 7. sınıf öğrencilerinin etkinliklerin faydalı olduğu, konuları daha iyi pekiştirdikleri gibi ifadeleri yanında, yapılan tartışmaların, grup çalışması ve eşli tartışmaların, fikir üretmelerinin çok iyi olduğunu olumsuz görüşe sahip öğrencilerin ise etkinlikleri anlamamaları, sıkıcı bulmaları, öğrencilerin ilgisini çekmemesi, zaman bulamamaları vb. faktörlerin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak yapılan çalışmada öğrencilerin en çok hoşlandıkları etkinliklerin hangisi olduğunun belirtilmemesi bize göre önemli bir eksikliktir. Çünkü Sosyal Bilgiler desinin asıl özneleri olan öğrencilerin bu konudaki görüşleri derste uygulanan etkinliklerin belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmaya katılan öğrencilerden 5. Sınıfların Haklarımı Öğreniyorum konusunu, 6. Sınıfların Ülkemizin Kaynakları konusunu 7.Sınıfların ise İletişim ve İnsan İlişkileri konusunu daha kolay öğrendikleri görülmüştür. Bunların gerekçeleri olarak sırasıyla Haklarımı Öğreniyorum konusu için önceki konularla ilişkili olması, günlük hayat ile ilişkili olması, kolay öğreniliyor olması ve öğretmenin güzel anlatıyor olması; Ülkemizin Kaynakları konusu için önceki konularla ilişkili olması, iligi olduğum bir konu olması ve eğlenceli olması; İletişim ve İnsan İlişkileri konusu için ezber gerektirmiyor olması, kolay öğreniliyor olması ve günlük hayat ile ilişkili olması olduğu görülmektedir. Akengin ve Demirsoy(2011) tarafından yapılan çalışmada elde edilen sonuçlar çalışma ile zıtlık göstermekte olup bölgeler vekültür, miras ile ilgili konuların kolay olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayva(2010) yaptığı çalışmada Birey ve Toplum konusunun kolay öğrenildiği ve bunun nedeni olarak daha önce öğrenildiği için sonucuna ulaşmıştır. Çelikkaya(2015) ise yaptığı çalışmada Atatürk'ün Hayatı, Adım Adım Türkiye ölçekler ve tarih konularının kolay öğrenildiği ve bunların gerekçeleri ile ilgili olarak İlgi çekici olması, ezberlemenin kolay ve zevkli olması, eğlenceli olması, uygulama imkânının olması sonucuna ulaşmıştır. Çalışma bu çerçevede Adım Adım Türkiye ve tarih konuları ve gerekçeleri açısından benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde zorluk çekerek öğrendikleri konulara bakıldığında 5. Sınıfların Bölgemizi Tanıyalım konusunu, 6. Sınıfların İpek Yolunda Türkler konusunu 7. Sınıfların ise Türk Tarihinde Yolculuk konusunu öğrenirken zorlandıkları görülmektedir. Bunlara gerekçe olarak ise Bölgemizi Tanıyalım konusu ile ilgili olarak ayrıntılı olması, uzun olması, sıkıcı ve karmaşık olması; İpek Yolunda Türkler konusu ile ilgili olarak ezbere yönelik olması, ilgi çekici olmaması, karmaşık olması çok ayrıntılı olması, sıkıcı olması, zor öğrenilen bir konu olması ve günlük hayat ile ilişkili olmaması; Türk Tarihinde Yolculuk konusu ile ilgili olarak öğretmenin güzel anlatamıyor olması, zor öğrenilen bir konu olması, uzun olması, ezbere yönelik olması, savaşlar, tarihler, yabancı isimler vb. zor hatırlanması ve karmaşık olması olduğu görülmektedir. Çelikkaya(2015), yaptığı çalışmada öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde öğrenirken zorluk çektikleri konuların Atatürk'ün İnkılapları ve tarih konuları olduğu ve bunun gerekçesi olarak konuların sevilmemesi, akılda tutmanın zor, uzun ve karmaşık olması sonucuna varmış, Akengin ve Demirsoy(2011), tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde öğrenmekte zorluk çektiği konular olarak Atatürk ile ilgili ve Atatürk İlke ve İnkılapları konularının zor öğrenildiği ve buna gerekçe olarak çok uzun ve ezberlenilmesinin zor olduğu sonucuna varılmış, Ayva(2010), tarafından yapılan çalışmada ise savaş tarihlerinin olduğu konuların zor öğrenildiği buna gerekçe olarak ise ezberlenilmesinin zor olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle tarih ile ilgili konuların öğrenilmesinde zorluk çekidiği ve bunun nedeninin ise kolay ezberlenemediği olduğu görülmektdir. Bu açıdan bakıldığında zorluk çekilen konular ve nedenlerinin çalışma ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Ezbere dayalı, kuru, öğrencilerin ilgisini çekmeyen, onlara kişilik kazandırmayan, araştırmaya yönlendirmeyen, bir hayat görüşü ve yaşam kalitesi vermeyen, doğru değerler aşılamayan metot ve yöntemler kullanan eğitim tarzının çoktan modası geçmiştir(Oruç, 2010, s.60) Konuların ezber gerektiriyor olması öğrencilerin konuları kolay öğrenmesini engelleyen önemli bir faktördür. Yine ezbere yönelik konuların öğrenciler tarafından sıkıcı, ayrıntılı ve uzun olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle konuların ezberden uzak gerçek hayata yakın bir biçimde verilmesi öğrencilerin daha kolay öğrenmesini sağlayabilir. Yapılandırmacı yaklaşıma göre öğrenciler öğrenirken aktif bir rol oynamalı, kendilerine aktarılan bilgileri aynen ezberlemek yerine önceki bilgiler ile ilişkilendirerek yeniden yapılandırıp yaparak yaşayarak hayatlarına akatarmalalırı daha kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesini sağlayabilir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin dersi nasıl işlemeleri gerektiğine ilişkin görüş bildiren öğrencilerden 5. Sınıfların Sosyal Bilgiler öğretmenleri derse katılımı arttırmalı, 6. Sınıfların tüm öğrencilere söz hakkı vermeli, 7. Sınıfların ise daha iyi ders anlatmalı görüşlerini ifade ettikleri görülmektedir. Bunun dışında öğrencilerle bireysel olarak ilgilenmeli, tüm öğrencilere söz hakkı verilmeli, keifli ve mutlu ders anlatmalı görüşlerinin de oldukça fazla olduğu görülmüştür. Bu görüşler dikkate alındığında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tüm öğrencilere söz hakkını adil bir biçimde verip tüm sınıfın derse katılımını arttırması daha faydalı bir davranış olacaktır. Yine Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin keyifli ve mutlu bir biçimde sinirlenmeden ve öğrencilere bağırmadan ders anlatması öğrencilerin öğretmenlerden beklentileri içersinde yer almaktadır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin Sosyal Bilgiler öğretmeni olmaları durumunda dersi nasıl işlemeleri gerektiği ile ilgili olarak 5. Sınıflar ve 7. Sınıfların dersi eğlenceli işlemek istedikleri 6. Sınıfların ise soru sorarak işlemek istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çelikkaya(2015), yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin Sosyal Bilgiler öğretmeni olmaları durumunda tüm sınıf düzeyinden öğrencilerin dersi eğlenceli hale getirmek istedikleri sonrasında ise 6. ve 7. Sınıfların aynı zamanda bilgisayar destekli eğitim yapmak istedikleri sonucuna varmıştır. Bu açıdan ele alındığında dersi eğlenceli hale getirmek konusunda çalışma ile pararellik gösterdiği görülmektedir. Ayva(2010), yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin bol görsel kullanarak, dersi eğlenceli anlatarak, grup çalışması yaptırarak dersi işlemek istedikleri sonucuna ulaşmıştır. Oruç (2010)'a göre asık suratlı, gülmeyen bir Sosyal Bilgiler öğretmeni ile gülen ve mizah kullanan ama bunu bilinçli yaparak sınıf ortamını bozmayan sosyal bilgiler öğretmeni arasında büyük farklar vardır(akt. Çelikkaya, 2015). Kabul edilebilir bir gerçektir ki öğrenciler gülümsemesini bilen seviyeli mizah anlayışı olan öğretmenlerini daha çok sever ve onların derslerine daha çok ilgi duyarlar. Bu sevgi ve ilgi elbette ki başarıyı da artıracaktır(Çelikkaya, 2015).

Çalışmaya katılan öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi için en ideal sınıf ortamının ve özelliklerinin her sınıf düzeyinden sessiz olması gerektiği, sonrasında ise her sınıf düzeyinden öğrencinin sınıf mevcudunun az olması gerektiği görüşünü ileri sürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Şu an var olan okullar ve kapasiteleri düşünüldüğünde öğrencilerin bu önerileri dikkate değerdir. Öğrenciler sınıfların kalabalık olması nedeniyele çok fazla ses çıktığını ve bu nedenle anlatılan konuları anlayamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunun çözümü için yeni eğitim kurumlarının yapılması ve var olan kurumların kapasiteleri arttırılarak sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılabilir. Bunun dışında öğrenciler Sosyal Bilgilerle ilgili materyallerin sınıflarında daha fazla yer almalarını istemektedirler. Bu da aslında Sosyal Bilgilere ait ayrı bir dersliğin olması gerektiği ihtiyacını gözler önüne sermektedir. Ayva(2010), tarafından yapılan çalışmada Sosyal Bilgiler laboratuarının kullanımıyla ilgili, öğrenciler derse katılım derecelerinin arttığını, dersin verimli hale geldiğini, görsel ögelerin ve teknoloji kullanımının rahatlığı açısından eğitim ortamını nitelikli hale getirdiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgularla paralel olarak, Tuncel ve Ayva (2010), Sosyal Bilgiler dersinde laboratuar kullanımının öğrencilerin motivasyonuna, derse etkin katılımlarına, öğrenmenin verimliliğine ve eğitim teknolojilerinin pratik kullanımına olumlu bir etki yarattığını ifade etmektedirler(akt. Çelikkaya, 2015, s.41).

Günümüzde halen bir çok eğitim kurumunda yapılandırmacı yaklaşım yerine eski metotlarla eğitim verilmektedir. Bunun en önemli nedeni ise yapılandırmacı yaklaşımın eğitim sistemimize yeni yeni oturuyor olmasıdır. Bu sorunun önüne geçilmesi için en başta şu an görev yapmakta olan mevcut öğretmenlerin nitelikli bir hizmetiçi eğitime alınması gerekmektedir. Yine tüm öğretmen yetiştiren

eğitim fakültesi öğrencilerinin konu ile ilgili olarak gerekli olan eğitimi en üst seviyede almaları gerekmektedir.

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde aktif rol oynamaları ve derse katılımlarının artması için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin derste daha fazla materyal kullanmaları ve kullandıkları materyallerin niteliğini arttırmaları gerekmektedir. Yine öğrenciler Bilgisayar Destekli Eğitimi ilgi çekici buldukları için öğretmenler derste videolar, flimler ve çeşitli slaytlar kullanarak öğrencilerlerin dikkatini çekebilirler. Sosyal Bilgiler öğretmenleri yakın çevrede yer alan tarihi, kültürel alanlara ve müzelere geziler düzenleyerek öğrencilerin tarihsel empati becerilerinin gelişmesine ve Sosyal Bilgiler dersinin günlük hayat ile ilişkilendirilmesine katkıda bulunabilirler.

KAYNAKÇA

Akdağ, H. (2009). İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ögretim programının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi (Konya ili örnegi). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 1-14.

Akengin, H. ve Demirsoy, M. (2011). Dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine ilişkin görüşleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 33, 5-23.

Akengin, H., Sağlam, D. ve Dilek, A. (2002). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi ile ilgili görüşleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 16, 1-12.

Ayva,Ö. (2010). Sosyal bilgiler dersi öğrenme öğretme süreci ile ilgili öğrenci görüşleri. s.276- 282, *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* 11-13 November, Antalya-Turkey.

Bal, H. (2016). *Nitel araştırma yöntem ve teknikleri (uygulamalı-örnekli).* Bursa: Sentez Yayıncılık.

Çelikkaya, T. (2015). Sosyal bilgiler öğrenimine ve öğretimine ilişkin öğrenci görüşleri. *Journal of Educational Science,* 3(4), s.30-46.

Ersoy, A. F. ve Kaya, E. (2009). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının (2004) uygulama sürecine ilişkin öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 17(1), 71-86.*

Oruç, S. (2010). Sosyal bilgiler öğretiminde mizah kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 56-73.

Öztürk, C. (2009). *Sosyal bilgiler öğretimi.* Ankara: Pegem Akademi.

Tarman, B., Ergür, Ş. ve Eryıldız, F. (2012). Yenilenen sosyal bilgiler programına dair bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 103 -135.

Turan, R., Sünbül, A. M. ve Akdağ, H. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1*. Ankara: Pegem Akademi.

Ünal, Ç. ve Çelikkaya, T. (2009). Yapılandırmacı yaklaşımın sosyal bilgiler öğretiminde başarı, tutum ve kalıcılığa etkisi (5. sınıf örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 13(2), 197-212.

Yanpar, T.Ş. (1994). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde akademik benlik kavramı, ders içi öğrenme ve ders dışı çalısma yolları ile basarı ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Egitim Fakültesi Dergisi, 10,* 43-48.

Yıldırım, A. ve Simsek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. Genişletilmiş Baskı).* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, K. ve Şeker, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin müze gezilerine ve müzelerin sosyal bilgiler öğretiminde kullanılmasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3(9), s.21-39.

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE GÖRSEL BİR ARAÇ OLARAK KARİKATÜR KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ

STUDENT OPINIONS ON CARTOON USE AS A VISUAL CAR IN TEACHING SOCIAL STUDIES

Dr. Kemal Kaya

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı kemalkayayu.edu.tr

Rabia Şule Aygür

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi aygurabia@gmail.com

ÖZET

Sosyal bilgiler dersini öğretmede öğretim programında yer alan hedeflerin göz önünde bulundurulması ve bu hedefleri gerçekleştirmek için uygun materyallerin seçilmesi gerekmektedir. Öğretme-öğrenme sürecinde materyaller, öğretimi desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Karikatürler sosyal olayları incelerken hayal gücünü kullanmaya yardımcı olur, öğrencilerin olayları iyi tasvir etmesine imkân tanır. Zor kavramların öğrenilmesinde önemli bir aracı konumundadır. Gerçekle yorum arasındaki farkı görebilmeyi, soyutu somutlaştırmada önemli derecede etkisi vardır. Bu çalışma Sosyal Bilgiler 7. Sınıf öğrencilerinin derslerde karikatür kullanımına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma nitel araştırma deseninden olan eylem araştırmasından hareketle nitel veri toplama ve nitel veri tekniklerinin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile yedinci sınıf öğrencileriyle görüşmeler yapılarak veriler toplanmış ve yeterli verilere ulaşıldığında görüşme sonlandırılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme sorularından hareketle katılımcıdan elde edilen veriler transkribe edilerek betimsel analize tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler altı farklı soruya uygun temalandırılarak değerlendirilmiştir. Bulgular alanyazını doğrultusunda tartışılmış ve önerilerde bulunmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda karikatürlerin öğrencilerin derse karşı ilgilerini ve dikkatlerini arttıran, dersi daha iyi anlamalarını sağlayan ve eğlendirerek öğreten görsel bir araç olduğu söylenebilir. Sonuç olarak görüşme yapılan öğrenciler karikatürlerin resimli, eğlenceli, mizah içerikli olması ve sorunların karakterler tarafından anlatılmasının hoşlarına gittiğini, dersi eğlenceli ve dikkat çekici hale getirdiğini belirtmişlerdir. Karikatürler, soyut öğretiminde güçlük çekilen kavram ve konuların anlatılmasında, kalıcılığı arttıracak bir görsel araç olarak kullanılmalı. Sosyal bilgiler öğretiminde karikatür kullanımına yönelik uygulamalar genişletilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Bilgiler, Karikatür, Eğitim, Devlet Okulu, Özel Okul*

In order to teach the social studies lesson, it is necessary to take into consideration the objectives of the curriculum and to select the appropriate materials to achieve these goals. In the teaching-learning process, materials are used to support teaching. Cartoons help students use imagination while examining social events, allowing students to describe events well. It is an important tool for learning difficult concepts. The ability to see the difference between reality and interpretation is significant in the concretization of the abstract. The aim of this study is to determine the opinions of 7th grade students of Social Studies about the use of cartoons in class. The research is a descriptive research which uses qualitative data collection and qualitative data techniques based on the action research from the qualitative research pattern. With the semi-structured interview technique, interviews were made with the seventh grade students and the data were collected and the interview was terminated when sufficient data were reached. Based on the semi-structured interview questions, the data obtained from the participant was transcribed and subjected to descriptive analysis. The data obtained were evaluated with the theme of six different questions. The findings were discussed and suggested in the literature. According to the findings, it can be said that cartoons are a visual tool that teaches the students to increase their interest and attention towards the lesson, to make them understand better and to entertain them. As a result, the students interviewed stated that the cartoons are illustrated, entertaining and humorous, and that they like to be told by the characters and make the lesson fun and interesting. Cartoons should be used as a visual tool in explaining the concepts and subjects that have difficulty in abstract teaching. It is recommended to expand applications for the use of cartoons in social studies teaching.

Key Words: *Social Studies, Cartoon, Education, Public School, Private School*

GİRİŞ

Gelişen bilim ve teknoloji ile birlikte eğitim ve öğretimin daha verimli olması için sürekli araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalara benzer olarak birçok yaklaşım bulunmaktadır. Geliştirilen yaklaşımlara geniş açıdan incelersek bunun sürekli "daha nitelikliyi" arama çabasının hakim olduğunu görebiliriz. Sosyal bilgiler eğitimi alanında da araştırmacıların bu çabayı sarf ettikleri görülür (Şentürk, 2014).

Sosyal bilgiler dersini öğretmede öğretim programında yer alan hedeflerin göz önünde bulundurulması ve bu hedefleri gerçekleştirmek için uygun materyallerin seçilmesi gerekmektedir. Öğretme-öğrenme sürecinde materyaller, öğretimi desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Konuya ve amaca uygun olarak seçilmiş materyaller, öğretilen konuyu canlı hâle getirmekte, öğretim sürecini zenginleştirmekte, öğrencilerin dikkatini çekmekte, öğrenmeyi artırmaktadır (Karakuş, Palaz, Kılıcan ve Çepni, 2012).

Karikatürün Sosyal Bilgiler dersinde kullanımı için gerek dersin işlenişinde gerekse çalışma yapraklarında planlı bir şekilde kullanılması gerekir. Belirli program dahilinde dersin amaç ve kazanımlarına etki yapabilecek düzeyde önceden hazırlanması lazımdır. Sosyal bilgiler derslerinde karikatürden yararlanmanın önemli katkıları bulunmaktadır (Köseoğlu, 2009). Öğretmenler, karikatürü öğrencilerin konuya ilişkin ön bilgilerini ortaya çıkarmak,

eleştirel düşünmek, tartışma sürecini başlatmak, konuya öğrencilerin dikkatini çekmek, konunun araştırılmasını sağlamak ve öğrenilenleri değerlendirmek amacıyla işe koşabilir (Ersoy, 2010). Ancak, karikatürlerin Türk eğitim sistemi tarihinde bilimin öğretilmesinde; materyal, dikkat çekici unsur veya öğretim yöntemi olarak etkin kullanılmasına pek sık rastlanmamaktadır (Özalp, 2006). Karikatürün insanı ve hayatı konu almasından yola çıkarak, Hayat Bilgisi, Matematik, Türkçe, Sosyal Bilgiler ve diğer tüm derslerde karikatürden yararlanılması gerekmektedir (Uslu, 2007). Yerinde kullanılan bir karikatür sayesinde öğrenci yaratıcı ve eleştirel düşünmeye sevk edilebilir (Durualp, 2006). Çocukların ilgi sürelerinin kısıtlı olmasından dolayı derslerde çabuk sıkılmalarına, ilgilerinin dağılmalarına karşın da kullanımı söz konusu olan karikatürler öğrencilerin uzun süre derse odaklanmış olmalarında önemli bir pay sahibidir (Uslu, 2007). Ayrıca öğrencilerin görsel zekâlarına hitap eden bir yaklaşımı içeren karikatürleri öğretmen bir ders aracı olarak kullanabileceğini bilmeli ve bu konuda yeterli alışkanlıklar kazanıp dersi daha verimli hala getirebilmelidir. (Kete, Avcu ve Aydın, 2009).

Karikatür "Caricare" İtalyanca bir kelime olup insanın ve eşyanın abartılarak çizilmesi, komik şekilde çizilerek çizgide mizah yapma olayıdır (Kar, 2004). Karikatürler, her yaş grubuna hitap edebilen eğlence, gülmece, hiciv (yerme), düşünme ve görsellik içeren sanat ürünleridir. (Özşahin, 2009). Günümüz anlayışında ise karikatür, çizgide mizah yapma sanatıdır (Kılınç, 2006). Winarski'ye (1997) göre günümüz dünyasında bilginin değişimi ve dönüşümü çok hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bunun yanında bilginin geniş kitlelere ulaşması noktasında da çok hızlı gelişmeler yaşanmaktadır. Bu yoğun süreçte "görselleştirme" diye ifade ettiğimiz unsur, günlük yaşantımız ve eğitim hayatımız açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü görsel materyallerin yazıya oranla, daha geniş kitlelere, daha kısa sürede ve anlaşılır bir biçimde ulaşmakta ve kalıcı öğrenmeyi de artmaktadır (akt. Sidekli, Er, Yavaşer ve Aydın, 2014). Karikatürlerin diğer mizahi eserler gibi bilimsel ve teknik konularda da daha çok ilgi görmesi etkili bir iletişim aracı olması, verilmek istenen bilgi ve mesajların kolayca yerine ulaşmasını ve kalıcı olmasını sağlayan unsurlardandır (Özşahin, 2009).

Öğrenciye en sıkıcı gelen konular bile karikatürün içerdiği mizah özelliği sayesinde öğrencilere kolayca kavratılabilir. Karikatür sanatında öne çıkan düşünme, çözme, yorumlama, sonuca ulaşma etkinlikleri aynı zamanda eğitimin de amaçları arasındadır (Melanlıoğlu, Tayşi ve Özdemir, 2012). Ayrıca öğrenciler, karikatürlere ilişkin yaptıkları tartışmalarda akran grubu içerisinde kendilerini değerlendirmiş olurlar, diğer yandan karikatürlerin öğrencilerdeki kavram yanılgılarını ortaya çıkarma bakımından öğretmenler için biçimlendirici bir değerlendirme aracıdır (Yaman,2010).

Karikatürler her şeyden önce sosyal olayları incelerken hayal gücünü kullanmaya yardımcı olur. Öğrencilerin olayları iyi tasvir etmesine imkân tanır. Zor kavramların öğrenilmesinde önemli bir aracı konumundadır. Gerçekle yorum arasındaki farkı görebilmeyi, soyutu somutlaştırmada önemli derecede etkisi vardır. Bunların yanı sıra motiveyi artırma, kalıcı öğrenme sağlama, farklılıkları gözlemleme, tümdengelim metoduyla

düşünebilme, görsellerdeki önyargıları görebilme ve sonuç çıkarabilme özellikleri de karikatürlerin sosyal bilgiler dersinde kullanılmasında birçok nedeni içinde barındırmaktadır. Gülünçleştirme, abartma, sembol, mizah ve ironi unsurları kullanılarak yapılan karikatürler, öğrenciye belirli bir dönemde insanların ne düşündüğüne ilişkin sezgiler sunması ve çoğu kez bir konuyu metin kadar etkili bir özet halinde sunmasıyla gelişmiş ülkelerin eğitim programlarında yerini almıştır (Köseoğlu, 2009).

Eğitim ve öğretimde yer alan çeşitli paydaşlar üzerinde yapılan araştırma sonuçları göz önüne alındığında ülkemizde görsel bir araç olan karikatürün derslerde kullanımı açısından tam bir görüş birliği olmadığı görülmektedir. Bu çalışma Sosyal Bilgiler 7. Sınıf öğrencilerinin derslerde karikatür kullanımına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en önemli özelliği ilköğretim 7. Sınıf öğrencilerinin karikatür kullanımı hakkında görüşlerinin görüşme formu ile toplanması ve katılımcılar arasındaki farklılıkları nitel olarak ortaya koymasıdır. Bu bağlamda araştırma aşağıdaki sorulara cevap aramıştır:

1. Sosyal Bilgiler derslerinde daha önce karikatür kullanıldı mı?

2. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan karikatürlerin konuyu anlamanıza katkısı olduğuna inanıyor musunuz?

3. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan karikatürler hoşunuza gitti mi? Neden?

4. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan karikatürlerin başarınızı etkilediğini düşünüyor musunuz? Neden?

5. Sosyal Bilgiler dersinde karikatür dışında başka görseller de kullanılabilinir mi? Neden?

6. Karikatürlerin diğer derslerde uygulanmasını ister miydin? Neden?

2. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada amaç belirli bir içeriğin derinlemesine ve ayrıntılı olarak irdelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.56). Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile veriler toplanmış ve veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli/Deseni

Son yıllarda eğitim alanında yaygın olarak kullanılmaya başlanan ve diğer tür kurum ve kuruluşlara da katkılar sağlayabilecek eylem araştırmaları uygulayıcılara uygulama süreç ve sonuçları hakkında araştırma yapma olanağı sunar.

Eylem araştırması süreç odaklıdır. Belirli bir sürecin kendi ortamı içinde uzun bir süre çalışılması ve odaklanılan soruna ilişkin veri toplanması söz konusudur. Böylece soruna ilişkin gelişmeler, değişimler ve ortamda yer alan bireylerle etkileşimler ayrıntılı ve

derinlemesine anlaşılabilir. Sorunun anlaşılması ile çözüm seçenekleri ortaya çıkacaktır ve bu seçenekler yine elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirilerek en uygun alternatif seçilecektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.74).

Kurt Lewin'e (1934) göre eylem araştırması sıradan insanların ortak kişisel sorunlarını kolektif araştırma yaparak düşünmeye sevk eden, tartışma, karar verme ve eyleme dökme yetilerinin güçlenmesine imkan tanıyan bir süreçtir (akt. Seggie ve Bayyurt, 2015).

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu çalışmanın evrenini, 2017-2018 öğretim yılı Van il merkezi kapsamında İpekyolu ve Tuşpa merkez ilçelerindeki ilköğretim okullarındaki yedinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Van ili İpekyolu ve Tuşpa ilçelerinde bulunan 5 ilköğretim okulunun 7. Sınıf öğrencilerinden 20 kişi araştırmaya katılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formuna 20 öğrenci yanıt vermiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Briggs (1986) görüşmenin, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama yöntemi olduğunu savunmakta ve bu durumun, görüşme yönteminin; bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikayetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olmasından kaynaklandığını belirtmektedir (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmanın ele aldığı konuya, görüşmenin yapıldığı kişi sayısına, soruların yapılarına göre farklı gruplandırmalar ve isimlendirmeler bulunmaktadır. Bu farklı kategorilendirmelerdeki ortak noktalara bakarak genel olarak görüşmeyi üç başlık altında ele alabiliriz: (a) yapılandırılmış görüşme, (b) yarı yapılandırılmış görüşme, (c) yapılandırılmamış görüşme. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının ele alacağı konu başlıkları mevcuttur ve her katılımcıya yaklaşık olarak benzer sorular sorulur (Seggie ve Bayyurt, 2015). Araştırmada Koçoğlu (2012) tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

2.4. Veri Analizi

Veri toplama aracındaki maddelere verilen cevaplar yazılı görüşler olduğundan verilerin analizinde nitel veri analiz yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırmanın veri toplama süreci 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminin Nisan ayında başlayıp Haziran ayında sona ermiştir. Araştırma konusu ile ilgili ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile katılımcılardan görüşme formu ile veriler toplanmış ve betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Betimsel analiz yaklaşımına göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak sunulur. Betimsel analizde görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde

amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu araştırmada elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalar çerçevesinde betimsel analiz yöntemiyle tanımlanıp yorumlanmıştır. Veriler betimsel analiz için belirlenen tematik alanlara göre kodlandı: (1) eğlendirici (2) komik (3) kolay anlama (4) iyi anlama (5) kalıcı öğrenme (6) dikkat çekici. Makalede bu temalar doğrultusunda katılımcıların Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımını en iyi vurgulayan ve tanımlayan ifadelere yer verilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorularından hareketle elde edilen veri sunulacak ve her bir araştırma sorusu tekrar belirtilecektir. İlgili temalara örnek oluşturması açısından katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlardan bir bölümü sunulacaktır. Cümleden önce yer alan numara katılımcının sırasını belirtmektedir ilk 14 kişi Sosyal Bilgiler derslerinde karikatür kullanılan öğrenci görüşlerini temsil ederken 15-20 arası kişiler Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanılmayan öğrenci görüşlerini temsil etmektedir. İlk 16 kişi devlet okullarındaki katılımcıları kapsarken 17-20 arası kişiler özel okuldaki katılımcılardan oluşmaktadır. K harfi ise katılımcı anlamına gelmektedir.

3.1. Sosyal Bilgiler derslerinde daha önce karikatür kullanıldı mı?

Araştırmanın ilk sorusunda katılımcıların evet ve hayır cevapları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Evet ve hayır cevaplarının kullanım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1

Birinci soruya cevap verenlerin incelenmesi

Soru	Kullanım Sıklığı (F)
Evet, kullanıldı.	14
Hayır, kullanılmadı.	6
Toplam	20

Özel okulda Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımı tercih edilmezken devlet okullarında karikatür kullanımı özel okula oranla daha fazla tercih edilmiştir. Devlet okullarında Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanmayan öğretmenlerde mevcuttur. Karikatür kullanımını öğrenciler eğlenceli ve dikkat çekici olarak ifade ederken karikatürü kitaplarda ve akıllı tahta aracılığıyla sunumlarda gördüklerini ifade etmişlerdir. Karikatür kullanılmamasına ilişkin öğrenci cevapları ise ders saatinin yetersiz olduğu ve öğretmenlerinin bu yüzden karikatür kullanmadığı şeklindeki ifadeler yer almaktadır. Katılımcıların verdiği cevaplardan bazıları aşağıda sunulmaktadır.

K1: *Evet, kullanıldı. Çünkü, genelde ders daha güzel ve komik bir şekilde geçiyor.*

K3: *Evet, kullanıldı. Çünkü, hem eğlenceli hem de kendi içinde bize mesajlar veriyor.*

K8: *Evet, kullanıldı. Çünkü, dersi anlamamıza daha iyi ve dikkatli olmasına yardımcı oluyor.*

K9: *Evet, kullanıldı. Çünkü, hem dikkat çekiyor hem konuyu pekiştirme açısından etkili oluyor.*

K10: *Evet, kullanıldı. Çünkü, hocamız eğlendirme amaçlı slaytların başına koydu ve dersi daha iyi anlamamız için.*

K14: *Evet, kullanıldı. Çünkü, kitapta gördüm dersi anlamamıza daha yardımcı oluyor.*

K16: *Hayır, kullanılmadı. Çünkü, biz akıllı tahtadan ders işliyoruz.*

K19: *Hayır, kullanılmadı. Çünkü, haftalık ders sayımız az olduğu için ancak ders işlemeye vaktimiz oluyor.*

3.2. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan karikatürlerin konuyu anlamanıza katkısı olduğuna inanıyor musunuz?

Araştırma sorusunda katılımcıların evet ve hayır cevapları ile soruya cevap vermeyen öğrenci cevapları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Evet ve hayır cevapları ile soruya cevap vermeyen öğrenci cevaplarının kullanım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2

İkinci soruya cevap verenlerin incelenmesi

Soru	Kullanım Sıklığı (F)
Evet, inanıyorum.	13
Hayır, inanmıyorum.	3
Cevap vermeyenler.	4
Toplam	20

Karikatürlerin konuyu anlamada katkısı olup olmadığına ilişkin öğrenci cevapları incelendiğinde; öğrencilerin karikatür ile dersi daha iyi anladıkları, karikatür kullanımının görsel zekalarının gelişmesine katkı sağladığı ve dersi eğlenerek öğrenen öğrencilerin sayısının daha fazla olduğu cevaplarına ulaşılmıştır. Karikatürün konuyu anlamada etkisinin olmadığına ilişkin öğrenci cevaplarına da ulaşılmıştır. Soruya cevap vermeyen öğrencileri, özel okul öğrencileri oluşturmaktadır ve sosyal bilgiler derslerinde karikatür kullanılmadığı için bu soruya cevap vermemişlerdir. Katılımcıların verdiği cevaplardan bazıları aşağıda sunulmaktadır.

K2: *Evet, inanıyorum. Çünkü, karikatürdeki resimler benim dersi eğlenceli ve kolay bir şekilde anlayabilmemi sağlıyor.*

K4: *Evet, inanıyorum. Çünkü, Sosyal Bilgiler dersini eğlenerek anlamış oluyoruz.*

K5: *Evet, inanıyorum. Çünkü, Sosyal dersinde görsel zekamı daha iyi kullanmama etkili oldu.*

K6: *Evet, inanıyorum. Çünkü, öğretmenim konuyu anlattıktan sonra anlamamıştım ve karikatürü gördüğüm zaman çok iyi anlaşıldı.*

K16: *Evet, inanıyorum. Çünkü, görseller olunca dersi daha iyi anlıyorum.*

K1: *Hayır, inanmıyorum. Çünkü, karikatür olsa da olmasa da dersi anlayabiliyorum. Karikatürün olması sadece dersi eğlenceli yapıyor.*

K13: *Hayır, inanmıyorum. Çünkü, karikatür zihni dağıtmak içindir konuyu anlamak için değil.*

K20: *Hayır, inanmıyorum. Çünkü, mantıksız karikatür resim ve katkı olmuyor.*

3.3. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan karikatürler hoşunuza gitti mi?

Araştırma sorusunda katılımcıların evet ve hayır cevapları ile soruya cevap vermeyen öğrenci cevapları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Evet ve hayır cevapları ile soruya cevap vermeyen öğrenci cevaplarının kullanım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3

Üçüncü soruya cevap verenlerin incelenmesi

Soru	Kullanım Sıklığı (F)
Evet, gitti.	15
Hayır, gitmedi.	1
Cevap vermeyenler.	4
Toplam	20

Karikatürlerin öğrencilerin hoşlarına gidip gitmediğine ilişkin cevaplar incelendiğinde; karikatürleri eğlenceli buldukları ve hoşlarına gittikleri cevaplarına ulaşılmıştır. Karikatür kullanımı dersi eğlenceli hale getirerek öğrencilerin derse olan ilgilerini arttırmıştır. Soruya cevap vermeyen öğrencileri, özel okul öğrencileri oluşturmaktadır ve sosyal bilgiler derslerinde karikatür kullanılmadığı için bu soruya cevap vermemişlerdir. Katılımcıların verdiği cevaplardan bazıları aşağıda sunulmaktadır.

K2: *Evet, gitti. Çünkü, derse eğlence katıyor ve sıkılmamızı engelliyor.*

K4: *Evet, gitti. Çünkü, eğlenceli ve eğiticidir.*

K5: *Evet, gitti. Çünkü, dersi farklı bir şekilde işlememize neden oldu.*

K11: *Evet, gitti. Çünkü, derste eğlenmemize yardımcı oldu ve biraz olsun dersi anlamamıza yardımcı oldu.*

K12: *Evet, gitti. Çünkü, karikatürler ilgimi çekiyor komikler.*

K16: *Evet, gitti. Çünkü, kullanmadık ama kullansaydık hoşuma giderdi.*

3.4. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan karikatürlerin başarınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?

Araştırma sorusunda katılımcıların evet ve hayır cevapları ile soruya cevap vermeyen öğrenci cevapları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Evet ve hayır cevapları ile soruya cevap vermeyen öğrenci cevaplarının kullanım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4

Dördüncü soruya cevap verenlerin incelenmesi

Soru	Kullanım Sıklığı (F)
Evet, etkilediğini düşünüyorum.	15
Hayır, etkilediğini düşünmüyorum.	4
Cevap vermeyenler.	1
Toplam	20

Karikatürlerin öğrencilerin başarısında etkili olup olmadığına ilişkin cevaplar incelendiğinde; karikatürlerin görsel bir araç olması konuyu daha iyi anlamalarına yardımcı olmuş ve konunun akılda kalıcılığının daha fazla olduğu cevaplarına ulaşılmıştır. Karikatürlerin akılda kalıcı olması öğrencilerin eğlenerek öğrendiklerinin ve dersin daha verimli geçtiğinin birer göstergesidir. Katılımcıların verdiği cevaplardan bazıları aşağıda sunulmaktadır.

K2: *Evet, etkilediğini düşünüyorum. Çünkü, ders eğlenceli bir şekilde geçiyor ve böylece zihnimizde daha kalıcı oluyor.*

K3: *Evet, etkilediğini düşünüyorum. Çünkü, bazen konuyu anlamadığımda o karikatürün verdiği mesajla daha iyi anlayabiliyorum.*

K4: *Evet, etkilediğini düşünüyorum. Çünkü, konuyu daha rahat anlıyoruz ve başarılı oluyoruz.*

K15: *Evet, etkilediğini düşünüyorum. Çünkü, görsel hafıza, işitsel hafızadan daha etkilidir.*

K17: *Evet, etkilediğini düşünüyorum. Çünkü, çalışma isteğimizi arttırır.*

K1: *Hayır, etkilediğini düşünmüyorum. Çünkü, karikatürler sadece eğlence amaçlı dersi eğlenceli yaptığı için kullanılıyor başarımızı da etkilemiyor.*

K8: *Hayır, etkilediğini düşünmüyorum. Çünkü, aklımızda kaldığını düşünmüyorum.*

K13: *Hayır, etkilediğini düşünmüyorum. Çünkü, karikatür zihni boşaltmak içindir dersimizi etkilemez.*

3.5. Sosyal Bilgiler dersinde karikatür dışında başka görseller de kullanılabilinir mi?

Araştırma sorusunda katılımcıların evet ve hayır cevapları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Evet ve hayır cevaplarının kullanım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5

Beşinci soruya cevap verenlerin incelenmesi

Soru	Kullanım Sıklığı (F)
Evet, kullanılabilir.	19
Hayır, kullanılamaz.	1
Toplam	20

Karikatür dışında başka görsellerinde kullanımına ilişkin verilen cevaplar incelendiğinde; öğrenciler Sosyal Bilgiler dersi görsel araçlarla desteklendiği zaman dersi daha iyi anladıklarına ilişkin cevaplar alınmıştır. Sosyal Bilgiler dersinde farklı görsel araç kullanımı öğrencilerin derse olan ilgisini artırmakta ve dersin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

K1: *Evet, kullanılabilir. Çünkü, karikatür yetersiz onun dışında etkinlikler yapılıp materyaller kullanılabilir.*

K2: *Evet, kullanılabilir. Çünkü, bazen sadece karikatürler bize yetmiyor. Yani başka görseller de olursa zihnimizde daha kalıcı olacağını düşünüyorum.*

K4: *Evet, kullanılabilir. Çünkü, biz öğrenciler görsellerle ve karikatürlerle eğlenceli dersler geçiriyoruz bu da konunun kalıcılığını arttırıyor.*

K5: *Evet, kullanılabilir. Çünkü, görsel sadece karikatürden ibaret değildir. Örneğin gerçek resimler, çekilmiş fotoğraflarda kullanılabilir.*

K12: *Evet, kullanılabilir. Çünkü, resimlerde kullanılabilir karikatürler dersi daha iyi anlamamızı sağlıyor.*

K13: *Evet, kullanılabilir. Çünkü, dersi başka görsellerde ayakta tutabilir. Örneğin bir yer hakkında konuşuluyor öğrencilerin aklında kalması için o yerin görseli gösterilebilir.*

K9: *Hayır, kullanılmaz. Çünkü, karikatürlerin daha etkili olduğunu düşünüyorum.*

3.6. Karikatürlerin diğer derslerde uygulanmasını ister miydin?

Araştırma sorusunda katılımcıların evet ve hayır cevapları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Evet ve hayır cevaplarının kullanım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6

Altıncı soruya cevap verenlerin incelenmesi

Soru	Kullanım Sıklığı (F)
Evet, isterdim.	17
Hayır, istemezdim.	3
Toplam	20

Karikatürün diğer derslerde uygulanmasına ilişkin cevaplar incelendiğinde; öğrenciler karikatür ile Sosyal Bilgiler dersini eğlenerek öğrendiklerinin ve bu yüzden diğer derslerde de karikatür kullanımının başarılarını arttıracağına ilişkin cevaplar alınmıştır. Bir görsel araç olan karikatür derslerde dikkat çekmekte ve öğrencileri de eğlendirmektedir, karikatürün diğer dersler kullanılması derslere olan ilgiyi ve öğrenci başarısını arttıracaktır.

K2: *Evet, isterdim. Çünkü, Sosyal dersi gibi diğer derslerde daha eğlenceli ve anlaşılır bir biçimde işlenirdi. Böylece daha kolay bir biçimde öğrenmiş olurduk.*

K4: *Evet, isterdim. Çünkü, eğlenip konuyu anlardık ve daha başarılı olurduk.*

K11: *Evet, isterdim. Çünkü, konumuzla alakalı olan karikatürler dersi daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.*

K12: *Evet, isterdim. Çünkü, o dersleri de daha iyi anlar daha iyi bilirim ve derslerde daha başarılı olurum.*

K16: *Evet, isterdim. Çünkü, karikatürler kullanılınca dersi daha iyi anlarız. Örneğin matematik dersinde işlemleri renkli görsellerle işleyince daha iyi aklımızda kalır.*

K17: *Evet, isterdim. Çünkü, derslerimize katkı sağlayacağını düşünüyorum.*

K20: *Evet, isterdim. Çünkü, daha iyi anlamak için iyi olur ve derse daha fazla bağlanırım.*

K1: *Hayır, istemezdim. Çünkü, zaten başarımızı etkilemiyor sadece derse eğlenceli, komik ve güzel bir hava katıyor.*

K9: *Hayır, istemezdim. Çünkü, bu sefer fazla dikkat çeker ve dağınıklığa neden olur.*

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde, katılımcı öğrencilerin sosyal bilgiler öğretiminde görsel bir araç olarak karikatür kullanımına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır. . Katılımcılardan elde edilen veriler transkribe edildikten sonra betimsel analiz yöntemi kullanılmış ve bulgu olarak sunulmuştur.

Karikatürlerin en önemli özelliği bireyi düşünmeye sevk ederek ve sorgulama yapmaya imkan sağlamasıdır. Birey karikatürde gördüklerini anlamlandırmaya ve yorumlamaya çalışır, bu şekilde birçok beceriyi birbiriyle ilişkilendirerek aynı anda kullanmış olur. Sonuç olarak karikatürler uzun zaman kapsayarak anlatmaya çalıştığımız birçok düşünceyi, unsuru ya da soyut kavramı kısa sürede anlatmamıza yardımcı olan özgün bir görsel materyallerdir.

Dokuz haftalık bir uygulamanın ardından, yapılan görüşmeler doğrultusunda elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

Yapılan görüşmelerde;

- Öğrencilerin tamamı karikatürler ile karşılaştıklarında olumlu düşündüklerini ve karikatürlerin komik olduğunu belirtmişlerdir.
- Öğrenciler karikatürlerin dikkat çektiğini ve derse karşı daha ilgili olduklarını ifade etmişlerdir.
- Öğrenciler karikatür kullanımının görsel zekalarının gelişmesine katkı sağladığını ifade etmişlerdir.
- Öğrenciler sosyal derslerinde karikatürlerin daha sık kullanılmasını istediklerini ifade etmişlerdir.
- Öğrenciler karikatürlerin birçok açıdan yararlı olduğunu söylemişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı karikatürlerin dersi eğlenceli hale getirdiğini, bir kısmı karikatürlerin dersi anlamalarına, bir kısmı ise derse karşı ilgilerinin artmasına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir.
- Öğrenciler dersin farklı işlenişi ve karikatürlerin resimli olması gibi özellikleri nedeniyle karikatürlerinden hoşlandıklarını ve eğlenerek öğrendiklerini ifade etmişlerdir.
- Öğrenciler diğer derslerde de karikatürlerin kullanılmasını istediklerini belirtmişlerdir.

Elde edilen bu görüşler doğrultusunda karikatürlerin öğrencilerin derse karşı ilgilerini ve dikkatlerini arttıran, dersi daha iyi anlamalarını sağlayan ve eğlendirerek öğreten görsel bir araç olduğu söylenebilir. Görüşme yapılan öğrenciler karikatürlerin resimli, eğlenceli, mizah içerikli olması ve sorunların karakterler tarafından komik bir şekilde anlatılmasının hoşlarına gittiğini belirtmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları daha önceden yapılmış çalışmalar ile karşılaştırıldığında; Topçubaşı ve Polat (2014) ‘’ Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kavram Karikatürlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi’’ adlı çalışmasında kavram karikatürleri kullanılarak ve kullanılmayarak yapılan öğretim arasındaki farka bakılmıştır. Kavram karikatürlerinin kullanımına dayalı etkinliklerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılmasının

öğrencilerin akademik başarılarının ve sorgulayıcı öğrenme becerileri algılarının gelişimi konusunda, var olan kavram yanılgılarının belirlenmesi ve giderilmesinde yararlı olabileceği sonucuna varılmıştır. İnel, Balım ve Evrekli (2009) ‘’Fen Öğretiminde Kavram Karikatürü Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşleri’’ adlı çalışmasında kavram karikatürlerinin öğrencilerin derse karşı ilgilerini ve dikkatlerini artıran ve dersi daha iyi anlamalarını sağlayan bir materyal olduğu sonucuna varılmıştır. Başarmak ve Mahiroğlu (2015) ‘’ Çevrimiçi Öğrenme Ortamında Kullanılan Karikatür Animasyonuna İlişkin Öğrenci Görüşleri’’ adlı çalışmasında karikatür animasyonlarıyla gerçekleştirilen öğretim, öğrencilerin öğrenme sürecine ilişkin görüşlerini olumlu yönde etkilemiştir. Öğrenciler karikatürlerin düşündürücü ve eğlendirici olduğunu, daha fazla hatırladıklarını ve ilgilerinin arttığını, öğrenmenin daha verimli olduğunu ve karikatür animasyonlarına ilişkin çevrimiçi ortamda düşüncelerini paylaştıklarını sonucuna ulaşılmıştır. Güler, Çakmak ve Kabak (2013) ‘’ Karikatürlerle Yapılan Matematik Öğretiminin Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Tutumlarına Etkisi’’ adlı çalışmasında dersin karikatürize edilmiş senaryolarla ya da geleneksel yöntemlerle işlenmesinin öğrencilerin matematiğe yönelik tutumunu sayısal olarak etkilemediği sonucuna varılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular Topçubaşı ve Polat (2014) çalışmaları, İnel, Balım ve Evrekli (2009) çalışmaları ve Başarmak ve Mahiroğlu (2015) çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Öğrenciler derslerde görsel bir materyal kullanılınca dersi daha iyi anlamaktadır. Güler, Çakmak ve Kabak (2013) çalışma sonuçları araştırma da elde edilen bulgulardan farklılık göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan hareketle şu önerilerde bulunulmuştur:

- Derslerde görsel materyal kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- Dersin tamamında olmasa bile dikkat çekme amacıyla konuyla ilgili karikatürler ile derse giriş yapılabilir.
- Soyut, öğretiminde güçlük çekilen kavram ve konuların anlatılmasında, kalıcılığı arttıracak bir görsel araç olarak kullanılmalıdır.
- Karikatürlerin diğer derslerde uygulanmasının etkililiğini belirlemek amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmalıdır.
- Sosyal bilgiler öğretiminde karikatür kullanımına yönelik uygulamalar genişletilmelidir.
- Karikatürlerin kullanımı sınıf içinde kalmamalı bu karikatürler sınıf dışında okul panolarına asılarak tüm öğrencilerin konular üzerine eleştirel düşünmesi ve tartışması sağlanmalıdır.
-

KAYNAKÇA

Başarmak, U. ve Mahiroğlu, A. (2015). Çevrimiçi öğrenme ortamında kullanılan karikatür animasyonuna ilişkin öğrenci görüşleri. *Internatıonal Journal Of Eurasıa Socıal Scıences 6 (19), 234-253.*

Derince, Z. M. ve Özgen, B. (2015). *‘’ Eylem Araştırması’’.* (Ed. Seggie ve Bayyurt). Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları.

Durualp, E. (2006). İlköğre*timde sosyal bilgiler öğretiminde karikatür kullanımı.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Turkey.

Ersoy, A. F., ve Türkkan, B. (2010). İlköğretim öğrencilerinin çizdikleri karikatürlere yansıttıkları sosyal ve çevresel sorunların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim 35 (156), 96-109.*

Güler, H. K., Çakmak, D. ve Kavak, N. (2013). Karikatürlerle yapılan matematik öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 26 (1), 149-160.*

İnel, D., Balım, A. G. ve Evrekli, E. (2009). Fen öğretiminde kavram karikatürü kullanımına ilişkin öğrenci görüşleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi 3(1), 1-16.*

Kar, İ., 2004, Toplumsal Hafıza ve Karikatür, 9. Uluslararası Ankara Karikatür Vakfı Etkinlikleri (20 Temmuz 2004), http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm, Veri Bilgi: 22 Nisan 2008.

Karakuş, U., Palaz, T., Kılcan, B. ve Çepni, O. (2012). Sosyal bilgiler müfredatında yer alan "çevre sorunları" konularının öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *GEFAD / GUJGEF 32 (2), 363-376.*

Kete, R., Avcu, T. ve Aydın, A. (2009). Öğretmen adaylarının çalışma yapraklarında karikatür kullanımına ait tutumları. Kastamonu Eğitim Dergisi, 17(2), 531-540.

Kılınç, K. (2006). Tari*h öğretiminde karikatür materyali kullanımının öğrenci başarısına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Turkey.

Kılınç, A. (2008). Öğre*timde mizahi kavramaya dayalı bir materyal geliştirme çalışması: bilim karikatürleri.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Turkey.

Koçoğlu, E. (2012). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının erişiye göre değerlendirmesi.* Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Erzurum, Turkey.

Köseoğlu, M. (2009). *Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının eleştirel düşünmeye etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Bilim Dalı, Tokat, Turkey.

Melanlıoğlu, D., Tayşi, K. E. ve Özdemir, B. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde karikatür kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 9 (19), 241-256.*

Özalp, I. (2006). *Karikatür tekniğinin fen ve çevre eğitiminde kullanılabilirliği üzerine bir araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa, Turkey.

Özşahin, U. E. (2009). Karikatürlerle Coğrafya öğretimi. *Marmara Coğrafya Dergisi 20, 101-121.*

Palaz, T. (2010). *ilköğretim 8. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersinde karikatür kullanmanın öğrenci başarısına ve derse karşı tutumuna etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Turkey.

Şentürk, M. (2014). S*osyal bilgiler ders kitaplarında bulunan karikatürlerin hedef kavramların öğretilmesine ve öğrenci tutumuna etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Erzurum, Turkey.

Sidekli, S., Er, H., Yavaşer, R. ve Aydın, E. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde alternatif bir yöntem: karikatür. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2 (2), 151-163.*

Topçubaşı, T. ve Polat, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde kavram karikatürlerinin öğrenci başarısına etkisi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education 3(2), 48-61.*

Uslu, H. (2007). Eğitimde Karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, 84(7), 15-18.*

Yaman, H. (2010). Bir öğretim aracı olarak karikatür: Türkçe dil bilgisi öğretimi üzerine bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri 10 (2), 1215-1242.*

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.